

Lanta na kanpiyaagi
minisirigbagi

MALIFOGO YEHEYEREZHE KULI MA TANNA NA YEELI 2063 NI

Maliwishiinbi na funcara
pyi pi nunpangi na

Desanburuwi 2024

VISION SYENARA

SEMÉ FUNGON KARA

MĒGBEREYE.....	6
KAKANYI MĒYI	8
NINKULOYI MĒYI	8
JONKONRO.....	9
MINISIRICIWI KAJORI KANPANGI KA.....	10
LANTAWI NA KANPYAAGI MINISIRIWI YEHĒTOROLO JUMON	11
NINPYIIGI JUNKURUMON	12
NUSIIGE.....	19
JONKONRO JUMON.....	21
I. CĒGĒ NINCIIGE : ZANRA SINCIIME KULO	25
1.1. SUPYIGIRE	25
1.1.1. Kilishengeri na tenpengi	25
1.1.2. slamegere na jin na wa politikiwi kuli ni	25
1.1.3. .nwawi ma yehekan kili taare supyire npwuku ma.....	25
1.1.4. kangbooyi npiliwi ma li ta lantawi ceeyi na kenge me.....	27
1.1.5. lantawi tege karaagi ma gbara ti kanna na na voro nyerewi nara ke	28
1.1.6. kaara ninpenhege ki a gbegele lere mu ni tucunpe katanmi je j'a tigile me	28
1.1.7. kaante cerewi ma tannan na faa tawi na yiye yo me.....	29
1.1.8. .Fongi, ninkinbaari na npimu tama pi a taan ke	29
1.1.9. Ma kayeyi ncewi suli, kili a ne na nemu ni ke, lere si she yeha na	30
1.1.10. Supyigire yehyerezhewi tawahayi na nkengen tayiriye	30
1.2. Lanta	32
1.2.1. Lantawi yehyerezhewi katanpi na foro sekiteriwi ninciiwi na taannri wuw ni, npimu na pire fanhan ki a penhen.....	32
1.2.2. lantawi fanhan a cere liziini kanpan.....	32
1.2.3. Lantawi fanhancerele	33
1.2.4. Nwawahi a jan kili mege wariwi katanpi ni	33
1.2.5. Ningen nonhon yaari nwuluwi ceeyi a yala yi penhen si yi lenkanni pyime non lantawi ni	34
1.2.6. Yaari nwuloyaayi ncerewi a li pyi kili taari puni ni a ja ti zhan ta me.....	36
1.2.7. Biyomasiwi saha wi jen na kuranwi nipenhenwi kaan, mali ta nurungon kuran yaayi a penhen.....	36
1.3. Nanhanna pyinkanna	38
1.3.1. Politikiwi nanhanti pyinkanni.....	38
1.3.1.1. Supyeri voronbaawi Maliwi wote na, lere mahan ja a pyi yogo tayirige.....	38
1.3.1.2. politiki benmara sariya pungo nyili yerege a tetorolo fanhan npa	38
1.3.1.3. tetorolo fanhan je, nyeregen na ninpyigi teyoo	40

1.3.1.3. kenge leni sariya pungu ni.....	41
1.3.2. kiri sariya nahante pyikanna.....	42
1.3.2.1. kirikon ceyi yeherezhewi.....	42
1.3.2.2. kiri kenge fanhan leni tigile.....	42
1.3.3. Nanhante pyikanna.....	43
1.3.3.1.	
Nahante piliwi pyikanna la yaha li yo wele kili taare na li nanhante shekanni nivvoni pankanni ni.....	43
1.3.3.2. kuloogi na kanyi lantawi yeherezhewi.....	44
1.3.3.3. Ninyi karaagi ncoonrowi a pana kashiyi nijenhanyi ni.....	44
1.3.3.4. Taari jawi mege kaanti na kili talankanna Maliwi ni.....	45
1.3.3.5. Piligu yaari naarawi pankanna.....	46
1.3.3.6. Kategenkanni na kayehencoonrolo yeherezhewi ma taanna na faapongboyi jenhewirigiwi ni.....	47
1.3.3.7. Maliwi tayerege dijeh nkenyen nijenhanyi wuwi ni.....	47
1.3.3.8. Saheliwi Kiliigi mege Kurungo (AES).....	48
1.4. MANHANMA.....	49
1.4.1. Teli nkengen pungon karaa na luhoo ceyi janapyii Maliwi ni.....	49
1.4.2. Zanhanyi ncerewi ma bara nkengen seewuu na yeegi shoholo ni, na teliigi ni.....	49
1.4.3. Kafugi na wiyeri jongi nigenwogi a dugi.....	50
1.4.4. Teli nkengenwi kakaare ma yehe kan supyigiri na lantawi ma.....	50
1.4.5. Ciiri nkonwi naarawi.....	50
1.4.6. Tufeenpi na lucengi ntawi saha pin tooyi ni.....	51
1.5. Supyeri kaali pankanni.....	52
1.6. Taari tufeenpi shenkannaagi.....	55
1.7. " Maliwi karaagi pyikanni ".sogolonkanni.....	56
1.8. Tawahayi na yeherezhewi.....	58
1.8.1. Nanhanti jeh nurungonyalawi filitasingen.....	58
1.8.2. Supyigiri tashayi na ti lantaceyi na npinni.....	58
1.8.3. Lantawi a pwo kanpangi niciigi na taanriwogi na, npiimu ntawi na apenhen me, nka pisi na ja a yere na tawahayi nijenhanyi ni.....	60
1.8.4. Lanta faapongboyi a cere malipyi yi sinja kili taari puni karaagi gbegele me, yi na yi ntawi muni.....	60
1.8.5. Were saha ja a ta teli ngengenwi nwahawi na me.....	61
1.8.6. Kaanti pyikanni yaa li nurungon a yala sila bara supyeri tucuunpi na ti sancankoroli na.....	61
II. CEGE SHONWOGO : NANKANNI SEMENKANNI.....	65
2.1 MALIFONGONWI SAHAWI JEN WUWII:.....	66
2.2. Kaaragi valawi.....	75
2.3 Nankanni na teli nkeengenwi yehenjuwi.....	87

2.3.1. Nankanni.....	87
2.3.2. Teli ngɛengenwi yehenjuwi	91
2.4. Nankanni yehe tasinyi.....	102
III. CɛGE TAANRIWUGO: SINCIIME SHENKANNAGI SEMENKANNI NA NANKANNI CɛYI YALANKANNA	107
3.1. Sinciime Shenkanaagi.....	107
3.2. Nankanni Cɛyi Yalankanni	121
IV. CɛGE SICɛERE WUGO. NANKANNI YINKANNI SINCIIME KULO	139
4.1. Pyikannagi na yilinkanni kaali	139
4.2. Nankanni kanpyaa nwolo.....	141
4.2.1. Fanhanlenne ma yehe kan kili fungɔn yaari nwawi ma tiye na.....	142
4.2.2. Luhɔ yaari mege kanpyaa nwolo.....	143
4.2.3. Bankiibi kanpyaa tankanna ntigile faɗɗɔnyi kyekurugo.....	144
4.2.4. Ma kanpyaagi tayiriyi jehen	145
4.2.5. Kayehencɔnrɔlɔ na caanyi mege bankii nyala.....	148
4.2.6. Kiin kanpyaagi tayiriyi ninvɔnyi	148
4.2.7. .Ma fɔyɔɔ sinciime kaa seewulo yala	149
4.2.8. .Kanwɔrɔ ntgɛwi yeheyerzhewi mɛena.....	149
4.2.9. Nkɛengenwi tasuluyi.....	150
4.3. Lamege porozheebi na nankanni nyiliwi karaagi	151
4.4. Cɛyi jaabi na kubaarukaanli	154
4.4.1. Cɛyi jaabi.....	154
4.4.1.1. Karaagi ninme ɗɔnyi jaabi.....	154
4.4.1.2. Jaabi nijɛɛbi	155
4.4.1.3. Lantawi Atilasiwi.....	156
4.4.1.4. Maliwi katɛgeegi	156
4.4.2. .Kubaarukaanli sinciime	156
4.4.2.1. Nincaagi	157
4.4.2.2. Pyikannaagi seewuugi.....	157
4.4.2.3. Sinciime kunyi.....	158
4.5. Fyara na farati cɛyi	159
Ninbarayi.....	161

M&GBEREYE

AES	: Saheliwi kiliigi kurungon
AIGE	: Woteebi kayeyencoonro jungonfenpyengi
AMO	: Tucunpi Zuluwi mege Asiransiwi
ANCD	: Kili kubaarukaanli mege faanon yeherezhewi meena
ANR	: Kili nurungonyaawi mege juntingenle
APD	: Kanworo ntege yeherezhewi meena
BRICS	: Birezili, Irisi, Endi, Shini na Afiriki di Sidi
CCNUCC	: Nashon Zini Kiliigi Junbengen Teli nkeengenwi meena
CEDEAO	: Afiriki Cangancunmon Kiliigi Lanta Kurungon
CICB	: Kiliigi Shoholo Juntingenle Pyenge Bamako ni
CNPM	: Maliwi Kili Jungonfeebi mege Kurungon
CNT	: Maliwi Kili Tetorolo Fanhan
SariyaNyiliFaanon	
COMATEX	: Maliwi kili konti nkeengen Liziini
COVID-19	: Korona Virsiwi Yanpi 2019
CPI	: Piligi Yaari Nankanni Nce Yaayi
CREDD	: Yeherezhewi na Lantawi Nurungonyalawi Sinciime kulo
CSCOM	: kominiwi mege Logotropyenge
CT	: Kanworo Cege
DCPND	: Kili nanhanti npiliwi politiki mege seme
DGEF	: Ciiri na luhoyi sancankoroli Jungonfenpyengi
DNTCP	: Kili Kanworo Kanpyaagi na Toromon Jungonfee Gbaga
EDM-SA	: Maliwi Kurungon Kuran Faapyi Cege
EES	: Mahanpe Zanra Siciime
EIES	: Mahanpe na Sipyigire Kante tun
EMOP	: Cara Kante taa Pyi Kudaye Pyenyi ni
ERI- ESI	: Kuloogi Cara ma Yhekan Kanworo na Mayemare Faanon
FAIPD	: Maliwi Kantogo Shiin Ntenge Kulo Nonmugoro ma Yhekan Yeherezhewi ma
FCFA	: Afiriki Kurungi kanpyaa
FDS	: Sacankoro na Sacansige Fannemine
FMI	: Dijen Kanpyaa Cege
GAR	: Kayhecronle li a Yehesin Nincaayi ma
GDTE	: Kayhecronro Namongo ma Yhekan Ninyi na Lohoyi ma
IA	: Siciime Mazin
IDE	: Kili Kantogo Kanpyaa wulo
IDH	: Supyigire Yeherezhewi Nankanna
IGM	: Maliwi Jaa Faanon
INDG	: Kili Ceyi Nyalawi Nonyi
INSTAT	: Kili Ceyi Nonyi Faanon
ITEMA	: Maliwi Konti Lizini
LOPM	: Sorolasi Yeheshege na Kategegi Sariya
MPME	: Faanon Ceyi Pyaara na Ninge
MTA	: Shiinwo Were Nincene
NBD	: Banki Nivongo Yeherezhewi
NPI	: Lizini Kiliigi Nivonyon
NTIC	: Kubarukan na Vala Ncewi Nivongo
OCDE	: Lantawi na Kyekan Yeherezhewi Kurungi

ODD	: Yeheyerzhe Namongo Nincaayi
ODHD/LCP	: Supyigire Yeheyerzhe Namongo na Fongi Yehekonro Cegε
OIM	: Dijen Kushe Kurungi
OMVS	: Senegali Loh Gbagi Nyalawi Kurungi
ONG	: Mayemare Kurungi
PIB	: Kili Nintaari Puni
PNAEP	: Kili Loh Nincege Ntawi Pilanwi
PPP	: Kanworo na Mayemare Ntege
PRODEC	: Kante Yeheyerzhe Kategεgi Yε Kε fungo ni
R&D	: Cara na Yeheyerzhe
RAMED	: Tucumon Asiransi Mege na
RAMU	: Dijen Yama Asiransi Mege na
SIPEX	: Taji Cara na Nwolo Dijen Fungo ni (Sonatrach Alizeri Faa Cεge)
SNAT	: Kili Ninge Nyalawi Ja
STEM / STIM	: Ncewi, Pyikanna, Torumon
TDRL	: Takaari na Kulogi Yeheyerzhe Lanpu
TIC	: Kubarukan na Vala Ncewi
TVA	: Lanpu Ningbarangan
UA	: Afiriki ton
UEMOA	: Afiriki Cangicumon Lanta na Kanpyaa To
UPA	: Kacenmekuli Yaare To

▶ KAKANYI MËYI

Kakanga 1 : Faapɔn maha FaapɔnTalankanni ma yehakan PIBWI Sogolonkanni ma.(%)	32
Kakanga2 : Sanu nwulo npuku Yeherezhe,Ninge yaare taabere na tɔnnɔn	34
Kakanga3 : . Kuriigi Puni Nankanni ma Yɔ 2019 ma si nɔn 2023 na (%)	36
Kakanga 4 : Kili Ninge Nyalawi Ja	52
Kakanga 5 : .Kunyi Nankanni Junkurumɔn	102

NINKULOYI MËYI

Ninkuu1 : .Nangopyere teenjuro	26
Ninkuu 2 : .Maliwi Ninge Nɔnhɔn Yaare Kɔdifoogɔnwi	35
Ninkuu 3 : .Kili Tayeregi	39
Ninkuu 4 : Saheliwi Kiriigi Kurungɔn(AËSIWI)	46
Ninkuu5 :Kili Kante Kategeegi ma Yehakan kaayegeleegi ma	59
Ninkuu6 : Kante Teenjuri	62

▶ NANKANRO

TETOROLO FANHAN PERESIDANWI KILIFOO
FANHANFENGBOWI
ZENERALI DARIME ASIMI GOYITA

Nankanna yeherezhewi fungo ni, ninme Tetorofanhan a kengen nyala kuriigi yo neli a tan Maliwi shiin ma, ma yehakan sacankoro, nahante, kirikon, na supyigire na lanta yeherezhewi kurugo. Lere Tetorofanhan jen kengeteli nemu si j'a Maliwi fagon fregentasine nincenge nyala ninpanga. Ne teni si j'a fanhan le kili nurugonyalawi ni, neli a yere li tayerege ni ma li ce : sacankoro, supyigire nbengi, na ti faanonyi nincenyi ma tanna na nintaayi talankanna ni.

Kili kiin karaagi kajime ni, nyeregenwi a pyi a yaa wi ja a dipenwi karaagi pyikanni faratiwi yo wile seeni maliwi lantawi meena. Seewi, yeherezhewi pyikanna na ma yehe kan dipen nkenpenhenyi wuwi ma wire a yaa wi pyi wuu wiye nyowi fanhanle yaaga, si kapyinjengere ta kanpanyi shuunniwi tonwi ntalawi meena

Wire nwe nyeregenwi punin jonwi si nyiri najiibi na ficaabi tayeregi npelewi ni, politikiibi pyinkannaagi, supyeri puni kalawi na baarawi ntawi yeherezhewi, faanonyi nyalawi zuliwi, voropenriwi gbegeliwi na lantawi ma yehe kan, kacengi, lancenwi na tucegenpi ni.

Lere ni, Si ngengenwi puni yili, Malifongonwi nyiliwi ni, **kiliigi shoholo pyikanna na, nemu na a tigile me, wi a yaa wu li jan temoon ka, masi miri pyikannagi ninpaagi na, nkii kisi npa na** jankanni yeherezhewi nyiliwi ni, yeeli ninpani 2063 ni.

Lere jankanni a pyi a yaa li Maliwi kuranwi nincengonwi ntawi na kaanti pyikannaagi kasannaga wuugi tigile Limu a pyi a yaa li taari zogowi yili tiye na, ma bara ntawi seewuwi le gbegeliwuni, si la bara tonwi nintawi na ma yehe kan jingi faawi na yaari nkengen liziniibi ma.

Jankanni nyiliwi a pyi a yaa gbegeliwi pyi na na ntawi ceyi puni ni, ficaabi na najiibi, supyeri lancaawi, na pyimaye ma faanonyi karaa zuli. Wi a pyi a yaa wi see karaa gbegele nkii ki si kili kategeegi jungon yirige ma taanna na wiye nyowi ni na lantatawi na nafuwi yeherezhewi ntigie, ma taanna na lantawi ceyi seewuyi ni.

Kire puni jonhon na li a pyi a yaa lifili sin jungonfenti nivonti na, ma taanna na, nanhanti na sancankoroli, karaa nnyi sancankoroli kuli ni kili sancansigibii kajime, Maliwi wuye nyowi peenti fungon ni, kili kantugo kayehencoonronengi na kafonngi nnyiwi ni, kili yaari zaanrawi na ti nkengenwi kajime ni .

Saheliwi kiliigi kurungi nyalawi (AES) Maliwi, Burikina Faso na Nizheeri shoholo ni si nja pyi laaga nkeki si sincan sancankoroli suli si tawahayi puni were ta ki nkii kilgi puni yehukurugo.

Mi a teen na li ni na ne jankanni nyiliwi si nja Maliwi ninurugonyalawi yeherezhewi nyili karaa tigile.

MI NI SI RI CI I WI KAJORI KANPANGI KA

*Minisiri Ciiwi, Gɔveremamawi
Nungɔnfɔɔ*

**Dr. Shogeli Kokala
MAYIGA**

Yeeli 2063 pankanni shenkanni semenkanni na Maliwi kili yeherezhewi sinciime kuli jen « Malifɔngɔnwi » nyiliwi kuntorolo seewulo, Malifɔngɔn, nwemu kilishiinbi na ncaa li a mɔn ke, na kili mege nurungɔnvaanrawi mege juntingele si a nugi a wi kaa ju ke (ANR)

Nankanni nivɔni a pi a yaa li yeherezhewi kuli mugi yeeli 2063 meena, masi karaa seewugii gbegile nkii ki si kili nincaagi yili ma taanna na kili lantawi yeherezhewi ni, ma taanna na li lantawi tankannaagi, ma bara supyigiri na lantawi mege karaa na, nkii kili a yala ke, ma yehe kan nkirigi karaa ma nkiimu ki na ki jen a pyi a yaa ki yehesin kili na me .

.Lere ne kapyili a yaa li ja a wu yige kuli ni nemu nina tigile me si Mali nivɔngɔn see karaa gbegile supyeri puni meena. Wu a yaa wu « Mali Pyikanna» lere jen me « Mali Modeeli » yala Lere ntrowi jen wayibi fungɔn pyikannaagi nimɔngɔnwuugi kiyɛ kurugo ma jen Malishiinbi kacɛngi ni., ma ju, wa si npa Maliwi yala na Malishiinbi npa me. Mi si nja ju na li a taan mi ni a ko, ma li jungi pyi, kaanti kayeyencaali a pyi kili zaanra kuli ni lantawi na kanpyaagi minisiriwi jungɔnfenni fungɔn ni, ma bara kili supyigiri na faawi kuliwi puni kye kurugo.

Tetorolo fanhan Perezidanwi jungɔnfenni fungɔn ni, na wire jen koloneli Asimi GOYITA, Maliwi guverenemawi a wiye pwo si ne pankanni niicaagi yili..

Nte jen minisiri ciiwi kajoro, ntefi a pyi CICBwi ni, yeeli 2023 Desanburuwi canpyi 21 na, 2063 pankanna shenkanni semenkanni karaagi ziiwi na kili ningentele llantawi sinciime kulo saha ni

LANTAWI NA KANPYAAGI MINISIRI WI YEHETOROLO JUMON

Maliwi shiinbi jɛn na teli tuunni nijan, nemu ciin saha ntoro a jan mɛ. Seewi na, nke politiki fanhan jɛn Malishiinbi ma funvige wugo, kimu si na ntaan pini, pi nupangi ncu na kyezuun ni

Tetorolo fanhanfeebi, a temɔɔn yo kili karaagi nurungɔnyalawi mɛɛna, (ANR), nkii ki a yaa ki lantawi jɔngi durugo a nɔn 10% na yee 30 ninpaangi ni, li cankanni na ninpangi mɛɛna.

Yeeli 2063 jankanni nivɔni, ni li a yiri tetorolo fanhanfeebi politiki kuli nincenni ni, si npa na, mayenyɔ lantawi na canpyaagi nta ni, ma bara lantawi yeherezhewi ni Mali yɛjingen wuu ni

. Zaanra seewuwi a pyi ne jankanni yehe na, ma taanna na kili karaagi, puni ni, li si a yerege ta ma yiri zaanrawi na kalitɔɔyi ni, ma yehe kan sinciime kuli nyiliwi ma, lantawi nyɔwawi ma yehe na, yeherezhewi nimɔɔgɔnwuwi (CREDDwi 2019-2023), kili mege zaanrawi kaliwi, Mali 2025, ma bara nipyvɔngi ninceegi na neli si nja npa na supyeri puni yeherezhewi ncaa nta nimɔngɔn ni Maliwi ma ke, Pyikanni mu a fili sin lantawi yeherezhewi seewuwi na, nwe Maliwi a ce nkii kasananga yeegi ni, nkirigiwi na nwahawi karaagi na kiimu ni, Maliwi ni

La nca Zaanrawi mege kaanti jɛn yakili vaa yaaga, ma yehe kan shenkannaagi seewuugu ncawi ma, si yeherezhewi kunzheegi seewuugi yɔ, ma bara kanwɔrɔshiin karaagi mege kayehencɔnrɔli pyicenne nyili na

Jankanni si fili sin kili lantawi seewuu nyili na, ma taanna na : (i) kuloogi lantawi kunyi yeherezhewi nyeyi a pwo lantawi cɛyi seewuyi na; (ii) kusheeli mege faapɔnyi, kuranwi na kubaarukan yaayi; (iii) ncewi ntigiliwi, ma taanna na baarataanna na faapɔn nta kaanti ni, lantawi seewuwi cɛyi ni ; (iv) supyeri tucuunpi ntigilewi, supyigire na manhanpi mege karaagi na (v) nurungɔnvaanri na fanhanlene kili na li jungɔnfenti ni.

Lamege porozhee seewuu, si nca si pi yili jankanni nyalawi zuli mɛɛna, ma tala a pyi yee keke. Kisi npyi nye cɛyi ni (i) nanhant, na fanhanleni kategeegi mege kaanti ni, (ii) faapɔnyi na lapyiffee seewuu yeherezhewi (Kuranwi kusheeli, kangbɔyi gbegelewi, , kaanti, tucuunpe kubaarukanyaayi (TICwi) mkw (iii) sekiteeri ninciwi, yaari nwuluwi na ti nkeengenwi (jɛngi faawi, jɛngen jɔnhɔn yaraa mkw) (iv) manhanpi na teli nkeengenwi.

Lere ni, Maliwi taari talankanni mege faapɔngi (IGMwi) si see kubaaru gbegele, na lantawi Atilasi, si cɛyi puni kapyiigi mege seme yala ma taanna na cɛyi karaagi yalankanni jɔnyi (sekiteeriwi, kuloni na cɛyi puni karitii) Sinciime mege kubaarukaan a yala, masi li yili mu Kili mege Yeherezhewi Kubaarukan Faapɔn(ANCDwi) ncerengen na nceɛn seewuu mɛɛna..

Tekɔɔni, ne jankanni a yala, seme nivi yalankanna na, , karaagi ninpaangi ynyala mɛɛna,.li teli si yee kee sicɛeri yɔ, tapyiyi .sicɛere (4) ni (2024- 2033, 2034-2043 ; 2044-2053, 2054- 2063).

Nurugɔnyalawi cɛyi seewuyi nyiliwi si jan li ni, ma bara faapɔnyi mege kaanti ntigiliwi, na zaanrawi na.

NINPYIIGI JUNKURUMON

1. Nankonro jumon

1. Mayo yeeli 2012 na, Maliwi a nwaha ceyi ninpenhenyi ta ma yiri kakanpyi kurunyi yere, kili Suunmon, na ningen kuloogi ni. Lere ne pyikanni a lantawi seewuwi ninpyiigi wirigi, limu si nja non kanworo polotikiibi na. Li minta na yeeli 2013 nurungon npawi sariyanungi ma, lere a pyi yepingen kaa,, nwahawi naarawi a pa na nanhanceeri ni. .Faarongboyi nyeregenwi wi a pyi, yeeli2020, Utiwi canpyi 18^w na ke, na tetorolo faanhan kuntoroli ntigiliwiyeeli 2021 Mewi ni, a pa na politiki na sancankorolo nurungonyala ni, si kili tigile.
2. Vaanra tanceye ninpenhenyi nen Maliwi ma, Lanta sekiteeri nenwuni npiimu karaa si nja ntigile ke, na pi faaronyi yeherezhewi ni(kuuyi , kuranwi na kubaarukaanli)na kayehencoroli pyinkanni. Si wire tonwi wulo, yeherezhewi temoon pankanna a yala, yee 40 fungon ni. Lere pankanni manhan lantaceyi seewuyi ce na lamege faaronyi si lantawi jungon nwahawi yala.
3. Nankanni manhan see kulo ce Maliwi n, neli a yaa li nime nwahawi ko, si kanworo yeherezhewi nimongonwu yili yee kee sicere (40) ninpaangi ni.Karaagi si fili sin, nanhanti, lantawi, supyigiri ntigiliwi, na yeherezhewi ma yehe kan supyigiri shenkanni m, na fili zin ni na nkengenseewuu na sinciime vaanra karaa npyi ni.
4. Zaanrawi sogolonkanni mu a nanhanti pyikannaagi ce, na kire nen : Kili tayeregi na yeherezhewi gbegelenkanni tayereyi a pele. Vaanrawi ;jingi karaagi na kuranwi tayereyi mu a pele, si pyikannaagi tigile, kuran na vaanri mege politiki, zhaan mi je.
5. Maliwi pankanni yeherezhewi nyalawi sogolonkanni a fili sin ceyi taanri na:
  - **Kubaarukaanli tayirigi nyalawi:** Kire nke cegi ki a pyikanni kubaaruwi wa kan. Ki ceyi nen : Kaliwi ninpyikowi jonyi taanna wi, supyeri nincaagi zaanrawi, na minisiripyenyi ninpyiigi, sosete siviliwi na mayema faaronyi kurunyi.
  - **Kaali mege karaagi zaanrawi:** Wi a pyi a fili sin karaagi seewuugi ncenwi na ki zaanra, kanworo karaagi nyala Maliwi ninpangi meena.
  - **Nankanni ncewi na li sinciime karaagi:** Nankanna seme nyala, nwewi a fili sin tawahayi ncewi na supyeri nincaagi na ke.

2. Yeherezhewi Tawahayi

6. Yeherezhewi tawahayi seewuyi yi a ce ke, yire oen, jonyiwi sancankoribaari sancankoroli, tucunpi, kaanti, luh, jingi faawi, fongi, baaratanbaari lantawi kayehencoroli na faaronyi. Nanhanti, vaanrawi, jinyi na kuranwi tayereyi mu a pele pyikanni jontaannawi ni..
7. Yepingi na wuyencenwi mege kayeyi tonwi nkalagiwi, nen tawahagi ninciige ma yehe kan kilishiinbi puni yakili karaagi pyinkanni ma. Seewi, supyigiri mege tanceyi yeherezhewi wi a fili sin, supyeri puni kilishengiri ntigiliwi na ke, ma bara kilishengeri ntigiliwi, wuu wiyencenwi zuliwi na sariyaabi nyiliwi na, si nja kilininkinti na supyigiri mege yepingi.Lere ni, guverenamawi kapyiigi a yaa ki fili sin ninkinti shenkanni na, nkii ki nen, takarayi jungonfeebi, kilekuugi, kayeyi tonwi na kiriwi.

3. Ninpyiigi ninpaangi

8. Karaa taanriwi a gbegele Maliwi kili nunpangi meena yeeli 2063 ni:

♦ **Nurungonyalawi karaagi (MALI FONGONWI)** :Ne kaali a fili sin, ninjuyi na nyeyi a li ce na tetorolo fanhan kapyinkoogi wuu na ntigile. Wu seecegi ki je Kile neli a li tayeregi bugo kili sancokoroli ni ke si kili ninkinti tigile, si Maliwi yepingi karaagi pyi seewuugi kili kiin kapyijeenbi ma, si kili yige fongon kiliigi ni, na seekaraa npyi ni ma taanna na lantawi mege gbegelelencene nyili ni , ma bara yeherezhe sinciime karaa na.

Li a fili sin fanhanleni na tetorolo fanhan ninpyinkoogi Wu seecegi ki je Kile neli a li tayeregi bugo kili sancokoroli ni ke si kili ninkinti tigile, si kurungon seewugo yala AESwi fungon ni, lanta seewuu, spyigiri mege yeherezhe ma bara manhanma sancosigeli na.

♦ **Nkalagiwi kaale (FUNKALI NA YILI ME)** : Lere kaali a fili sin fanhanyerengewi karaagi sanni nyiliwi na. Wu seecegi ki jen ne Ne li a kaamica seeni ke, lere li jen Maliwi kili na li yepingi ncawi muni, li na a li putanma kaa ta me : sancokoroli karaagi fanhan cere, kashiyi, kili ceyiya ni, na vigiriwi, kakapyi kurunyi kyen kurugo. Kanpangi ka na, polotikiwi mege yepingenbaari seewure ti a pa na fanhan ncan filiyi shoholo yogi ni, lere na faanongboyi nurungonyaawi terengen kantugo, ma li ta, nipiligi yaari nanhanceeri takarayi ni jen na nanhanti tawahayi naari. Li fili tasingi jen : Ntoro na nyerengen teli ntigilenbaari ni ; kili ninkinti na nanhanti kapyiigi a cere ; lantawi na supyigire mege yeherezhe a cere.

♦ **Ncewi kaale (Wuu A CE)** Lere a fili sin, nyerewi teli karaagi npyibaawi na, tetorolofanhan ki a nemu sii ke: li ni, tetorolofanhan nintayi nipenhanyi a sho wu na, politikiwi, lantawi, na sancosigili kuli ni. Ne li a kaamica seeni ke, lere li jen Maliwi kili, na yere li tayeregi ni me, masi wu zaan pyi na politikiwi nanhanti jungonfeebi kurunii na li pyengeshiin na kapyijeen puntanma karaa pyi.

Li a fili sin nyerewi teli karaagi npyibaawi na, kili, na yere li tayeregi ni me, yepingenbaari seewure ti a pa na fanhan ncan na kili ntala.

4. Yeeli 2063 Nankanni

9. Maliwi Nankanni yeeli 2063 ni, jen kafanon seewulo supyeri puni meena ma taanna na Maliwi nkeengenwi ni ma pyi kili yeherezhe wulo, yeeli 2063 ni. Lere sinciimi kuli a Malishinwi pyi wu yere wu tayeregi ni, wura wu ninpangi yala wuye ni. Li a yala, Malishiin kye kurugo, na Malishiin ni na Malishiin meena li a fili sin Malishiinbi puni la npyi na.

10. Li a fili sin nurungonyalawi karaa na Maliwi laki jen si npyi « liyenyɔ ninkinen kili, nanhancene na sancosigili nincenni fungon ni, na lanta yeherezhe seewuu ni, supyigire yeherezhe seewuro, na manhanma ninmangon sancosigile wupo ». Lere jankanni a yo a pyi sinciime shenkanna, yee ke manhan yee ke meena, sinon yeeli 2063 na. Maliwi jankanni yeeli 2063 jen seecege Maliwi nkeegenwi sinciime karaagi ni. Ma yala, nurungonyala na nyerengen fungon ni, li laki jen si nkii karaagi yili:

- Sancosigile seewulo: Ma sancosigili tigile kili taari puni ni kanworo pyikanna seewuli ni, neli si yepingen ninmangonwugo yeherezhe ta ma bara kili ninkinti na ke.

- Lantawi yeheyerezhe: Ma Maliwi jungoyirigi Kiliigi ki a she yehe na ke, ma Maliwi kili jɔngi durugo a non kire wuyi na, kanwɔrɔ nta jɔn durugo kye kurugo, nwewi a suli na yeeli lantawi jɔngi ningenwugi ni ma non 10 % na, si lantawi seewuwi takannaagi na tɔnwi wulo. Lere ne lantawi jɔngi dugokanni na, kili a pya yaa li ja a li funkaali yili, si nppyi kiliigi ni nkimu shiin manhan shin lantawi jɔngi a dugi a non, dolaari 13900 na, yeeli 2063 ni.
  - Fanhan a le kili liye nyɔwi ni: la nwulo kili pwɔwi na kiliigi kiibere na, lantawi na kanpyaagi kajime ni, na lantaceyi barawi ni yiye na, na yire jɛn jɛngen nama yaari na pyifeebi na..
  - Ntigile nimɔngɔnwuu: Ma fanhan le yeheyerezhe jɔntaannawu ni, na, supyigiri, manhanpi na faajɔnyi. tawahayi weeri nkɔnwi ni.
  - Jinkanna seewulo Saheliwi Kiliigi Kurungi ni: Ma fanhan le, yeheyerezhe kan, sancɔnsigili, dipulomasiwi, na kire kurungi yeheyerezhewi.
11. Si nkeengenwi na supyigiri lantawi kanpyaagi wulo, Maliwi a yaa wu wi lantawi mege kafɔngi kunzhee yili. Lere ni, lantawi mege kanpyaagi jɔngi a pyi a yaa ki non PIBwi 80% na, IDEbi jɔngi nime wugi a pyi a yaa ki dugi a non CFA miliyaari 3000 na ; ma li ta, voroɲɛnriwi pyifeebi mege kanpyagi jɔngi a pyi a yaa ki dugi seeni yee kee suunni fungɔn ni, sita ntigi seeni non CFA miliyaari 900 na yeeli 2063 ni.
  12. Fɔngi jɔngi kanta nijan ki shin fungɔn worogo Maliwi ni (44%), ki a pyi a yaa ki tigi a non 10% ye na. Si lere ne kapili kɔ, kili nafuuwi nurungɔntalawi a pyi wayibi, si kirikɔnli, na supyigiri ninkinti tigile. Na GINI cɛnkanni, 0,24 ni, si nja npyi kiliigi ni nkimu ninkinti a tigile dijɛnwi ni yeeli 2063 ni. Luhɔ nizaangan nta supyeri puni ma, jɛn ninpyili seewuli la, yeeli 2063 ni, na 100% jɔngi nta ni.

5. Nankanni Cɛyi

13. Maliwi jankanni nyiliwi yeeli 2063 ni, na npyi na yee keke cɛyi sicɛeri ni :
  - Cɛgi I (2024-2033), funkaali ningbɔli si npyi, Kili nurungɔnyalawi, lantawi faajɔnyi nkeengenwi na sinciime karaagi nyiliwi ma yehe kan nanhanti na vaanrawi ma taanna na lere ni. Ki si kili yaari npuguwi na ti nkeengenwi cɛyi jɛnhenwi tafahayi tigile. Ki si zuli faajɔnyi yala ma yehe kan, yaari npugiwi ma, kuranwi, jɛngi faawi, na lanta cɛyi nintanpenyi ma, si kili liziniibi mege karaagi tigile. Wuu si nja ju na, kire cɛgi nincaali jɛn, si nwahawi pankannaagi puni tun, na nwahawi tayiriyi seewuyi ntunwi ni, si were ta nwahawi puni na, , yepingi, sancɔnkɔrɔli, kili lantawi seewuwi ntigiliwi ni, ma bara kanpyaagi nwuluwi zaanrawi na fanhanlennɛ nanhanti nincenti ni. Lere ni, ki jɛngi jɛn si kili lanta seewuu yili nbara jɛngi faawi mege wuwi na, si yetorolo karaa gbegele Maliwi kili mege lantawi ntigiliwi meena. Lere npyiwi si npa na jɔnyawi ntawi ntigiliwi ni , kayehencaali, jɛngen nama yaari vaanrawi na kuranwi kataanpi ntigiliwi na Lapyifeebi ntawi mu a pyi a yaa wi pyi nke cɛgi kategeegi seewuuli la, kili mege kaanti pyikanni nurungɔnyalawi baa, ma yehe kan, ncenwi na lancɛnwi pyikannaagi na wuu kili fungɔn tɔnceyi, ma bara tucuunmɔn gbegelikanna nivɔnɔn sewulo na supyeri puni meena ;
  - Cɛgi II (2034-2043), si fili sin lamege kapyili na, lantawi seewuwi sekiteriibi ni. Kire nke teyilili ni, si ntoro na cɛgi ninciigi nintayi ntigiliwi ni, si kili pyi li lantawi yeheyerezhewi jɔngi ta, na fanhanlene ni nintayi ni (faawi na jɛngen jɔnhɔn yaari nwuluwe...). Ki fili tasnyi yamu jɛn, politikiibi na faajɔnyi nurungɔnyalawi nyiliwi, lizinigbɔyi ntawi na pyikannaagi seewuugi ntwi ;
  - Cɛgi III (2044-2053), kire nke jɛn, lapyifeebi seewuubi nijɛnhenmii nta, supyigiri nimɔngɔnwuro nyala supyeri puni ma, na fɔngi shiwi puni ntunwi kye kurugo La mege karaagi kajime ni, ki a yaa ki, politikiibi tigile ma yehe kan tucuunpi na baarantawi ma, na kaanti shiwi puni tigile ma yehe kan faajɔnyi ma (kuranwi, kuuyi, lusaangi ntawi, mkw.).

- Cegi IV (2054-2063) : Kire nke a yala, ceyi nintonkoyi kapyiigi ntigiliwi meena. Ki pungi si nnyi, liziniibi mege karaa ngbegile sangan nnyi, nkeegenwi sekiteriwi karaagi kari nwerengen, ma bara faajonyi ya yeheyerzhe ntigile na, ba muna jagawi, kuguyooli na mutanma kusheeli jaan me, manhanma sancankorolo nimongonwulo fungon ni.

6. Nkengenwi yehējuwi

14. Lere yehējuwi a feresin yeheyerzhe nivongon seewu na (Maliwi nivongon kunzhee) ma yehakan karaa nivongonon yeheyerzhe ma :
- Fanhanpenhenge na hakee kile yeheyerzhe neli manhan kanworo fanhan ce ke, li ninpyiigi seewuugi kye kurugo, nkemu ki manhan na jungonfenti tigili ke, sija tonwi ce yi yeheyerzhewi cu na kyeezuu ni;
  - Kilishengere seewuro yeheyerzhe, na jungonfeebi na shingboyi na nanhanti kapyiigi nyo wile ni ;
  - Kaanti pyikannaagi puni nkeengenwi si fanhan le kilishen seewu nta ni, nwe tayeregi a pele, masi npyi yerege tonwugo pyifoo, masi nime dijenwi karaagi conronkanna nce ;
  - Nankanni nkeengenwi ma yeh kan supyeri karaagi ma, nkii kisi npi lanta kuloneli a fili sin napiibi na ficaabi tayeregi seewugi na ;
  - Li liye nyowi ncewi ma yeh kan kili kiin kapyiinenbi ma, jingen jonhon yaari nwulowi na ti tonwi ntalawi baa, si ja a yeheyerzhewi kanpyaa nwulo.

7. Nyiliwi sinciime karaa

15. Ne nankanni nyiliwi a pwo nkii karaagi na :
- fanhanlene kili tayeregi ni;
  - si kili fajongbooyi le da ni, na kanworo tonceeyi yaha yiye ma;
  - fanhanlene sinciime zaanrawi na ntegewi faajonyi jungonfenti ni ;
  - fanhanlene katengegi na torongi pyikannaagi ni ;
  - zaanra seewuu pyikanna nyili ;
  - kili mege kubaarukaan sinciime kulo, si kaali pyifeebi karaagi tigile, si kanpyaa mege kapyiinen ta;
  - kili fungon na li kantugo mege kanyaa nwa kiye na, si lamege porozheebi na supyeri njewi piye ni wuubi kanpyaa nwulo ;
  - Najaa zaanra mege pyinkanna.
16. Kanpangi ka na, nankanni nyiliwi si npyi mu na lamege porozheebi na nanjaa ni :
- **Lamege porozhee, supyire nbinewi na pi njewi piye ni**
17. Nankanni nyiliwi ni, Maliwi guverenemawi laki nen si lamege porozhee, supyeri nbinewi na pi njewi piye ni mege see poroznee, npi pi a yaa pi Maliwi kili yeheyerzhewi sinciime nigen telekaraa suli.

18. Si lamege porozheebi pyi fili tasingen jankanni nyiliwi ni, zaanrawi a pyi nan see kaa pire npii porozheebi ni si pyikanna mege nyeregen pyi, sekiteeribi shenkanni ni, ne li a sulii, si pyikanna nivoni yili jankanni meena. Lere ni pyikanna nkeengen kaa li a pyi, ma yehe kan , yeheyerezhe seewuu ma, sekiteeribi jankannaagi kuli ni, neli a fili sin porozheebi ninkin ninkin na ke. Funkaraagi seewuugi nyiliwi wi a ca yeheyerezhe kanpangan mege kanpangan ni, ma taanna na jankanni ni si yi karaa yili, ni lamege porozheee kategelee ni. Pire npii lamege, supyeri nbinewi na njewi piye ni porozheebi nen ke na ninkin (11):

Porozhewi 1^c : « FARAFINA JIGINE » Na Maliwi na wujonkurugo kiliigi jonca

Porozhewi 2^w : « YELEN KURA » Ma Maliwi pyi gbeenme kili

Porozhewi 3^w : Ma Maliwi pyi liziini kile

Porozhewi 4^w : « KANKOU MOUSSA SEGUINA » Kankun Musa sannuwi yeeli a nuru a pa

Porozhewi 5^w : Ma Maliwi le dipenwi ni

Porozhewi 6^w : « SIGIDA YIRIWA » Ma Bamako na kuloogi mege supyigiri tigile

Porozhewi 7^w : Ma Maliwi pyi, wuu jonkurugo kiliigi lancenwi tankannaagi mege gbanbo

Porozhewi 8^w : Le « Programme SANKORÉ » Lapyifee seewuu, npii pi a lanpyi kali seewuu ta ke

Porozhewi 9^w : Maliwi janpirigi yehewu na supyigiri ntikile

Porozhewi 10^w : Nurungonyala toonw, kafoongonnpyi, kubaaru gbegelenene

11 : Kunafoni Taa Sira : Yeheyerezhe kategele ma yehe kan Maliwi kili mege jingen na njin kubaaru mege faanon.

• **Ningε nanja na kubarukan**

19. Si ja jankanna kubaru seewu ta ma yehakan kili yeheyerezhe sekiteriwi ningbooyi ma, Lantawi na Kaapyaagi Minisirigbagi a li ca Maliwi nanjaabi nyala faanon (IGMwi) ma si nanja yala nintaayi zanrawi ni ma tanna na yeeli 2063 jankanni ni ma yehakan nanjaabi zanra na lanta Atilasi ma.
20. Lere ni, Maliwi jankanni 2063 ni si ja nincaayi ta, wi a yala kanpanyi supyiri puni si kye le. Sicime kubaru kan kuli a yala si fanhan le jankanni ni, ba si ja yeheyerezhe kan kanpaanyi supyiri puni kye le ma si ja yeheyerezhe seewu ta.
21. Kanpangi ka na, ma taanna na lamege porozheebi karankanni seewuli ni, Mali 2063 jankanni nyiliwi a fungon na kiin kanpyaa nwa ca kiye na. Kanpyaagi nwawi kiye na, lere a pwo kubaarukaan seewulo, tere manhan tere, jontaannawu nyili ni kili ni. Npa li nen me, kili jankanni li manhan tegefeebi yehe kan kili ma, ma bara kanpyaagi wulufeebi pibere na, ne sinciime kuli jungi nen si, labara kili jankanni ninceni na ; li fungon ni, li kuloogi ni, li jonkurugo kiliigi ni, na kiliigi shoholo ni, si perenpi sinciime karaagi, na kubaarukaanli bara kire na yeheyerezhewi si nta.
8. Faanonyi ntigiliwi na zaanrawi
22. Zaanrawi na sinciime kategeegi faanonyi ngbegeliwi a pwo jungonfene seewuro na, npa, kili mege junpi valawi nincayi a li ca sincime zaanra kurungon kiye kurugo nke ki a pwo kili jungonfenti mege faanongi na ke.
23. Lere ne shenkanni na, Maliwi 2063 jankanni nyiliwi na li saanrakanni a pyigi nja zogolo politiki mege faanon jonkurugo, ma bara sinciime gbegelenkanna yaaga na. Maliwi jankanni yeeli 2063 mege kurngi kaali, nkeki a yaa ki jenen shenkannaagi puni ni, zaanrwi na kili semeri mege faanongbobo, nkemu tayerege si nnyi, zaanrawi jonyi ntaannawi, ma yehe kan jankanni ma.

24.

Maliwi 2063 ɲankanna na wi sinciime yehyerezhɛ ninmɔngɔn karagi nɲyiwi Desanburuwi yinge canɲyi 21^w yɛɛli 2023 CICB^{wi} ni ɲɔkɔnrɔbaara yiliwi

NUSIIGE

25. Ma taanna na tetorolo fanhan Peresidanwi, Kili Nungonfawwi, Zhenerali Darime Asimi GOYITA, li caankannaagi seewuugi ni, Lantawi na Kanpyaagi Misisiriwi a Maliwi Kili yeherezhewi Nankanni Nivoni jungon zemewi kuli yaha. Zaanragboh seewugo a pyi ne nankanni yehe na, nkemu ciin saha npyi a jan me, ma yehe kan kili karaagi puni ma, nkemu ki a yerege kaani ta Lantawi Yeherezhewi Nimongonwi Nurungonyalawi Sinciime Kuli (CREDD 2019-2023), Nyiliwi kye kurugo, na Maliwi Kili mege zaanrawi, yeeli 2025 ni, ma bara kafonggi seewuugi puni na, ba Kili Supyeri na Tashonyi mege Torongi 5^w (RGPH5) na Kili mege Lantawi Faaponyi Torongi (RGUE), ma barasinciime karaagi puni na nkii kisi nja npa na kili lantawi yeherezhewi nimongon ni supyeri puni ma Maliwi ni ke.
26. Pyikannaagi toronkooli jonhon na, npii jonhon semeebi a yala : (i) sinciime zaanrawi ;(ii)yehekonro laporiwi«Malifongonwi yeherezhewi kulo sinben na yeeli 2063 ni»;(iii) kili sinciime kulo, ntigile na yeherezhewi nimongon nta meena (SNEDD 2024-2033) ; (iv) lamege porozheebi Semewi;(v) ehekonro nanjaabi lantawi mege nanjaa nyala na (vi) kubaarukaanli Sinciime Kulo.
27. Nankanni nyiliwi ntigiliwi«Malifongonwi yeherezhewi kulo si nben na yeeli 2063 ni» wi a yala karaagi kii meena, Nankanni politikawi ntalawi kaali, kili yayeregi nyiliwi, lapyifeebi na kafonggi npi «malishin», sinciime kuli kanpyaa nwulo.
28. Politikawi ntalawi nen kaali ninciili ne nankanni nyiliwi si ntigile nben na yeeli 2063 ni. Wire nwe politikawi a pyi ayaa wi pyi politikawi na kili jungonfeebi kye kurugo, npi pi a karaagi sii nankanni kuliteyahali ni tetorolo fanhan Peresidanwi yeregi meeli na Minisiri ciwi kajoori kye kurugo jonmugori teli ni. Yi tajuki kipen nke, na Maliwi Nankanni yehetorolo kaanti kuli ntabaawi seewuwi nen, politikawi nfahara ntalawi lere nen me, wi ntalibaawi.
29. Zemewi na nyiliwi ma yehe kan nankanni«Malifongonwi Kunzheeli si ben na yeeli 2063 ni» na wumu puni yiri ,na ma funcogo pyi kili tayeregi na si ninpyikoozi pyi yerege nta kulo kili mege kayehencoonroli ni. Kili a yaa li kori na lanta seewuu nyili ceri ni. .Lere ni, lantawi sekiteeribi a yaa bi a gbegele kili zaara fungon ni.
30. Kili a yaa li liye nyowi tigile lantawi sekiteeribi puni ni.Sancankoroli, kaanti, , jonyiwi, kuranwi, kubaaru gbegeli, tucuunpi na weeri mege karaagi kaali. Kire nkii a pwɔ Kili fanhanpenhenge, ntigile, liye nyɔ na, lantawi kuli ni. Kili li a yere liye yeherezhewi tayeregi ni yaari npugiwi, stalawi, li lanta sekiteeriibi j2nyi taannawi ni, jingi politikawi, lantawi na supyigiri kuli ni ke. Lere ne fanhanlenni, kili tayeregi ni, si npa na fungonyeherezhewi ni, nwewi manhan fanhan le, kayehencoonroli ni, ma bara pyi maye ma faaponyi na Maliwi ni lantawi sekiteeribi ni. .Lere manhan npa na kili lantawi ntigiliwi ni, masi yaari npuguwi yili, kanpyaagi a si nta karaagi gbegelincni meena Mali wi si she yehe na..
31. Nankanni mu a fili sin, maliwi Supya nivongon na (Malishin nivongon).kilishen kaali, nwemu wi a yere wi tayeregi ni, wi nen wi kili kurugo, na tɔnceyi pelengen, lapyifoo, yakili na funvigefoo, nwemu wi nen kili liye nyowi na supyigiri ntigiliwi kurugo supyeri puni ma ke. Maliwi kilishenwi nivongonwi ninpyiigi nen, kaanti na supyawu gbegelin cenni (kili peenti, toronkanni na pyikanni yehencenwi) si ja a supyigiri seewuro sogolokanna nivono tigile », supyigiri nkeengenwi, jogowi nkeengenwi na Malifongonwi kye kurugo. Lere ne nankanni na kategeli jonyi a yiye ta ma taanna na tɔonwi mege kaanti ni nteti a nwɔɔ seewuro kaa ju si kilishengiri seewuro yala. Lere manhan ntoro kaanti kategeezi ncenwi kuli ni (kaana, ma yehe kan tɔnceyi, ninceengi pyiwi, kilishengiri, faaponyi yeherezhewi nyili na kasannaga lancenwi pyikannaagi), lancen mege karaa, kacengi, tucegipe (jonhonyi, meceeni, caatiriwi na sinimawi). .

32. Kanpyaagi nwuluwi mu j̄en kaa nemu tayeregi a pele j̄ankanni funkaraagi nyiliwi ni ke. Kanpyaagi nwuliwiawahawi a j̄an kiliigi sh̄oh̄ol̄o manhanpi ni, ma bara kanpanyi nij̄enhenyi na kanpanyi shuunni t̄eḡef̄eebi kanpyaagi ntawiawahawi na, yeh̄eyerezh̄e kiliigi fanhan̄n̄henḡe karaagi t̄onwi ntawi mu j̄en lere kanuuli. Lere ne kuli ni, Maliwi j̄ankanni yeeli 2063 ni, kanpyaagi a fili sin kili funḡon yaari nwawi na tiye na (lere ne m̄eena, guver̄enamawi a nurunḡonyalawi seewuwi pyi a k̄o, kanpyaagi nwuliwi si ntigile. Ma bara kili kili naj̄iibi na ficaabi manganwuubi na, lanta c̄eyi seewuyo j̄en Maliwi ma, cangi, luh̄o, faapyi j̄inyi, yat̄ori na j̄inḡen̄on̄h̄on yaari kaj̄inpi ni. Tayeregi seewugo a kan nanhanti pyiceni ma sariyaabi yilinkanni npiliceni, mu j̄en supyigire j̄ontaanna wuro yeh̄eyerezh̄e).
33. Seewi, nurunḡonyalawi wi a pyi j̄inḡen̄on̄h̄on yaari nwuliwi ni ke, ba muna, yaari wuliwi m̄eḡe k̄odiwi j̄aan yeeli 2023 ni m̄e ma bara sariyawu na nwewi na j̄an̄on̄h̄on karaagi t̄egele laari ke, na kili yaari nwulo m̄eḡe faaj̄onyi nyalawi t̄onta sekiteeribi ni, kire j̄en see karaa nkii kisi j̄ankanni niv̄oni kanpyaagi nwuluwi suli Maliwi j̄eh̄eyerezh̄ewi m̄eena. J̄inḡen̄on̄h̄onyaari nwuluwi sekiteeriwi manhan yaari nincaari kan, lantawi j̄ongi nduguwi kaj̄ime ni. Vaanrawi m̄eḡe kanpyaagi ki a ta ke (kire a j̄enhen CFAwi miliyaari 1000 na), baarapyi kanpyaagi m̄eḡe t̄onwi ninbarawi a j̄enhen, (CFAwi mliyaari 1000 na) kayeh̄enc̄on̄r̄oli ma taanna na yaari nwuluwi ni, tire t̄onwi a j̄enhen, (CFAwi miliyaari 5000 na), ma bara kiin jagawi t̄onwi na, nwewi a j̄on̄h̄on CFAwi miliyaari 10000 na) manhan tayeregi seewugo bugo karaagi nyalawi kanpyaagi nwuluwi ni ma yehe kan kanw̄or̄o na pyimaye ma faaj̄onyi m̄eḡe kapyīn̄engeri kanpyaagi ma (PPP), ma yehe kan, kiin ninwuliigi nintiigi, ma bara sinciime t̄eḡef̄eebi kanpyaagi na.

34. Maliwi jɛn lanta ncɛrɛ kili ma yeyekan izinɛɛbi yehɛyerezhebaawi ma, nemu a tuncɛyɛ nincɛnyi yaha faacɛɛyi ninciliki na tanri wuuyi kili lantawi fungo ni(PIBWI).Lere lantawi jɛn kaɗɗunɗon fanhan baawuuyi fungon ni nyeyi ja yereyerezhewi jingɛ ni.Yaapereɛyi na foro kili fungo ni ke , yii shiwi na jinheye mɛ mugu jo koti, sanuwi na faayaperɛeti teti na kenge mɛ.Kengewi wi jɛn tɛnni yataari ni ke tire faayaperɛɛyi nyemuyi na foro kili ni ke ma tanna ni teli kengewi nwawi ma (zanhan, nwawi, kanpeyi kahakiwi mkw.) na yaacire jɗonyi kengewi maha pyi kaɗɗunɗon yaapereti ti na foro ke fanhan jɛ ki kanpyaa nintaagi ni mɛ.
35. Ma yɔ 2012 na, Maliwi jɛn kasigi na nkemu a nɔn wi jidi na ma yɔ kakapyiibi kakapinheni na ti marami yarini ma se nɔn terorisi, jihadii na kidali, gawo na tɔnbuktu kuloogi ni, ma si toro na kaari Mooti, sigi na kulikɔrɔ kuloogi ni. Lere a pyi kaɗɗunɗon maha kili ninpangi kanpyaagi nintaagi kuli gberi ma se nɔn kanwɔrɔ politikiiibi jɔnshɔnri yiliwi na.
36. Maliwi lantawi a tuun ninjɛnheye kan ma yehɛkan porozhe cɛge ma, na faapyi cɛyi yehɛyerezhe na fanhan le lantawi ni wu yala cefonyon faanri nemu si lantawi she yehena ke (kuloogi, naa kulo, kubarukan kulo) na sicinme karaa.
37. Nemu jɛn tuun cɛyi ke, wu si ja jo :
- faa kulo, kere jɛn na jinjɛn shijɛnheye ni, luu tun wɔɔyi, yaatɔrɔ shijɛnhere na yaatɔrɔ tayiiye, fyaa cɛɛyi nincenyɛ, naagɔɔ faapyi, faapyi yaara lanta yehɛyerezhe yehɛɔnɔrɔ,sariya kulo yehɛyerezhe ma yehɛkan faa kulo kayehɛɔnɔrɔli ma, ma se nɔn faawi kulo sariya nyili na;
  - Yaatobyili, ma yehɛkan kara, nudirime, seliiyi na fyaa faabyi kulo kii ki na pyi ni faapyi cɛɛyi ninjɛnheye na yehencɛn ni ke ;
  - faa izini, ma yehɛkan kuriigi tuun kaara yehɛyerezhe ma ma tannan na faawi na yatobyili yehɛyerezhewi ma ;
  - faniya nyala izini, tuun ningbɔɔyɔ ma tannan na koti ti na taa nemu li jɛn nku maha nku , kankuro na wakengen Maliwi ni ;
  - jingɛ jɔnhɔn yaara wolo izini, pii a cɛrɛ ka tuunbi a jɛnhe, mahanpe yala kenge, mahan fyime le ti woliwi ni na mahan Maliwi jingɛ nɛn kiimu si kuntorolo jɔnmugi ;
  - Faanyon cɛɛyi nyemu yehɛyerezhewi kidi a nwerenge kubaru kanli, nperewi na faajon cɛɛyi sanyi mahan nkunzhegele jɔnmugi faajonyi taa ni yehɛyerezhe na.

38. nemu si yeherezhe kan nye faapanyi puni ma, yehesheme fyime na tigiliwu yeherezhe namungo a yaha wi yala. Lere yeheshe nivoni si yeherezhe kulo nwolo yee kee sicere ninpangi fungo ni na yaatanyi tunwuuyi kili ni, na neli nen tafanriya kaaragi, neli si lantawi yeherezhe kuli nunmugi.
39. kaali ninvoni pyiwi yehejo muro na kii ki kaa nen ke :(i) kili kante pyiwi ma yo sin **Tetoroli fanhanfeebi a nyo pyi ma sin ANRBI funkaagi nyili na namongi katanma fungo ni, si j'a ninpanga kaara kante pyiwi jo me. tere kante, ma funzhogoro pyi Maliwi ninpanga kaaragi na, ma** yehekan yeherezhe tasheke ma, ma kancene kan(i) ma yehekan funzogori ti a pyi nkenge tenjuuri teli ni neli a taan malishiin ma ninpangi kulo ni, na (ii) nemu nen puntanga kaa si were nkengi she yehena ma yehekan yeheshenge yeherezhe pyiwi ma nemu si j'a Maliwi puni shiinbi lengen nkengewi ni.
40. Lere ninpanga Maliwi 2025 neli a non nko na ; (ii) namongon kaategele kaa joli ;(iii) kili yeherezhe kaayecnono nivonon, na CREDDIWI nwewi a ko 2023 tekoli ni.
41. Namongon kaategele fungo ni puntanga lantawi fungo ni, tun fanhanleni na nca yee kee taanri ninpangi fungo ni, nen ninca seewu ANRBI ma. Yeherezhe fanhanleni nwawi wa nen nemu nen tafaanraayi me, li sanga nen fyime yehesheme na nintile baama nyalawi na sicinme yeherezhe pyiwi yere tafanraayi, na ti tilankanni kili ni, neli si fanhanle supyigire ni, yaatare ceeyi na ti nyiwi ceeyi ni.
42. Kayecnono nivoni yeherezhe (ma li ta CREDDWI 2019-2023 saha na nonme) pyi a jan nemu nen ninciliyi me, yi a tuun ningbooyi ninvooyi kan Kili Lantawi Politikivi Seewu yehajoli ni ma yehekan kili kunyi lantawi yeherezhe ceeyi ma nye kaala nce ke.**kili** politikivi lantawi sican nincali si pyi ma tun yala ma gbara nintali na faapon ceeyi puni na, na faapon ta nemu si sipyeri pyi hereni , na kukoogi puni yeherezhe tanmana. Lere si j'a fanhan le katanmi paa ni, si yeherezhe kan kili mayemare lantawi na kanpyaagi kulo ni, lantawi na mayemare yeherezhe ni, ma tanna na yaatare nenwi na puntanga lantawi ni, lantawi fanhanleni kuriigi na sipyigire, kili liye pwo ma yehekan kikiibi pii a can Maliwi mena piimu nen sariya na sipyigere kuli me.
43. Kili politikivi lantawi sican si yehesin kuloogi tanri na, nemu nen
 (i)kuloogi nkuunyi lantawi yeherezhe ma yehekan lantawi ceeyi ma tunyi nyemu ni ke na si kanworo politikivi yeherezhe tigile ;(ii) ma kuriigi , nan na kubaru kan ceeyi yala si lantawi faapon ceeyi choo tungbooyi nen nyemu ni ke na si yi non kili ceeyi puni na ;(iii)lancenwi yeherezhe sin faa kante na, na faapon nta tungbooyi lantawi ceeyi ni.Kante na lamege kante si j'a pyi kaacene sicinme kulo kili yeherezhe ni.Kire si nyala tamana na lantawi ceeyi kaa la nce ke. Pere sipyiibi si j'a ntelu muro jevoro na faawi pyinkanni ni (nwawi, tasanga na sacansigile faapongi na).

44. Ja fungo nincenge na lanta ATLASIWI pere a yala si seme yala tuuceyi na lanta yaare, na ti yee ke yeherezhewi ma yehakan yee kee sicere fungo ni, na si zanra kamicara pyi ma yehakan kaategeegi kaajoli ma sin pankanna nincenni nonshonri na ti fewi na. Lere nen kunzhe nivonon neli na ja kubarukan kaaragi pyiwi ni neli si nincaagi lantawi le kiye ni ma gbara kili nyala seewu ni ma yehakan kili puni yeherezhewi ma neli si pyi kulo kili ceyi puni si tannan.
45. Nashon Ziniwi ninpanga pankanna 2030 fungo ni na Afiriki Kurungi 2063 ni, gowernaman kunzhe yo kili fanhanleni yeherezhewi ma, na li nkenge seewu kanworo faanon ceyi ni, ma si non ti karinkannaagi na shenkannaagi pyiwi ma neli si nyide ninvonon kan kanworo faawi mon ke. Lere si pyi ma tannan na kili kantogo politikiwi pankanni na li shenkanni ni, ma tannan na kunzhegele tanri a jo Tetorolo Fanhanfeebi ma ke neli nen : Maliwi mayemare pelengewi ; Maliwi siciime karaagi na wi faapyi piinbi peeti ; na funzhogoro yaha Maliwi shiin tun yaare na ma yehakan karagi ki a yala pyi ke.
46. Kire karaagi si pyi wahajibi le kili faa ni, ti li namongo yeherezhewi ni. Ne li nen kasiiyi ke neli a si kili fanhanbaare na li fanhanfeebi ni ke, li a yala wu ti kili ninvonon kankunfonyi yala, ma yehakan saconsigile, mayemare, neli si weleme ninvonon yeherezhewi kan, na si balankanna nincene kan sipyiibi ma.
47. Nwe semewi a tala ceyi sicere ni. Zanra siciime nen cege nincigi ni, pankanni nyalawi nen cege shonwugi ni. Siciime yehesheyi na pankanni nyalawi a pahala jo cege tanriwugi ni, cege sicerewugi a yehesin siciime pankanni nyalawi na.

Maliwi 2063

ḡankanna

2063

**C&G NINCIIGE
SINCIIME ZANRA**

I. CEGE NINCIIGE : ZANRA SINCIIME KULO

48. Zanra siciime j'en ma funzugoro pyi <<Maliwi karaagi<< na, nemu j'en ninki nba si wi pyikanna ce ma yehekan sipiyigire na lantawi yeherezhewi nincege ni. Lere ni ma <<Maliwi Karaagi<< zanri pyi na wi mahanpe, ma funzugoro pyi karaagi ki a kili pyi a me, na si kaawagaalagi ningbuliyyi ce, na nkengewi fyenri.

1.1. SUPYIGIRE

49. Kawaali a yala li yo can Maliwi supyigire ni, j'en ma wu supyigire na lancewi nura yala.

1.1.1. Kilishengeri na tenpengi

50. Afiriki barometiriwi (ninpyi 9) a li ce na malishiinpenre kili tan piye ma, ma toro pi filiiyi na. Li ka pyi filigi na lere j'en me kuloo, lere na jan ma toro kun maha kun kee gbatanri na kankuro na (85%). Lere a ce na tenpengi jin wu shoholo ni, neli a maliwi kanworo tenni kaa jo.
51. Kanpanyi ya na, ma jin na tenpengi pyi na kile ca kuriigi ki ni, kurunyi filiyaa, nanpwupi na politiki kurunyi yaa, fanhan j'en lere ni. Weleme ni 2022 yeli ni, malishiin 88% jo na kile ca kuriigi ninpenhenge na yala ma supyigire kalagi me. Neli j'en filiyi kurunyi sanyi ke, nanpwunpi na politiki kurunyi tegefee, tere jonshonri ti a tahala tiye na 93%, 86%, na 81%. Neli j'a tan malishiin ma me, lere j'en nanbaa cikworo na pyi ti piye ni me, lere j'en me ceebi, pila j'en ti a tenpengere pyi na pere ni me ma non 92% na. **Lere puni fungo ni, wu si ji a jo na ninme tenpenbi shoholo kashiyi yi a yala sipiyibi pi ma, ma yehekan Airiki kiliigi ki ma fanhan j'en pimu ni kantogo.**

1.1.2. Silamegere na jin nawa politikiwi kuli ni

52. Silamegere j'en Maliwi ni, lere ni silameshiin j'a ten nkerenge j'a me neli j'en kili supyigire tegewi kaawaagi fungo ni. Silameshiin a yirayere supyigire nyalawi na kanpanyi puni na, pii a teen kurunyon kurunyon, maha kili fanhanfee tege ceyi mu na pi fanhangi j'a ji a fanhanle me.
53. Silamegere a supyigire ncere yala te ti a pyi a kalagi demokarasiwi ni, tegbooyi na supyigire kahagawi ni. Silamegere fanhan pele supyigire ni, neli a ti pyi ti na leni politiki kuriigi ni (Dinen kurungi 2017 yeli).
54. Maliwi a karaa ncere pyi nkengewi kuli ni, ki yee nkuu ningi ni na ki tekoli ni, ma tanna na silameshiin pii pi j'a wahajuliwi pyifee j'enhe ni. Pi j'a karaa ninwogonon kaa jo. Pi nincagbooyi j'en kanworo tenpengi ceyi nkengewi na silamegere nurungi nyala ni. Yere silamegere kurunyi j'a karaagi kaa ye jo me, ka yi na yiriyekaraa pyi kashi baa, neli si tenpengi kenge ke ma yehekan silamegere shengere nincenge ma.

1.1.3. Nwahawi ma yeh kan kili taari supyeri npukuwi ma

55. Maliwishiinbi j'ongi a non 22395489 na 2022 fungo ni cegi peni a non 1.241238 na, Maliwi j'en na sipyii ninpenheme ni me ma tanna na cegi peni ni. Tayahaga maha tayahaga, yeli 1960 shiin a pyi 2,9, 1996 shiin a pyi 7,9, ma non 18 na 2022 fungo ni. Hali cegi maha cegi ki a ta dugi, supyiibi j'enhewi j'en ninkin ceyi ni me. Kili sumon cegi j'en Tonbuctu, Gawo, Kidali, Taudeni na Menaka nke ki j'en cegi tawaga ninpelenge. Nkere cegi tapelengi j'en 60% ni kili ni ka shiinbi j'en 7% ye. Kere kuloogi supyiri na j'enhe me ma tanna na ceyi pyinkanna ni kile ma.

56. Kire kili kuloogi jɛn na lɔhɔɔyi ninpenheye, keripe, faapyi yaare nincenye na lɔhɔ yaariya ni.
57. Supyiri jɛnhewi a mɔn neli a pyi yeherezhe kaa, yeli 1991fungo ni Maliwi gvernamawi a<< Kili Polotiki Supyiibi kaa Jo<<.Lere kili Polotikiwi a pyi na supyiibi jɔngi yeherezhe kurugo ma yehekan kanti, tucunpi, balawi, tashɔngi, faajɔn nta, mkw.
58. Lere a yili ma yehekan Katɛgeli Nincili Shiinbi Pyiwi kurugo (PIIP 1996-2000), neli zanra a pyi 2001 ni. Lere zanrawi a li ca ciimina ma supyiri kuli tegele laha, si li kaaragi puni yeherezhe wi yɔ.Li a jo nincaagi ki na << jɔn baa<<, Polotikiwi<< nkemu zan jɛn <<supyiri polotiki ni me ma yehekan sicime yeherezhe wi ma na tegefɛebi j'a fanhan le kanpyaagi nwo lowi ni me.
59. Kanpanyi yaa na, supyiibi jɛnhewi jɛn kaapi supyigiri na lantawi yeherezhe wi ma me, jɛ sariyaabi pi a yɔ ma yehekan naago jɛnhe ma. Seewi na, kili a yala wi supyiibi jɔngi pyi yeherezhe nincene :ma tege pyi lantawi kurugo ma kanpyaa ninpenge wulo ceebi na nangoobi piye jɔwi ni ma yehekwɔnro pyi ninpanga mɛɛna.Lere nincaali li si j'a pyi na yekwɔnro nincenne na pyi cɛyi ni supyiibi na kari.
60. Muro, wi si ja li jo kiliigi ki a she yehena ke kere supyiri a jɛnhe ma li ta pi kili pelewɛ na lanta kuli na pele ma Maliwi kɔ me. Supyire jɛnhewi jɛn kaacenne yeherezhe wi ma. Li a jan wu nkenge seewu pyi ma yehekan supyi jɛnheni polotikiwi ma.

Ninkuu 1 : Nangoobi tɛɛnjuro

Ma yɔ yeli Desanburuwi can 1 na ma se nɔn 22, Maliwi a nango tɛɛnjuro pyi ma tanna na cɛyi zanrawi ni na ma si jɔnshɔnro yɔ nangoobi karaagi mɛɛna. Lire a pyi ma nangoobi yaha kili nkengɛwi j'a na pyi ke were ninki ni. Nangoobi ntɛɛnjuro a pyi teli tanri fungo ni :kanwɔɔ cɛge ni, kuloo na kili ni, komini 600 a pyi, kuloogi 19 ma gbara Bamako disitirikiwi na, kiliigi 31 malishiin jɛn kimu ni ke.Nangoobi pii a jo muro kubarukan kuriigi ki cile na.Nango ni jɛnme a pyi tɛɛnjori saha ni pimu yɛɛ jɛ ninkin mɛ.Nangoobi pi a pyi tɛɛnjuri saha ni ke , pire a pyi kuluuyɔ kuluuyɔ (kanyi,kuloo, kanpyire na niji kanpyire,sindikaabi, pii pi jɛn na fyɛnme ni mkw.),kurunyi yaa ma yehekan sositi siviliji shiinbi pii ma, polotikiwi kurunyi yaa shiin,Maliwi kantogo tuntuumunɔn nangoobi pii, supyiibi pii pi a kaa nɛɛ ma gbara kiliigi kii shiingbɔɔ na.

Tɛɛnjuli nincagbɔɔli a pyi ma cɛyi sanra ma si jɔnshɔnro yɔ ma yehekan nangoobi karaagi ma .Lamege na,li a pyi ma (i) fanhan kan nangoobi ma nanhante kuli ni, kili polotikiwi na faajɔncɛgbɔɔyi karaagi nkengɛwi ma yehekan nangoobi nyiriyerewi negɛwi ma kili yeheshɛge nkengɛwi ma ; ; (ii) ma nangoobi faawi jɔnhɔncɔhi pii pi a kante pyi sacɔnsigile, janjɛngi, nbɛngi na supyigire tɛɛnjɛngi neli ni Maliwi si yeherezhe ta ke ;

(iii) ma siciime karaa pyi neli si kante, celetu kante na nangoobi faaranta neli si nangoobi pyi pi pyi kili lantawi na nanmangi nincenge ta fungo ni,

(iv) ma kaateegi na ninpyiyogolo yala ma fanhanle nangoobi ninpyiigi ni ma bara ficenpyiri nuli na neli si tenjen supyigiri kaa jo,

(v) siciime na nyirinyere karaa yo si fanhanle nangoobi pyiwi ni Malifongo ni ma yehakan cere faawi, kacenpi, lamege kacenpi na kilishin nicengen, na (vi) ma ceyi zanra pyi si jonshonro nincenne kaa jo ma yehakan nangoobi nkrigiwi ma, ma tanna na nangoobi nkurunyi yesheyi ni kanworo tenni ni.

Vali vali tenjuri tun kowi na, 256 kaapyigili a ca ma tanna na zanra gbanyi ni na 5 yehasin kili kengewi siciimi gbanyi karaa 6 ni na. Karaagi a yili kalipyii nincemene ma (niji kalifee, faayanyi na sosete sivilwi nkurunyi jungofee) pere a piye tala a me (i) Nangoobi, nanhante, politikwi na faarongbanyi nkengewi; (ii) Nangoobi, sacansigile, nanpinge, nbegi na tenjengi Jeunesse; (iii) Nangoobi, faaron nta, lantawi na ninmangonwu yeheyerzhe;

(iv) Nangoobi, faapyi cenpi, ceebi na nanbaa na supyigiri puni njevoro piye na; (v) Nangoobi, cere faa, kacenme na lamege kacenme ;

(v) Nangoobi, nkurunyi na kanworo faa pyiwi. Kaateegi tenjuri koli na, a li ce na Maliwi nangoobi a piye kan si pi tayeregi pyi kili nkengewi ni.

1.1.4. Kangbanyi npiliwi ma li ta lantawi ceyi ni a kengen me

61. Maliwi ni, kangbanyi jenhewi (22,5%) a pa na faaranyi nta nwaha ni, pyenyi na tatennyi ninwoyi ni.
62. Faawi nwemu jen kerege faa me, na yeheyerzhe ta ma toro kangbanyi nulin na me. Afiriki killigi ki, kii ki jen worodugu ni ke, kangbanyi teenni na kani na lantawi tegewi ni me, nemu ba j'a na lantawi zogolonkanni nkenge me(na yaare taa yeheyerzhe). Maliwi nwhawi w'a jen kangbanyi lantawi jen na fanhan ni me, ma gbara shiin jenhere na nemu a suman na Bamako ni ke
63. Maliwi yeheyerzhe na lantawi nivongon ni dipen tenjuli na (Mali-OSDwi, 2015), gverenamawi a li ce na ninnegenre faarongi na kiti si nenrengere tetorolo ni na la gbara supyire na a jinge : Maliwi, jen teli ni a yala wi faaranyi ta yaa foo foo (ma kan nangoobi ma). N bwere nyala faaron ninjenheye si nja pyi yeheyerzhewi na vaanra ceyi kuloogi ni (kangbanyi nyala). Semewi a li ce na nangoobi nivonmon si non tayahaya shuunni na faaranyi ni 2035 ni, na non taanri na 2050 ni.
64. Bamako lamege kaa na, kapencenrolo pyi (Dipen puni Banki na kuloogi kamicaga) li a li ce na Bamako ka ta non maliwi lantawi 34% na (kuloogi ki nemu jen Nyahame na konakiri), li j'a yere li tayerege nincenge ni me yeheyerzhewi ni ni me :
  - ma li pyi lantawi a sin faaron taanriwugi na, na lantawi jen jonhontan ma toro Afiriki worokuli ni ;
  - faaron tawi a cere ;

.Kanpyaa wulo tun nta faaɗɗoni na nyemu jɛn (kushɛkuli, faaɗɗoni) na yi talawi ni yi tunli a cɛɛ (jinyi ncuwi), kangbɔɔyi na, na supyiibi jɛnhɛwi foo foo..

1.1.5. Lantawi ntege karaagi ma bara pyikanna na nkiimu ki voroɗɛɛwi nara ke

65. Kusheli karaagi, neli jɛn diɗɛn puni ke, li tayeregi a pele Maliwi ni ma li jɔngo pyi kanpangi kaa na shiin foromɔɔnbi a jɛnhɛ, kanpangi sangi na kanpyaagi ki na jin Maliwi ni ke. Kushɛɛbi na kanpyaagi yaari na ma ke, kere maha jɛnhɛ fo li ka pyi 2019 na , na kanpyaagi ki a yaha pa ke kere a tigi nɛɛɛ, ma yɔ Dashi SFA 440 miliyaraabi na ma si nɔn dashi sfa 433miliyaraabi na 2019 ni fo ma si nɔn Dashi SFA 652,50 miliyaraabi , yeeli 2022 jɛn DashiSFA miliyaraabi 652,50.
66. Wu si nja li jo muro na Maliwi jɛn nanpɔwɔn singba cɛge nincenge, neli jɛn Afiriki canmucumɔn ke. Yeli 2023 ni, kili nanpɔwɔnbi pi a fe kashiiyin mɛɛna pere a nɔn 209.774 na.Mayɔ politikiwisacɔnsigili nwahawi na 2012 na, nanpɔwɔnbi pii pi a fe kashiiyi mɛɛna ke, pɛɛ a jɛnhɛ. Yeeli 2023 ni, wu a pyi a tɔɔ a nɔn Malishiin 66.772 na, ma gbara 354.539 na pii pi a yiri pi tateenyi ni ke, ceebi na nangoobi pi a pyi a jɛnhɛ.
67. Neli jɛn supyeri kusheli kili fungɔ ni ke (neli ni jɔnyi jɛn cɛyi cɛyi), diɗɛn fungɔ kusheli si nja zhe yehena kuriigi mu shuuniwi ni ma tanna na kili supyire lantawi na sahelawi kuloogi pyinkanni ni : ninkinbaare, faaɗɗontabaare, yayirebaara na supyire sacɔnsigibaara, teli nkengewi...
68. Ma yɔ Kili Politiki Nyala na ma yehɛkan kusheli ma (PONAMwi), kusheli kayehɛcɔnrɔli jɔngɔfeebi kaapyii ninciigi ni na kɔ me.

1.1.6. Kara nijɛnhɛge a gbegele lere mu ni, tucunpi katanpi jɛ a ja tigele mɛ

69. -Supyire tucunpi jɛn kaa seewu kili lantawi yehɛyerezhɛwi ma. L'EMOPwi yeeli 2022 ni a li cɛ wi toro ncili ni na, 33,9% shiin pyi na yanpi ni, na lere jɛn mɛ na nɔɔgi ni kantɔgo yiyi taanri fungɔ ni sani zanrawi nɔn na. Kire jɔngi a jɛnhɛ ceebi kye kurugɔ ma toro nanbaabi na, na 36,5% , 31,1% na. Supyire nɛɛɛ pii pi a nɔn yee 60 ma toro, pyi na yanpi ni, lere jɛn mɛ kuko jɔn na. Myime na lere jɛn mɛ mivɔɔ li a pyi yanma ningbɔɔwi pe ni malishiin pyi a nwaha ta na 64,4% ni.
70. Nakele neli jɛn l'EMOPwi 2022, neli jɛn yanpi ntege piliwi, li a jɛn na supyire 4,3 ye na teri yanpi kurugɔ Bamakɔ shiin a nɔn 12,9% na. Tagbɔhɔshiin ntegeɛwi a pele jɔnɗɔnɗɔnshiin na. Kire jɔngi a pele supyiibi muwi a kala fanhan ni (33,1), ma si nɔn jancugofee na 6,4% ni pii yeegi ki a nɔn 60 fo ma toro ke.
71. Ma yɔ l'EMOPwi 2022 na, kubarukanli li a yehɛkan supyire tucunpe ma ke, tucunmɔn faaɗɗoni yi na pi ma nɔn ke na li kaa jɛn pi na ke, na nwawi mu na pi ma be ke yanpi nwelewi fungɔ ni yere mahan yige. Yire tucunpi kubarukan li a be fɔngi na li a cɛ na shiin 50,7% na yanpi ta jɛn mɛ pere jɛn fɔngɔfee, ma toro 48,8 % na shiinbi mu ni ninkin pyi na yanpi ni torolo ninkin fungɔ ni na38,8% shiinbi mu ni ninkin a yanpi ta neli a nɔn torogo shuunni na. Jɔnshɔnri a li cɛ faaɗɗoni ni fɔngɔnfeebi na si pi ka yanpi ta jɛn CSCOMwi (67,3%), a wenpyi ka taha ni na lere jɛn mɛ kalimɔgɔwi (9,7%), na mayema tucunmɔn faaɗɗon (5,6%) na

72. Kanpangi kaa na, l'EDSMwi VII 2023 nɔnshɔnri a li cɛ na yeherezhe seewu a ta cisimineɛbi tucunpi tɛgɛ ni ma yɔ 2006 ma si nɔn 2024 na. Lere ni ceebi pii pi a she piye wele, weleegi sicɛere kii kaala a jo pire nɔngi a toro 35% 2006 ni ma si nɔn 51% 2024 ni. Ceebi pii pi a tigi tucunmɔn gbagi ni ke, nɔngi a toro ma yɔ 45% 2006 na ma si nɔn 81% 2024 ni.

1.1.7. Kanti nɛrɛwi na faa ntawi na yiye yɔ mɛ

73. Nemu li si malishin maha malishin pyi wi kante ninciri nincenti kɔ, lere jɛn namɔngɔn kaa sewu gowɛnemaabi pi a toro Maliwi ni ke. Lere fungɔ ni, kili li a tɛli shɔnwu li ca ma yɔ 2019, yee kɛɛ kategori kanti yeherezhewi mɛɛna (PRODECwi) ma si nɔn 2028 na, lere si fanhnan seewu kan supyire ma ninkin na tɛmɔn teli ni, ma si katɛgɛɛgi ki jɛn ke na kashigi cɛyi punin ma yɔ 2012 na ki a ki fanhan kɔ ke si fanhanle ki ni. Kanti na faa taanna faaɔn cɛyi jankanni jɛn 2028 ni, Maliwi jɛn na kante katɛgɛ sewu ni, ma pyi malishiin puni mɛɛna, si malihengere nincenne kali pyi, pii si pyi jɔngɔfee sewuu pii pi na karaa yala ma yehɛkan kili supyigire lantawi yeherezhe ni.
74. Lere kantɔgɔ na, kere kategori pyiwi na yeherezhe ta mɛ ma li kaɔngɔ pyi kili politikawi, tucunpi na sacɔnsigile na pa na nkɛngɛ yeherezhe ni mɛ neli si nja fanhanle kanwɔrɔ kanti kayehɛɔnrɔli ni. Lere ni, ma kante nincenne ta ma tanna na siciime seewu ni ma yehɛkan kaliwi pyi kwɔ na ti faaɔn ta, jɛn kaawa seewu kili karaagi ma, ma bara Maliwi a jɔnmɛɛgi nivɔngɔnɔngi kiimu kan diɔn ma, neli jɛn Kanti Azahandawi 2030 ni na Afiriki Tɔnwi Azahandawi 2063 ni.
75. Kanti kuli ni Maliwi a nwaha seewu ta neli jɛn katɛgɛɛgi faaɔn ta kanti na faaɔn ta ni ke. Ma yɔ mazin kanti a le ke, kanti kuli jɛn na nwaha ni ma yehɛkan kalipyiri jɛnhewi ma ba mugo jo ningɛ na nipi kaliceɛyi ni lere jɛn kaɔngɔ (ma nwaha nɔn siciime jansheɛyi na ma yehɛkan yeherezhe ni lantawi kayehɛɔnrɔli nyalawi ni). Kire ninwahagalaagi ni, kali gbaayi a cɛrɛ, kalifeɛbi nincimineɛbi a cɛrɛ kaliceɛyi puni ni ma si nɔn faaɔncɛɛyi sanyi ma : nanhanti na lantawi kurugɔ.

1.1.8. Fɔnke, ninkinbaari na npimu tama pi a taan ke

76. Cɛɛyi puni ni, fɔnki nɔngi a pyi nganna cin 2011 na 2023 shɔhɔlɔ ni. Cɛhele shunni toro na 2011 na 2013 shɔhɔlɔ ni ma toro 45,1% ma si nɔn 47,1% na, fɔngi nɔngi a tigi na shunni ni (2) 2013 na 2014 shɔhɔlɔ ni. Li a tɛrɛ kantugɔ seeni 2016 na 2020 shɔhɔlɔ ni ma yɔ 46,8% ma si nɔn 41,9% na. Nɔngi a pyi ninkin ma yɔ 2020 ma si nɔn 2021 na na 44,6% ni ma si yere 45,5% na 2022 ni, lere a bɛ ninkin vara na ma toro 2021 ma si cɛrɛ na shuunni 2015 ni. Kanpyaa wulo na ki nca karaa seewu si fɔngi ntun ma tanna na fɔngoshiin puni kanpyaa wulo na ma tanna na fɔngi kuli ni supyire puni ma lere jɛn 14,0% 2022 ni. Yeeli 2023 ni, l'EMOPwi nɔnshɔnrɔ a jo na fɔngi nɔngi jɛn 43,9%, na fanhanleni na pyi si sacɔnsigili, tucunpe, na faaɔngbɔɔyi nwahawi kwɔ, li si nwaha Maliwi ma si nɔn fɔngi nɔngi ki a cɛ 24% ma nɔn 2030 na

77. Ninkinbaare jɔngi a cɛ Giniwi ma, ti na cɛreni Maliwi ni, ma yɔ 0,42 na 2011 ni, ma si nɔn 0,33 na 2022 na, lere jɛn -2,4% cɛrɛ yeeli fungɔ ni. Ncɛregiwi jɔnhɔncɔhi 2011,2021 na (yee maha ye 42%) , na (40%) 2019 ni .Nakele, yeeli 2020 si pa tigi pyi la na jɔngi a tigi ma nɔn 0,38 ma si dugi a nɔn 0,42 na 2021 fungo ni ma si nurungo tigi a nɔn 0,32 na 2023 ni, 0,33 na 2022 na. Ninkinbaare ncɛrewi kaɗungi jɛn ba mugo jo supyigire kirikɔn, ka yehɛyɛrɛzhɛ seewu fɔngɔshiin nta ni.
78. Kashigi pawɛ kanpanyi puni na a nkɛngɛ pyi janɗingɛbaara te ti na nku mɛ neli jɛn supyiibi vewi kili ni (PDIwi) ma si kari kili la cii na. Supyiibi pii pi a yiri pi tatenyi ni ma kari kanpanyi yaa ciliyi na kili fungo ni ke(PDIwi) pere ciin cɛhɛlɛ shuunni ta 2019 na 2022 shɔhɔlɔ ni ma yɔ 207751 ma si nɔn 412387 na, lere a tigile nincili pyi ma nɔn 354739 na 2023 ni. Kire jɔngi 2023 ni ceebi a pyi 56,98% na nanbaabi jɛn 43,02% ma bara nangoobi ninɗɛnhemɛɛbi n (58%) pii pi a yɔ ye 0 ma si nɔn yɛɛ 17 na ke. Kire jɔngi a tigi ma li kaɗungɔ pyi kili sacɔnsigili yehɛyɛrɛzhɛwɛ na.

1.1.9. Ma kayɛyi ncɛwi suli, kili a cɛ na nemu ni ke lere si shɛ yɛhɛ na

79. Maliwi kili li ye yɔ kantɔgɔ na, fanhan seewu a pyi kili puni ni ne li na wu kayɛgi si kuli nincenne kan malishiin yakileebi na ninpyiigi ma. Kire kayɛgi kaa jo neli si fanhanle kili jankanni ma, ma yehɛkan kili ciibyili nangoobi bahagi ma, ma bara yee shuunni maha yee shuunni lancɛwi na kacɛnnɛɛgi bahagi na. Yire kanpanyi puni lancɛwi na kacɛnnɛɛgi pyi a malishiin ninɗɛnhemɛ pyi pii a piye cɛ (ma ye cɛ), ma pi samina cɛ, ma li kaɗungɔ pyi yi si ma jo kili arajo ni. Kire tɛnnɛɛgi yee teliigi kii ni, limu jan ki a gberi, si nja malishiin pyi a « piye cɛ, ma si fanhan le Maliwi kili tɛnɗɛngi ni, ma li kaɗungɔ pyi neli na kili pyi li shɛ yehena ke jɛn kanwɔrɔ kaatoroloogi, kanwɔrɔ kaawaagi, ba mugo jo muro kanwɔrɔ tan, tɛnɗɛngi na bahaga. » (Fuzer, 2012).

1.1.10. Supyeri yehɛyɛrɛzhɛwɛ tawahayi na nkɛngɛwɛ tayiriye

80. Neli jɛn supyigiri ke, yakiligbɔɔyi yi a bɛ yemu na yeri nye a mɛ :
- Shifɛe fanhan nkɛngɛwɛ : nijaan, shifɛebi a jɛnhen pii pi na ja pi nangoo puni, ninkin ninkin marami pyi mɛ. Ma yehɛkan yaayire jɛnhenri ca ma, pyengefɛe ncɛrɛ na ja pi pyengeshiin puni jɔn ca ma jɔn mɛ. Lere jɛn kaɗungɔ pii na pɛenni ta mɛ, na pi jɔnmɛ na kamica mɛ;
  - Tɛtorolo fanhan yehɛkan pyenge nivɔngɔn kaa ciili ma, mon li ta mu jɛ kanhangbɔɔ na la, ma jɛn kanhan pyiri na la, kire pyenge ki jɛn ninpyiri nkemu ni nanbawi na cewi ye jɛn ma bara nangoobi na si a pi ninpanga yala ;
  - Supyigiri zanrawi karaagi kalagawi, shifɛe ncɛrɛ na ja na pi nangoobi kamicaga pyi ninkele mɛ, ma pi yaha tatengefɛe pi cɛnne ma. Shifɛe ncɛrɛ na ja pi nangoo kamicaga na mɛ, shiin mu na ja wu a ci pya marali mɛ. Lere li a nyɛrege nangoobi jɛnhɛngɛ nijaan cɛɛyi puni ni.

81. Kayeegi kuli ni yakiligbooyi si ja pyi a me :

- Kayeegi seewu na supyire toronkanaagi canga maha canga na kani kuli ninkin ni me, kayeegi sewuugi kii ki na pyi canga maha canga kire na kamica ninkele me. Lere jen kaa neli a yeherezhewi nyalawi tun ni ;
- « Supyigire » junpi nijaan jen na tigile me, lere kapungi jen junpi na jo ke na kaapyigi ki na kiye yo me.

82. Lere kuli ni nkengewi tamashinwi si jan ma yehakan :

- Ma Kili lancewi pyi seewu si fanhan le kili lancewi karaagi ni ma tanna na bahayaa ninpenye pyi nikili puni ni, kanhan maha kanhan, komiini maha komiini, tatenge maha tatenge si nja wiye baga pyi,
- Ma nurugon nyala pyi lancewi kurugo. Faapyijiin a lancenwi minisiri gbagi tege lancewi bahagiffee kurugo.
- Lere si pyi kapungo si lancewi lizini niri seewu na ninpenheye cori.

83. Muro, ma malishin pyi sipyaa nincenge supyigire ni, lere jen kaacenne seewu lantawi na supyigire yeherezhewi ma. Lere kuntorolo fungo ni yeeli 2024 ni Maliwi a jiin Kili Kateegi Kanti Seewuri ma (PNEVwi), ma bara see karaa puni na sariya nyeyi a yala ntege pyi li si non ninpan karaagi tigile, ma ce, kanpangi ka na supyigire seewu, dipen nanpinge, kiliigi ki jen kiye nugulo, na si supyire ninpangi ca, pi yeherezhewi, kanpangi sangi na, supyire jenhewi, teli nkengewi, jinge janhon yaare kashigi, dijitaliwi teli ma bara supyigire pyinkanni kalagiwi na.

84. tatengi ni neli jen nkengewi tamashiinbi, wu si nja :

- Kuli li jen cikonri ke, nangopyiri cere laki jen si da cikoncɔ ninkin na si pyi wiye pyenge na lere jen me pyengi ki na pele me. Seewu na, nangopyiri ncerɛ nce na wa ciili si wi ninpanga nyala na wiye pya pa me na witi wi cowi. Lere a li pyi pi ma were wiye yo. Kire kaapyigi nivongonongi a yala wi li polotiki supyigire fanhan ce, si wiye yo ;
- Ceewi na nanbawi a yaha piye ma si piye co a jon, nangopyiri laki jen si ti a piye ceebi na lere jen me nanbaabi yuu piye ma. Lere kuli a ce kanworo ceeyi ni cinporogo ninkin cekonro jenni me;
- Supyigiri koroyi, nkenge kuli laa neli jen korogo yaari pyinkanni nkengewi ni. Ninme, confooliwi na nanfoolowi koroki ta me. Nangoobi pi na pi shiffee korogo ta.

85. Ma ninpyi ce ma si li yili :

- Kili kategele shingire kanti yala (2009-2013) neli a pyi siciimi karaagi ni ke ,ma fanhan le shingire kanti ni kanworo politikiwi ni ;
- Yeeli 2011ni, ma shingire yala kili polikiwi ni na nincagbooli jen ma malishin nincenge yala nkemu si peene ta sariyawu na ninpyiigi ni si malishin sewu ta mkw.

1.2. lanta

86. Lantawi jungi kamicawi zanrawi, ninpyiigi na kaawaagi kili lantawi yehyerezhewi ni, lere jen tun kaa lantawi kayeconroli ni.

1.2.1. Lantawi yehyerezhewi katanpi na foro sekiteriwi ninciwi na taanriwuwu ni, npimu fanhan ki a jenhén ke

87. Yeeigi 2015-2022, kii ki ni wu jen na jonyi ni kili toromi pyinkanni nivongo ni (SCNwi2008) , Maliwi lantawi a fili sin cege tanriwugi na cege ninciigi na ma non 70%, (tanriwugi 39%, ninciigi 31%°) cege shonwugi jongi jen 23%, lanpuubi puni yaari na wu sangi. Lere sogolonkanni Maliwi nintaagi nyalawi ni lere a jon teli monwi ni. Si lantawi she yehena ma non 0,9%, cege shonwugi si nja ndugi na 0,3% yeli ni na ndugu nincenge ni yeli ni 0,1% cege ninciigi, 0,4% lanpuubi puni yaari na na cege tanriwugi si nyerege na 0% ni.

Kakanga 1 : Ceeyi zan PIBwi ni ma yo 2019	2019	2020	2021	2022	2023
Secteur primaire	37,3	36,2	35,7	35,8	35,6
Cege shunwugi	20,9	21,2	20,6	20,2	19,5
Cege tanriwugi	33,5	34,4	35,4	36,2	36,7
Lanpuubi pii pi na tigile me (ntege zan jen me)	8,3	8,2	8,4	7,8	8,3
Jungi puni (PIBwi lori na cangi na)	100	100	100	100	100

Source : MME_DNPD INSTAT _Comptes Nationaux _ Avril 2023

1.2.2. Lantawi fanhan cere liziini kapan

- 88. Faawi na jonpiwi kuli ni, kuriigi ninjenge si nja ntege si lantawi faapyi yaare nkenge lizini ni neli jen monwi, konti, fungi, ciseti (manhangorowi, lukulo, lanakaridiwi, sezamiwi), pomiteriwi, yaatori-kari na lere jen me seliwi na verime, nidirimi na fyaabi.Fanhan jen faayaari nkengewi ni liziniwi ma ninjan me lere li ce na lizineebi jen na fanhan ni me.Konti nuli lamege na , nijan , liziniwi na konti nkenge ke , lere a she yehena ma toro kii yeegi shuunniwi na 1960-1970 na lizineebi pii pi jen KOMATEXiwi na ITEMAwi pere a pyi na konti taa nkenge na pyi fanjan, gbezi na nanja.
- 89. Ma li ta lizineebi kuli li a yala li yehyerezhewi ta , faawi kuli la yaha muro li ntege kanpyaa ta si ti a faayaari ninjenheni ta si fanhan le jonpiri ta jenhén na Lere ni kili jen na tun ceeyi ni li meena.Nijnaan, faapyi yaare ninjenhene na ta me ma li kapungo pyi (i) faapyinkanni li a ye si vaa kereeyi na pyenyi ni (ii)fanhan jen kaacaagi na yaari takanni shoholo ni me, (iii)fanhan na le faawi pyikanni ni canni na me (iv)kanpyaagi ninwologi a cere faawi kuli ni, (v) ninkinbaare ma non jinge na, (vi) faapyiibi na kante na taanna kante ninjenge pyi me.

1.2.3. Lantawi fanhancerele

90. Dijnen puni tenjuli a nyemu jo ma yehakan faapyiijonanyi ma ke, 2017-2018, Maliwi j'en tayeregi 123 wugi ni kiliigi 137 fungo ni ma tanna na jungi nyirinyere kuli ni, na 3,3 ni cegé ni nkemu a yó 1 ma si non 7 na ke (ma non 4 na 7 fungo ni). Nwire nyirinyerewi ncerewi j'en yaare ta faapyi ceye (2,8 jungi) ma bara faapyi j'ongbóoyi na (3,3 ni), tucunpi na kanti (3,1). Lantagbóowi j'anjingi ninge j'ongi (4,1) si nja toro kili j'ongi na me. Nyirinyerewi jungi cegi na , Maliwi saha yinge karaagi kii a yala pyi ma tanna na faapóonyi na yaare ta karaagi ni ma yehé kan faap'ongbóoyi na faapyiibi ma (tucunpe na kante). Maliwi na non baa lantawi seewu na me, na ninyovongonon na me. Kuriigi puni na Maliwi j'ontaayi a nceré.

1.2.4. Nwaha a jan kili mege werewi katanpi ni

91. Kanworo kanpyaagi na nwere j'en SFAwi ke, na Maliwi le pereme njevoro ni me wu si a nce na wu yaapereti temu ti na foro Maliwi kantogo na she CEDEAOwi kiliigi ni ke na toro 8% na me, Afiriki puni oen 48%, dijnen puni sangi j'en 52%. Canniyi nyemu na Maliwi na shi na wu yaari ta key ire a j'enhe. Afirikiwi ni Maliwi na wi yaapereti ta see na 81% ni yaalingiri puni 2020 na , 78,8% na yiri CEDEAO kiriigi ni, 2,2% na yiri Afiriki ceyi sanyi ni. Dijnen sangi j'en 19% yaapereyi ninegenyi na. Kanpangi kaa na, Maliwi yaapereti na jin m a yiri Afiriki kiriigi ni ke a nceré na dijnen sangi ni ma yó 2015 na ma non 2020 na, na 85,6% ma pa 81% ma, na 14,4% ma, ma pa 19% ma.
92. Kanpyaagi karaagi ka yala kii dijnen kanpyaagi kayeconróli kunzheegi yó. Ninnaan wu j'en dijnen kanpyaa kayeconrólo nivonon tengele j'onkoro ni, neli si dollariwi fanhan can ke (na eurowi ke). Nkrikiwi a yó Lameriki Shiin na Europi Nkurungi ma ke ma yeheshin Rusi kili ma ke ma yehakan Ukreni kashigi na , si pii kanpyaagi nkengewi can dollariwi na Erowi na ke, lere a dallariwi karaagi nwerenge ma si j'onkon dana kanra na kiliigi sangi ni nitaagi ni. Lere fungo ni (i) Shini a tan na kiliigi kii ni, kii ki na tajiwi shu ke ma si j'ubenge yili ti a taji peeli pi ma pi kanpyaagi na , a nwere j'en Yuhani Ranmenbi na Sanuwi pyi wi garantiwi, (ii) (ii) Rushiibi kili a jo na pi ti a kori gaziwi na tajiwi peli Eropéenbi ma na pi ti wi sara Rubiliwi na, (iii) BRICSIwi kiliigi na kiliigi mu laki j'en ti je kere kurungi ni ke pere na ti a pi zhowi pyi pi nu kili kanpyaagi ni na (iv) BRICSIIBI a li ca si dashi ninvogon karaagi kanpyaa yaha nkerenge na nintaagi ni.
93. Dijnen kanpyaagi karaagi ninvononli ni neli na pyi ke, kanpyaagi si zuli na jingi j'onhon yaari ni baa mugo nju snu, taji, licóomu, pilatini mkw, na nwejen tunbaawuyó.
94. CEDEAOwi kanworo kanpyaa porozhewi na nwere mege j'en EKOWI ke, a yala ma li koro pyi na wi pyi kere kuloogi kanpyaa. Ka, Faransi ma bara Afiriki j'ungofeebi pi na a pyi kapungo si lere kuli to si pyi SFAwi kuli ninkinwi ni si tunwi ta , si a wi zanrawi pyi. Li a pyi see kaa ningerele ma yehakan wu lantawi yeherezhé na wiye yóli ma si foro SFAwi ni. Ninzanni j'en ma EKOWi porozhewi yakiliwi yili .Na lere na pyi me ma karaa shuunni j'en (i) ma kanworo kanpyaa nivongonon yala nemu ni kiliigi ki j'en na nincaagi j'en ninkin, (ii) kili kanpyaa.

95. Kili kanpyaagi kapuunyi tigilewi na lere jen me kanworo kanpyaagi na kiliigi kii ki nincaagi jen ninkin ke si nja pyi a me :
- Kasanaga na yaari ti a nwulo na ninwulobaare si nja kanpyaagi suli ma si pyi sanu ninwulobaare seewu (ma li a kon jingε jōnhon yaare na, ma zhō pyi dijnen cangi na yaare tabere kapungō na) ;
  - Ma li a nwulo yapereeyi ninjiyi ni kili ni nyemu jen seewu yi me ;
  - Kili yaare piwi yeheyerezhē mugo jo nyemu kaa li pele ke yaayire, fanniiyi ; mkw
  - Ma kanpyaagi kapencōnrō seewu pyi .

1.2.5. Ningεn jōnhon yaari tawuliyi a yaa yi jehen si yi lenkanni pyime jōn lantawi ni

96. Fanhanleni a pyi jingε jōnhon yaare jenhewi na yeheyerezhewi kurugo, ba si ja tōn le jingε jōnhon yaare faawi ni ma tanna na ncawi na ti nwulo, yaare tabere teti jen snu me.
97. Neli jen jingε jōnhon yaari tanwulo pyiti yeheyerezhewi ke, kili li a jingε jōnhon yaare nwulo faha kilishiibi ma ,ma yehēkan siciime yeheyerezhē titiri ma neli jen kilishiin ninvōmōn pii pi na kanpyaa nwulo lere kuli ni ke.Lere siciime kuli si nja li ta si yeheyerezhē kan kili tōn seewu nyala ma , ma si malishiin nijenheme pyi jingε jōnhon yaare faawi tōnli ta nōn ni pi na.
98. Ma funcōgō pyi, sanu jen yaari ninciri te ti na nwu Maliwi jingε jōnhon yaare faajōngi na ke. Yeeli 2022 na, kanworo kanpyaagi ki a ta sanu ni , kire a nōn Dashi SFA 763,7 miliyaraa na (dolari 1,3 miliyaraa), ma dugi a nōn 35% na yeeli ni.
99. Jōnshōnrō seewuro a ta neli jen yaari ti na leni vanriwi ni, ba mugo nju doloritiwi na maribiriwi.

Kakanga2 : Sanuwi nwulo jōngi dugiwi, yaari tabere na tōnti

Sanu (wi jen tōniwi na)	71 190	71 237	69 461	72 228	72 593
Tx Sanu	6,43	0,07	- 2,49	3,98	0,51
Maganεziwi (Tōniwi na)	8 185,44	13 588	12 660	35 402	68 771
Tx maganεziwi		66,00	- 6,83	179,64	94,26
Doloritiwi (m³)	209 055,50	581 820,00	376 678,00	282 557,00	381 989,89
Tx Doloritiwi	- 33,24	178,31	- 35,26	- 24,99	35,19
Calkεriwi (m³)	432 770,13	461 711,00	447 644,00	137 374,06	1 089 795,40
Tx Calkεriwi	33,90	6,69	- 3,05	- 69,31	693,31
Maribiriwi (m³)	9 421,42	9 104,61	1 649,00	-	-
Tx Maribiriwi	8,49	- 3,36	- 81,89	- 100,00	
PIMCOWi-SA (Tōnti)		52 306,00	296 000,00	90 387,05	221 204,66
Tx Tōnti			- 465,90	- 69,46	144,73
Zaragozawi Sarl					56 000,00
Tx Tōnti					

Source : Rapport 2023 secteur Mines et Energie

100. Kanpangi kaa na, kanworo kante nyirinyere a pyi Desanburuwi ni yeeli 2021, lithiōmu cεgi ki a jan Buguni taari ni ke, nwulowi si nja nōn yeeli ninkin kurugo tōni 726 000 na , sipodumeni, silikati fuga na lithiōmi.

Cegi nwulowi si non yee 21 ma non lere teli fungo ni toonoon 880 000 na yee ninkin ni. Cegi nwulowi a yala nonkon Desanburuwi yeeli 2024. na

101. 98-Kili Tetoroli Fanha Sariya Faanongbogi (CNTWI) a wote pyi , tentarawi Utiwi canpy 8w na yeeli 2023, jinge nonhon yaara kodiwi ninvongon. Wi a bine yili depiteebi ma pi tenjoli fungo ni, nke sariya fongon si nja ti kanpyaa nuvungonon ta yeeli ni ma non miliyara dashi SFA 500 na (dashi dolari 803 na) .
102. Karaa ninvongi ninpyiigi kii a yo ke, kili si nja pyi na toowi ni ma non 30% na jinge nonhon yaare porozhee ni, yeeli 2019 kodiwi a pyi a non 20% na. Sariya fongiwi a govenama le pyiwi ni kanpyaa baa ma non 10% , nka si nja pyi ti 20% ta toowi yee shuunni ni ma tanna na jinge nonhon yaare nwulo perewi ni.
103. Tetoroli fanhan jungofowi sariya ma yehakan tatengi ma jinge nonhon yaare kuli ma a yili muro CNTWI ma. Lere si pyi kanjungo si faanon kan cegi shiin ncere ma , si yeherezhe kan kili faanonceyi ma jinge nonhon yaare ceyi lantawi ni na fanhanle ncewi na kasanagancewi nkengewi ni .

Ninwulogo 2 : Maliwi jinge nonhon yaari kodi ninvongonwi

Kili Tetoroli Fanha Sariya Faanongbogi (CNTWI) a wote pyi, tentarawi Utiwi canpy 8^w na yeeli 2023, jinge nonhon yaara kodiwi ninvongon. Wi a bine yili depiteebi ma pi tenjoli fungo ni, nke sariya fongon si nja ti kanpyaa nuvungonon ta yeeli ni ma non miliyara dashi SFA 500 na (dashi dolari 803 na) .

Karaa ninvongi ninpyiigi kii a yo ke, kili si nja pyi na toowi ni ma non 30% na jinge nonhon yaare porozhee ni, yeeli 2019 kodiwi a pyi a non 20% na. Sariya fongiwi a govenama le pyiwi ni kanpyaa baa ma non 10% , nka si nja pyi ti 20% ta toowi yee shuunni ni ma tanna na jinge nonhon yaare nwulo perewi ni.

Ma yehakan jinge nonhon yaare ceyi seewuyi , sariyawu waa wi a yo si nja kili pyi wi a shiin ca yire ceyi meena, na lere nen me jinge nonhon yaare toonwi nen shekanni ca na lere nen me kili karaagi pyiwi wahajibi.

Sariya ninvonyi nen ke, wu si nja jo, (i) taji yaari na nwu ke ma toonwi can ti ta nwulogi ni , (ii) jinge nonhon yaare lanpu le sanu tonwi ni ma bara jinge nonhon yaare santi na, (iii) ma Advalorem lanpu tahi sanu lori na ma bara yaare santi na neli si kili pyi wi tonwi ta yaare lori dugiwi ni ke, (iv) TAVwi lanpu ciwi nke wi yaha yaare tonwi dugiwi na ke, (v) sariyawu pelawi fyimi na yaare vaawi na, na (vi) yaare ti a foro kili kantogo ke ma ti lori puni nurungo legen kili ni.

Kanpangi kaa na , tatengi faapyiibi piyema si nja 5% ton ta yaare ceyi ni, Maliwi pyiwi puni a non 35% na. Jinge nonhon yaare tanwulogi puni ncere nen nanphuun faanonyi ke (ba mugo jo kanada shiin, ngile na ositralli shiin ni) , pere sariya ninvomonbi si nja yaare ceyi tege a non PIBWI 20% na, ninpan 9% na. Zandra li ce na Maliwi na pyi na toon seewu ta jinge nonhon yaare ni me , nye sariya ninvonyi si nja kuli mugo ti yaha yaare ceyi kankanni meena.

Tetoroli fanhan jungo fowi sariya ma yehakan tatengi ma jinge nonhon yaare kuli ma a yili muro CNTWI ma. Lere si pyi kanjungo si faanonkan cegi shiin ncere ma, si yeherezhe kan kili faanonceyi ma jinge nonhon yaare ceyi lantawi ni na fanhan le ncewi na kasanagancewi nkengewi ni.

Ma funcogo pyi , sanu nen yaagbobo nke ki na nwu Maliwi ni. Yeeli 2022 ni, kanworo kanpyaa nitangi a non dashi miliyari 764 na , wi a dugi yeeli ni ma non 35% na.

104. Neli nen tajiwi ke, taji na gazi ninpenhe nen Maliwi ni nkemu saha na nwulo me, kire cegi peni a non

900 000 nwewi a tala wigi kankuro (5) ni :Taudeni, Tamesina, Iulemeden,Gawo,na Naara ma nura tala taji kurunyi 52 na gazi wigiye,18 jɛn yiyema, na nkurunyi12 si a na yaha mɛ. Faanɔn cɛɛyi yaa ma li cɛ kanti kurugo na tajiwi jɛn wigi ni ke wi si nja nyɔ barikuunɔn miliyari 1 ma si nɔn 2 na, gazi jɛn miliyɔɔ 28.

- 105. Lere tɔɔnwɛ na, Maliwi kili jɔngɔfeebi a ja taji na gaziwi kuli mugo jɔn ma bara idorozeniwi nincɛgɛwi na burakabugu Kati sewi ni kilometerele 60 Bamako na, idorozeniwi nincɛge ma nɔn 98% na nkewi zanra a pyi yee 7 fungɔ ni wi na kuran kan.
- 106. Ma yɔ 2012 na , Maliwi tajiwi ncawi a peregɛn ma li kaɔngɔ pyi kashigi ki jɛn sahelɛwi ni ke, na lere jɛn mɛ Maliwi ni.Kire kashigi a pyi kaɔngɔ na taji faanɔn kurunyi nyeyi a pyi faapyijiin na Maliwi ni ke yi a kari ma nwolo Alizeri taji nwulo kurungi nke ki mɛge jɛn SIPEXWI na HYDROMAWI ke.Cɛyi yia jɔnmugo tajiwi ncawi na ke , 4% yɛɛ a mugo ma yere taanna 2010 ni yere a nɔn 65% na.
- 107. Lere a pyi kaɔngɔ a jɔngɔfeebi ti tajiwi kodiwi nurungɔ yala ba si wi le shiin puni juntanga ni ma tanna na sariya no 2021-063 ni nwewi a sariya no 2015 -035 Zuyewi canpyi 16w nkɛngɛ ke nwewi a sin tajiwi kaɔncɔnri ncawi , nwulo na ntuguwi na ke.

1.2.6. Yaari nwuluyaayi ncɛrɛwi a li pyi , kili taari puni ni a ja a ti zhan ta mɛ

- 108. Maliwi jɛn , ne faanɔn cɛɛyi kɔrɔmɔn a ncɛ ke , wi tayergi jɛn 118 kiliigi 137 shɔhɔlɔ ni ma nɔn 2,7 na jɔngɛ nicɛngɛ jɛn tayahi 4. Yeri faanɔnyɛ ni, kusheli nuli jɛn tayere ciigi na , ma li pyi kili jɛn cɛge muni ke , li na pwo suunmɔn lɔhe na mɛ, kiliigi 7 na li kuulo ma toro kilometeri 7000 na , a li peeti saha ka nɔn 1 241 238 na. Kire kuriigi jɛn jingɛ nugi, gbayi na nijɛ.
- 109. Kuriigi puni tɔnri jɛn kilometeri 89 024 (nkii ki jɛn kiliigi shɔhɔlɔ ni ke jɛn (4 621), 24 828 kire kanpyaa ta , ma nɔn kuriigi puni 28% na.Lere a bɛn kuriigi ni ma nɔn kilometeri 2 /cɛgɛ ki a pele nɔn 100 na ke, ma toro nkii ki a cɛ ke kilometeri 7/cɛgɛ ki a pele nɔn 100 na ke, na toro dijɛn puni nuli na ma pyi kilometeri 25/ cɛgɛ ki a pele nɔn 100 na ke. Il est plus en mauvais état qu'en bon état, moins revêtu que revêtu. Kii nikagaayi a jɛnhen na kii ninzangi ni,

Kakanga 3 : Kuriigi puni jankanni ma yɔ 2019 ma si nɔn 2023 (% wi)

Yɛɛgi	2019	2020	2021	2022	2023
Nku maha nku veremi kurii nincɛnɛgi	37,58	42,18	38,25	39,42	38,09
Nku maha nku veremi kurii kii ki a jɔn ncere	32,38	34,50	37,12	35,14	35,11
Nku maha nku veremi kurii kii ki na jɔn mɛ	30,03	23,32	24,62	25,44	26,80

Source : DGR 2023

1.2.7. Biyomasiwi saha wijɛn na kuranwi nijɛnhenwi kaan, mali ta nurunyala kuran yaayi a jɛnhen

- 110. Maliwi kuranwi karaagi a nɔn kuran jɔngɛ na biyomasiwi jɛn 72% kuranciyyi , ma sugo 26% na tajiyyi na njin kili ni ke , na 2% kuran (SIEWI- Maliwi, 2020).Konekshɔn kuli yeeli 2020 ni a bɛn MW408,69 na.

111. Maliwi kuran ninjiwi a jenne pyenyi kuli na , nkere a 2020 na ni 71% ni nkewi jenne ninjiwi kowi puni. Ninjiyi nkowi kusheli na liziniwi ni jenne 20% na 3%.Nperewi na na kanworo faarowi jenne 5% na ceyi sanyi jenne 1% (2020)
112. .Biyomasiwi kantogo na , kuran kuli a pwo taji yaare na, nyeyi na njin kili ni kuranwi, kusheli na lizini kurugo ke (na jinge jonnhon yaare ceyi) na jennege ke ma li kapungo pyi lantawi duguwi na shiinjenheri kuran caali.
113. Si jonnshonro kan kuranwi ninca jennehewi ma , Maliwi gowenama yehakan si ti a kuranwi kan kurii shuuni kii ki a jenne na kuran yala ma dugi a toro nime nuwi fanhang na.Gowenama laki jenne si kuranwi non puni na ma non 100% supyire na, sani 2040 ni (pi sugo konekshon na, ceyi jenne yiye na shiin ninkin ninkin kurankanli kayehconroli) .
114. Kanpangi kaa na , wu si nja jo na tajiwi a yaa wi a kuranwi kan maziibi kuli ni ke nwere kanpyaagi a jenne neli jenne tuguro kili ma yaare ti na nji kili ni ke, neli jenne kapungo a kuranwi lori ti nwaha Maliwi ni ke.
115. Lere ti li muro Kili lantawi kuriigi a jennehen, kuranta kuriigi ninvongonongi yehyerezhewi a jingen .Kuranwi tawi kuriigi ninvongonongi ni ma sugo erezhawi ni pyi GWhs 81,6 La production d'électricité à partir de sources renouvelables raccordé au réseau était de 81,6 GWhs (neli zhan jenne me ninki na ninpeewi luh kuranwi) yeeli 2020 ni (EDM-SA).Fanhanleni si Canga Kuranwi Fotovolityikiwi (PV) yala erezo baa a toro MWc 45 na 2020 ni..
116. Cangi piliwi jenne na fanhan kili sumon kili ni na li woro kili ni. Lere tonli nwulo si nja pyi na kuriigi kuran nkenge nintongon ni ma pa woro kili ni.Lere ni, were kuran nintawi si nja sumon kuloogi puni yo (CEDEAOWI, Kategele ma yehakan Kili Nanmongonwu Kuran puni ta 2015-2020/2030, 2015). Panno lori tigiwi na cangi karaa kuran ta jenne kuncenne seewu kuranwi ta ma.
117. Kasanaga lancewi yehyerezhewi seewu ma yehakan kuran gbegelewi ma, ma bara lohi ceyi kurankanli ma jenne na loho mara kuli na ki marawi a kuli ninvonon mugi cangi kuranwi yehyerezhewi ma ninpanga meena Maliwi ni.
118. Si fanhan le kili ninpyiigi ni, Gowenama a kategele yehyerzhe pyi kuranwi faaron pyiti la na ma yo 2022-2026 si jonnshonro namongowuro kan nwawi ma lere ni, si kanpyaa nwulo taanna non Maliwi kuranwi Faarongi ma,si fanhanle nanhante kuli ni na kurankuriigi shuunniwi kanpyaagi ni.Lere kategele a sin kategele seewu na, ma yehakan kuran kunvongonon ma , kuriigi nyala na kuran talawi ba si ja pwowi tun kuran kuli labere na. Li pyiwi si ja : fanhanleni canga kuranwi ni ;ma kuran kan kuli li a sin tajiwi na ke ma lere ncerenge ; jonyi lantawi yehyerezhewi pyi ma yehyerezhewi kan nintali neli jenne erezowi na la nwulo Kilo-Wateri kanpyaagi ni.
119. Li nkowi na ,porozheebi kategele nyalawi si nja : (i) kuran ta kuriigi shunniwi yehyerzhewi ma yehakan konekshonbi ma , ma non 9% na 2022 ni , 26% 2026 ni nintaagi puni, fanhanleni cangi kurantani ni ma non 3% 2022 ni ma kari 22% na 2026 ni,taji kuran kuli nceragewi 30% 2022ni ma pa 0% 2026ni ma tanna na zhowi ni na 26,4% ma pa 15,8% ma nkewi na ta ke na (ii) jonyi dugiwi lantawi ni ma tanna na nintaali ni erezowi kanpyaagi ma yo dashi SFA 149,1 na 2022 ni ma si non dashi SFA100,5 na 2026 ni.

1.3. Nanhanna pyikanna

120. Maliwi a mugi a yaha nwhawi nanhanti, lantawi na kirikon yeheyerezhewi na.

1.3.1. Politikiwi nanhanti pyikanni

121. Kuli li nen ma fanhanleni pyi Demokarasiwi ni ke, karaa ninpyiigi nen :

1.3.1.1. Supyeeri voromalawi wote na, lere mahan ja a pyi yogo tayirige

122. Ma yo 1992 ma non 2018, kili jongofoowi na deuteebi wotiwi a pyi aali li ka ta wu canyi yaa ma yirigi ma li kapungo pyi teli karaagi (deuteebi wote ninciiliyi na yili me yeeli 1997 ma li jungo pyi wotewi na non me, kili jungofoolowi na deuteebi woti wi a nurungon a yaha 2012 na , ma li kapungo pyi politikiwi na sancansigile kashiyi, mkw).

123. Neli nen jongofoowi wotewi ke, shiinbi pi a wotewi pyi ke pi jongi a ncere. Pi na nonni 50% na me. Lere kapungon gbawho kaa nen kili shiinbi a da demokarasiwi na , ka pi na da politikishiin na me ba zanrawi li ce nkewi a pyi malishiin tan ke na Malishin kankuro ni, sicere na jinin politiki kurunyi ma me. Jungofolowi wotiwi shiinbi jungi a penhe deuteebi nuubi na.

1.3.1.2. Politiki yogo, sariya jungon nyili nyeregen na tetorolo fanhan npa

124. Yeeli 2018 jongofoowi wotiwi kayehconroli na non me, na mugo jo yeeli 2020 deuteebi wotiwi a pyi kapungo a Malishiin ti yire a yere neli non fanhan ki ko na ke, neli ni fanneminiebi a gbara malishiin na ma gbara kili foowi kanpesini na ma fangi yaha. Ma tanna na kili tenjuli ni canpyaagi kii na, kulo na Tetorolo Fanhan Sharitiwi a yili si ti a Fanhan Tetoroli nanhanna

125. Karaagi ki a pyi fanhan tetoroli ni ke, si joro si nja laha a me:

- CNSPWI a tetorolo fanhangi nuru a yala neli a kili jongofoowi na gowenama fanhangi ko ke ;
- Yeeli 2021 ni Mewi canpyi 28w na ,Maliwi faajongbawho nke ki na wotewi karaagi kayehconri pyi ke , wi a koloneli Asimi Goyita pyi Kili Jungofolo na fanhan tetoroli Piresidan;
- Kashiyi a foro politiki nkurunyi ni nye yi a jo na yire si tetoroli fanhan jongofoebi tege ke ma bara M5-RFP na ke;
- ANReebi a tiinge, pii pi a jo na ma la gbara tetoroli fanhangi na ma yo teli na neli a non jinyi 6 ni na ncere ni , yee kankuro jinhe ni;
- Yeeli 2022 Zanviyewi canpyi 09w na CEDEAOWI a Maliwi krigi na sariyaa ni piimu nen wi semewi ni me ma li kapungo pyi na Maliwi gowenama a li ca si la gbara fanhan tetoroli na ;
- Maliwi kanworo shiin ma, nke krigiwi a pyi kapungo ma fanhan kan Maliwi ma, yehakan ninkinte seewuri ma tetoroli fanhan jongofoebi kye kurugo pori cangi Zanviyewi canpyi 14w na yeeli 2022 ni , nke cangi Malishiin puni a yire a yere kili fungo na li kantogo na
- Ma saha ni fanya shuun shoho fanha ki pahashere ti ni, CEDEAO fiye wa li she pu wo teen 61 woo li ni, teen li teje zhuliye cabyaa 3 wu, 2022 yee li ni Akara funjo ni, na ma kiiri pu la Mali juno ni, kiirili pu jeri beeri wa la towuyo teen li ni, lemu teje zhuweyeje cabyaa 9 wu , 2022 yee li ni.

126. Lemu je kilimara wu pyegana li fanya shuun shoho fanha ki funjo ni ge, Aforobarometere wu wo yegeye yi wa li shee na malisheen nijeheme 68% zoo wa taan ni fanha ki karajagana ni 2022 yee li ni, ma da, 48% ye wa bi ni lo taanra ni 2014 yee li ni, 28%, 2017 yee li ni, 24% 2012 yee li ni, na bi 14% ye 2020 yee li ni. 2022 wo lo taanra kaa li wa she ma saha ni teenne li sipyi kabazheye yi beeri, ma naha

jo, tege, nafii, lege, kanhama shuu, ni yatii be.

Kaana 3 : Kilifanha ki tayerge

Mali 2063 fungoƵo ki yala wu ni wu yaha wu tɔyɔ na, naha ja wu pye Mali kililada wu karanagana ni nahagbaasheere ti nahasha. Kalaa wemu wa da Mali karanagana li ni ge, le wa li she na Mali foro nahagbaasheere ti nahashagana lemu wa wɔno lada kaa yuu ge, ni wu cen wa lo wuyefeeere fanha ki feni ge, na je fanha ki karanagana li ni, lemu wa ma jagipyii yaha puye mu ge, ni politiki pyefee pu, peemu wa porogaramu yaha tɔyɔ na, peeke kaa wa yuu Beretoni Wudi baaripuyɔ yi mu ge, ni pere je « sogolo daanna porogaramu » (PAS) ge. Kilikanahashaara wɔno li mege na, wu yaa wu di kalaa da ma foro tegbeene pyegaŋa ki ni, keni wu si ja we fungoƵo yige, gemu kaa wa yuu Mali fungoƵo 2063 funŋo ni ge.

Le funŋo ni, wu yaha wu di wuye funŋo sha lada wu nahaparagaŋa ki beeri na, gemu wa kilifanha tayerge kaa yuu ge, le naha wu funŋo to lada wu kalaa ghoyɔ yi na, na we tayerge she Mali fungoƵo 2063 yahagana li tɔyɔ na, keni kilifanha ki di judaanga ta lee funŋo.

Lada wu baaripyii pu wa be kilifanha tayerge nigin na, lada teye yi na we. Lemu da, kabazheye taanri wa, yemu wa yiye kaala yereye shuun kaa na, kilifanha tayerge lo na lada wu keree yi ni (Primi et Peres, 2009). Le kaa nizhiile li je yadaya yalagana keree kajana li tehele li. Lada wu baaripyii lee pu je kilifanha leje le wu ni lada baari ni we, na lada wu ni politiki wuyefeeere shazhosigene.

Kaa shuun ni woo li je lada baaripyevɛe pyegaŋaa na baari nahatagana she ; yere lada kabazheye wo bebaara ti wa fyen yaha foraba fanha ki leje le wu na lada baari funŋo ni, bebaara temu funŋo kabazheye taanri wa puye na, (i) ma pu yaha puye feere ni ; (ii) caan kajabaaga yala wu; ni (iii) Shanpeteri wo lada wu funga li.

Mali mege na, kilinaha niye koro lo. Le koro li lo juŋo je, kabaŋa ka na, wu tayerge nahagbaasheere ti funŋo ni, kabaŋa katii na, bebaara temu wa kiliki ni ma lo 29&2 yee li na.

Le funŋo ni, Azhisitema sitirikicireli politiki (PAS) weke wa yaha tɔyɔ na fanha ni kilini ge, tegbeene yee kelee ki ni, wa lada wu karanagana leye yi gaagi. Le funŋo ni, lada keŋe yaha politiki wa kilini lada wu fanha cereŋe.

Le na, yaayala ni kacere, nafuun xho wa lo kilijunjo ni ma taha ma kan puyee baaripye pu mu tayerego kabazheyi yi ni, ma naha jo kalaa wu, kuran wu, dugonaari wu, nimeriki, ni yatii be.

Le junjo taan, la wolo wu kanhama ni fyeele seme (DSRP), yemu pilanlaa pu fali na kayaanja ki beeri nahawolo we, gemu wa foro puyefere politiki ni lada degipyefee (PTFs) pu feni. We nahagbaashere politiki ni kashata nizhiime pu nahapara wu lada degipyefee (PTFs) pu mu, ni kakuru yi ni, yeke wa wuyefere taanna ge.

Logana latii na, fanhajaaga politiki, yemu yaha toyo na 1999 yee li ni ge, wa dugo fanha kabyilene teye yi ni, ni nafuun gan wu ni teennee ki mu, ga le wa pu pye ja seese lada nohoshanra pye erezhon pu ni teenne ki ni we, temu wa serehe teye ni nafuu gbegelegana saana ni yi yaha wu toyo na we.

Le beeri funjo ni, puyefere lada wu ni fanhajaaga baarjuyi yi be ti li mo ni, keree ni baarjuyi fyeele pu beeri wa tehe kilifanha ki junjo ni, yee kelee nijeheme funjo ni. Kalaagbaya karanagana li fanhajaaga ki funjo ni, ni jogani kabyelene kalaa keree ni wa na li kaa koono li she. ONGs ni PTFs pu wa puyee lehe wu teye ya ni erezhon ni teennee fanhafee pu kadugo na, ma ta teen li sheen pu kashaaga nizhiime ni fungabaa.

Le funjo ni, kilifanha wa yaa ki di ye kabazheyi keree jo keye ni, ni junjofere pyegana vono ni, ni ma foraba politiki vanri vono pye baaripyehere funjo ni, « beeri ti wo da » kilifanha ni teenne sipyii wo li.

Niina, ma saha ni kilifanha baaripyehere sariyaa taanri wu pu ni, fanha wa yaa wu di seetanga gan wu ni degi tayerege lo keni si ja nahagashere gberi da, wemu wa beeri nule, na pu daanna geni.

Mali yee 2063 fungogo, wa kalaa da foro PAS porogaramuu kajabaaga ki ni, ni yee kaguuro nahagbaashere pilanlaa pu ni, na wuyee dire foro lada wu keree yemu wa gani peete mu ge, na naha sin wu kilisipyiire ti kuduun da wu na keree yi beeri ni.

1.3.1.3. F tatorolo fanhan je, nyeregen na ninpyigi teyo

127. Fanha keree funno ni, fanhaya shuun shoho fanha tiheli wa keree kon la wu yiye na. Were kon la wu wadaan malisheen pu beeri mu, pu li she ANR ni yegeye yatii be ni, ma naha jo yee :

- Kiliki sariyagboe oeri wu ;
- Wote lowa wu fali wu ni AIGE yaha wu tooyo na ;
- La le wu nakara ni nafuun gaagi wu nahakoonro ti ni ;
- jujofeere fonoo shazhosigene karaagana li ni ;
- fanha le wu sorolasire ti ni shazhosigene ti ni : lo wu, kalaa ; yereye yi zho, ni yatii be ;
- Mali wuyefeere kaa yuu wu voco li ma nahatii kadigodegifee pu na ;
- Kapyege kilifunno yaraya ti beregi wu na, ma naha jo jine nohodaan yaraya ti ;

- niŋe nohodaan yaraya ti ŋeri nahatiimee ni porozhee;
  - la le wu kalagee fanha ki teenne keree garaŋa wu funŋo ni ;
  - Saxheli fiiye yi to yaha wu tooyo na ; (AES)
128. Ali li bu ta ni kee kapyegee nizhiige na, gemu keree-pyegana pye fanha yereye ge, fabhabaa yereye jeri wa bee :
- Kiirikonro ti wa ni wiigana koono bee ;
  - Teetehene wu kajaŋaa fanha jere ;
  - keree mahama pu wa shen yiri we ;
  - yegeye kibaariyaa keree fanha jere wu ;
  - lanbo da wu jere wu ni shagana keree fnaha jere wu ;
  - keree pyegaŋaa ni baariŋuyɔ yi tidugumo pu ;
  - kaŋahashaara -nahagbaasheere ti kabyilene fanha jee wu.
129. Fiigefanha ki ja sereŋo funŋofanya yi na keni si ja la wolo fanhabaara. Tuugusheme na, sipyiire ti wuyefeere suuli wu waha ja lo lanbo da degi.
130. Were konla wu wa ŋa bee kilikadugo ni. Konŋo funŋo ni, baariŋyeni niŋeheme da wa ja sabau saana ni Mali mu di fanha le wuyefeere ni, ni ma wu nahagbaasheere karaŋa seese ni, na wu baariŋyeni, wemu ŋe « beeri lada wu » baariŋyere. Kiliwa yaa, li di lawolo kakara-teyiriye, leke wa ma Mali lada wu pye ma naha jo konŋo shi, wemu lada yaha-wuyema gbɔo wu.

1.3.1.3. kenge leni sariya ŋungi ni

131. Yee kelee taanri kadugo, Mali sariyagbo, wemu wa lo 1992 yee li ni ge, wa wuye fanhabaara she, fanha karaŋa ni fanhajaaga koro ni, ni malisheen kashagaa nahawolo wu.
132. Kilipunŋofere ŋeri kadugo 2020 yee li, Malipunŋofere 1992 yee li sariyagbo ŋeri wu pye kaa gbɔo. ANR wo teen, lemu wa teŋe ma lo desanburuyene 11 na ma she no 13 na, 2021 yee li ni wa sariyagbo fomɔ vanri wu sha. .
133. Malisheen wa sariyagbo fomɔ wu wote ma no 97% xuu nigin funŋo ni, fo sheen 3%, sariyagbo wote funŋo ni, wemu wa gbegele zhuwenyene ki ni, 2023 yee li ni. Le na mashen kilini kelee ki kadugo wa sariyagbo suli. **Kiirighagbɔo ki be yene fe yaha sariyagbɔo wu ni yee jaabii pu ni zhuweyene cabyaa 21 wu, 2023. Perezidan wa sariyagbo wu lo ni we dekere n° 2023-0401/PT/-RM wu ni, zhuweyene cabyaa 21 wu, 2023 yee li ni, a le di pye, fiigefanha shisherere woogo ki ŋakonro ti.**
134. 2023 yee li wo sariyagbo fomɔ wa malisheen wo fungagaa beeri kaa yuu, ma naha jo : fanha le wu wuyefeere ti ni, Mali fanha ki teŋebaa wu Kile korogoo na, kilinafuun karaŋagana wuyefeere funŋo ni, baariŋuyɔ ya yaha wu tooyo na (SENA), ni foraba baariŋyɔ yi durogo wu sipyiire ti na.

1.3.2. kiri sariya nahante pyikanna

1.3.2.1. kirikɔn cɛɛyi yɛhɛyerezhɛw

135. Kirikɔnrɔ ni sipyiitegesariya wa ni tayerege gbɔɔ ni fiigefanha jɛri wu funɔɔ ni. ma lɔ wuɛfɛere da wu na ma nɔ nɔna na, jɛri wu nahashaara ti wa koro ta wɛ. Kiiri nahashɛere yɛe ke porogaramu ni wu yaha wu tɔɔyɔ na pilan (PRODEJ), Kajaɗaa shariti wu ni nɔmɛ kiiri fonɔ kaa na, kirimara pyegana tɔvuyɔ gile wu kpɛnnɛ, ni Bɛmɛ janiɗɛ kaa na yaha wu tɔɔyɔ na, wemu foro Alizheri tɛn li ni ge, bɛeri wa foraba fanha ki funga she, lemu jɛ ma foraba baariɗuyɔ yi gbegele saana pye .
136. Lena, kiiri kabashɛge ki funɔɔ ni, nahashɛere wa da kiirikɔn li pyegana koro ni, nagaara ni nafuu gaagi wu nahakɔnrɔ ti, kakarapyere, Siberikakapyere ni kiirikɔnrɔbaari, sipyiitegesariya, la le wu kiiribaariɗyɛvɛɛ pu ni, ni kibaariyaa ganwu gbavenɛmɛ ni sipyiire ti ni mu.
137. Tere nahashɛere gbɔyɔ yi wa pye ni sariya ni sariyageyɛ vanri wu ni kiirigbaya fɔyɔ vanri wu, kiiribaariɗyɛvɛɛ lɔ wu, kiiri cewuu gbegele nizhiige wu.
138. Kiirikɔnrɔ nahagbɛere ti wa zha yee keree funɔɔ ni :
- La le wu Kiirikɔnbaariɗuyɔ ni kiiripyetɛgifɛɛ ni Kiirikɔnbaariɗuyɔ nulɛnɛ wu yiye ni ;
  - La le wu kiiri lɔ wu fɛɛ li ni ;
  - Kiirikɔnrɔ li durugu wu sipyiire ti na ni kiiri kpɛnnɛyɛ yaha wu ni tɔɔyɔ na ;
  - Sipyiire kaso leganɗa keetii bye wu keni si kaso funɔɔ sipyiire ti cɛrɛɗɛ, ni ma « sipyiɗɗuyɔdugoro » ti naha kɔn ;
  - Kiirikɔnrɔ kariti yaha wu tɔɔyɔ na niine wu ;
  - La le wu fiigesheɛn wo kiirikɔn tayereyge jɛ wu ni ;
  - Fyɛɛle yaha wu tɔyɔɔ na ni pu baari bye wu, keni si nara-ni-cɛere ni nara-ni-cɛere pyefɛɛ kashikɔɔn karaɗa.

1.3.2.2. kiri kɛngɛ fanhan leni tigile

139. Kiirikɔn jɛri wu kapyegɛe wa kirikɔn fanha lɔ zhe naha na, ga li kirikɔn kayanɗa nizhiime pu bɛeri nahawolo wɛ, le pye gana li na, kirikɔn kayana gbɔɔ yaha tɔyɔɔ ni be, lemu wa kirikɔnrɔ saana gan wu. Le kayana gbɔɔ li wa fanha da, mali wo sipyii ni shazhosigene benbaara ti ni, lemu be wa wu juyɔ na ge. Kirikɔn wa ni tayerege gbɔɔ ni Mali benbaara nahawolo wu funɔɔ ni. Li wa sipyii jo-ben wu sababu ni kilifunɔɔ janiɗɛ da shazhosigene yaraga gemu sereɗɛ ariyafanha na ge.
140. Foroba Kiiribaariɗuyɔ lɔzhe wu naha na wa gori yaha fiigefanhafɛɛ funbenɛ kaa gbɔɔ. Le wa liye she fanhaya shuun shɔhɔ fanhafɛɛ pu nahatiimeɛ pu ni, ni fanhaya shuun shɔhɔ fanha gbavenɛmɛ kapyegɛe tɛpyegɛe ki dɛgi wu (2020-2022) niɗɛhɛyɛ yi, ni kapyegɛe nizhiime pilan (2023-2025) , ni nɔfara kapyegɛe (2025 kadugo).
141. Lee wati wu ni, fanha le wu kiirikɔn tɔvuyona porogaramu, janiɗɛ ni bɛmɛ sɛmɛ yaha wu tɔyɔɔ na, wemu wa foro Alizhe binedɛɛn wu funɔɔ ni ge, wa pye kapyegɛe ggbɔyɔ yi (PU-RSJ-MOA 2015-2018), ma foro kiirikɔnrɔ ni kaso marafanha jɛri wu ni, ni tuuyo yi yemu wa jɛri wu ni yaavɔɔno kaa yuu ge. Sɛmɛ wa janiɗɛ ni bɛmɛ sɛmɛ sariyageɗɛ 46 woogo ki, ni kirikɔn ni kaso fanhaya yi dere wu Mali Kilenɔhɔ ni kaa yuu.
142. Lowa n°2019-072, **desanburuyɛɗɛ cabyaa 24 wu, 2019 yee li ni, wemu naha wa tii kirikɔnrɔ kabazhɛge ni tɛtɛhɛnɛ (LOPJ 2020-2024) wu na**, wa taha PU-RSJ-MOA wu na, li wa mɔ, wemu kashaga wa foroba kirikɔn fanha nahagbaashɛere ti, ni wu kabyaa wa tɔrɔ nɔ FCFA wari miliyara xhuu nigin ni kelee gbaarashɛere di miliyɔɔ xhuu shishɛere ni kelee shuun (FCFA 190 420 000 000). We lowa kashaga wa ma kajana kirikɔn fanha da ni sipyii dana.
143. LOPJ 2020-2024 wa zha di kirikɔn fanha funbenɛ ti bɛeri la, teemu jɛ :
- Nagaara ti ni nafuun gaagi wu yogokɔnrɔ ;

- La le wu shazhosigene keree ni yogogboɔ ni ma jahatii kakarapyere ti na ni kiiribaara shi beeri ;
- Kirikon fanha ki seese teje wu ;
- Fanha le wu kirikonbaaripyefee ni kirikonbaaripuyɔ yi ni kirikon baari, pye yereye yi.

1.3.3. Nanhante pyikanna

1.3.3.1. Nahante piliwi pyikanna la yaha li yɔ wele kili taare na li nanhante shekanni nivoni pankanni ni

144. Mali wa mara jeri gbɔɔ koro lon kabini 1990 yee li ni fanjaaga ki yaha wu tɔyɔɔ na wu ni, na wu pye teenne jahagbaasheere ti dugo yaraga . Yee nijeheme kadugo, fanhajaaga wu wa foro ni funbenreye yi, ma naha jo : kajana ni nafuun wajeri teennhee ki mu ; wotepyefee pu cere wu, teennhee ki karapagana li, teennhe nafuun da wu fanha ki cere.
145. Kuguun ya di yi da be ni, fanhajaaga shegana li foro ni kaawahaya nijeheneheye ni, yemu wa wu yaha wu tɔyɔɔ na wu koro pari:
- Kmini pee wo sipyii ni lada baara ti, keni pu komini ti jahagbaasheere da ;
  - Teenne li tayeregelofee beeri wo tɔrɔ lebaa wu teenne fanhajaaga keree yi ni ;
  - Teenne fanhajaaga kaa-yuufee ni fanhabarripyevee kakoonɔ ki ;
  - Fanhajaaga teenne fanhafee keree pyegana wa daan tayeregelovee jeri ni we ;
  - Fanhajaaga teennee baaripyeniire fanha ki jere wu ;
Territoriales.
146. Guveriverilee, perfee pu ni superefee pu fanha ki ni pu baaripyee yereye wa cere keni si ja kilikeree beeri beregi, ni kapyegee ki nule wu, ni teenne ki degi wu ni ;

147. Fanhajaaga kabashये pyegana wa pa ni, (i) ma fanha le tēenḡee labo da wu ni, (ii) ma tēennḡee pee lanboo ḡo zhan bineḡo funḡo baamaxo ni erezhoḡ kaa-yuu kee shohoh ni ; (iii) ma lanbo shagana keree faha ; (iv) gbomoh da tēenḡe kabylene ni, na foroba degi ni, ni foroba politikiki ni tēenḡe maxoo ; (v) ma foroba ni jagani baaripyeniire lo she naha na sipyii baaripuyoh yi ni yadaya baaripuyoh yi yala wu kaa na ;

Fanhajaaga yaha wu toyooh na wu funḡo kajaḡaa jeri wa kan tēenḡee baaripuyoh yi mu.

148. Kere kajaḡaa k iwa ; sicuumoh, kalaa, feefeeeme, ḡiḡe nohohdaan nahuun karanagana. Weree wari wu pye wa pa ni kuduun ḡiḡeheme ni Mali funḡo ni, ma naha jo baaripuyoh yi ni sipyii durogo puyee, tēene sheen ḡo le wu foroba jomoh pu ni. Fanhajaaga wa pa ni kalaagbaya, jogotērogbaya, caanya, yatoyocaaḡ, lada baaripuyoh ḡiḡehe yereḡe wu. Le koro ni, FNACT wa ja pa ni porozhee 64 68 ni, 2015 ni 2019 yee ki ni. Kilifanha wa ja kabyya xhuu ḡigin funḡo ni 19,7% ye, 2023 yee li ni, 24,4%, 2022 yee li wari tēenne ki mu, 30% nizhaka ḡuḡo ni. Fanhajaage sariyaa pu beeri li sha na xhuu ḡigin funḡo ni 30% wari tēenne ki mu.

1.3.3.2. kuloḡo na kanyi lantawi yeḡeyezhe

149. Nafan yereye weke wa ja lo zhe naha na ge ḡiḡeḡe wa Mali ni, ma naha jo : gba, canga, dugo, ni ḡiḡenohodaan loḡohoh yi, faaga dabali ḡiḡe ni tuu ḡiḡeḡe. ḡiḡenohodaan yaraya yi be wa ḡeḡe, yi tuuyo wa se kelee taanri na : petoroli, sanni, toḡo, fosifati, irapomi, licomi, bokisiti, ni yatii be. Wu yaha wu di yerḡye beeri wari izinii yaha toyooh na.

1.3.3.3. ḡinyi karaagi ncoḡrwi a pana kashiḡi ḡiḡenḡenyi ni

150. ḡiḡe kaa benbaara wa « yajaga nibaḡa » ; Mali funḡo ni, tere benbaara ti wa kiliki kayagaḡa ḡiḡe. ḡiḡe kaa benbaara ti wa naḡmara, kabyya naḡmara, pereḡe-shuun-pyere, ḡiḡe-zho wu ki fooh na sariya kadugo, temu mu jaabi wa gan.

151. Naha da wu ḡiḡe funbere ti na, le wa kilisipyyiire ti wo kaa daan. Yi wa pye kilisusuleḡe semelee nidaya yi ḡiḡe ni 2017 yee li.

152. Kabyya keree yi be kadugo, ḡiḡe funbere nahawolo wu wa ni tayereḡe gboh ni kililada wu ni sipyyiire ti mu. Sipyyiire ti beeri naha wa tii ḡiḡe ki da wu na kugbohoh ni kulo ki ni. Le wa pa ni yogoo yi tēenne sipyyiire ti shohoh ni ni faapyee ni yatoyoffee, fyajoo (Burugu funḡo yogo, Mopiti erezhoḡ wu ni). Wee yogoo yaha ja pa ni xuu ni te la ni.

1.3.3.4 Taari jawi meḡe kaanti na kili talankanna Maliwi ni

153. Koḡo ki beeri funḡo, tēye yi je kariti ni kibariyaa pu wa ni tayereḡe gboh ni lada wu, sipyyiire ti, mahama pu, kaleḡee ni shazhosigene koro ni.

154. Li seese kaa, wu di ja tēye pilanlaa ni kariti pu yala, peemu funḡo ni tēenne li beeri funḡo baaripye gbaya yi, dugonaari wu baaripuyoh yi, loḡohoh yi, bohoh yi, gba, tuu, faateye yi, ladateye yi, fanha ki teḡeḡe, ni yatii be. Yere keree seese je wu naha ja wu degi kiliki nafuun yereye yi teyaya ce

155. Kariti ni pilanlaa pu yaa wu sereḡe ḡiḡe kibariyaa ni yeḡeḡe yi jaabi kiliki ni, ni sipyii ni lada wu kibariyaa.

156. Teyekariti wu, wemu meḡe ḡe be kariti nizhiḡe, ḡe baaripye yaraga nahagbaasheere, ni tēye ni tere la karaḡa funḡo ni. Li wa wu degi wu di tēye bereḡi wu, kapaḡazha wu, keree teteḡene wu, loḡoḡuḡaara li, korogoo ki ja wu, barazhii pu daanna wu, ni yatii be, keree nahawolo.

157. Kariticeme ḡe kibariya ni kafilafaala yaayala cerge gboh. Pu wa tēye kibariyaa, fugba kibariyaa teforogo nizhiḡe.

158. Mali funḡo ni, Mali tēye Kalaagbagboh (IGM) ki wo baari wa karitii pu yaa wu. K iwa yaha toyooh na 2000 yee li, kiliteye ni ḡiḡe kariti gbaha gboh ki jeri wu funḡo ni, ma saha ni kiliteye ni ḡiḡe kariti politikiki kashaga ni, wemu wa lo setanburuyee, cabyya 23 wu, 1998 yee li ni. Politikiki ḡuḡo wa pye di kariti keree beeri nahawolo. Kariti 1 200 000 wa ja yala Faransi baaripyeniire funḡo ni yee 1958 ni 1960 shohoh ni, ga yere karitii bi saha ni tēye kibariyaa nizaanma ni we.

159. Pee karitii pu le wu, ni yi tuuyo ḡeḡe wu, ni tayereḡeloveḡe ḡeḡe wu yi yaa wu funḡo ni, wa pa ni kiliteye pibariyaa politikiki vanri wu ni. (PNIG)

160. PNIG wa lo gbaveneme mu zhanwiyeyeye cabya 25 wu, 2012 yee li ni, wu kashaga gboo ne ma kilifugba kibariyaa baaripuno (INDS) yereye wu, ni teye kibariyaa karaña jiri wu beme funno ni. Le funno ni, IGM wo kashaga gboo li wa ma PNIG vanri wu, beregi ni yaha wu toyoo na.

161. PNIG kapyegee pilan nizhiigz wu (2012-2016) yaha wu tɔyɔ na funɲɔ ni, IGM wa gee keree wa pye :
- Kiliki b1 Irijiri kariti porozge yaa vonɔ wu ni naha 118 ni 1 :200 000 ɲuɲɔ ni, Erɔpu fiiye bine to (EU) wa yemu nafuun wolo ;
  - Bamaxɔ ni wu mahama Kariti nimeriki porozhe yaa wu, wemu esheli ɲe 1 :5 000, Zhapo baaripeyere gbaha ki (JICA) wa wu nafuun wolo ;
  - Porozhe teye kuluyo sheme (RGRM), wu nɔkɔnrɔ wa pye ni ti sikana shiige joru wu ni ;
  - Yereye da wu, keni si teye kibariyaa karaɲa kpɛenne yala, kilikabyaa gbagbɔɔ ki wa nafuun kan.
162. IGM wa fige kariti fomɔ yaa kan teɛɲɛ mara gbagbɔhɔ ki mu ma saha kilitɛye tehelee nivɔyɔ na, yeemu wa pye ɔɲ yee li ni.
163. Nibaɲa keree ni, IGM wa zha di fanha le wu kapyegee ki ni, ni PNIG yaa wu fɔnɔ ni, ni kapyegee pilan fɔnɔ (2024-2028), wemu wa ba ni INDS yaa wu ni, ɲiɲekariti yaa wu, wemu esheli wa, 1 :50 000, ɲahagbashɛere porozhe yaha wu tɔyɔ na kaa na.
164. Mali fungɔɔ 2063 wu funɲɔ ni, IGM wa kaɲahashara kariti ni lada kariti yaa.

1.3.3.5. Piligu yaari naarawi pankanna.

165. Sɛɛse kapyegee ki beeri kadugo, naɲmahara ɲahagana ɲɔ wa goriyaha dugo wu funɲɔ ni sɛɛse ni, na naɲmahara sheme ɲɔ ki dugo 2015 yee li ni, ma lɔ 64% ma nɔ 71% xhuu nigin funɲɔ ni 2021 woo li ni. Kere ɲɔ ki wa toro Afiriki woo ki na, ni koɲɔ funɲɔ woo ki, gemu wa nɔ 60% na we. Yɛɛ 2003 ni 2021 shehe ni, Mali wa sɛɛ pye ma toro Afiriki na 2004, 2008, 2012 ni 2015 funɲɔ ni.
166. Naɲmahara wa goriyaha kaa gbɔɔ, na pye kashaga gbɔɔ Mali marapyegana li ni lada wu ɲahasɛere ti funɲɔ ni. Li wa kilifanha ki cɛreni, ni ɲahagbaashɛere ti, ni ɲaɲiɲɛ, na nɔni teenne tuuyo yi beeri na. Li wa na foroba nafuun, baariɲuyɔ yi baaripeyegana ni fanha ki kajana gaagi. Ma saha ni naɲmahara kaapegee ki ni, fanya shuun shɔhɔ fanha ki wa kashi gbɔɔ ɲɔkɔn ma ɲahatii li na. Naɲmahara wa wii yaraga gbɔɔ, wemu wa koropari kili ɲahagbaashɛere ti na.
167. Lee koro ni, fanha le sariyaa pu ni, na pu ɲerijiri ni nime keree ki ni funbere ti ni, wemu wa marapyegana li daanna yereye ni suuli yereye. Lena, fanha nivɔno wa le yogo ki ni ma ɲahatii gee kapeegee ki na, ni kiirikɔn seme vali wu ni, ni kiirikɔnrɔ pyegana seme vali wu, (yi wa lɔ minisieilee kaa yuu li ni ɔkitɔburuyeɲɛ cabyaa 11, 2023 yee li ni), ni sariyaa pu lɔ ,peemu wa PNEF (Kililada wu ni kabyileere kiirigbaha) ni ARGASC (nafuun yereye nijoyo yi kelee nizhɔyɔ yi zha wu baariɲuɲɔ ki) yaha tɔyɔ na wu, sogologana wu ni baaripeyegana she.
168. Kapanugoo ya na, Berɛgi nibono pyevɔɔ gbaha ki wo baari ɲɛ (BVG) foroba baariɲuyɔ baaripeyegana ni berɛgi yi daanna na wu, yefɛere funɲɔ ni, wu wa fyelee sheni ni. BVG wa funtoro pye naɲmahara ti bele wu na kiliki ni, ga wu kaɲahapara seme funɲɔ kashagaa yaha tɔyɔ na wu wa ɲiɲɛ.

169. Lemu je OKILEYI (OCLEI) ge, wu kasha gbɔɔ wa ma keree beri keni si jahakɔnrɔ ti, beregi wu, yogokɔnrɔ pye kiliki ni, cerege ki ni, Afiriki ni, ni koŋɔ funŋɔ ni, ma jahatii nafuuda koono na. Wu tayerege wa cere wolo BVG woo ki taan we.
170. Nɔgboro na, lada wu ni kabyileere gbaha, wa ni lada yegenje pye wu kanahacene ni, wu gbaya yi wa mugu Bamaxɔ, Kayi, Mopiti ni. Ge gbaha ki wo kashaga ki wa ma nanmahara ni nafuu nanmahara kashikɔnrɔ pye, ni sariyaseme bahala da wu ma jahatii nanmahara na.

1.3.3.6. Katɛgenkanni na kayehencɔnrɔlɔ yeheyerzhe ma taanna na faanɔngbɔyi jɛnhɛnwirigiwi ni

171. Pila minisirigbaha jɛri-jɛri wu pa ni tetehene ni tɔrɔmɔ baaripuyɔ vyigi wu ni. Ge minisirigbaha ki wa meye nijeheye da ma lɔ yee 80 wu ma nɔ nija na.
172. Le paara li wa tetehene baari wu kanhama pu she, ali li bu ta wu fanha wa pele.
173. Le be kadugo, tetehene baaripyegana wa ni yama ni, ma saha ni wu funŋɔ tayeregelɔve pu jehɛ wu ni, sariyaa pu dugu wu puyɛ jɔnɔ ni, baari wu jɛri-jɛri wu, ni baaripyevɛɛ jɛɛ wu. Kasha gbɔɔ li wa nime, ma kajana sipyii nijeheme ta, peemu wa ja tetehene baari gbegele, ni wu porogaramu, foroba politikilee beregi wu fanri, kuluŋɔ ni, gemu funŋɔ ni tɛenne sipyii tɔlɔɔ, jogani kabazhege sheen, tɛɛɛɛ ki ni degipyevɛɛn baaripɛɛ wa ge. Baaripyɛ yereye yi maxo wa kanahajeme da wu ni tifɔrɔ na. Ma saha ni CREDD -fyeele wu vanri ni, lale wu kajaŋaa ki ni porogaramu wah ba fanri, keni si jahagbaasheɛɛ ti tetehene wu ni wu karaŋa wu keree pyegana fɔno yala.

1.3.3.7. Maliwi tayerege dijɛn nkɛnyɛn nijɛnhɛnyi wuwi ni

174. Ma lɔ Faranɔ wo Ezhipiti na ni niŋɛ-lɛge, malishɛn, li mege na, nizheri yeri siganfɛɛ ni Tumutu fugbakalaagbaha Sankore cemefɛɛgbɔlɔ bi na yiri koŋɔ funŋɔ ni , pu wo nijeli kaa na, le wa sababu na fiiye shɔhɔ kanahawoonɔ teye nijehɛ kan mali, yani alimoravidii kelee Faransi wo bulorofanha pu ni pa ge.
175. Mali wa tɔlɔɔ ni bineme nijeheme funŋɔ ni, cerege ki ni, cereye shɔhɔ tɔlɔɔ, Akiriki bineme, fiiye shɔhɔ ni tɔlɔɔ. Le koro li na, fiiye shɔhɔ kanahawoonɔ wa koropari yerege Mali ni fiiye shɔhɔ ni, ni na sereje fiiye shɔhɔ kapyɛɛge ni kariɛɛge tayeregeggɔɔ kabazhege ki ni.
176. Fiiye shɔhɔ ni kariɛɛge wa teje Amerikishɛn ni Erɔpishɛn wo marafanha ki na, gemu wa jeni ni pu kashi kɔn keree ni ma jahatii koŋɔ sanja na, ni pu sɔrɔlasi fanha ni jagi ni nafuu kiiri daha wu na.

177. Kere fanha ki ni pu maxo ni pu nafan kaa na, wa pa fiiye yatii be wo bine di ki jiri, di marito la puyɛ ɲuɲo ni. Wu na li ɲaa ɲiɲa, tɛyɛ-marafyɛɛɛ ni kabyaa kuluɲo katii be wa fanri, gemu ɲɛ BIRIKISI ge(BRICS : Beresil, Iriɲi,ɛndi, Shini, Afirikisidi). Mali naha ja wu tayerege ta tere kariɲɛɛge ti funɲo ni ni wu ɲiɲɛnɔhodaan yaraya yi ni, teemu wa yashaga.
178. Fanya shuun fanha ki funɲo ni, kiliki kadugo keree ni fiiye shɔhɔ kapyɛɲɛɛge minisirigbaha k i wa ja ki kajana she, Mali fungaa kilipaniɲɛ ni ki shazhosigene li kaa na, na ja Mali jomɔ ni wu kapyɛge ki gbegele le kiyɛ ni.

1.3.3.8 Sahɛliwi Kiliigi mɛgɛ Kurungɔ (AES)

179. Le ɲɛ kaɲii AES fiiye yi mu di pu fungɔngɔ fanri vono pye, gemu ɲɛ ma sipyii nule puyɛ ni ge, ni fiiye yi beeri shazhosigene pue.
180. AES kashaya, ma saha ni wu sariyagbo, keyɛ fe taha wemu na setanburuyɛɛ cabyaa 16 wu, 2023 yee li ni ge ɲɛ, (i) ma beeri shazhosigene pyegana yala ni wuyɛdɛgi (sariyageɲɛ 2 woo li), (ii) ma sipyii vigirifɛɛ ni kakarapyefɛɛ kashi pye AES tɛyɛ beeri ni (sariyageɲɛ 4 woo li), (iii) ma marifanfɛɛ sipyii vigiri kuluɲo ɲahakɔnrɔ, karaɲa wu ni ɲahawologana pye, ni kakara tatii be, temu naha ja fiiye nulene, wufɛɛre gaagi ki ge, ni kakara yaa li kashibaa, ga na marifan lofanha kan pu mu, le bu di pye wajibi, tuun weke ni sipyii ɲaniɲɛ wa kɔn ge (sariyageɲɛ 5 woo li) ; ni (iv) le jate kashikɔnrɔ fiiye yi beeri na , tuun weke kilika wo tɛyɛ yi nulene wa gaagi, na nigin -nigin kelee bineme jaabi kan, ni degi pye, ali bu mɛ yaa marifan lo wu ni (sariyageɲɛ 6 woo li).
181. Ma fara shazhosigene li na , AES keree ɲahatii fiiye shɔhɔ kapahawoonɔ li ni ɲahagbaasheere ti be na, le wa pa ni kamabile D tɛheɛ taanri ni (Defansi, Dipolomasi ni Developema).
182. Lena, fiiye taanri yi wa sereɲɛ fiiye tɛgɛ sariya na, wemu ɲɛ nigin-nigin ni beeri wo shazhosigene li, na :
- ◆ Sogi fiiye shɔhɔ ni sariya wu na, cerege ki ni, wemu Onisariya gbɔɔ, UA wo sariyageɲɛ nizhiime ni CEDEAO wo Seme nifalagi wa kan pu mu ;
  - ◆ Wa da li na seeseɛ ni, na pu wa yaha pu di doro ni sipyiiire ti ni Afiriki fiiye kashiye yi ni, keni pu di politikiki wufɛɛre, sipyii gbɔmɔ ni lada wu ɲahagbasheere ta ;
  - ◆ Da Lipitako gurima fiiye ɲahagbasheere ti kashaya ni fungagaa na, pu wa koro cepooriloo, ni wuyesuuli ni ɲaɲegere akili mu, na ɲumehɛɛ kan di fanha le yɛɛ-xhuu kariɲɛɛge temu wa sipyiiire ti shɔhɔ ni ge ;
  - ◆ Gbegele di akili yaha kilini fiiye shɔhɔ ni wufɛɛre ti na ;
  - ◆ Gbegele di kilinigire ni fiiye nulene li shazhosigene ;
  - ◆ Da li na, na pɛre yaa pu fiiye sipyiiire ti taan tɛyɛ beri ni.
183. Keyɛ fe wa taha AES beme to seme, wemu AES tɛɲɛ ge, na zhuyeyɛɛ cabyaa 6 wu , 2024 yee li ni, ɲame funɲo ni, AES fiiye voro wu kadugo CEDEAO to ni, zhawiyeyɛɛ cabyaa 28 wu ,2024 ye li ni.

Setanburuyeye, cabyaa 6 wu, 2023 yee li, Wagadugu, Name ni Bamaxo funno ni, kehefe wa taha Lipitago-gourima Sariyagbooo seme wu na, na Saxheli fiiye kapyeyeege to yaha toyoo na di we seme wu ni, Burikina Faso, Mali ni Nizheri fiiye yi shohoh ni, ki naha pye tayeregegboo kapyeyeege baarijuno yi mu.

Fiiye taanri sipyiire ti beeri shazhosigene li kadugo, Seme wu wa kapyeyeege ni nahagbaasheere kapyeege yaha toyoo na di fiiye taanri yi nule beme to funno ni.

Wu li ce, na ge fungongo ki, gemu ne fiiye nule wu ge , ne kaa nivono we, ge Afiriki Uwesi ni tege ki , kabini 1970 yee li, ye fiiye taanri wa Lipitako Gurima fanha ki teje (ALG), ni beme seme ni wemu porotokoli ge, desanburuyene cabyaa 3 wu, 1970 yee li, na jomee seme taha were na, desanburuyene cabyaa 16 wu, 2000 yee li ni, na dere were seme shuun woo wu na zhanwiyeyene cabyaa 24 wu, 2017 yee li ni.

1.4. MANHANMA

1.4.1. Teli nkengen pungon karaa na luhoo ceyi janapyii Maliwi ni

184. Ka nahasheere kalaa, wemu wa pye Mali ni, wa li she na kafege jeri kashaya nizhiime yi ne : waga, lohokakara, kafegboyo yi, wiire ni kafugo fanha bele wu, ni kafege gaagi wu.

- waga goriya wu

185. Mali cerege shuun taanri funno ni (2/3) ne tiyebaa teye (lohobaa, teege-teege lohoo teye) kiliki Kilenohoo ni, gemu ne ni waga ma lo 1970. Yee kelee taanri funno ni Mali waga da, tope kaguuro, (1980-2010), yi nigboyo yi pye 1980 ni 2005 yee ki woo ki.

- Lohokakara ti ne wu

186. Lohokakara, ali bu cere, tehee 15 wa pye Mali funno ni, yee kelee shisheere funno ni, (1980-2014). Lohokakara wa ja pye teye wemu ni ge ne Nizheri Delita wu ni (64 000 km²), wemu sogologana wa soga lohoo na, ni k iwa gbaa ki kehe na gbee. Bamaxo kadugo, Tumutu, Gawu, Mopiti, Segu, kayi, kulikoro ni Sikaso erezhon pu beeri wa farati funno ni, (PANA, 2007).

1.4.2. Zanhanyi ncerewi ma bara nkengen seewuu na yeegi shohoh ni, na teliigi ni

187. Zanhapaga ni kafege jeri wu wa Mali lohoo keree wa waha. Tegbeene yee 70 ki funno ni (1941-2010) zanhapaga wa tigi wolo 1941 ni 1970 shohoh ni woo li taan. Ga teye ya ni, zanhapaga wa dugu, ma naha jo : Bamaxo, Buguni, Kapi, Noro ni Segu, tegbeene yee 30 wu ni, (1981-2010 daanna funno ni 1971-2000), k iwa cere ma lo 1970 yee li na. Nofogo wa no xhuu nigin funno ni 10 ni 28%, ma foro Tesaliti na, lemu funno ni lohokakara wa pye yee 2012 ni 2013 yi ni.

188. Yee zanha nipanja fali-fali wu wa lohoo tehele digi wu ma pa niye ni sheni, ni niymohoo ni kpanga je yiye ni kaa yuu, le wa kafege faratii karaña waha. Ga, wee erezhon taanri wu, Kayi, Kulikoro ni Sikaso funno ni zanha paga wa dugu, wee tegbeene yee ke yi ni. Zanhapaga wa dugu Kayi ni Kulikoro n kilenohoo ki ni, ga Sikaso ni k iwa tigi.

194. Kilikuran gbagbōhō wa li she sipyii kuran maxo kaa na, pu wa tiye yi kōon nō toni 12 761 565 yee li, ma ta tiye yi nugu wu yee li ni wa toro tiye toni miliyōō 7 yee li ni we (MEA- TEU, 2001). Ma fara le kuran tikōon li, faa pye wu, gbaya ni izinii yereje wu tikōon li. **Tikōon li ni kafegē gaagi wu wa pa ni tibaara ni, tuu gaagi wa 100.000 /ha/yy li ni (DGEF, 2023).** Le be kadugo, na taarila nipeheme gaagi sige ki ni. DGEF wo 2023 yee li kaṅahapara seme wu wa li, na na ki wa ma lo 2019 ma nō 2023 na tarala 24 106 603 beeri sogi, le niṅe jō je tarala 4 821 682 yee li funṅo ni. Ma fara le na, sannii wolo tikōon li.
195. Ma saha ni tikōon keree ni, kilifanha bi fyelee pee lo, di tikōon li beregi ni tiye yi saraya wu fali wu ni. Le juṅo bi ma tikōon li sogi teye gbegelegana ni karajagana pilan yala wu ni wu yaha wu tōyōō na.
196. ma tanna na lantawi na kanpyiwuloni yehyerezhe kengekannagi 22, nahanti pyikanni na 14, mahanpe na kafegēkengenkanni 5, na kengekannagi cibere nciimu na kyenkara na tarapolitiki ka kaayu. Yee ke ninpaagi kurugo, karisogokanna zanrawi a ja pyi ntege si ja nahanti pyikanni kengekannagi nce, mugujo kili tayerege na yehyerezhe kapyintegi, tayergi a pele kanpyatatakuro, jingekaari nakuran kariii je mu kengekannagi ningbōyō si ja shekanni tili na makujoro je kuran politiki na na kanpyatatakuro funcancene na.

1.4.6. Tufēnpi na lucengi ntawi saha jin tōyi ni

197. Fēfēeme keree wa seese keree kugbōō nijanōhō beeri ni.
198. Kiliki ni, fēfēeme pu wa pye pye kabazhege gee yee ki ni. Fēfēeme baara wa sipyii sicuumō kapee nigbōō ni, mahama pu gaagi gbōō li. Lofuṅo, gaara, fire ti yaha wu niṅe ki na wa ma niṅe gaagi ni ni losaana baara.
199. Kapyege ki beeri kadugo gee tee ke yi ni, Mali wo fēfēemee da wu wa cer&. Pu da wu jō je 45% na, ma ta janōhō ni ki je 37% na. Sipyii 5% wa soni kpeenge (OMS-UNICEF, PPM 2022). DNACPN wa li she wu yee 2021 kaṅahaparaseme wu ni, na 6 515 kulogoo, geemu ni sipyii 3 664 564 wa pye FDAL 2009 ni 2021 yee ki shōhō ni. Tee sipyiire ti wa 112 161 weye kaloyo yereje, na dere na 34 679 yatii bee yala.
200. Le kadugo, Mali izinnibaari nigbōō beeri jaha wa sin niṅenōhōdaan nafuu wolo wu na. Sannii wolo wu wa fanha seese ni gee yee ke nigbee ki ni, na tayereye shuun woo ki kan Mali mu Afiriki ni. Sannii teye jeri beeri wa Kulikoro, Sikaso ni kayi erezhōon pu ni. Lofonyo yemu wa foro yere niṅe nōhōdaan yaraya wolo wu ni wa ni yaraya ni, teemu kolo sipya mu ge, na bineni teye ni kpenge, gemu wa yaa li mege na ge na. Tee yaraya ti je bana teforogo sipyii, yatōyōō ni tiye yi mu.
201. Piga lofonyo, galalōhōyō wa ni yaraya koono ni, ti wa wooni weye, gba ki ni lōhō tetoro yo yi ni. Jagipyee ni izinii lōhōyō yi beeri wa bye ma. Ga, Otelilōhōyō yi, were le wu ki ni ni werebaa, wa wooni teye yi ni wemu wa gbegele ni lōhōtetoro yi.

202. Lemu je lóhó saana ni nipeheje da wu ge, porozhee wa yaha tóyóó na, pee wa pye xo . Sipyii losaana da wu nahashere ti nipe, ni pòhóó 2 ye da ni yee-yee, li wa pye 68,8, 2018 yee li ni, na 72,1 ta, 2023 woo li ni. Were nipe nujo wa lohoteye jere wu, lohoto ni lohó beregi yereye yi lee wu, ni yi gaagi wu tuun la beeri ni.
203. Lemu je GIRE yaha tóyóó na ge, wu wa ja she naha na baa we. wu wa yere yaha folo. Wu wa goriya 52 na ma 2021 na ma nò 2023 na, le nuje wa wu daanna sheme pu, pemu wa bye yee shuun-shuun ni ge, ni lohó azhansi yaha wu bbara tóyóó na.

1.5. Supyeri kaali pankanni.

204. Mali nahagana wa ja ce ANR teen li funjo ni, lemu wa pye sababu ni sipyii kashaya yi ce ge.
205. Deen-jo kadugo, 517 kashaya wa da kominii ni kiliki ni.
206. ANR niyadaya nohodaan ma saha ni jotoyoo yi ni :

1. Politiki ni fanhabaarijuyó yi- wote marapyegan

- Kiliki shi wu (kilinigire teenge funjo ni, ki pye fiiye wa yiye na ben funjo ni we);
- Marapyegana jeri wu (politiki ki wolo foroba baarijuyó yi ni, kajana ni ceme fyeele yaha wu tóyóó na, nanmahara vin wu, kiiribaara, nafuu nanmahara kiiribaara, la wolo wu beregi ni kilifanha baarijuyó, la wolo wu nujofee kudoon ki ni, ni kudoon ki daanna kiliki ni) ;
- Politiki toló pu keree pyegana ni wote karanagana jeri wu (politiki toló sariya seme jeri wu ni la wolo wu toló pu ma pa yaha 2 ,5 na, nafuu gan wu politiki toló pu mu, jo yaha wu) ;
- Sariyagbóó wemu wa lo feviriyeyenje cabyaa 25 wu, 1992 yee li ge jeri wu (sariyagbóó fomó);
- Fanha shuun shóhó fanha ki majo (yeeye 6 kelee yee 5).

2. Maliwi karaagi pykanni ".sogolonkanni

- LOPM jeri wu vono ;
- politikibaa ni tiforo Sorilasire vanri wu, sipyii nipehemé lo wu, ma foro kilitéye yi beeri ni (kulogoo /kayii,komini,serikili) .

3. politikibaa ni tiforo Sorilasire vanri wu, sipyii nipehemé lo wu, ma foro kilitéye yi beeri ni (kulogoo /kayii,komini,serikili) .Tawahayi na yehyerezhewi

- Kiirikon wuyefeere ti ;
- Kiirigbaya no wu fahaga wu, ni sipyii beeri daanna kiirikon li ;
- Kabyileere saana kiirikon li maxoo nujo teheli na ;
- Nanmara joyaha wu kiirikon li ni, ni tayerege gbóó gan wu kiirikonvee pu mu, pu baari funjo ni (nafan le wu kalege fanha ki ni kiirikon li funjo ni) ;
- Siberikakoono nahakonro (nimeriki sariyakag).

4 Nanhanti jɛn nurungɔnyalawi filitasingɛn

- fiiye shɔhɔ kaɗahawoonɔ janiɲɛ, tɛɛɲɛrɛ saana, yogobaa binebye wu (dɛrɛ wu fiiye shɔhɔ kaɗahawoonɔ kariti wu na, na akili yaha koɲɔ mara fyeleɛ ni koɲɔ politiki wu na) ;
- kilikadugo malishɛɛn pu gɛmɛ wu ni pu shazhosigene wu ;
- kilikadugo malishɛɛn pu lɔ wu fanhagbaya yi ni, pu Mali jahagbaashɛɛrɛ ti degi wu (mɛyɛ lɔ wu kilifanagbaya yi ni, ni wote teye yi ni).

5 Supyigiri tashɛyi na ti lantacɛyi na npinni

- Kilisipyii bineme pu organisations (tayergelɔvɛɛ kalaa, kilifunɲɔ tɔlɔ pu gbegelegana saana li, ni gbɔmɔ thah wu politikibaa kaa na) ;
- Sendikalizimu ni politiki ;
- Kilijaniɲɛ ni Sendikalizimu ;
- Foroba baariɲunɔ kajana (baariɲuyɔ semɛleɛ le enfɔrim&tiki ni, lanbo ni takisi ni korotakisi na zara wu ni nimeriki ni) ni fanha le wu daanna keree ni, bɛrɛgi ni foroba baariɲyɛɛ bɛrɛgi wu;
- Tafɔɔsipyii, kanhamafɛɛ, kakuugo nɔgɔbiire, Kilekoro kalaabiire mara wu (Tafɔɔsipyii ɲɔ karaɲa wu pu lɔ wu tɛɛli ni baari wu ni, gbaya niɲɛhɛmɛ vanri wu, pilan yala wu, kabyaa degi kaanhamafɛɛ karaɲa wu saana, gbaya yi ɲɛhɛ wu keni si kakuugo nɔgɔbiire ti lɔ).

6 Lantawi a pwo kanpangi niciigi na taanriwogi na, npiiimu ntawi na apɛnhɛn mɛ, nka pisi na ja a yere na tawahayi niɲɛnhɛnyi ni

- Kilitɛyɛ ni ɲiɲɛ baariɲyɛgana kabazhɛyɛ (kariti yaa fɔno, wemu funɲɔ ni jahagbaashɛɛrɛ gberi, nafuun teyɛ, baariɲuyɔ kuluyo ni fugba tɛgɛ kibariyaa bɛɛri ɲɛ) ;
- La le wu ladaa wu ni lanbobaari wu ni - foroba kabyiwologo (lada wu ni kabyikeere politiki yala wu , wemu naha ba ni PIB dugu ni ma nɔ xhuu nigin funɲɔ 10%).

7 Lantawi faapɔgbɔyi a cɛrɛ malipyi yi sinja taari puni karaaragi gbegele mɛ, yi nayi ntawi muni

- Lale wu sicuumɔ kajana ni fyele ;
- Bɛɛri sicuumɔ da wu ni foroba jɔkɔtɔrɔlɔɔgbaya saanma da (sicuumɔ baari maha wu ni jogani sicuumɔ baari pyegana, sicuumɔ ni werɛ kaɗahashara, bana asiransi, werɛfunɲɛ, kalaa, **sipyiidɛgi kapyɛ**).

8 Werɛ saha ja a ta teli ngɛngɛnwi nwahawi na mɛ

- Bɛmɛ tɛɛnnɛ teye yi tehele zhe wu fyele ;
- Kajaɲaa waniɲɛ wu tɛɛɲɛ ki mu kayana.

9 Kaanti pyikanni yaa li nurungɔn a yala sila bara supyeri tucuunpi na ti sancɔnkɔrɔli na

- Benbaara xho fyelɛɛ ni karaɗagana lɛɛ lɔ zhe naha na ;
- APR yaa vonɔ wu.

10 Kacɛɛ – Kalɛɛ – nii-damu-paara

- Kajana tikereme politiki Mali ni;
- Kacɛɛ lɔzhe naha wu ;
- Kalɛɛ ni Kacɛɛ kapyegɛe bye wu nigire ni nulene sababu ;
- Nii-damu-pahara kapyegɛe lɔzhɔ wu naha na.

11 Nɔgɔbiire – Tikereme – biimu kalaa – fiigeshɛnre yaa wu

- Biimu ni fiigeshɛnre kalaa lɔzhe wu naha na ;
- Tikereme ;
- Kilinɔgɔbiire baari ;
- Nmɔhɔ vorogbee kayaana ;
- nɔgɔbiire nule wu tiye ni kapyegɛe lɔzhe wu naha na.

12 Nahagbaashɛere gbeeri– mahama – fɛɛfɛeme

- Kafɛɛ gaagi ni ki kapege nahakɔn wu, niɲɛ yaraya ti karaɗagana gbeeri ni mahama kibariyaan kalaa nikafilafaala lɔzhe naha na.

13 . Kalaa – kaala kaali kaara, ninpi na kayɛhɛnca wuyi

- Kajana ni jaja pyegana kalaa keree ;
- Ma kalaa keree pyegana funɗɔshaara vonɔ pye, wu di baari da caan ki ja jiri (Kalaa ɲuɗɔ Binene gbɔɔ, kilikalaa forɔmu ni kilitɛɛn-jo kalaa wu ɲuɗɔ, ni mkw....).

207. ANR kadugo, malishɛɛn fungaa ki wa shajɛ Aforobarometerɛ wu mu 2022 yee li ni. Kere yegeɲɛ k i wa nahagbaashɛere kayaɗa beregi. Aforobarometerɛ wo yegeye yi wa voro malishɛɛn kashaaga ke shi ni, geemu ɲɛ yadigebara, (malishɛɛn 5%), ɲaɲiɲɛbara ti (48%), sicuumɔ pu (35%), kalaa wu (23%), lɔhɔ ni faa (19%), kanhama ni baaribaara (18%), lada wu karaɗa wu (14%), baariɲuyɔ yi (12%), naɲmahara ni politiki ɲaɲiɲɛbara wu (7%). Kashaya keɛ shuun geemu wa kori, yee ya ɲɛ : daanna bara, demokarasi, kuran, kabyaa, dugɔɲaari yerɛye, cɛɛ-pu-sariyaa, kowidi-19, ni yatii be. Ma kashaaga ki wii erezhoon pu ni, yadigebara wa Kulikɔrɔ ni Sikaso, peemu funɗɔ sipyii ɲɛhe ge, sheen funɗɔ pen. G, ɲaɲiɲɛbara wa ershoan sanɲa sipyiiire ti beeri funbere. Kalaa wu ni baaribaara ti wa bamashɛɛn pu funbere gbɔɔ, ma toro erzhoo pu beeri na. Niɲɛ keree funber& Bamaxɔ ni Sikaso, waga ki wa suumɔ-kulo-kiye ereshoan pu ni Segu funpen.

1.6. Kabazhaye yi ma saha ni kiliki gema wu ni

208. Teye gbelegana politiki yemu wa tayoo na naha ja sipyii teye yi daanna baa wu xo ni wu na teje teje sipyii ti fungaa gbelegana na we. ma fara le na, fanha wa yaa ki le demokarisi wu ni, ni baaripuyo nighbilege yala wu ni, ni ma fanha le fiigesheenre ti ni, ni teje keree tayeregelovee foraaba politiki wu. Teenne li sipyii ni lada wu gbelegana naha yala fugba ni, tigi nohodaan pu mu bee we, ga wa yaa wu nohodaan dugu fugba ni.
209. Fiigefanha wo tayeyrege lo teye gbelegana politiki je wajibi. Wu yaa wu di fyeelevo ni gemepyevo. Teye yi wa yaa yi di bye sipyii lada wu yadaya ma saha ni kilikabazhaye ghoyo yi.
210. Wu wa na teje yee keree pujo ni :
- Teye yi fanha da wu ma saha ni fiigefanha tayerege gbao nilo wu ni ;
  - keree jahzhara wu di teje ki daannabaa wu xho, weke waa ma ni benbara ti ni ge ;
  - kaa daan ni jahafeere teje lozhe naha na ni ki pujo yiige wu, sipyii lada wu koro ni, ni geeke wa baaripye yereye ni korogoo tuuyo yi funjo ni ;
  - lale wu sipyii ti fanha ki ni, ni yereye ni sipyii porogamu pye wu ni tee nimajo funjo ni ;
  - niye yaraya yi tanha wu ni tiforo gan wu faa pyegana li ma .
211. teje jahagbaashere politiki yaa pu di fyeele pujo yiige, peemu naha ja erezhoo kugbo pye kulogoo sanja degi tayerege gho lo ge, keni si Bamaxo fe taha wu cere, ni ma koro kan ereshoo pu sogologana saana mu, leke wa yere erezhoo beeri yaan ge. Le naha ja, kaba ja ka na, pancho nii wu keree jahawolo ni niye nafuu gaagi, ni kaba katii na, kugbo yaagana saana di kugbo yerje koono jahakon. Le funjo, kulogoo ki jehe wu naha bye teje saana.
212. kilitaye yi gbelegana kariti wo « fungo 2041 » je « ma kaa-daan ni jahapye teye ya pye pujo yiige, yeke wa kilisheen beeri pye sicuumo, kalaa, baari, shazhosigene da, lee naha bye ni jahagbaashere gbeeri porogaramu ni, weke waha bye ni kajana sipyii ni baaripujo yi ni, ni lada wu ni, wemu wa beeri nule ge, ni fanha je wu jahije funjo ni, na politiki yaha to wemu fe wa cere ge ».

Kakangi 4 : Kili Taari Nkeengen Feretasinyi Jawi

Feretasinyi sogolonkanni	Kangbooyi na nanɔkanhan yalankanna
<p>Ma ceyiya cacen na si yi yahayerezhewi pyi lemu sinja kuloyi ya nɔntaanna na yiya ni yi si pyi kangbooyi ya</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ma si kangbooyi pyi lanta faɔɔyi na canyi mu na supyire yaliri tankanna ɲo : • Ma sincime kuli le kangbooyi shoholowi kubarkan valiwi ni: • Ma sincime yakili ta limu sinja kangbooyi, ningen na kanpire yahayerezhewi kala pyi kili fungo ni ke ; • Ma kangbooyi yahayerezhewi ntinge kili taari puni fungo ni si nja ba ti lantawi puni kan pi ma • Si fanhan le kangbooyi nyiliwi na cegi maha cegi na yi kanoni je ke si baarapyiyayi ya kan yi ma, ani faaɔyi ya : • Ma kangbooyi yahayerezhewi yalankanni ɲo ma tannina sincime kuli ya pyinkanna ni sinja jinge karee yala wu tateengi ɲo kurugo • Ma fanhan le kangbooyi yahayerezhewi ni na yi kayahancoro saryiawi karee kanpanyi puni ni
<p>Ma fanha le Bamako tayeregi ni si ki pyi were kanpangi kangboogo dije fungo ni</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ma Ningi Karee Nyalankanni ɲo ma si yi kayahancoro nincenne pyi • Ma tateengi yahayerezhewi pyi na si sancokoro le ceyi mu yi je supyere sinja teen yi na me • Ma fanha le Bamako supyigere na lanta karee yaayi ni na kanpire ti je ki geli ni ke lemu li na ja Bamako tayeregi pele kangbooyi kanpangi yere, na si pyi yi tile foo ; • Ma tateengi co kanna na ki kayahancorogi ncuncenne ɲo ma tanina yahayerezhewi karee nyalawi na tufencege pilaniwi ni • Ma vanrayaayi tankanna na yi cuncene ɲo • Ma fanha le niji kaanti ni sinja li pyi yaali lemu li je kajala kala • Ma si faaɔyi./izini tinge lemu sinja nanibii baara kaa tayerege ni • Kominii pyi je Bamako gele ni ke, pi kye kan pi ya ma sinja karee nyala pi ye shoholo ni ma tanina pi supyigere kayahancoro kanpanga yere
<p>Ma fanha le kuloyi kangbooyi ni lemu si yi yaha yi kanyi ɲo tanna</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ma fanha le kapitalii lanta tayereyii ni lemu na lanta yaayi tankanna ɲo mu na jo : pori wahayi, mobilii na terenbii gari • baarapyiyaayi sogolonkanna, • cegi baarawi nijeheme • Varanyaayi ncuncenne • Kaanti na kayahancagi • Ningi Baarapyinkanna Pilanwi
<p>Ma nanɔkanyi yahayerezhewi pyi si fanha le kangbooyi na kanpire shohob ni</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Nahanti ncewi tayerege • Yaari toronkanna baara • Kangbooyi na nanɔ kanyi yi kyeyi kan yiye ma ntegeyi na zogowi fungo ni, si karafe le nanɔ nangopyire voronyariwi ni kangbooyi kanpanga yere : • Fanha leni supyigere lancewi na wi gbonkanni na • Nperewi yaayi • Baarapyiyaari fanhaleni

1.7. " Maliwi karaagi pyinkanni " fungo yaayi

213. « Maliwi karaagi pyinkanni » fungo yaayi zaanrawi a pyi ma yehakan Maliwi 2063 pankanni nivonno ni lemu li gbenme na tayerege kan li ma.
214. Maliwi, wi fungo karee na wi mahama karee pyi teenjolo kala nkemu a foro yeli 2018 CREDD nyalawi teni ni 2019-2023fungo ni, yeli 2040 wu ma ke, 71 pankanna maha ja nyili. Lere fungo ni,63 pankannagi pa yo, nyemu a tala kanpanyi 5 ni. Yire ne : 1. Supigere na ti yeherezhewi ni (16 pankanna) ; 2. Lantawi na nafuwilenkanna yeherezhewi kala ni (22 pankanna) ; 3. nahanti (14 pankanna) ; 4. Mahama na teli nkeengewi (5 pankanna) ; 5. ntegegi na taari polotiki (6 pankanna).
215. Nte zaanrawi a yaha a wu non nte kali ni :
- Nintalayi kyevariya na, na kyevariya nceere na pyi na fahan jehenge na maha pyi mayemare baala, a li cele "maliwi kapyikanna" lemu ne ba "magbanwulo". Lere a li na kapyi ma tanna kyevariya karaa ni ne na naha ni me yayi puni a tanna ce yi ya ni si naha ta ce yi ya ni (boomeran efe). Lere na ne kapyikanni si pyi na (la tiingaha non) kuli nemu ni karagi puni ne nugu ni si ja na nugubeni ni. Nke nintaag'a yehere shiinbi yere na shiinyabere pele si li ce pi puni na na wu na j'a nincaayi ta wu mudje kali pyi wu kaa ani wu puni ka yere wu tayereyi ni. *Li a li wayiibi wu puni na wu zaanrawi nenne pyi Maliwi karagi polotikiwi kye kurugo sinja Maliwi kanworo zanrawi polotiki pyinkanna jo ;*
  - Nankannangi ningbooyi yi ja ke yire ne nahanti npiliwi ni, ma yehakan kili tayeregi ma na ki kategegi pilawini yeherezhewi kurugo. Lera li ce na supyigere lantawi kanpanyi nijehereyi ni na ti yahayerezhewi a pwo kili polotikiwi na nahanti pyinkanna jo ti teyo li ni. Lere kantugo na, ti pyinkanna maha pan na nwahawi ni ma yehakan supyigere lanta kanpanga (fongi na jungofeebaa ticuunpe, ceebipiyamayema, baara, lanta yeherezhewi) ;
  - Nga dije to gbo lere ne me kulooyi ndje yiye na ma gbara Afiriki to na lere ne me nige Nashonzini karee fungo ni, tere puni ne feretasinyi ninyehere were lantawi ma dijewi kanpan ninyehere fungo ni. A Lere fungo ni, wu na li ne, kili kantugo fangi na li jo meenni ne na luri niji ni na dije to ma gbara ntege na nafuufeebi na pi tayereyi kili karee ni. Lera li ce, na wu la ka ni ne ba tonni wolo nte karee ni wu kili a yala wu feresin (i) ndjewa yaniwi ni sinja wu tayeregi pele kanpany'a ni : lantawi, supyigere, kacemi, ncewi, mahampi, sancokoro ni na(ii) saryiafaanjo gbooyi na lahada kili Lere fungo ni, kili kantugo fangi na li jo meenni a pyi nwaha kala. Wu na li jaa kili kanpanyi puni na polotiki lanta, supigere, lancewi na sancokoro. Li a wayibi wu ki karee nyala na jungofenti nincenne ni, si kye kan wuye ma, joshere ninkin, fanhan binen, supyigere puni pi yakili ninkin ta pi yeherezhewi fungo ni.
216. Lere kantugo ni, pankanni taanri wogi a tawahayi ningbooyi ce ; yire ne nafuu le wu talegi ni, jinge kaa na kuranwi, yire si ne yi tayerey'a pele ani yi cuncenne sinja yi kaaleli jo. Yire pankanni a li ce na yi ne kili karee feretasinge, lere fungo ni, kili a yala wu kuranwi na kili polotiki pyinkanna jo.

217. Lere kantugo ni, gɔvernawami baarapyiwi sinja feresin supyigere benwi kanpan ma yehe kan kulofebii ma, klewi ma, ncewi na kiri ma.
218. Gɔvernawami baarapyiwi sinja yehekan nige kili yɛpigi ma nemu si feresin nahanti piliwi ni-kuloogi, supyigere jariwi na ti yɛpigi ta kurugo.
219. La pyi wahibi si yeheyerezhewi pyi kilishengere karee nyala si pana supyigere poltkiwi ni a pi tayereyi ni pi puni si pi baarawi pyi

1.8. Yeheyerezhewi na nwaha cɛyi

220. Les recommandations des ANR, les différentes enquêtes de perception des priorités de développement et l'analyse structurelle permettent d'identifier les grandes problématiques de développement du Mali.

1.8.1. Nahanti nɛn nurungɛnyalawi fili tasingɛn

221. Kayuugi fanha peɛ. Li a pyi nwahagi kaa ningboogy nkimu ki yeheyerezhewi yerege na nahanti cuncenne ni. Li a kili kushɛegi nuranyere na ki yɛpingi.
222. ANR tingɛ juɟi nɛ Maliwi karee cɔnri si supyiibi kaajuli zaanra matannina gɔvernawami baara sinja pyi si binewifanha tingɛ. Lere fungɔ ni, tenjo, benwi, ntegewi nɛ gɔverenawami feretasingɛn si karee cɔnri na fanhafeebi na supyiibi shɔhɔɔ ni nɛ yala.
223. Lere kantugo ni, supyigere tapagi a peɛ me ma gbara polotiki pyifeebii kategeegia ncere na sosiete siviliji shiinbi lere nɛ mɛpii kirikonba, ti puni nɛ tawahayi yi mu ti na gɔverenamanwi baarabpyiwi fanha cere.
224. Nahante npiliwi wi nɛ tɔɔyi ni ke yeeni 1999 ni wa yeshege pyi si fanha le nintayi ya ni ; nga nafuu na shiinbi kala nɛ kominiibi nijehere ni. Lere ni, ti pun'a kominiibi shiinbi na kanwɔɔcɛyi yeheyerezhewi ni.
225. Tetorofaangi ki nɛ tɔɔny ke, ki a pyi na jo te ngeyniere na Maliwi nivɔnɔn wuyeyɔ kapyinɛne pi nɛ kili kantugo kanpagan yere. Lere fungɔ ni, yeheyerezhewi wi nɛ tɔɔyi ni ke ma si nɔn diɛn genyehere ni a pyi kaacenne Maliwi ma si fanhan le wu nivɔnɔn yeyɔ ni si wu yeheyerezhewi seewu ntigile si fanhan le kapyinɛgere kanpanyi shuunni shuunni tɔɔn wulo. Lere sinja ki yaha ki k'a foro faratiwi nɛ diɛn puni lanta kye kurugo pi si Maliwi lantawi sancɔnkɔɔ.

1.8.2. Supyigiri tashɛyi na ti lanta cɛyi na npinni

226. Kalegeɛ nkalagiwi nɛ nwahagi nciwi ma yehe kan kili shinbi sinja ba pi yirige pi si ssincime kan piye ma ya. Lere fungɔ ni, supyigere kacɛnpi yeheyerezhewi li ce na supyigere maha supyigere wuye pwo kili kala ni, leremu fungɔ ni sariya pel'a yo si yehe kan supyiibi tayerege, pi nbenwi na pi yɛpigi ntaw ma kili ni.
227. Lera li ce na kalegeɛ na kacemi pi nɛ wu ma ke wu ki le nahana kuli ni supyigere mɛɛ nama gbara kili nafuu ncuncenne ni si tabere ya wulo supyigere lancewi ni ndi mu ti nɛ na puni ke.

228. Kili supyigere yeherezhewi a pwo supyigere ni nyere pyi yehe kan baarawi ma, pi si pi ye cen, si pi kalegele le wile ni na pi sanconkorole tigile ma gbara ma si non fanhanfeebi pi kanworo kayahancoro kegele cuncenne pyi.
229. Maaya Supyigere non nwahawi a foro nosheri fanhanfeebi ne na yu ke ani dii pyi ne na pyi ke ti a lile ti ya ni. Lere fungo ni ke, mu l ka ni ne ban Mali supyicenne yili wimu wi wiye cen, ni kalegele cen lere ne kala limu na supyigere lantawi yeherezhewi pyinkanni no.

Ninkulogi 5 : Kili Kanti Katagegi ma yehakan wu kalegele ma

Yeli 2024, zanviewi ni canpyi 31, Nyili Sariyawu n°2024-0060/PT-RM ma yehe kan Kili kanti katagegi (PNEV) ma na ki karee Pilawi 2024-2028 ni, ti kala jo ni ki sariyawu yo. Kere katagegi a wu fungo trige sariyapungi gboggi nivononyi ya ni (3) ma non (ii)kili shenri yeherezhewi ni si ti pyi kili baarapyi shenre ;(ii) si kili kuloofeebi tayerege pele ; (iii) supyigere lancewi na ti kalegena (tabere). Sariyapungi na tetorolo sharatiwi ti nuranyalawi ni feviriyewi canpyi 25 yeli 2022 ni, ma gbara Kurukanfuganwi fanhafeebi sharatiwi ni yeli 1236 fungo ni ma si non « Do Kayidarawi » ni kantibii ni, « Seku Amadu » Diinawi ni (1818-1844) ma yehakan luhogbagi ceriwi na yatoro ni ma gbara yatoro nahannafeebi na faapyiibi tatengi yenjigi ni si li ce pere puni na na pere ne teenneebi na Tumutu kirisemeebi. Tere sariya leyi ya wa non, ya si wa non na me ma yo kaciinwi na semeri baa tenni na ma pa non endipandansiwi kashige ni na pyimaye teli, tawahayi ya si mu na nivonyi ni.

Dawulalaa ke ni shuun wa ka seme wu ni, ma lo baari wu na ma she no maye ni wube je wu na, na toro gbomo, shiige, wuyedege ni sariyabato vwu, ni yatii be. Na guru na taa yi dawula tuuyo 5, yke ne (i) dawula nizhiime, yee wa sipya, fiigesheene ti, kalegee ni spyiire kaa yuu ge ; (ii) funnoje dawulalaa, yeke kilekorogoo, sipyige, nunoceme ni shiige kaa wu ge, (iii) kapyegee dawulalaa, yeke wa seetanga iuu wu, korogoo, naxaarabaa kaa yuu ge ; (iv) kilidawulalaa, yeke fiigesheene, fiigedanga ti (v) konjo dawulalaa. Dawula tuuyo shuun shiige yi wa sipya, tegbeene, mahama ni kalegee xo yuu, yi nitahala yi wa fanha ki, keesanja, akili, xo yuu, tehele tuuyo wa kilishoho ni yiyo ni, beeri funnosshagana ni beme funno ni.

Baari waha bye ni yee daulalaa yi beeri di wee niya kaayaanaa ki beeri nahawolo, yeke ne kabanja ka na, sipyii gbomo pu, konjo nanije, fiye wufere ti, sipyii tadaja zha wu, xheeri da wu, kabanja katii be na, sipyii-nehe wu, feefeme pu, kafegere jeri, konjo yaara da fyee, nimerikifanha ki, ni sipyiiigaagi wu ni wuyegaagi wu. Yee dawulalaa wa nahapara, na pye sipya ye kelee kuluno ni torogana ni pyegana she, ma saha ni kaa saana ni kaakoono ni, sipyiiige ni, sipyiiigebaa teenne la funno ni ni tuun wa ni. Yi wa fanri kalegee ni kaapahaceme nuno ni, dawula wa wuyepyegana ni kaapyegana mahama pye, yi wa je funga ni kafilaa wu ni, ni korogoo ni baaripyee w ni. Yi wa ma naha jo akili, sariyaa, dana, yeke wa sipyii naha tetiige sogi yiye na, na guru taa yiye na tuuyo ni.

Sincime kanti kaliwi ni nyemu na wi pyikanne ka yu ke ne na nyili ma yehakan ntaali dje wiye ni si fanhan le li ni, na kaliwi ni, supyigere na kili ma gbara shenri ni, yakiliwi ni na jankanni ni. Katagegi jankanni ni, ma non ninpangi 2030 ni, li ce na « Maliwi ne na supyiibi ni pii pi yere pi tayeregi ni, pii a piya cen na si fanhan pii kalegele ni (pyikanne ka yu), baarapyibi pili, pii yakiliwi a mugu a pii si yehe kan pii yomaye ma na pi puni jan no ».

Lire fungo ni, wu kanungboogi je « maliwi supyigere nuranyaliwi, wu si dawu ye na, si pyi kili ma si wu sariyawu ntigile jo, baarapyibi pili, pii yakiliwi a mugu a pii si yeha kan pii yomaye, si takaraagi leme jo pi puni pankanni kurugo, wu kapyiibi si she yeherezhewi ncawi ni », shenri tabere ni « kaliwi kanti yeherezhewi nincawi si kili tigile na kanworo yari kayahancoroni cuncenne jo ma tanina kalagele kyekurugo. Sincime cingugbooyi kankuro(5) je PNEV ni, (i) kaliwi kanti yeherezhewi nincawi si kili tigile (ii) supyigere yeha mugu nyiliwi ; (iii) fanhan le siffa tayerege ni ; (iv) fanhan sariyapyifee na supyigere polotikiwi kajaagi ni ; (v) nbengi tigile jo sariyapyifee shoholo ni pi karee ni.

1.8.3. Lantawi a pwo kanpangi niciigi na taanriwogi na, npiimu ntawi na apenhèn mɛ, nka pisi na ja a yere na tawahayi nijenhanyi

230. Maliwi lantawi sogolonkanni je joho kaa. W'a pwo kanpangi niciigi na taanriwogi na kanpyaa nyiliwi ni. Kanpangi shuunni wogi tayereg'a cere PIB kanti ni (20% geleni) nka izini kanpangi wog'a waha ; kere tayereg'a tigi ma non fo 6%. Junkanna lani, maliwi lanta je na nkeenge pyi me, izini tayereg'a cere.
231. Lanta shenkanna, seli pwo kanpangi niciigi na taanriwogi ni lemu ki yaha ki ja fanhan le me ; ki nyirigi kanni a pyi na niji na joho ni teli maha teli. Lantawi shenkanni a li ca na fongi kanni na tumsi baara ceyi ya mugu kan supyiibi ma fo lantawi shenkanna wu na josi nje wuye na.
232. Lere kantugona, ali li ka pyi a tawahayi nijeheme li shenkanni ni, maliwi lantawi ja yere wu tayeregi ni na wu baarawi pyi. Lere fungo ni, ma yo teli 2019-2023 PIB shenkanni a pyi 5% nigen kanpangan yere kooni na Kovid-19 nwahawi kantugo ni, limu li lantawi trige ma can fo - 1,2%.
233. Lere ka voro li na pyimaye fanhan pele. Kere kanpangi ki je na baarawi ceyi mugi, nga yire faapyi ceyi mooni na pehe me. Lere kantugo, yire pyimaye baarawi toon cere kanworo ceyi baarawi ni.
234. 2019-2023 fungo ni, kili lantawi yeherezhewi kaa pyi ma tanina lantawi karee kajimini qli li kan pyi polotikiwi nwahawi fungo ni na gowenamawi a pyi ma sincime karee pyi ma yeha kan lantawi kanpanyi nijehayi ma. Teli 2019-2023 a pyi sanconkoro yeeni (Kovid-19), kooni na polotikiwi nwahawi, UEMOA na CEDEAO na rusi-ukreni kashigi sogoloni. Lere ni lantawi shenkanni lere teli ni a pyi nigen kaa 3,1%.

1.8.4. lanta faapyiyaayi fahan saha cere ba si ja kili taare puni johon to me

235. Maliwi kuran kala a yere pi wi bilanwi nyala si biyomasiw tayerege wolo, ki je 68 %, ma gbara tajiwi yaari ni, tere je 23 % na kuranwi 9 % ma foro kuranwi puni ni wi je na zorogi ke. Lere fungo ni de, li a li ce na kuranwi je na zorogi kili fungo ni ke wa cere ma non 0,32 tep/hbt/an nga dipen puni ni, nigen zorogi yeeni ni je 1,88 tep/hbt. Dii ti je kuranwi zorogi, kere je kWh 160 supyigere maha supyigere ma tanina dipen nigen zorogi ki je kWh 3200.

236. L'a cen na la pyi TIC kanpangi yere, Maliwi lile wi kapungi ma yehe kan yeeni 2020 ni, si pa pyinkannaagi cegi gboggi nkimu ki je afiriki cangacumon ni si lere gbara enformatikiwi, sincime cinkunyi si yehe kan supyigere lantawi na ncewi yeherezhewincewi kurugo.
237. Maliwi je, ma tanina dipen kiriigi toromi ni je 118eme ;137 killigi pi toromi ; ningen ni 2.7 nga ningen kurugo pi nen ke kere je cegi 4. Tere yaari ni, yaafenyi tayereg'a pele, ma tanina kili tateengi ma, kiriigi 7 yabere shoholo ni, si non fo km7000 ni ki pelemi je km² 1 241 238. Tere si je kuluyi, trenwi kuluyi, luhokuluyi na aviyonwi kuluyi.
238. Yaafenyi, kuranwi na kubaru kan valawi ntawi si fanhan le ti ni a yala ni na je cinkunyi lantawi kanpangi yere.

1.8.5. Kafagege kengekanne je nahagboko ninyehye ninpyili

239. Tateengi jo na ki mahami je kaa nwahawi afiriki kiriigi puni ma na Maliwi ninkin ma. Yeeni 2002 ni, luhogi kodi yo kantugo ni na kili pilanwi je ma yehe kan locengi tawi ma ke (PNAEP) 2006 ni, locengi ntawi a pyi sogo maha sogolo kaa nwahawi Maliwi ni. Ma yo 2012 na 2016 shoholo ni, kanpanyi puni ni, wi a li kalimaca ma li je dagalagele joiyi yi ja ga locengi nta me a nehe ma yo kili fungo ni fo ma non kulopyire ni na jajo ni. Lere ni de locengi ntawi kili ni a toro 68.5% ma non 66.9% lere teli ni.
240. Li a cen ma je na faajo wi yehe kan tufenmi ma na wi baarapyi shenkanni namongi a jo, nga k'a saha cere ni je 27% na 2016 ni. Lere fungo ni, tufenmi kajimini, baarapyiyayi na ti faajoyi ja nehe me, y'a cere, ma gbara kari tawayi na yi ta nkeengewi, ma yo kangbooyi ni, ma pa non kanpyire ti je jajo ni ke. Lere fungo ni, kari ti je waha ke, ter 'a who ceyi puni ni Bamako ni, lera li ce na kari tawogi ka kan pi ma me, ti tawoyi yi je sariyawu kuli na ke ja nehe me.
241. Saheliwi, ma tanina gverenamawi kurungi shoholo ni ma yehe kan teli nkeengewi ma je dipen kulogi ka gimu fongi, supyigere wa gbegel'a pwo jingi yaari ni ke, tateengi mahama fahagi, baarapyiyaayi ninvahayi ma gbara ncenwi na pyikannaagi kajaayi tayereyi cere.
242. Teli nkeengewi na moon ba jingefaawi nwahawi kala jo, si ti ntawi tirige joko ni luhokuluyi gbayi fenkanni nkeengewi na luhoyi yabere na yi jinkanni cicenwi ni, supyigere nijehagi fenwi na ni pi ceyi yaha ke (teli neregbagadjewi).

Si fanha le nwahagi ni

1.8.6. Kalipyikanna na tateenli tucuumon karagi ntiliwi na teenli sancansigili npelewi

243. Supyigere jo tayerege pele Maliwi yeherezhewi ni. Yebegbooyi yi pyi ko supyigere jowi yeherezhewi kurugo je a pan
(i) pi puni pi non supyigere joko faajoyi ni na jo kaliwi, ticunpe nincenne, luhogi nincenne na tateengi nincenne ; (ii)fanhan le supyigere karee sancankoron ni ; (iii) supyigere nehemi cuncenne pyi ; na (iv) supyigere baara kala nijehagi ncrowi canyi ni.
244. Kaliwi na baarapyi kanti je na nwahawi ta ma tanina kaliwi je ja na baarapyi supyigere nincenyi kan kili ma wi si yi le wu lanta faajoyi wigele ni. Lere kantoro, kaliwi je na pyi kanti gbayi ni ke yi ja be izinii na jagoyi kaliwi baarawi ma. Yire (jagoyi), yi ja nehe me nga yi je na kalipyere nijehemi ta ma toro izinii kaliwi ni, ntemu ti je na baarawi nkanni supyihibi ma baaracanyi ni.

Ninkulogi 6 : Kaliwi Nankanna Ningbooyi

Yeeni 2023 ni Maliwi a Kaliwi Nankanni Ningbooyi nyala, lere fungo ni, EGE kurunyi, ya nyala kili puni ceyi ni, baarapyijeebi je 3028, 2387wulo je na voro kuloyi ni na Bamako Disitirikiwi na 641 je kili fungo wolo, ma gbara Maliwi kantugo shimbii ni. Pere je 10. Ma gbara CNT depitebii 67.bii pyi ja na logo ke na seme nyala CNT fungo ni, supyigere pele, bii tayerege pele li fungo ni, minisiribii leye, polotikibii kulibii, baarapyi ceyi nincennyi ma yehe kan miniseri baarapyi ceyi ninjehere ma , PTF ni, lakolifee sindika, to ninhehebi, tobii, pimu pi yehakan klewi ma na kalègele ma, na sosiyete sivili na 40 semebii na voro parti polotikiwi. Baara yehe kan kili kaliwi kanpanyi sicere ni (jirijoori kaliwi, joho kaliwi, ningen kaliwi na niji kaliwi) na 4 feleyi kaliwi ni (baliku kaliwi, lamege kaliwi, lakolifee kaliwi na pyinkanni na baara taan kaliwi). Yebegi jonsalaye pyi non ceyi 18 ni na yebeyi 65 a jap yi yaha a pyi ja yakili saa ta ma yiri supyiegere pyi pan li kama ke.

Kaliwi Nankanni Ningbooyi jigunyi 9 ja ce yimu yi na pii yaha pi si kaliwi nivonnon kaponni ta ke, kimu na ja pyi karee si shiin, nangopile, napiibi na pyicaabi taan si wi yakili, gbokanna jo ba wu na ja pyi supyia si wu karee cconri dijewi fungo ni ke. Nke kaliwi je yaaga gimu nkeengewi tayereg'a pele ticunpi na yirinkanni fungo ni sinja ma supyigere na lantawi yeherezhewi pyi temoon na. Lere fungo ni kapuyi maha kapuyi ye yeherezhewi namoon na yala wu pyi : (i) supyia taan wu kalegele na wu ncenwi ni; (ii) kaliwi non/ kan shiin puni ma kili puni fungo ni ; (iii) taanna kaliwi pyi kaliwi ceyi puni ni na kaliwi feleyi puni ni ; (iv) kilishenri yeherezhewi pyi kaliwi ceyi puni ni ; (v) kirikilawi yeherezhewi yehe kan wu kalegele na wu ncenwi ma, kilishenri, kacemmi na pyikannaagi kaliwi kanpanyi puni ni ; (vi) kalifeebi na tannafeebi tanna na pii kayahancconro ni ; (vii) kacemmi nca ma yehe kan supyigere, lantawi, ncenwi, na mahanpi kurugo; (viii) sariya puni jawi na (ix) mayema kanpyaa.

Nke kaliwi kategegi ningbooyi ki yehe kan kaliwi nyiliwi yeherezhewi ma li ce, na ki nyiliwi jo 80 kaapyii vuyi na ciwi (2024-2026), na CFA miliyari 752.7 caa li kaali ni.

245. Li a cen na faagbooyi ninpyi ticunpi nkeengenwi fungo ni, nka, ticunpi karee ja ja jo me, ticunpi ceyi a cere, shiin puni sinja non dogotropyenyi na me, pyawi na wi nu karee wa na sheshenkanni na, ma tannina supyigere sancconkonni polotikiwi na pii baara pyiwi ma na ; lere mu na pii ja ma pii kapuyi ta me. Lere kajimini, baarapyi ceyi ninciiwi y'a cen ke je : nafoo na pyawi nku taasiigi ni nduru, yami pyi je na nkeengen na bi pi je na nkeenge me dogotro piyari a cere, ti ta mu taanan non me, ma gbara kanpyiawi wu le ticunpi na ke w'a cere na ticunpi jungonfeebi nahankanni wa jo me. Nangopyire yayire non me. Tere muje pyi kaa limu li na ja ticumpi kegele nwahawiL. Une approche holistique est nécessaire pour renforcer le secteur de la santé et assurer une réponse efficace aux besoins de la population. Li je wayibi, pi le ka ni je si ticunpe kanpangi nyala si fanhan le wu ni, pi wi kanpanyi puni le wile ni.

246. Supyigere sancconkonrole kaa nana ma foro ki yaba saryia fungo ni. Lere ni de, INPS ni, 2021 fungo ni, wu a j'a tconpi ma non tconyifeebi 500000 ni, lere fungo ni ceebi je 25% mu ka 306 000 shiinbi, (ceebi21%) lera be tconyifeebi 1.4 ma .

INPS shiinbi je njeheeme ni na voro pyimaye faanyi ni (91.5%) nga kanworo faanyi je (-9 %) joko ni. Pi shiinbi je na ntege na pansonwi njeheeme ntawi. Pi baarapyi njeheeme je na voro iziniibi faano ni, nka ceyi be yakanni na me, yi a yeeni kee ta, bina INPS shiinbi je na voro latenne mi ma shiinbi ma yiri saa pyimaye kanpangi bi pi ja pi je jingi faapyiibi me lere je me kacenpyiibi me (shiinbi 8% lere ni ceebi 18%).

247. Maliwi shiinbi je nangopyire na wi supyigere npukuwi a taan, lere fungu ni fo pi fanhan le supyigere yeherezhewi ni sinja li le li wili ni Tere supyigere talankanni jo me, lere na wu kangbooyi je yi jeheme, supyigere ti je na ma kangbooyi ni, ta nihe nga baara pyi ceyi ja niheme me. Lera li ce na pi toonon wolo nanipyiri ni si mu ja ba pi kanooni kala ca bi yaha temoo ni.
248. Dijen Teenjori ma yehe kan lantawi na Maliwi yeherezhewi kurugo (Mali – OCDE, 2015), Guvernamawi a li ce na baarapyiibi pi na dje baarawi kuli na ke na pi na were jehere tetorolo fanhangi fungu ni ; ler'a li ce na fanhanfeebi a yala pi baaranooyi njeheere mugu (nangopyire kanpan yere). Semewagi a li ce na shiinbi nivomnonon pi na dje baarawi kuli ni 2035 yeeni na ke pi na jehere tatehe gi shuununni ni si non tatehegi taanri ni 2050 ni. Baarapyi faanooyi njeheere sinja pyi ma tanina kuloyi baarapyiyaayi yeherezhewi na ti cuncenne kanpanyi ma.

Maliwi 2063 nankanna

CƐƐƐ SHON WUGI

NANKANNE YALAKANNI

**Maliwi shinge nishin kurugo wu ne
ma tanna na 2063 ni ?**

II. C&G SHUUNNI WOGI : NANKANNI GBEGELE KANNI

249. Kapyiibi nyalankanni voro kaliwi kurungi ka ni nwemu wi pyi yakili nincenne le wu baara nijehemi ni ke yaha. Kere je :

- a. Ma **Yebeyi nincenyi** ca cen si yi co nkanni jo ma tanina yi sokolonkanni ma;
- b. Yebegi nincenne maha yebegi nincenne, **Nshoro feleyi nijehere kan** ti ma fo yeepanni **2063**;
- c. Ma kapyiyyi sogolonkanni nyala;
- d. Ma kapyii seme.

a) Yebeyi nincenyi ca cen.

250. Ma tanni na nye kapyi yi je karee nyalakanni pyi ke na jo nkimu ki je yi yahan seewu jo kemuna jo kapyiinkimu ninpangan nkeengen wa na je na yebeyi nijeheme niyebeyi nincenyi.

251. Yebeyi nincenyi jinbangi yere a cen ma tanni nakaree yi je na ki kala jo ke ma si non ceyi shuunni na :

- Yi je seewu kaa ma tanni na ki tayeregi karee fungo ni lere je me yi fang'a jehe si pyi moteri lere je me wu na pyi karee jingε, lere na de wu ninpangan kamica ;
- Wu je nwahwy nijeheme ni ma tanni na ti nankanni conronni a ti tawile jehe.

b) Yebeyi nincenyi na nshoro gbegelenkanni.

252. Nshori ma tanni na yebeyi nincenyi ya kan kwε ke, ya cen ni yi cori baarapyi kurunyi ya ni pi jo atelijewi ni.

253. Yebegi ningboogi maha yebegi ningboogi, wu mi joho karee nyala pi jo « briques de base » nkimu yebeyi ya pinkanna.

c) Karaagi gbegelenkanni

254. Karaagi nyalankanna jekapyiyyi yimu yi maha seewu bine yiye na ni maha jontanna pyi ma yo karaagi sogolonkanni jonna ba non gi ki je ki sogolonkanni non me.

255. Kapyigi sogolonkanni je yebeyi nincenyi ma tanni na yebeyi ningbooyi ni.

256. Karaagi ja sogolo ma tanni na yebeyi bineyi yi na yi nshori ni. Tere bineyi je cegi vaanra kanni ma tanni na na ki sariyawu ni.

257. Sincime zaanrawi li ce ma tannina nahanti kanpan, tetoroto fanha je mu najo tepenme. Lere tepenme je maliwi shiin nijehemepankanni, ma tanni na Kili Nuranyalawi Teenju ni.

258. Lere tepenme sinja Maliwi ninpangi kaali jo. Kapyi yahanju wu pyi ke wu a yaha ma tanni na tepenme kanpan.

Wu maha non nige kapyi gbegele si yebeyi conri kapyii ningbarayi si yi jonytanna yi semenkanni na. Ces Nte yebeyi na ti karee ningbarayi e na voro mayenyo kapyii ni, kapyijeenbii pele pyinkanni na, na pi yankanni sinja kapyii semenkanni jo.

259. Junkanna la maha jo kapyigi maha kapyigi ni, ni kii nyala ma tanni na na ki shenkanni ni.

2.1 Kapyigi Nuranyalawi : MALIWI NIVONGI

Nke kapyigi a yiri karee ki foro jonshori ni ke a pa na tetorolo fanha ni. Ki jungi je na Kili kapyigi a moon ni n'a je kili fungo kaa limu li je na wu wa na wi sancansigili pi, na wu ninkinte ma gbara wu mayenyo ma yehe kan wu kili kantugo tefeebii si kili yilige yeherezhewibaare si fungo kaala pyi ma tanni na wu ja wu lantawi kayancoroli kaa pyi na sincime yeherezhewi ntinge.

Njewi Saheliwi Kili Kurungi(AES) a pan na Konfederashonwi nyalawi ni, nbenwi na pyime fungo ni. Nke kuloogi kiyee kan yiye ma ka ja ma fanha le sancansigili, si kashikun kurunyi tun, na ma supyigere na lantawi yeherezhewi tigile Saheli puni ni.

Nke kapyigi maha ja pyi (i) kili nyalawi pyi ninkinte, mayenyo fungi ni, na pi kacemmi, klekurunyi nijeheme ni ;(ii) kili limu li ja kayahancorole na sancancorsige pyi ;(iii) lantawi yeherezhewi na(iv)supyigere yeherezhewi na mahama sancancorsige.

260. Tetorolo fanhan je mujo teyahala. Nte teyahali, li a sanna taan maliwi supyigere ma kilitenjori na wu nurunyalawi ni na ma gbara yebeyi yabere yi pyi li kaali mena ke. Lere je :

- (i) Fanhanfo ninvonon ton wu si yere wu tayeregi ni sinja kili sincinme cinkunyi yeherezhewi pyi ;
- (ii) Polotikiwi nkeengen nincenyi ;
- (ii) Fanhanfo ninvonon ta sancancorole nahana kajimini na si fanhan le wu sorolasiibi na sancancorole ni : pi ndjewi, tanani, baarapyi yaari ni, mkv.
- (iii) Fanhanleni jibilegi kayugi ni kasigi ni ma gbara baarapyi shiinbi na kanworo faapyiibi kanpyaa yuro ni ;
- (iv) Mali ninvonon wu wi ya ce wi kapyijeebi pi je kili kantugo ni ke;
- (v) Yakili yaha kili jingi yaari zaanri na ti kunsheeyi na porojeebi ma tanina tinkerenge niyaari ni ;
- (vi) Fanhanleni, tayeregi pele shinleyi na kalegele kayahancorole takarayi ni.

261. Nke fanhan a foro tetorolo na nkemu ki fanka le ki na wote ciile teli ni. Mali kili a folo mq yere si kilipuni sancancorsige na pi benwi na pi ninkinte mege na, si maliwi mayenyo kaa jo ma yehe kan wu kapyijeebii kiin kantugo ni si foro joho kiriigi si mayenyo yakili ta nemu li lanta kayahancoroli nincenni kala jo sincinme yeherezhewi kajimini.

262. Lere kantugo ni, Maliwi ndje Saheli Kiriigi Kurungi (AES) ni, a ja ma benwi Konfederashonwi nyala. Kulogi benbaara yala wu fanhan le sanconkoronni, si kapyinpyinfee pi je na marafee ni ke, si pere tun si Saheli supyigere, lanta puni yeherezhewi pyi.

SANCONKOROSIGILI- MAYENYO- KILI NINKINTE

263. Shiinbi pi ce ke, kaakagunon na shiinpebi, per'a moon ma kili ninkinte yaha nwahagi fungo ni, sanconkorole na supyigere yepingi, pa pii songoro pege. Kili a fanhan le sorolasiibi na sanconkorole kajagala ni, lere kan pyi pi na ja kaakagunon pi marafabi la le tun fo lahali ni(i)si shiinbi pele yo si pi taan sorolasiibi na sanconkorole ni na (ii) baarapyiyaayi ninvonni na ninceenya na. Pi puni je na kili zaanra pyi.
264. Ma yo novanburuwi canpi 14 yeeni 2023 ni, Kidali, jihadisile na kaakagunon kurunyi tayirige ma gbara kili kantugo sorolasi na nanbonbi wi yaha ke, wera jo Barikani, Takubawi, na MI-NUSIMAWI wu je wu tari ni ke, na sanconkorole polotiki ninvonni wi je tooyi ke wer'a supyigere yaha a pi ja ma kala pyi limu a li ce na kil'a yehe kan pi sanconsigegi kanpan ma.
265. Kaakagunon na kashikunon ntunwi a ja ma kaakari puni yilige ni feresin(i):baarapyifaanooyi nincenya nyalala napiibi na picabi ma ma taannina lantawiyeherezhewi wa duru ; (ii) supyiibi pi je takaryi ni ke pi pii tateenya canyi nuranyalawi, si nuranben, nbenwi wi pyi pi shoholo ni ke ya nihe nkuu nijeheme ni na (iii) kile kuli nincenne.
266. Maliwi a nurapyi sorolasi fanha kili joho kulogi ni ba wi fin pyi kili ninchiwi ni na shuunnu wuyi ni. Ma tanina fangi na kajaagi kil an wu sorolasi na sanconkorosigegi ma, Maliwi a ja ma wi yemayo pyi na wu fangi ce kili taari puni ni.
267. Songora pyi ma yehe kan kili tetorolo sanconkorosige ma ni ma li cen na shiin pele laa je si were kili kalagi ki pingi yaari kurugo, lere fungo ni, a kili si fanhanlenina kajaagi pyi wu sorolasi na wu sanconkorosige wi sogo maha sogo polotikiwi. Yeeni 2063 ni, Maliwi arimewi a yala wu pyi, dipen fungo ni, na sorolasiibi pii je na taananfeebi ni, pi kajaagi si pyi ba kashiyi jehe kun sincinme kuli kajimini.
268. Kili sanconkorosige mu feresin teenpeebi nincenne na, sorolasiibi pi voro kiriigi shoholo ni ke pii be ninkin ma pi kye kan piye ma, pa piye ntegele, kashigi sariyawu fungo ni si tayerege kan jumi ma kashigi ka yiri « kiriigi shoholo » yeherezhewi kala jo. Sorolasi na sanconkorosige si ntege ta supyigere kanpan yere, si da pi na.
269. Lere fungo ni, AES nyili, setanburuwi yeeni2023Bamako ni wa ntege kuli mugi ni li ce na be wi wu fangi pyi ninkin.
270. Limu li je sanconkorosige li na pyi kwo. Kaakagunon pyi je kangbooyi na jano kanyi ni ke, ter'a yere. Mahami na takarayi puni sanconkorosige supyigere gele na pii kanpanyi puni, ler'a pii kapyiyi na pi yakili jo ni. Supyigere a da nijaa pii sanconkorosigewi ni na pii sorolasi na.

271. Kili wi mayema nuranta ja pyi mu ke, lera ja forowi kantugo politiki ni, kimu ki jori pyi fanhan kala, ma tannina Maliwi diplomasiwi kajaagi wi yaha a wu a wu ja ma teenjooori pyi wu yaaga nkemu ki na maliwi yehe mugu dipenwi ni. Wu je diplomasiwi ceyi puni ni : polotikiwi, lantawi, kile kurungi, supyigere, kacenmiwi, ncenwi, mkv. Wu baarawi a sheafiriki yehyerezhewi kurugo nkimu fungo ni Maliwi na wi tayeregi wulo ki si cen dipen genyehere ni. Ker'a pyi ma tannina Maliwi pankanni na wu kantugo polotiki shenkanni ni, nemuli feresin cinkunyi taanri ; yire je ni : (i) Maliwi mayeyo tigile ; (ii) sincime nyo na Maliwi kapyijeenbi nyowi tigile na (iii) Maliwi supyigere nincayi nyo sogo maha sogo kala kanni na pyi.
272. Lere fungo ni, AES kurungi nyili a ja ma fanhan le kiriigi taanri ni si dje piye na sanconkorosigegi ni AES taari fungo ni.
273. Fanhanleni kili ninkinte na supyigere nbewi ni a feresin wu kalegele na ncenwi ni. Wire ncenwi seewuni nemu na pimu nbe ke tera ca ni ti cen ma pyi wure supyigere yaayiya nincenyi : baarawi, sinankuyawi), cinporoogi na ntegawi, shiinyeye ntigilewi, daligboogi (pyengi) dufee ncenwi korogo (vaanrawi, fanleni, yaatire), mkv. Kilishenri yehyerezhewi tayereg'a pele ti karee ni.
274. Kilekurunyi tayereg'a pele yehyerezhewi na yepingi ki je teenjeebi shoholo ni ke na pii kilekurunyi shoholo ni. Kilekurunyi sinja ba yepingi na nbenwi na si teenni cuncenne pyi nime, ler'a li ce na kilekurunyi nijehere je teenni na, kashige je pii shoholo ni me, wa si luri wa ni me, pii mu je pii kapoonni na pii nincayi kurugo na cegi ma tannina polotikiwilere je me supyigere lantawi na ncenwi ni. Kilekurunyi yi je ke yi laha ja yiya yere kili nincayi ni, joli fungo ni, ni ma ja pi puni josheri logo kilishinbi maku ka non pi na.
275. Sosiyete nivonon yalankanni je Maliwi shiinbi pi mara(gbo) jo ke pi a hakewi na pi baarawi cen, si tigile le wu kacenmi ni, si wu sanconkorosige si voro kili kantugo kubarwi kan vaa ni, si yakili yaha nahanti nincenni nina kanworo yaayi cuncenne pyinkemu si kye le yepingi, nbenwi, ca supyigere, lantawi na shiinbi pankanni jo kanpanyi puni ni.

NAHANTI

276. Kubarwi kan vaa na na erezo sosiyo nime je na kubarwi kan shiin ma fo ma ba pyi shiin je na kili kantugo kubarwi vaa logo me, bi pi je na ti nuruge p'a cere ma taninna nurunyalawi a pyi ki jo ho sekiteriwi ni ma yehe kan kubaru vaa yere ki si ja ben nkeengewi ma si non tonmeri yehyerezhewi ni gimu ki na ja kubarwi nincenne kan supyigere ma ke. Fanhafeebi je na kubarwi vaa fungo karee zaanrawi na erezo sosiyo, lere kan pyi pi na ja ba kapegele ki je na ni napiibi na picaala ma pi kaliwi fungo ni ke, ter'a yere.
277. Maliwi kili a pa pyi sincime kili yehyerezhewi kili, lere a li ce na kiliwi, li k'a foro wu kili tayereyi ni wu ja yehe kan yehyerezhewi karee ma. Wu maha dje ti puni na (i) mu jo karee nkimu ki na kapyijeebi kapyiyi yehyerezhewi kaa nyala sinja, lina ja pyi, jungoyirige kala pyi, lina ja pyi, nurunyalala si supyigere ni lanta kapunyi ca na (ii) mu jap yi kapyijenne wimu wu na ja ba zaanrawi pyi sincinme sekiteri yabere muna jo kuranwi na pingi yaari lere je me si gbara kapyijeenbi pele sinja vaanrawi na wulowi kala pyi. Nke lanta tayeregi ja ma wu lile wu baarawu nciwi ni nwemu wi je supyigere tigile na ti sanconkorosige a ti kiyeyaari na ki akili je ke.

278. Kil'a fanhan le wu tayeregi, a nuruan wu fangi ce ni ki taha taari puni ni ni saa Mali pankanni 2063 ni pili ceyi puni ni.
279. Wu ayeheyerezhewi kan wu kajagala ma ma yehe kan sincime lantawi kuli ma, sinja ma jingi sincinme karee kala pyi ma yehe kan tigile na lanta yeheyerezhewi karee kurugo. Sincinme Kili a karee ya pyi si fanhan le yi kajaayi ni na wi kategegi karee ni yi sariya ceyi taanri ni supyigere nijenmi nincenyi magbara yaayiyaa. Wu maha nafuuyaari cuncenne pyi, taari gbegele na ti cunkanni jo. Lere fungo ni, kuloogi pa na je yeheyerezhewi feretasinge, nyemu yi fanhan le lanta takaraayi ni. Nke Kili Lanta Polotikiwi Ndjewi ni ki a yehesin nye ma : (i) kuloogi lanta yeheyerezhewi ni ma yehe kan lanta ceyi ya ma yi mu yi yaaga nta pyi karee kajimini si lanta karee jon taanna ; (ii) mobilifenyi yaayi nkan, kuranwi na kubaruwi na vaa si tege le lanta ceyiyi karee kan ke ; (iii) yeheyerezhewi le kajaagi ki yehe kantaanan lanta faajoyi kaliwi ma ke.
280. Wu maha Nahana Nivonon yo na Kajaagi na Kayahancoro karee nincenne nkemu ki a feresin Nincayi ni ke (GAR) na ki karee nincenyi na nijehemi ni na ti nijni karee sinja nahanapyire junyi taan kanwi ni.
281. Polotiki sariya nkeengewi nyalawi meena, ma non yeeni 2023 ni sariya jungboogi ninvonni ta yogi ni, Maliwi demokarasiwi nkeenge nincenne pyi. Wu a pa pyi pimu dje wu, kapyijee yaaga na nje wure kalegele ni ni fangi ta talayi nehe, parti polotikiibi je nehe me si njevorowi paritibii ni nyerege, si fangi vaawi pyi kala limu na wotepyiibi da piye ni si fanha le wotewi ni ba sosiyete siviliwi na kuloofeebi na ja wote pyi piye kaa pi puni sinja ben kili karee gbooyi ni ke.
282. Kili faajogbooyi baara nehe kan shinbi nbenwi polotikiwi na supyigere kiyee kurugo sinja wu tayeregi yo kanworo ceyi ni. Depite gbanni jo ntaana, limu li na ja pan na nbenwi ni kili kareeningbooyi ka non. Suppyigere nincayi sinja yo si ti conri le wile nina Sosiyete Siviliwi si dje polotikiwi shiinbi na Kili ni si kaaree kayahancoro bine pyi. Kili si mu wu tayeregi puni yo, benwi wi je wu na shiinbi ni na kanworoshiinbi ni wu si ki cegi ni. Wu si pyi zuzi kili shiibi shoholo ni pyi ninkinte fungo ni, shiinbi pyi je kanpanyi puni ni ke.
283. Kiri nkeengewi kaare a pan cericeri na kiri sariyapungi nuranyalawi ni na supyigere nuranda kiri ni. Shinbi pi da kiri ni a pyi kaacenne limu li pyi seewuu kaa supyigere ma. Ningi kaaree kayahancori a pyi fiyimani. Kapyi nijehere, ma yehekan kirigbagi ma ti ta pi yo si yajingi na supyigere nbenwi tigile.
284. Demokarasiwi tigile, supyigere tayeregi pele pi kaaree shenkanni kiri nurunyalawi ni, zaanrawi faajogbooyi tigile, kanworoyaagi kayahancoro ncenne na sariyawigbooyi na ti sariya pyiara ti yili ti kurugo ke ti pun'a baarawinincenne si jiblagi yaari na kanpyaa yiwu kaaree nyerewi. Tere ni je pimu kye ni me, faajoyi yi je na zaanrawi pyi ke yi ja jo, supyigere kaliwi, nincayi yi ta ke jiblagi ba kanworo kanpiaa yiwi la ben.

285. Yeeni 2023 fungon ni taari nuranyalawi a yaha ma ja ma takariyi lantawi seewu tingen ma yehe kan nahantipiliwi karaagi ma. Pi laki kan ne si polotikiwi nkeengen seewu pyisinja takaraagi na kuloogi yeherezhewi nkeengewi tawahayi pyi ma yehe kan shinbi nintayi joho ni, kaaree yaa si yo (i)ma zaanra na wile pyi si kaaree tapeyi jontanaan ;(ii) takaraginahanti seewu ni ;na (iii)takaraayi na kuloogi lantawi yeherezhewi ni.
286. Mayenyo nivonnon kajimini kaaMaliwi a wu kapyineebi nihe kanpanyi puni ni. Dijenwi geniheme, kiriigi pi yiri na BRICS ne wu kili kye yaaga nkimu ki na pyi Mali kili ma cegi ka na wi na fanha na tayerege nincenne ta ma yehe kan wi mayenyo yere, si kapyineebi nivonnonbi ta pimupi na wu yeherezhewi seewu ni tubabuwi kantugo ni. Lera wu yaha a wu ja lantawi yeherezhewi pyi ni ja yere dijewi tawahayi sulu wire supyigere nintayi yere. Maliwi a feresin lere fungo ni si mayenyo tigile jo ni wu tayeregi ninciigi yo afiriki kili gbocoyi fungo ni.
287. Diplomasawi kanpan, Maliwi a wu tayeregi ninciwi woloAfiriki kapyineebi ni kashigi ni si ja : (i) ma dijnen sariya nkeenge lere ne me sariya ninvonbi seewu ntinge dijnen nivonnon nurunyala, (ii) ma shenri ninenyi ju shinbi ma kakaakun kuruyi ni na(iii) si nura junbenyi ya wele mujo shinbi ake, shinbi sancankorole nijeherebaanyi yeherezhewi pyi limu sinja be na wu kalegele ni.
288. Nje wuyena kajimini, CEDEAOwi, UEMOAWi, G5 Saheliwi pyinkanni, ma tannina pi kaapiiyigi ma gbara kiin kantugo kiriigi ni, lera Maliwi yaha a wi tajeyi ya ca yimu yi na ja wu shinbi nincayi na pi mayenyokala jo ke. Lere mu na a wu si tayeregi ninciigi yo njewi kaare nivonnon na « tubabuwi fanha baayi » ni li ca ma kiriigi yaa gbara yiye na toonya ninvonnyo ni si yehe kan wu mayenyo kanpan yere na wu kiriigi nisancankorosige na pi nincayi. Lere ni, Burikina Fasowi, Maliwi Kili na Nizeri Kili pi mu pi Saheli Kirigi Kurungi (AES) ntinge yeeni 2023, Setanburuwi canpyi16.Teli mu na na baaruwi ne tooyi ni na wi kanonni ke lijangi ceri ceri, kiriigi nijehere ya jo pere na gbara le kaale ni . Lere fungo ni, Maliwi a seewu faapyi ma gbara AES Konfederashon kiriigi yaabere pi, benwu kajiminsinja ba sincime polotikiwi karee jontaana yeherezhewi kuloogi kanpan yere sierewo ntege pyi,nperewi na vaanrawi kuloogi shoholo ni, na jingi yaari conri si benwi pyi na teli nkengewi Saheli kanpan yere.

LANTA YEHEYEREZHE

289. Sinciime Kili vaanrawipyi joho yaari ni ma gbara sinciime sekiteriibi ni na kajaayi yeherezhewi pyi ma yehe kan mayen mayenyo vaanrawi tankanni kili fungo ni na kili kantugo ni.
290. Yeherezhewi jontanna ma yehe kan yaafenyi kanpan yere (kuli, luhogbagi, trenwi kuli na aviyonwi) ne funcuro fungo ni. Yaafenyi kuli seewu yeherezhewu pyi na wu cuncenne jo.Bamako a sogo kuloyi kangbocoyi puni na a kapitalii puni ni kantugo kiriigi na gudroni ; kera Bamako kuli pyi seewu kuli li mu na ja ba non Afiriki cancumon kiriigi puni ni. Kupiyari ti ne na kangbocoyi nizanyi shoholo ni yire yeherezhewi si wa pyi mu ke si kanyi be jo mugu.

291. Trenwi yaafenyi yeheyerezhewi ja ma tannina na kili trenwi yaafenyi erezowi nyala mu jo kuli ya vaanra pyi si jingi yaari ta wulo, si Dakari-Bamakɔ kuli nkeengen, ma non kulooyi poroozeebi kɔnekishɔnwi nyalawi yi si gbara yiye ni, yire kanti wa pyi CEDEAO, UEMOA na AES ma.
292. Luhɔ gbayi yaafenyi yeheyerezhewi jap yi ma tanni na Nizeri luhɔ gbagi seewu ni (Kulikɔrɔ-Gawo, Bamakɔ-Kurusa, Bamakɔ- Kɔnakiri) na OMVS wi gele lopangi a nyala sinja Senegali luhɔ gbagi jɛnkanni seewu pyi fɔ Anbidedi ni.
293. Lere kuli ni, ma non 2063 ni, 64% erezɔ puni kuli gudrɔnwi na yala u nyala, muna jo km 3000 trenwi kuli na vaanri, km 2334 luhɔgbayi kuli jɔwi sinja pyi kaɔɔni kala.
294. Wu ka feresin wu nintayi ni yi yi jɛ(i)32 aviyɔnbi yaayi na yi yaari puni ti jɛ mugu kanwɔrɔ niji baarawi ni ke ; (ii) Maliwi tateengi ki jɛ na kiriigi gbaashuunni shɔhɔlɔ ni ke, na jo Bamakɔ tayeregi a be kuloogi jɔngi ta gbɔɔgɔ mana(iii) ma li cɛ na malishin jɛ kushee nijeheme shiin, kili niji (aviyɔn) seewu faaɔcɛge mugu ni ki erezowi pele ma non dijɛn cɛyi puni ni. Lere kantugo ni, wu a yeheyerezhewi nincenne pyi ma yehe kan aviyɔn izini ma.
295. Ma tanina malishinbi a fɔlɔ piye ma, kili polotiki fungɔ ni, kuranwi sanɔnkɔrɔsige nyala. Kili a le supyi puni kye ni kuran nincennewi, nijeheme ni na lɔntaanri na. Lera pan niyeheyerezhewi namɔngɔ ni kili ni. Kuranwi talankanni a nkeengen jɔ ni tayeregi ningbɔɔgɔ kan kuran nivɔnmɔn ma na kuran yabere yimu lɔr'a taan muna jo nukileyeriwi.
296. Kili, ma tanina wu nijeheme seewu polotikiwi, ayeheyerezhewi pyi faa yaatɔrɔ kanpan yere ma yehe kanluhɔ jingi nkeengewi ma, faa na yaatɔrɔpyiibi baarapyi yaayi ntaawi na nincenyi kanpi ma. Kili wa wi faawi nkeenge jɔ, wi tayeregi pele cɛnengi ni si mahama cuncenne pyi ba wu na ja yere na wu mayenyɔ jɔyiri ni ke, si fanha le faapiyiibi ntawi ni, na si Maliwi pyi faapyi kiligbɔɔgɔ wu mu wi faapyiyaari pere kii kantugo ni.
297. Jingi jɔhɔ yaari na taji na sinciime yaari (litjihomiwi, ydorozeniwi, mkw) tere jɛ kili yeheyerezhewi kurugo, si wu je kili lantawi ni na takaraagi ni, ma tannina jingi izini ntingen ni, si fanha le na si kili yeheyerezhewi nkeengen ni, si baraaka le kili nafuu tacayi ni mu na jo taari nafu yaari ni na ti nintayi ni ti yeheyerezhewi namɔngi, ma tanina mahama sanɔnkɔrɔsige, supyigere ntanna kaliwi nincenne pyina yeheyerezhewi karee ma yehe kan luhɔjɔ kanwɔrɔshiin ma.
298. Ninge yaari kodi wu tinge 2023 ni wa taweliyi ya cɛ limu li na kili nintayi yeheyerezhewi pyi ke. Lere kantugo ni kili a foro fɔ yiri nisi pan ba kanpyaa nura lepingi yaari nwulo ni, si ta lekanwɔrɔ vaanrayi ni : yaafenyi, kuran, telefɔni vaa.
299. Ma tannina mayenyɔ polotikiwi wu a yehe kan lantawi sogolonkanni nkeengenwi ma, izini cɛyi ba pyi lantawi mɔteri. L'a seli yeeni kee 2024-2023 ni ma yɔ baara cɛyi yi jɛn a lanta pyi ke na jingi yaare izini wu mugi ke, iziniibi kaare yeheyerezhewi fanha le, na nijeheme ni lere kantugo ni, ma yehe kan kacɛnpyi sekiteriwi kanpan nkimu ki jɛ nintagi ningbɔɔgi kan kili ma.
300. Maliwi a je kacɛnpi seewu ni dijɛn fungɔ ni. Ma tanina wu muguwi dijɛn yeheyerezhewi ni, niji kacɛnpi yere, mu na jo kubarukanwi ni, niji kanti kaliwi a pyi kacɛnpi nkeengenwi yeheyerezhewi ni. Lanta tɔrɔmi na TIC jɛ mu cegi ka ki jɛ yeheyerezhewi kurugo na supyigere na nafuuwi jewi yaagi.

301. Nwe Maliwi njewi dijnen niji kaenpi ni, l'a jap yi ma li ta cenmi ni kacenpi yeherezhewi pyi kanti kaliwi fungo ni mu na jo (i)si lise seewu ekiselansiwi ntinge limu na Maliwi kalipyeri na ja kye le na kiriigi shoholo ni olenpiyadi tafele matematikiwi ni. ;(ii)niji cenmi na kacenpi taanna;(iii)lamege kaliw'a yeherezhewi kanpanyi yaa ni;(iv)kacenmi kayahanca yeherezhewi jungbooyi na li kaponni;(v)na niji kacenmi nincenne nyalawi,nperewi na ti tankanni
302. Kacenpije ni ke na wu tayeregi co supyigere jontaan kanpan yere, si seewu faajoo ntinge na kacenpiari torogo izini kanpangi yere. Li mu li neturisuwi izini cege, lere je na kili turisimiwi ceyi puni wulo, kili fungo turisimu a yeherezhewy pyi ma gbara turisimuwi wi je na voro kii kantugo ni. Lere fungo ni, kacenpi izini seewu yeherezhewi pyi, limu sa pan na kacenpi kapyiigi ningboogi ni na karee kapyiyi ma tannina PIB kaliwi kanti.
303. Maliwi izini yeherezhewi nyalawi a pyi kili na pyimaye shoholo ni ntege fungo ni, pyimaye wu je na izini faajoyi ntinge si baarawi kan supigere ma ma gbara kacenpi tankanni ni.
304. Kili na kuloogi yaapereyi ti lorc ta kili na kuloogi canyi ni na ja pyi jo voro yeherezhewi kapyiigi kili ka yo ke mu jo(i)yaari na faajoyi ti nyiliwi ke si ti wulo nkanni na ti cunkanni seewu jo,
305. Canyi nincenne ta na voro ntege polotikiwi yili si fanha le wi ni,
- (iii)Ma kili cangbooyi gbegele(jagopyyaayi) si iziniibi kapyiffee yere kulooyi na dijnen fungo ni na (iv) Ma jochokulooyi, kulooyi na dijnen fungo zaanra pyi si yi ca pyi wu woyi.
306. Ma tannina na wu tapayi na wu kapyiyi, Kili a ja ma fanha namongo le lantawi yeherezhewi ni ma non na jo nigen ni 10%yeeni ni,ma feresin yaari nijeheme ni, nyalawi na peracenmi ni, nte puni je dijnen gepiheme nivonon je ni.
307. Ter'a li ca Kili ni fanha kala si kanpyaa seewu le lanta ceyi ni. Lere ni de, w'a yakili ta ma cen na kanpyaa nijeheme ja le lanta cegini me, limu na ja be na kapungi ki je fanha gboogi namongo le, Kili a zaanra na yeherezhewi tayiriyi nijeheme pyi nkimu wi wu yaha a wu ja tayerege na kanpyaa ya ta benw'a fungo ni gimu jontaan na ben na kii junyirivonyi ni.Lere fungo ni, nye kaajayi ja zaanri: nafuu ta woloyi ; kanpyaa marawi banki ni na foroba kapyi yeherezhewi ni ; Pyimaye-Kanworo Ntegewi(PPP);kili kantugo kushe pyinkanna jo;ntege pyi ma yehe kan izinii faajoyi si banki nafuu ta si pi baarawi pyi ;kanpyaa karee vaanra namongo nyiliwi mu na jo ; vaanrawi kanpyaa ntinge, garantiwi kanpyaa, kanpyaa wi cu kili ma foro jingi yaari ni ke, mkw;kiin kantugo kanpyaa taforoyi nivonyi mu na jo NBD (Yeherezhewi Banki Nivonnon), mkw.
308. Lere ni folo li je lantawi fungo ni ke l'a yala li non PIBwi80%, IDEwi jogi bina yala wu jehe si non tatalayi kee ni si ja pyi CFA miliyari 3000 gele nilere fungo ni wu kili kantugo shiin nintayi pi kanni ma ke a yala yi pyi tatalayi sicere na yee keeshuunni naja tigi cen pyi yeeni 2063 niCFA miliyari 900 ni.
309. Mayenyo kajimini ni si mu li cen na ntege ja ja na kili yeherezhewi pyi me, Maliwi a ja ma ce kili kantugo ntege na ni yehe kan kili fungo kanpyaa ma na ntege-karee kanpanyi shuunni ntawi si yeherezhewi le wu kajaali ni limu li na ja kanpyaa yili kili kantugo shiin ma ma kan Maliwi ma ke.
310. Lere ni a u si jingi yaari baarapyiibi gbara izini baarapyiibi ni lere je me vaanra baarapyiibi :

Kili kantugo izini, benwi fungo ni na jingi yaari baarapyibi, wu wa tayeregi ninciiwi kan jingi izini baarapyibi ma gimu ki maha bine telefoni, yaafenyi na kanworo baara faaronyi ni lere je me izini faaronyi ni ma si yi pyi kurungi ninkin.

311. Ma tanni na kanpanyi nijehere na , mu jo(i)songoro ta ma yiri wu kanpyaa katorogi ntoronkanna ni na ki ceyi ya nwahawi ni;(ii)foroba kanpyaa mege ki je kere tafahayi (CFA) ma tanni na kiriigi yeherezhewi kala na wi yili ke na pi njewi pi ya ni nperewi kanpangan yere ; (iii) nwahawi wu voro CEDEAO puni kanpyaa nyiliwi ni ke na (iv) kiriigi nijehere karee kanpyaa ninvonon ki je na gbegele tooyi ni ken limu na kanpyaa na feresin karee yaa na mujo : sanuwi, tajiwi, litiyomiwi, pilatiniwi, mkw.Maliwi wa, na kili yabere ni joho kulooyi, kanpyaa ninvonon tingen nkimu wi feresin jingi yaari ni ke.

YEHEREZHAWI PYI SUPYIGERE MA PI NINKINTE NA PI BAWI FUNGO NI

312. Yeeni 2020 tetorolo fang'a poroozebi ntinge na pi sogolonkanni na kapyijeebi nivonyi (Shine, Rusi) sincime sekiteri ningbooyi ya ni (kuran, supyigere lantawi baarapyiyaayi...) a pa na supyigere tateenyi cuncenne jo na pi lanta nijeheme vaawi ni, limu li pana faaronyi nijeheme ntinge ni ntemu sarankanna jen tayeregi ncenne fungo ni, ti yaari a jehecanyi ni.

313. Fongi na supyigere seewu benbaare tun, ma li pyi nintayi shin maha shin yeherezhewi pyi ke, kapyi karee shenkanni jon, na pyimaye shenkaanni mu a jon, ti pun'a karee ti je ti jontanna pyi ke a pere tayeregi cere ma toro bele pi je pi pi woro jontanna pi ye.

314. Karee shenkanni pan ni baarapyifeebi fongi nwahawi ni, lera shiibi yaha a supyigere polotikiwi nkeengen pyi. Kiriigi na kulooyi yi ke na yi supyigere ja jiheme a pere tere yehe jo kili fanhafeebi ma pisi shiinbi kan pi ma bimu pi na ja si ntege le pima na supyigere ni pi si pi yeherezhewi karee pyi si nafuu yaari wulo. Nte polotikiwi shi nijeheme yo ni pa pan na supyigere nijeheme ni ma toro pi jankanni ni.

315. Kili Kanti kaliwi teengbooyisi kilishingere yaha pyi pi shiinbi npimu tayereyi a pele, pimu pi na ja si kili yeherezhewi karee nyala.Lere kali je na ma naa supyigere kaliwi ni (kacenmi ni, ncenwi ni, mkw).

316. Folowi polotikiwi ma yehe kan ticunpe ma a wu yaha wu ja ticunpe karee ntinge kimu ki je jon supyigere puni ma li si je nwahawi fungo ni ti lori kanpan na ticunpe karee yaa ntinge na yi sogolonkanni seewu ni na ti yaari nincenyi ma non shin gimu na pi yaha pi n'a ni she kanpangi ka yere ticunpe kuli ni.Nke karee, seewu le yekonri na, yabere fungo ni, ticumon na sanuya na jonyiri kanti a yala wu yami namongi tun na jonyibaari.

317. Akili yaha lina ma cen ticunpe karee sincime zaanri pyi, Kili a tayerey'a cu si mayenyo pyi ticunpe ni dipen ni si li ce na supyigere la je pimu pyi zaanra pyi pi ticunpi ni

318. Ma li pyi fanha yaaga ki. Kili a ja ma ticunpi karee kayahancɔnri sho dijen nafuufee ni, si karee kajali yeherezhewi kayahancɔnro pyi ma yehe kan yami pi je na shiinbi co fafari na yami pi je na mɔɔnɔni shiinbi na ke, si la gbara ciime gbegelewi ni na ma yeherezhewi le ciime na ticunpe karee puni na.
319. Karaagi ki pyi si kangbooy nyalankanni kala pyi muna jo(i) kangbooyi sincime yeherezhewi; (ii) kangbooyi tufeemi ; (iii) kanpyaagi nijeheme na seewuugi le kanworo faapooyi ni, supyigere na lanta yaari na yaafenyi na(iv) mayenyo gbavaanri polotikiwi, ti pun'a pana : kangbooyi tateenankanni jo ; supyigere pi je pi yatayi ja nihe me, per'a tashongo nincenne ta na faapyiceyi jeheme ntinge ni. Luhoyi yi jen Maliwi ni ke ya a cen, yi jen kye ni yi kayahancɔnri a pyi namongon ni, si pi puni kan lo cengi ni kili yeherezhewi namongi kurugo.
320. Kasorogi nintongni ki nyala ke, niapirige ni, kere je kashige nkimu ki je na cigbonri tun. Ma tanina mahama kaliwi nincenne ni na kanworo seewuugi polotikiibi, mahama tawahayi kayahancɔnri nkaanna jo na mahama cuncenne pyinkanni sho. Taari nkalagi na si fanha le kaara kajaayi ti jonkonri na ti kayahancɔnri na supyigere a ja ma nwahayi co lantakaree fungo ni si nkeenge pyi ma yehe kan teli nkeengewi ma.
321. Nte kajaagi nkeengen ma yehe kan telinkeengen ma ti maha voro faawi-fya-yatoro na fyacoro ma pan: (i)supyigere njewi ni ; (ii) luhoyi cunkanni ; (iii) jonyiri banki yeherezhewi ;(iv)faapyincawi yeherezhewi;(v)ledévelop- pement de la santé animale et végétale ciri yasere nayatoro ticunpe yeherezhewi (vi) faapyiceyi na cincoro ceyi (zofore) sancɔnsigili.
322. Lere kantugo ni, jonkansemeebi pyinkanni jon na tufeemi poroozeebi ningbooyi ni, lera takaraagi seewu namongi jon supyigere ma ma gbara piye tayeregi ni si nkeenge namongon pyi ma yehe kan tufeemi ma. Sosiyete siviliwi saha yeshege ta na kanworo akiliwi ni, ma tannina toobi nijeheme pi yehakan supyigere ake sancɔnsigili ma ke, ceebi na napiibi na picaabi ma gbara kanworo shiin na lantayeherezhewi ma yehakan takarayi yaari ma. Fanhan le ne sosiyete siviliwi je na fanhafeebi kamicaa ma muna dijenwi nahanti wule. Lere kantugo ni, fanhanlene ceebi na napiibi ma gbara picaabi ni, pi si ja lapyi jen kala limu li na pi yaha pa seewu kanpyaa ca ke.
323. Limu li je jaron ceebi, la foro pyenyi baarawi ma tannina tere nkeengen yeherezhewi kapyinkannaagi fungo ni ja ma ka yilige ceebi baarapyiwi ni ani wi pyiseerina. Lera pan na ceebi ni a pi pa je kangi kayahancɔnronnina, na pi kanti, piye nafuu nta nkanna na pi nankanna taari na bankiwi kanpyaawi ni.

324. Nankanni binewi fungo je na pyi kalegele na ka fongono jontanna. Binewi nijaa sogolonkanni feresin seewu cinkunyi ya ni si binewi nintorooyi tile ma non yi nijaa woyi ni
325. Lantawi yehyerezhewi na supyigere shenkanni a pa na kapyiyegge ka ni kimu ki pyi ye ma non nkuu jeheme ni pa pyi kacenmi Maliwi shiin kye ni ; lere je supyigere kushee. Wu na li jaan sogo maha sogo Mali shiinbi pi ja teen kili kantugo ke pi saa jen na nura pa Maliwi fungo ni.
326. Malishiinbi pi a teen kili kantugo ni, kili maha kili ni pi teen ke, pi je na pi ya gbegeleni na kayahanca na ntinge pyi erezowi ni sinja ntege le Maliwi yehyerezhewi ma. Ma tannina pi kapyiigi n, pi maha ja ma yaari seewu ta ma kan kili kanwocceyi ma, yaari ntemu ti je le kili vaanrawi ni. Ma tannina pi toobi gbegelenkanni na na pi fangi ni nafuuwi kanpan yere, pi tayereg'a pele Maliwi jaha njo na wi polotikiwi shenkanni na.
327. Wu la mu li je kili kantugo shiin pi kaliwi pyi ke, pere ntege pyi ma yehere kan kili nijni kanti pyiibi ma (iniveresiteebi kaliwi).
328. Kaa foro supyikalagi jonyi ni ma tannina yehyerezhewi a pyi joho kaaragi ni, lere fungo ni, kapyiyi nijehere akan npiibi na picaabi ma baarawi canyi, ni pi yehkun yaabiyaari ni (sinmi na dorogi byari ni) na kaakolopyiibi (ceecaara). Laforo seewuni fongi ni na ntaw yehyerezhewi, ter'a pan na sanconsigilene kangbooyi na jaron ni, ti puni a pan a teli supyigere yepingge ni.
329. Supyigere shenkanni, ma tannina kulofeebi na kilekurunyi shiinbi njewi ni, feresin yiyeyebe, junbengi, yafawi nje shoholo, na kirigbage, likaa kan pyi.
330. Nte kacenmi wu yaha a wu ja wu ye nkeengen yaaga ta si nbeinw ta ani kanpanyi puni pi kye nkan piye ma si yepingi ta supyigere jontaan na wi yehyerezhewi kurugo

2.2. Ninpyiyi jaaw

331. Ninpyiyijaawije kala limu li maha yakili yaha kegele ki je na ke ni maha ki yekonri pyi, lere fungo ni li ja baara pyi kimu ki na ja li kaali yerege ke.

NINPYIGI PENME

Nke ninpyigi a feresin ki yaha wi kajimini. Lere jungi ningboogi je, Maliwi kili, li ka foro, tayeregi wi wolo yepingi kanpan ke, wi nintayi ja fungo ni me
Sanconsigili kaara saha faha, na kashigi je ce yi ya ni ma gbara kashikun kurunyi faratiwi je teli maha teli.

Lire kantugo ni, polotikiwi valawi teli maha teli ni ma li ta a li foro jungonfenti (ku detawi) cori na sogo maha sogo ma gbara supyifeleyi kashigi ni (benbaare), tere puni je sariyawu nkeengen nuranyerege, lere gelena, baarapyiibi kayuugi na nahana ninpegi faarbooyi yabere je na pyi nahana tawahayi ya. Lire kantugo ni, Maliwi njewi AES ni la pyi jontameene, na kuloogi nje si kye kan piye ma sani cere nintayi kanpan, si Maliwi yaha wu ninkin AES fungo ni.

NAHANTI

332. Baarawi jɔnkɔnri ti a pyi ke tetorolo fanhan na 2021 fungɔ ni ma yehe kan fahanleneni sanɔnsigili kajaayi ni ya ja saha ne me, saha she yi kurugo.
333. Sanɔnsigili kaara saha faha, na kashigi ne ceyi ya ni ma gbara kashikun kurunyi faratiwi ne teli maha teli.
334. Kili sariyawu ne na fe seewu ni ceyi mu na kili nahanane ke. Kili nahana ne sanɔnsigili, kiri kanpan yere, ni supyigere lantawi na pi yeheyerezhewi gele yaha.
335. Lere kantugo ni, polotikiwi valawi teli maha teli ni ma li ta a li foro jungɔfenti (ku detawi) cori na sogo maha sogo ma gbara supyifeleyi kashigi ni (benbaare), tere puni ne sariyawu nkeengen nuranyerege. Sariyawu nkeengen ne na she cericeri, nabaarapyiibi kayuugi na nahana ninpegi a koro tawahayi nigboogo ka.
336. Nga, ceyi ya wa, pere kayuugi'a saha nehe, ceya na. Li ka foro baarawi kili kanworo jungofenti ne na pyi si kayuugi tun ke, ceyi ninpiyara ta ne ceyi ya ni, ni yiye gbegele jɔn. Pia kaaragi ya nyala yi mu yi pyi seewu Kiliigi Kili fungɔ ni. Ngi ki kere felege kayuugiyeherezhewi pyi ke kere ne kanpyaa ne shn pele pimu pi ne pa neheme, nga kili kaaragi ka ki pi suli.
337. Kiri kajimini, nkeengenwi pia yo si kiriwi seewu nuranyalawi pyi ke, japyi seewu kala me. Lere fungɔ ni de kiri seewu nankanni wa na ma cericeri. Wu wa pyi yepingi kaasi pa na yeheyerezhewi karee ni ma tannina ti nkeengewi ni si ja ba kirikɔnfɔ na kirifɔ tayereyi ce pimu na nkimu ki na siberi kashigi tun na kanpyaa yilintorogo kili kantugo na.
338. Wu na wu yeheyerezhewi pyi wu seewu kaa me, Kili yakili nincenne yaha pilanifikashonwi karaagi ni me, lere lili ta a kere geli faha. Wu ne kapyiɛenbi nwahagi kushɛ fungɔ ni ni pwo ninge kili kantugo ntege ni (kanpyaa kangi ni). Wu tayeregi na pele supyigere yahayerezhewi ni me nkimu ki ne nijeheme ni fongi ni.
339. Nahanti npiliwi shenkanni a ji. Kili wa ja ma yere pi tayereyi ni pi ninjuyi na si kanpyaa na baarapyiibi nkeengen kan kanworo shiin jungofeebi ma. Kanworo shiin muge si mu ja ma kanpyaa wa ta ma gbara kili wu na ni pi yakili yaha kantugo ntege yaari na. Les populations participant peu dans le processus de décision kanworo shin tayeregi na pele pi karaagi nyowi na me.
340. Taari kayahancɔnɔli karee pyinkanni na jɔn me, ki ne na fungɔ ni me. Sariyawu nyala taari karaagi fungɔ ni ke na jɔ me. Ne sekiteriwi na she taari nperewi kurugo, kayuugi na na fahanfeebi pi na ja kashii na shinɛhere jɔnkɔnɔ pyi me sinja ba kiri sariyawu tigile me. Taari kashigi ne sogo maha sogo lo ni ni maha ti la le kala nibere ni.
341. Dipilomasiwi na neheme ni sa yere sanɔnsigili kanpangi na kapyiɛenbi pele na supyigere lantawi na kacɛpi sekiteriibi pele. Kili polotikiwi na wu lantawi shenkanni wu yaha a wu wayibi ma jekaree ya ni jɔho kuloogi, Afiriki ni, na diɛen ni. Tere karee wu pwo ma yaha wu na ja wu yaari nperewi nijeheme vala diɛen canyi puni ni, ma gbara kanpyaa na yaari tabere. Maliwi saha sinciime kuli lo limu li na wu yaha wutɔnyu ta diɛenwi kanpan jiheme wu ja co si wu mayeno karaagi pyi seewu kaa.
342. Demokarasiwi karaagi wa na fanhanleni ma tanni na Kili laki ne si supyigere ake na sariyawu na ke si wi tigile. Lerena ke, kapyiibi sariyaa ne ninciwi ma toro sariyabi pele ni. Sosiyete siviliwi nijaa meeni ne na nuru fɔfɔ nga, wu saha pyi fɔfɔ na fanhan ni sinja jungɔfenti fanha yere. Polotikishiinbi a li cen na pere fang'a cere ma li ta pii tatalayi jɔy'a nehe; lere fungɔ ni pa li ca ma gbara piye ni kurungo nkimu ki ne ki saha kye ta fɔfɔ me sinja guverenamabii katageegi nijeheme nyala

LANTAWI

343. Kili na yeherezhewi pyi wu seewu kaa me lera wu yaha wu ja lanta polotiki shenkanni namongo ntingen. Wu a lantawwi shenkanni nkeengen kanni nen. Polotikiwi valawi na sancnkorosisigili fahawi wa lantawwi pwo ni ka yili wu fangi shenkanni ni. Faawi na jingi sekiteriibi tayereyi pele, nga yi gayi na jiheme a yi fangi cere lantawwi fungo ni. Nke karee je na voro lantawwi sekiteri nijehere ni mu na jo :

- ◆ **Kuranwi karee ja po me na yi tawahayi nkalagi ni.** Supyigere maku jon kuranwi kanwi ni l'a jon nga tawahayi ya jaa ma tanni na wu da jeriwi ma nki ki je nkangi shiin ma ke, kera cere ma toro nki shiin je na zoroogi ke/ lere je me kuranwi lor'a dugo/ lere je me nige kuranwi tayiriya kili kantugo ni ;
- ◆ **Yafenyi erezowi nkalagiwi na ki nuranyalawi pyinkanni a jon me.** Kuyi nyalawi poroozeebi ja kanpyaa ta si ya le yi pelawi ni. Trenwi nuragbegele jii koro, ki jingi je na ki nuranyalawi ja pyi me ma li pyi yaari ninvonro ta me (trenwi junyina wagonbii). Luhogbawi yafenyi mu nkalagi ma tanni na yaari ti na zho ke si nkeengen pyi na ti vaanrawi, tere a ta me. Mobili kuyi puni saha nuranyalawi me, kuyi ninvonyi yi nyalawi, yere saha ja ma dipen sariyabii cunkanni ta folo me. Niji aviyonwi yere kurungi fang'a cere ma li pyi aviyon pyi je na ke pi jog'a cere ;
- ◆ **Faawi a pyi jonyiri faawi na konti faa. Faawi ntawi a pwo zanhanyi,** keregbooyi ni. Faawi pyi na maziniwi ni nkeengen fungo ni ke na kacenpyi ninvonyi fungo ni yere ceyi yi kanti kaliwi ta ke. Yatorigbory je nijehere kanpan ma toro nincenyi ni(nijeherebaa); lere li li yaha, sogo maha sogo na, kashigi je yatrorfeebi na faapyiibi shoholo ni ;
- ◆ **Sanu na taari yaari ta ti je na wulo kudayi wu taari ni pi sin pyi na wu jingi yaari a jih.** Sanu wi wulo ke je 60ton gele niyee maha yee, nga wu maha sa pere kili kantugo na wu wulo kanni na (nkeengebaa) Lera la forogo wu lori ni. Taari sinciime yaari tabere mu jo litiyomiwi tere sogo wulowi na ma, nga ti jehere sinja wulo. Ninge yaari kodi ninvonon na ceyi ya ce ma tanni na kili jingi yaari shenkanni ni ;
- ◆ **Jingi joho yaari nwulowi na faawi yaari ti nkeenge izini ni Sanu, konti na yatori je yaari nijehere ti je na pere kili kantugo na ke,** tere ja nkeengen toro me sinja nyala ba mu na jo Maliwi njewi kacenpyigi ninvonyi karaagi a yere sekiteri yabere ni Kacenmi na kacenpyigi ninvongi kanti kaliwi ja pyi me ninge na niji kanti kaliwi ni ma tanni na ti baarapyiibi na ti yaari je ba me. Yahayerezhewi kayahanca kacenpi seewu ni na ki pyinkanni je ki tasiigi ni. Nye karee shuunni na kapyiyi ninvonyi nintayi yerege ceyi yaa ni (ticunpe na sancnsigile) ;

- ◆ Teli nkeengenwi na mahampi nkalagi je na seewu nwahagi pyi ceyi ni, limu li na pan na jaayi na luhoyi ni ke. Lere, wu a li je na li kayahanconro karee wu je faa- fya-yatoro ja no me, si pan na ki nkalagawi ni.
- ◆ Ngingi yaari kayahanconri polotikiwi ja no me ni pa na ti nwulowi ninpeegi ni. Lere ka for'a, supyigere nijehere, fanha je Ngingi yaari jungo ni ntimu ti je na nkalagi fafa ni sa non pi tateengi ni Nke kalagi na cari si sa non luhogi. Tere nkalaki wa jehere ma gbara luhogi nkalgawi ni nijeheme ni na kari ti a yiri kanpan jehereme ;
- ◆ Turisimuwi a nura pan ceri-ceri, nga lia yere kangbooyi leyi ni ni na je naboonbii kiye ni;
- ◆ **Kacemmekuli tayeregi shenkanni je ba supyigere jonyi tanna**, si faapoonyi seewu nyala nga wu baarawi je kiye wu ma tanni na piyengi kanpan kaa ;
- ◆ Pyimaye sekiteriwi a koro sekiteri taanri wogi ni na jo jagawi. Kere tayeregi je sekiteriibi yabere ni ma yehere kan, mu na jo jingyi yaari, faawi yaari nkeengen na yafenyi. Yaari ti je na nwulo nahan wu ma ke,
- ◆ tere loori ja jehere me kili na kuloogi canyi ni. Iziniibi piyaari fanha jihenkeenge sekiteriibini. Yaari na faapoyi nyili ti ja no ma kili kantugo woro kwome na ti pere kanni maha faha

342. Mayenyo sekiteriwi je ni na ma na fongi nivonyi ya ni na yi mongi nkeengenkanni ki fungo ni. Nintayi nivonyi yi je na voro baarawi ni ke, yi si ja jehere me yi a pana baarawi wa felege ni gimu ki je ki sogolonkanni non me.

SHIINWI NA SUPYIGERE

343. Kanpangi ka ni, kaaragi nijeheme ja kili fungo na mayenyo kantugo kanpyaa yaha a pyi yeherezhewi kanpyaa le ki wile ni. (i) kanpyaa yaari ti je ti loori jehere me, tere yeherezhewi polotikiwi ; (ii) nintayi nivahayi y'a ta ke lantawi sogolonkanni nkeengewi; (iii) kili kanpyaa le bankiwi ni na (iv) lanta kanpyaa kushe yehere kan jaagi sekiteri yere, PMEna PMI folo taagi a pen nwulo sekiteri kanpan na pyimaye sekiteriwi na maliwi kili kantugo supyigere lanta kushe ma toro shiin kapyi nyalawi sekiteri kanpan.

344. Kili kantugo le yahayerezhewi polotikii mu je je supyigere karee ni Aussi, les progrès en matière d'éducation et de santé sont inégaux Lere ni, ma tanni na kanti kaliwi na ticunpe jonyi ja tanna me, na supyigere yahayerezhewi cere. Kangbooyi na kanpyiari jonyi ja tanna me.

345. Supyigere kajimini, pyimaye kushe kantugo ni, 3% kushe mahama ni je sin pan na kaali limu li je na ceyi yi na supyigere wa jehere me, pi na si pi ceyi yeherezhewi pyi, kere je nwahagi ka, nga ceyi yi ja supyigere a jehere ke (mu jo Bamako) yere ceyi tufeemi a nwaha. Kanti kaliwi je seewu karee nga ki yala me. Kanti kaliwi nintayi jonyi jehere, pi pi kali ke pa jehere nga pi faapyiibi nincenyi ja cere, pi ja yala baarawi ni me, canyi kanpan yere. Lere fungo ni nintayi (supyigere, kanpyaa,

Baarapyi na kanti yaayi) ntigilewi wi je na yaagi kan gimu ki na ja lanta seewu yeherezhewi pyi. Lelila na kili maha shiin pele yere kili kantugo pimu ba seewu kaliwi pyi kalipyiri ma ceyi nivonyi ya na.

346. **Lere karee fungo ni limu li faga ke, ticunpe na supyigere nonyiri ja non me.** Kangbooyi shenkanni nabaarawi wu pyi ma yehakan kanti na kaliwi ma wa supyigere yaha a pi kubarawi kan ninvonyi tayiriyi ce ti mu yi yehe kan ticunpe na supyigere nonyiri ma. Nte na pan na nkengenwi (yanmi nonkonro karee pyi na nonyiri ninceneyi baa)limu li supyigere nonyiri cuncenne pyi ma yehe kan ticunpe na pi nonyiri ma. Nga lere nankanni je faha ma tanni na supyigere lanta na pi yaari sho kanni na kili kanpyaagi wi je na le kere sekiteri wi na ke ma gbara yami nivonvony yi foro ke na ti nwahawi fongifeebi ma. Supyigere si yehe kan cinpihibi. sili cen na pere yaari cuncenne a non ma li ta pi je na baarawi bine na pyi na ticunpe niowmbii ni, pere tankanni a seewu non.Lere kanugo ni, cinpihibi cinmi pa manham pyi pi na non me, pi si na zaanra mu ke.
347. **Fongi je ni na yili kanpanyi ninvonyi.** Kili ja ma fongi tun li tun kanni na me ma li pyisupyigere nipehere jena li fewi ni. Karee ki pyi si fongi tun ke ki ja ka yilige ki fangi ni ye, na ki tatalaye kanni, nga wu je na fonvombi yabere jani pimu pi jameengi ka kan pi ma gimu ki a karee leyi can. Maliwi supyia nagniibiya koro kantugo shiin karee wele pyi yi yi je yi non me mu na jo : dorogi gbwara, kashikunri, nanjaari, para, mkw. Wu je na yakilifolo ni na baarawi ni ntaan wu maye.
- 348.**Nke karee ninfahagi sinja nbenwi ninvombi kalagi** me Nbenwi ma tanni na fongi na kangbooyi yer a li ca kanyi yabere yi mu yi tayereg'a dugo karee ninvongi ni. Wi a nben si nkeenge ma yehe kan tabere ma dimu sseewu pyi ke sinja ma karee ntege nyala.
- 349.**Sosiyete siviliwi a gbegele** non polotikibii kurunyi kanpwoho ma yehe kan ceyi karee puni ma yi na yili na yi shiin nintayi sancansigili pyi pi yeherezhewi seewu kurugo. Wu a kapyiensenbii nipeheme ntege ta : kili, kanpyaakanfee, kanworocoy, mkw. Lera sosiyete siviliwi fanha ce, si faanonceyi kan, si kili cuncenne kan wu shiinbi ma. Wu a wuye pyi fangi ntegefao.
- 350.**Arajowi na erezo sosiyowi** wa jehereTere kubarawi nkan yaari je kili kantugo shiinbi kiyen ni, pere pyi je na kubarawi nkeenge mahan pyi pi fungo kaa, limu li na ja dipenwi kala jo supyigere si ti logo no si baara pyi kili ma. Lere kali a pwo supyigere kacenni ni na pi kaliwi ni. Lere fungo ni, fanhafeebi a yala pi karee seewu nyala limu li na li fangi cerege.
- 351.**Ceebi mayenyowi a fahal** Li kanta na laragi je pi shoholo ni, ceebi je kantugo shiin ma tanni na kaliwi, kanti, faano na jo pi nonkanni na yaari ni (mu jo taari). Sariyawu n°2015-052/ ma yo 18 desanburuwi2015, pyinkanni na ma yehakan ceebi yeherezhewi ma, wu a laragi ningboogi yaha ceebi na nanbaabi shoholo ni ma tanni na pi tayereyi ni wotepyifaanonyi na nahanafaanonyi ni.

352. Kangboogini baarawi cɛlewi jɛ na pyi pyengi ni, lere maha wi yaha wu na ja wuyeyo lantawi na supyigere kala pyi mɛ.
353. Limu li jɔnɔn ceebi wolo le, teli li yaha piyengi baarawi ma na segi ma maha wu kayahancɔnɔnɔni kala na wu kanti kaliwi kangɔ ni.
354. Karee shenkanniLantawi yehɛyerezhewi na supyigere shenkanni a ja ma fɔngi seewu faha ni ka yilige supyigere kapyiyi shenkanni karee ni. Tubabu shiin na afiriki worokulo wubi, pi jɛ n shinbi yɛ baarawi ni lɔdari ni, pere wa sariyaabii pele yo karee shenkanni kanpan pimu wa dugo, lere fungo ni api yehɛ cerege kili pele ma pimu pi jɛ shenkanni kurugo.
355. **Lantawi na supyigere mahama nwahawy** a nɔn supyigere piye cɛnwi ni na wu kalegele tuguro ni. Funwori ti jɛ ma tanni na kacenmi piniwi na pi nkeengenwi ni ma yehɛ kan kalegele ma, kanworoshiin pele takaryi ni lere jɛ mɛ kulooyi ni, pere yankanni, pi a li songi na pere jɛ tayerege ni, pi yaha piyema (nte karaagi yi kanunyi yi pyi worokulo kashigi jɔngɔ) tere na pyi jɔnyi ya. Nte karee shuunni jɛ kagbooyi yimu yi na ja npele kanworoshiin yaha pi songoro pyi piyena, si pi ya cɔnri wolo, pi akɛwi kurugo ma tanni na pi cɔnɔnkanni na. Lere maha pan ni ntiewi ni, shiin pi maha kantugo kan wele kalegele ma. Nahanti piliwi a seewu cɛge ta : « kulooshiin » ce na nanbɔnbii na ja yo kuloogi kala ni mɛ : lere tayeregi na yaha shiin pi sii kuloogi ni.
356. Kulofeebi nuranyalawi ni na pi baarapyinkanni ma yehɛ kan kangboogi kayahancɔnɔnɔni ma a seewu le kanworoshiin teenjuli ma. Kanpangi ka ni, fanhan le juli ni klekurunyi shoholo ni na supyigere karee jɛ pi ni. Pi si nje wu kalegele shohol o ni, klekurunyi yi ja ke jɛ na faa pyi limu li na ja karee ngbegele pi sinja supyigere nje piye na, a ki jɛ polotikiwi, cenmi, yɛjɔngi ni kanworoshiin shoholo ni na si nbenwi pyi seewu fungo ni.
357. Maliwi supyigere a li cɛ na kareegi, li ka voro funtaangi ki pyi shiinbi ni Kili Teenjuli Nuranyalawi ni ma yehɛkan supyigere lantawi yehɛyerezhewi ma wa karee nincenyiwa kan wi ma.

WU A CE-ANTE

Nke ninpyigi a feresin ki yaha wi kajimini. Lere jɔngi ningboogi jɛ, Maliwi kili, li ka foro, tayeregi wi wolo yɛjɔngi kanpan ke, wi nintayi ja fungo jɛ mɛ

Sanɔnsigili kaara saha faha, na kashigi jɛ cɛyi ya ni ma gbara kashikun kurunyi faratiwi jɛ teli maha teli.

Lire kantugo ni, polotikiwi valawi teli maha teli ni ma li ta a li foro jɔngɔnfenti (ku detawi) cori na sogo maha sogo ma gbara supyifeleyi kashigi ni (benbaare), tere puni jɛ sariyawɛ nkeengen nuranyerege, lere gelɛna, baarapyiibi kayuugi na nahana ninpegi faajooyi yabere jɛ na pyi nahana tawahayi ya. Lire kantugo ni, Maliwi njewi AES ni la pyi jɔnmɛɛɛ, na kuloogi nje si kye kan piye ma sani cere nintayi kanpan, si Maliwi yaha wu ninkin AES fungo ni.

Nke kapyigi ƚe nuru kantugo ni. Lire li ce na w'a tetorolo fanha ka pini gi ki yehakan polotiki, lanta na sanconsigilinahana ma ke. Polotikibii, supyigere, lantawi na sanconsigili pa pyi nwahayi kudayi ni pa pyi faratiibi kili yepingi na ki ninkinte ma.

358. Fanha legi Tetorolofanhafeebi yaha ke , les fahanfeebi ninvonbii ja kere cu ma non ye, ki maha ta wotewi fungo ni. Nintayi sho pi na nahana kanpan, ma pa non a kili nuru kantugo ni. Kanpangi ka na, Saheliwi Kiriigi Kurungi (AES) a to ma li pyi tenjubaare na jungonfenti fongi kip yi pi na. Sanconsigili na kayuugi dugo, ma kiligi can kawo ni. Guverenamawi a to na kili tala. Kashikun kurunyi, marafayi yo ni kili ceyi ningbooyi co. Maliwi a pa pyi kuloogi kimu wi ƚe yepingibaa na

SANCONSIGILI- MAYENYO- KILI NINKINTE

kusheshiin nipeheme taforoyi.

359.Sanconsigili kajimi ni, baarawitetorolo fanhafeebi pyi sinja ba kili puni sanconsige ke, pi ka ja ma li pyi ye. Sanconsigili karaagi yi pyi pi ma ke nincciwe ni ke a yere pa na yere ceri ceri si pa nkalaagi peu peu. Sorolasiibi pa nurapyi sogolonkannin gbegele non me, kashikun yaari ƚe pi ma ye, kayuugi na janfaawi ƚe pi kiyee kala. Kashikun kurunyi ƚe na ton wu sorolasiibi (FDS) nani sivilibii kori a pi fen ma pan kili fungo ni a pele kari kili kantugo ni lera pan na sika ni FDS ni na supyigere yere.

360. Kashikunkurunyi a nura ceyi co, ni ntege ta kili kantugo shiin pele ma. Kali l'a kili yaha a wi ceyi ya yaha lere ƚe me ceya puni yaha lere ƚe meyeheyewhewi sekiteriibi kan pi ma. Kashikun kurunya pa pan kili tayerey ye ni na pi barawi a pyi mu na jo kili.

361. Kapenpyiibi, ma tanni na na pi kapyiyi ni, pi ƚe na she yehe ma ma li ta supyigere ƚe fongi ni, kantibaa na napiibi na picaabi baarawi ta me, lere li pyi yaha a pyi piye kan kashikun toobi ma.

362.Armewi ja wi kili tayeregi nyo ni laha ba na polotikiwi pyi na kudetabili. Kili fanhafeebi li ja a kashikunkurunyi ceyi puni sho ke, na sorolasiibi(FDS) na ja bi pi baarawi ke, a pyi kantugo fanyi yabere yere, yimu yi na ja si kili sho kashikunkurunyi na ke.

363.Lere ni de, kili fahawi a wi yaha a wu takwori (fonronciyeriibi) na kiriigi yi ƚe wu teenneenbii ke a kilishingere yaha trafikiwi shiwi puni nima gbaraa marifaayi tarafikiwini (limu li na ja pa na kashigi ni kili shuunni shoholo ni), dorogi tarafikiwi ni, na si kili mayema nintayi na kili kantugo nintayi wa yiye na, limu li maha kili cinkunyi faha.

364.Kili maha ja pyi kuloogi yepingibaa, na kashii pehere ni kakaakunrii fonronciere ni na kashikunkurungi.

365.Kili fungo ni,nwahawi ma yehe kan lantawi ma a pa na supyigere kurunyi ya ni a yere ƚe yiye ninkin ninkin, ni li ca si piye nyo ma tanni na kapyiyi ya pyi yi mu yi na ja ben me pelle ni.

366. Sorolasiibi nje wiyena ntege kantugo, Maliwi na wi kiriigi nteenɛenbi sika pyiye na ma tanni na per'a jo na Maliwi ɲe « ta fahagi » kili shoholo ni fonroncijeri ni kakaakunon kakaari kashigi ni. Pere kantugo pi yere ke, pi maha ja ma je kili fungo ni maha kakaari pyi pi si na ti jo kili fanhafeebi ma ye.
367. Kili sancɔnsigile, kili ninkinte suli, Maliwi mayenyo tigile ma yeyekan kili kantugo kapɲenɛnbi pa pia pyi ɲonmɛɛ walaMaliwi supyigere ɲe na she wu ta tuugi ma supya na yakili kanpan ma tanni na wu kalegele seewu ni. Kili kanti kaliwi na ncewi a kalagi, lere niMaliwi supya, najiibi na pyicaabi, pi pi kalegele cen ye. Kilekurunyi na kashikunkurunyiya ɲeɲe. Supyigere fungo songori wu kalegele showi na ki nkeengewi ɲe na duli. Kaliwi pyinkanni, tanɔnyi (njekaliwi ni, yacogofeekaliwi, ncenwi) ɲe saha tu ma pa pi ti na ja yeherezhewi pyi sinja wi ntege kala pyi si li mara ni ke.
368. Nke kapyigi a pa na klekurunyi ninpeyi ni na supyigere nkalaagiwi ni

GUVERENAMA

369. Klekurungi na she na ti nwahawi ni klekurunyi shoholo ni na ti karee nwaha. Klekurunyi nipehere na na tayeregi pelegi ki kan pima logokan ni a pa na pi tatalayi nipeheme ni na pi fangi ncerewi ni. Kilekurunyi yi ɲe na pi tun ke na pi taforoyi na ɲefaratiwi supyigerenjewiyena na kili yapingi na.
370. Kili wa yehe kan nwahawi ma tanni na nahanti a pini guverenamawi ceyi ya ni muna jo supyigere na polotikiwi, lantawi na sancɔnsigili kanpan yere. Kili fahagi ɲe na fanha ni, ki karee puni ɲe yahawi ma. Wu maha supyigere yaha pi kaa filii puni pyi sinja pini pyi ye. Pimu wu ka pini mu mah pere ɲe supyifaha. Wu maha na fanhafeebi kamicaga pyi, pi ɲankanni, pi polotiki –nahanti pyiɲeebi ma gbara pipiyenyi na pi cinporoobi. Sancɔnkɔnɔnsigibaa si pan, supyigere maha muruti. Kilijungofeebi maha na saperi ɲonpiye baarawi pyi ni pi tayereyi yaha.
371. **Polotikiwi kanpan**, ANR nkeengen wu pyi ke, yi she yehe ma, limu li pa na demokarasiwi nkalaagi ni Parti politikiibi, piɲeheme niɲe na filigi na yu ye pimu a li ca si bine kilifeebi ni. Kubarukanfeebia pi tayeregi yaha Faanɔngbooyi a yi shenkanni yaha. Polotiki jungonfeebi, kilekurunyifeebi na kuloofeebi pa ben supyigere kantugo ni. Kanworocoyi shenkanninon me Nte karee kili lantawi nahanti pini.
372. **Kanpangi ka na, kayuugi na supyigere** kanpyaa yir'a pyi konhoro. li a pyi mu na jo kala ninbere, limu li ɲe li supya fungo nwo me, ma li cen na li wa non supyigere na faanɔnyi puni ni. Fanhafeebi ɲe na li ntege, ma li cen na pyi ɲe na li tu ni me li si supyigere puni nkeengen nkalaagi fungo ni. Li ɲe kili kayahancorocoyi puni ni, (nahan, kirigbagi, polotiki, lantawi sekiteriibi, kayeye faanɔngbooy, mkw) si pi tayereyi yo ma tanni na kanpyaa pi ɲe na kanni pi shiinbi ma ke. Nte kali fige maha pyi

kayuu kaa na kakaakun mahaja pyi kakaakunfoolo li kan ta wu nintagi je gele li na ke.

373. **Kiritonyifeebi ja sana da kiriwi ni nga pi baaraoyiyaayi** ncere, yi a yala pi fanha le yi na. Kayuugi je kirikonri ni, kiriwi ta torooyi nehe toro ma ki jungi pyi pi baarapyishiin nehe me, pi wa enformatikiwi na ye na pi je na pi sariyaabi nyala me. Kirikanfeebi je ja na kiri kanni piyema, faanonyi ya fanha je pyi jungi na, muna jo guveverenamawi na polotiki shiinbi. Kiri kankanni yabere ja, yere wa na fanha tali, shiin pele je na yere baara pyi.
374. **Kili fanhabaa ja karee seewu yo si nahana nkeenge pyi ; ler'a koro nkeengenbaa fanhan fun. Karaagi** ki je nahana na nahanatonyifee shoholo ni ke je ma supyihibi yaha piyema, kayuugi, na baarapyifaanonyi lugo semeenbi nyalankanni ni. Nahan karaagi sogolonkanni a pyi nyalanfeebi, baarapyiyaayi, semepiyaayina yi sariyawu ni ti mu ja ben me ma tanni na na tonyifeebi nincayi ni. Ma tanni na kapyinkanni na sariyawu a piye yaha, nintayi (yi ka na je) na ja no me.
375. **Dipolomasiwi kanpan, karaagi shenkanni jungofeebi yaha ke, yee maha yee, a tere wa tayereyi shuunni yere.** Dipolomasiwi a pa faha ma tanni na benwi wi pyi ke na sogoli la na kili jungo ni, junbeyi nyanlankanni non me, kili nintayi ja seewu sancansige me. Kili ninfahagi si akili yaha si wu jaawi, wu lantawi na ncewi, na wu tayeregi cuncenne pyi niji karee ni me. Wu si maha pa kili ja a wu kapyineenbi shoholo ni pi je kili kantugo ni ke, na jawi kalaagi ni.
376. **Maliwi nafan ta dipenwi gepeme ni nkimu ki je ki ntinge teli ni ke, ma yeh nkan tubaabu ma,** sincime jankanni na kanpyaa kurungi ma tanni na ki sogolonkanni na BRICSbii ni. En effet, le Mali n'a développé aucune stratégie pour profiter de cette opportunité pour affirmer davantage sa souveraineté. Lere ni de, Maliwi ja sincime yeherezhewi pyi sinja ka ta nte karee ni si wu mayenyo seewu kaa tigile.
377. **Pilanifikashon karaagi je ye. Li je na nwahagi tagi mu na jo** supyinehere pankanni na, semeebi pi je na pi karee nyalawi pere je na luri piye na, pilanifikashonwi faanon talatala nehe na baarapyiibi kajaayi a faha. Lera li ce na lantawi na yeherezhewi je na fe wu yena. Wu wa yaha faanonyi yabere ni muna jo ONGbi na pyimayaye kanpan.
378. **Nahanti piliwi wa no me.** Nkeengenwi nincennewu sige ke kili kayahanconronni ma tanni ni nahanti npiliwi ni nyalawi ni ke na kanworo pereme yaashori na ti tatalayi ni na kanworoceyi ni pi je na pi tayereyi ni me. Kili kanpyaa nkeengewi je na diri, kapyineenbi pi je kili kantugo ni ke a yere, muna ja jo ma, kanworo shiinbi ja ja na pi tugori nyo me. Supyigere si yaaga cen yi karee ni me.
379. **Ningi karee sho kili na na kanworo shiin na.** Taari pereme no me a nehe ma pa pyi kili na ja ba ti dosiye puni nyala ma tanni na ti a nehe toro. Kashikonri a nehe ma pa non kubii na supyihibi shoholo ni. Vaanrapyimayee na supyigere pu wa ni da taari nahanapyifee semeebi pyi nyala na kiri karee ti kan ke.

LANTA YEHEYEREZHÉ

380. Lantawi kanpan, kili na ja ba kayahancɔnrɔn lanta kaa na kanpyaa nincenne pyi mɛ. PIBwi yirinkanni na ɲɔ mɛ, wi a saha diri ma pyi ANRwi nincayi ɲɔhɔ ni nemu na ja yeshege pyi mɛ.
381. Lanta yeheyerezhewi diri ma li ta na, yaawulo ɲa ɲehɛ mɛ, sincime karee ɲɛ mɛ na lantawi kayahancɔnrɔnwi ɲa ɲɔn mɛ Lere ni, Maliwi lantawi a tu fɔ ma pe sancɔnkɔrsigili na guvɛrebnamawi a faha ba karee seewu cɛ si tɛgɛfeebi yere.
382. Kanpyawi polotikiwi kajimini, Maliwi a ɲɛ CFAwi nkɛngɛwi ni. Nwe kanpyaawi a dogi taha kili kantugo kanpyaa wa ni limu li ɲɛ na wu kanpyaa kareepolotikiwi kayahancɔnrɔn pyi En matière de politique monétaire.
383. **Yeheyerezhewi pyi kili kantugo na kili fungɔ pyimaye kanpyaa ni na ti nwahayi ɲɛ. Ma foro kɔdi ni** nte yaari la li fahawi na li kajaali cɛ na li sancɔnsigili ma gbarakanpyaa leni na, ti lɔri ɲehɛ, sariyaabi nkɛengebaa, kiri, lantawi mahampi, kili nakili kantugo ni ɲa ɲɔ mɛ, supyigere na polotikiwi sinja benwi. Tere kantugo karee si pyi :
- (i) **Pyimaye yerewi.** Pyimaye sekiteriwi yeheyerezhewi karee sinja binewi. Pyimaye lantawishiibi pi ɲa ke pere ɲɛ kili nahanti shiinbi pi ɲɛ na kili baarawi ta si wu kan pyimaye ma. Kili kantugo kanpyaa pyimaye mege na ɲɛ mɛ ;
  - (ii) **Sekiteriwi wi ɲa kili mege na mɛ,** were yeheyerezhewi. Fɔngi nwahawi pelewɛ a pa na kapyiipi sogolonbaa yeheyerezhewi ni. Faanɔɔnyi sogolonkanni a tu ma tanni na tugori ti ɲɛ pi ɲungi ni ke lanpu kanpan a nisariyabenbaare ;
  - (iii) **kanpyaa pyimayebaa ma tanni na li kajaali na li sancɔnsigili tu ma cɛrɛ,** li ɲungi ɲɛ, mu na Pyimaye sekiteriwi yeheyerezhewi karee sinja binewi. Pyimaye lantawishiibi pi ɲa ke pere ɲɛ kili nahanti shiinbi pi ɲɛ na kili baarawi ta si wu kan pyimaye ma. Kili kantugo kanpyaa pyimaye mege na ɲɛ mɛ;
  - (iv) **Bankiwi karaagi na kanpyaa karaagi nahanti piliwi njewi acɛrɛ ;** Nafuu le lantawi nimaha voro cɛnehewi ni maye kanpyaa leni na ntegegi ni. Kili wu ɲɛ fɔngi tayerege a pele (supyia ninkin shuunni na) lanta kapyiibi pele pi ɲɛ maha ja kanpyaa le sekiteriibi pele n& npimu pi ɲɛ na seewu kanpyaa taa ke ;
  - (vi) **Fɔyɔra pe, Kili fahagi ɲɛ kili kantugo kapyiɛnbi kiyɛ ni** ma tanni na Beretɔni Wudiwi faanɔɔnyi pi maha na pi ɲankanni na pi kategegiyi tahawi kiriigi ni pi si na jaha kanpanyi yebe pi fungɔ kaa na. Lere ni kili maha volɔ kanpyaa kanfeebi ntegegi ni, lere mah wu fɔli lugo. Ne fɔli kili yeheyerezhewi nyere kanpangi ka na, matanni na seewu lanta polotikiwi ɲɛ pi ma ye, kanpangi ka ni nige, faanɔɔpyishin ɲɛ ja na kilisogolonkanni ɲa ɲɔn mɛ ;
  - (i) **kili kantugoshiin tayerege** a tigi ɲɔnhɔ ni. Maliwi na diɲen sanwi karee nwahawi ɲɛn, lera pa na supyiibi pariwi diriki ni ani pi nintayi yi foro kili kantugo ni. Kanpyaawi wi yiri nke kanpangi ni ke ma tanni na nwahawi teli ni pi a nkɛenge ma yehe kan piyenyi karee ma (ticunpe, kanti kaliwi na ɲonyiri ma).

384. **Mali je wu kacene je nivoyo ni da yere teye ya ni.** Kalaa kacene fanha wa cere niye kala **tapyegeni**, ni fuga be ni ma ta kalaa yereyebaara ti na .Kacene nahashe fanha wa cere .We keree shuun na kacene yere ni.(sicuumo ni shanzhosigene).
385. **Kilijani konjo wa pele.** Mali shiin lada wa cere na yere ni kugboonli funjo ye ,yongo nivine pu samana na kibariya jaaga na gaagi na jeri dooni.
386. **Niye nohodaan nafuu nahashoonribaaga niye** nohodaan nafuu garaɗa na ja fa- fya -koono -yatoyo ,ni sahelu wu ni.Fanha na ja kerege yafiin be yere korona we. Garaɗa nahatenye nifarati kerege na fanha ta mu.
387. **Garaɗa niye nafuu pyebaara tovuvuyo na sahelu waha** , xuugo ninmahama gaagi wu ni.Kafege jari na sipyii naari .kafege jari na ma ni o fanhacerege ni zanha lo ni yatoyo bori fanha da cere.
388. **Halibuda taforoyo fa- fyakoolo nigboon**, Mali fa nabye yadige wo na, ni xore wo na. dugu na ta zanha niheme tegbooyo na keni la da porojo na..
- 389.Politiki fanha cerege ni lo co wu fa Yaataru le funjo ni nama ni xuugo ni.
390. Le fa pyegana na tele yaari teye maham . Xoro ma saha zanha ndabaara ti na na teyetege ta bemu Yatoyo pori nizanma tebiire ni tegboli ni nakashi jo le faabye ceni zanha dabaara na digi cere na se.
391. Politiki kuran fanha cere, yaataru ni loro na ja maxo yaa yadige kerege Kuranbaara wa si Kuran yeeebaara tele faha kapye pe na,baarjo wu nigbuun..
392. Mali Iziini teye wu fanha je pu lashali ni. Wu fyeele yaataru (xoro, sanni,yatoyo)pere jari wa cere tenoni le na ni tabaara tabaara ti ni..
393. Niye nohodaan nafuu na ja ye to mu .Sanni yaa nadiri ma li kapujo pyeteye fanha xho.jiye nohodaan nafuuyara na dugu kililadawu je teye baaratapyege ni

394. Le teli ni jaagi kerege ka gaagi lada baara Lada baara sipyii pu na jihenii scuumo kalaa,pyge ,feefemeTennee spyii ,ni ladabaara tateye pa ta.
- 395.Sipyii pu mu se fanha wa cere ma li kapuɔ pye koɔ kerege ɔ baara teli na sipyii toromo tirige.
- 396.Kalaa na sipyii pemu wa xho kalaa ge na baaara we le be na kerege gemu na nahgbaasheere she ge (spyiiire kabiya..) le na ja nafuu maxo yaa mu.
- 397.Le pye sababu na sipyii sicuumo pu cerege ni kerege be na je sicuumo nahasheere ni ge ke be fanhawa cere.
- 398.Kilikalege wa piin ma toladabaarana ni kalaa baarana .Kalege gaagi, na ma ,le di pa ni bebaara nispyii ceni.Tennee wa gaagi na ni beme baara ti noɔbiiremaragoono gbomo tahabaara levee puna.

SIPYIIBI YEHAKANNI

- 399.**Maliwi je wu kacene** je nivoo ni da yere teye ya ni.Kalaa kacene fanha wa cere niye kala tapyegeni,ni fuga be ni ma ta kalaa yereyebaara ti na .Kacene nahashe fanha wa cere .We keree shuun na kacene yere ni.(sicuumo ni shanzhosigene)
- 400.**Fiige jani koɔ wa pɛɛ.Mali shiin lada** wa cere na yere ni kugboonli funɔ ye ,yoɔ nivinee pu samana na kibariya jaaga na gaagi na jeri dooni
401. **La Niye nohodaan nafuu nahashoonri baaga niye nohodaan nafuu** garaɔa na ja fa- fya -kono -yatooɔ ,ni sahelii wu ni.Fanha na ja kerege yafiin be yere korona we. Garaɔa nahateɔe nifarati kerege na fanha ta mu.
402. **Garaɔa niye nafuu pyebaara tovuvuyoo na sahelii waha** , xuugo ninmahama gaagi wu ni.Kafege pari na sipyii naari .kafege pari na ma ni o fanhacerege ni zanha lo ni yatooɔ boori fanha da cere.
403. **Halibuda taforoyo fa- fyakoolo nigboon**, Maliwi fa nabye yadige wo na,ni xooe wo na. dugu na ta zanha niheme tegbooo na keni la da poroo na..
404. **Politiki fanha cerege ni lo co** wu fa Yaataara le funɔ ni nama ni xuugo ni.
405. **Le fa pyegana na tele yaari teye maham** . Xooe ma saha zanha ndabaara ti na na teyelege ta bemu Yatooɔ poro nizanma tebiire ni tegboli ni nakashi ɔ le faabye ceni zanha dabaara na digi cere na se.
406. **Politiki kuran fanha cere**, yaataara ni loo na ja maxo yaa yadige kerege Kuranbaara wa si Kuran yebaara tele faha kapye pe na,baaroo wu nigbuun..
407. **Cee pu ye io anha da cereLada** wu kerege na ma kadugo yereSariya N°2015-052/ma io 18 desanburu 2015 le na nama ni cee bine she kere zhan kapanunona.
408. **Fanha koro lege wa gaagi**. Fanhavee kalegee wa peri politiki shiin sakini ma jo tenne sipyii.Fanhavee pu gana kabiya kan pu mu le di pa tenne gaagi wu ni.
409. **Vorogbee ma fanha ta matoo shanzhosigene** ti na.Fanhavee jate na no nafuu sha kerege ki na,ki sanna na daanri.Baarapyebaara,ladabaara,lemu nanooibiire kori voro.
410. **Yee 2063 Mali tenne sipyii saha** piin .ladabaara jaaga ni baaroo sereɔe (kalaa sicuumo shanzhosigene) w yi fanha wa cere .gbomo tagabaara kalege na .le koro li na la du ni jogani kerege ni ;
411. **Fanhvee fanha cere shanzhosigeneti** na ma nahsi fiige yi degivee pemu yiri kadugo yere na. Gi

keengi nyalawi a yiri AESwi ni, nnewi a, li ca, kiliigi kii si nnyi ninkin sancɔnkɔrɔli kuli ni;

Maliwi kili jɛn liye nyɔ na ninkinɛ kile lancɛnwi kayɛyi na kile cankanaagi jɛnhenwi fungɔn ni,

- Kakanpyiili na ncuwi supyeri na, karaagi ki a ninkinti na sancɔnkɔrɔli wirigi ke, kire jɛn karaa, fungɔn a wɔ nkiimu na ke;
- Kilishengiri a tigile, tɛɛnjɛngi puni si a nuru a je ninkinti nyiliwi kuli ni, pi a ncɛn na nemu ni a yɛ ke ;
- Fanhanleni na supyeri piye ntɛgɛwi kili ni, lere a fili sin kayɛyi lancɛnwi tɔɔnwi na kili shɛɛnri cunceni nurungɔn nyiliwi na.;
- Kile cankanaagi a yɛjɛngɛn na bɛngɛn karaa gbegele kiye shɔhɔlɔ ni;

- Sancɔnkɔrɔli a a tigile kanpanyi puni ni. Bandiibi kakaari a tun kangbɔyi ni na jangi jɔnhɔn ni. ;
- Yeeli 2024kili kaanti kategeli ma yehe kan tɔnceyi cunceni ma, supyigiri nivɔnti a pa na Malishin ni nwewi a bye a jɔn, , wi a wi hakeebi na wi nipyiigi cen , na lancenwi tɔnceyi pelengen, wi sancɔn a kɔri ma taanna na kubaarukan yaayi kiin kubaaru piyi ni, wi a nanhanti pyi seeyaga, masi yejingi na ninkinti cu seeni,.

karaa gbegele. Li manhan nkii pyi sincan (i) manhan magan din lapyifeebi saanpi ni, na kapyiigi

kNanhancen kile.

- Maliwi kili jɛn sinciime na yeheyerezhe kile, ma bara li ninpyiɛegi na, li manhan yeheyerezhe ntigiliwi na ki zuliwi si lantawi na supyigiri funkaraagi yili na (ii)lapyifɔɔ nwwi na sinciime sekiteeribi pi saanri, lere jɛn mɛ ma bara pyifeebi pii na si lanta karaa gbegele .Lere nama na nipyiɛegi nyaha ni mɛ na kire jɛn kili see sancɔnkɔrɔli na supyeri tɔnyaayi mu.
- Nanhanna kasannanga pyikanna seewuri jɛn wi ma nteti a supyeri karaagi gbegele ti li cankanna na ke ma nɔn 90% na. ;
  - Sariyawɛ karaagi pyikanni jɔnyi a taanna supyeri puni supyigiri na lantawi fungɔn ni (karaagi npyi li cankanni na, nipligiyaari ntun, mkw.) ;
  - Lali a bara Maliwi kanwɔrɔfanhan zuliwi na, ki si gbegele na fanhan tayereyi ntalawi ni, lanwuluwi paritiibi ni seeni, nkeengen nivɔngɔn nyili, sosete siviliwi zhanlene karaagi seewuugi yehencɔnrɔwi ni;
  - Kanwɔrɔshiin yeheyerezhewi pyinkanni a tigile, kuloogi na takarayi lantawi kyɛkurugo ;
  - Ninyi mɛgɛ karaagi a yala na funvigi ni. Karaa ninjɛnhengi a gbegele lere kuli ni, si supyigiri na yejinki tigile ;
  - Wu wiye nyɔwi ncewi ninvɔngɔnwi saha ni, Maliwi a wi kapyijɛngerɛ jɛnhen kanpanyi puni na ;
  - Maliwi jɛn jɔngɔnfene tayeregi ni Afiriki kuntugiligi ka na;
  - Ma taanna na kiliigi njewi ni kiye ni, Maliwi a jɔngɔnfenti yɔ si tɔnkuliwi tingen wuye nyɔwi tɔɔnwi na sancɔnsigili mɛena kire kiliigi n;
  - Maliwi jɛn jɔngɔnfene tayeregi ni Afiriki njewi ni nkii karaagi si yala(i) ma kiliigi shɔhɔlo faaɔngbɔyi nurungɔn a yala, lere jɛn mɛ ma nivɔnyi yabere yala nyeyi si nja nyere dijɛnwi karaagi gbegeleincenni taan ke;(ii) ma vala legen karaagi kiini bamuna kakapyiili jaaɔnme na (iii) ma jɔnpenyi saanri, ba muna supyawɛ hakeebi jaaɔnme, na na kurunpyaari sancɔnkɔrɔli, kurunti nte pina yehekangan na yari lancenwi jɔnpenme karaagi na ke.

Lanta seewu, nwewi a she yeh na ke

- Sinciime kili j'en na ntege na yehencoonro pyikanna ni yeherezhe seewu meena.
- Kusheli mege faajonyi yeherezhe seewu gbege kili ni kuzheli pyikannaagi sicereewi j'onyi taannawi kye kurugo (j'ingi toonti, luhoyi na nijinwi kushekuuyi) na, limii ncere 64 % yala na poro ni kushekuuyi ni, toonti kuli km 3000 ciin a gbegele, na km 2334 ni luhoyi kuuyi kakajime ni nyeyi na toon kaan ke ;
- Kasannaga j'ingenfaa pyikanna muje kili ma, na kajama na manhanpi cuncene ni, si j'onyiwi tigile kili ni, ma bara faapyiibi ntawi npugiwi na, si Maliwi pyi, j'ingenfaawi zanmohon faayaari mege kili kantugo jagawi kajime ni ;
- Kuran seewuwi nijenhewi, lontanrawi j'en kilishiibi puni meena. Kuranwi kankannaagi seewuli li j'en kuran ninurungonyalawi, ma bara kuranwi shiwi sanganwi lontanrawuwi na ba muna, nikiliyeeeriwi naan me, na wire j'en kuranwi ninkanwi puni 70 % ;
- Liziniibi a fulo a pyi lantawi fili tasingi, lantawi ceyi karaagi a yili, j'ingenj'ohon yaari nkeengen liziniibi j'en, liziniibi karaagi a fanhan ta, lisiniibi karaagi pyikannaagi ntigiliwi ni sekiteeriibi lantawi seewuwi kye kurugo. Lere ni, sekiteeriwi shonwuwi si nnyi na kili fungon lantawi cegi (PIB) seewugi ni ma non 40%, na, j'ngon j'ohon yaari wuliwi a kire suli, ma bara liziniibi newi na yaari nkeengenwi ni nkeki a pyi a yaa kip yi, kili fungon lantawi (PIB). 26 % ke;
- Maliwi a je kapyikannaagi seewuwi kuli ni, masi kayehencaa ceyi seewuyo nyili ta, ma yehe kan kasannaga ncenwi kubaaru kankannaagi (TICbi) kuli ni, kapyinkannaagi, roboobi mege karaagi, mazhin yaayi, mkw ;
- J'ingenj'ohon yaari nwuluwi tayeregi a pee ,kili karaagi yeherezhe ni kili seeceyi na j'angi j'ohon ni ;
- Kaceengi ki j'en kili supyigire ntigiliwi pyiyaagi ke, lere kuli j'en tooyi ni, neli na faajonyi nivonyon seewuyo yala, ma bara ntawi npuguwi na, liziniibi nyiliwi kye kurugo ;
- Takarayi yaari a kajama mege ta, kili na kuloogi mege caanyi na;
- Lantawi pyikanni na, ngbegeliwi mege kanpyaagi nwuliwi j'on si nja a taanna na yeherezhe kiliigi wuyi ni, kire 3ongi a non, fungon lantawi (PIBwi) 80% na, ma bara kiliigi kii ki a, kimege wara yala nivongon nwewi a fili sin, ki yaari natawi na ;.

Supyigire yeheryernta seewu nizulliwo

- Kili kaanti pyikanni a tigile, supyeri puni meena, masi ja a kilishiin kala, npi pi a pi kili tayeregi cen , masi pi tayeregi bugo kili yalawi na toonceyi npelewi, ma taanna na kili lantawi na supyigiri gbegele zuliwi n;
- Tucuunpi mege karaagi gbegelelinkanni a j'on supyeri puni meena lontanra na, ma bara tucuunpi mege faajonyi na lamege wenpiyii ceyi seewuyi na, ne li a wu fungon wo kilikantugo wenpyili na ke. Lere a pa na tucuunpi tafeebi j'enhewi ni km 5 laraga fungon ni, ma yiri 59% na a non, 95% na ;
- Sincan yanpi na seeyayiri ntanbaawi a kwɔ, ma supyeri pyi ti manhan ja a yee 76 ta, si nta nku ;

Kili tucuunpi yehenkɔn karaagi a gbegele : Cunkanna a ta jamayanpi na dipewi kunyi ya sincanyanpi na, tubabuwere nyala na farafinwɛre yalankanna nincenne zuli. Muka kili lantawi dugunkanni j'onyi shuunniwi wile, kili a pyi a yaa li ja a li funkaali yili, na lere j'en, ma pyi kiliigi ni, nkiimu kili shin mahan shin lanta a dugo a non dolariwi kanpyaa 13 900 na yeeli 2063 ni ke.

- Faajonyi nijenhewi nta sekiteeriibi seewuubi ni ; npiimu sarawi wi na nnyi wi pyikanna na ke, ma bara yaayi na faawi shiwi puni ntawi na caangi na ;

- La li a foro supyigiri ntaannabaari na fongɔ ni seeni ma nɔn 10% na,
- Supyiibi ni a jɛnɛn kuloogi muni mɛ, kire shiinbi nq jq piye taan na pi faayari nwuluwi ni ;
- Sosete siviliwi mahan ja a wi tapanga ju nime jɔngɔnfeebi ma, tɛnni na dijenwi nanhanti pyikanni ni ;
- Celeebi na nanbaabi si nja nafolowi puku seeni, si ja kqngbɔyi kaɔanhanɔɔnroli yili ;
- Ninkinti pyikannaagi nijɛɛgi na nivɔngi a ciin a le kiye ni ;
Nɛnre vorowi a cɛrɛ, Maliwi shiinbi pi jɛ kiin na ke pire nijɛnɛmɛ a tɛrɛ a pa kili ni ;
- Kulufɛebi zhanleni kayɛhɛnɔɔnroli ni, lere a fili sin ; ntenjuwi, jumɔvɔlɔwi, weesanganyahawi peenti, susuroleɛni na kiriwi na ;
- Kire kasaangi mahan kili pyi li a ja liye yɛhɛyɛrɛshɛwi kuntoroogi ta wuye ni, si tatorogo nincɛni ta nkaan supyigire torɔncɛni ma .

Mahanma ninmɔngɔnwupo a gbegele a yqha.

- Kangbɔyi jɛn na tufɛɛmɛ na kanwɔrɔ faaɔɔni nincɛnɛn, supyigire na lanta faaɔɔngbɔyɔ na kusɛkuuyi ni.
Fɔngɔnfeebi tashɔnyɔn nincɛni ntawi a yɛhɛ ta Maliwi ni ;
- Maliwi luhɔcɛyi a cɛn masi yi gbegele a jɔn luhɔ faaɔɔni puni lanta mɛɛna supyeri ma;
- Manhanpi tawahayi karaagi a cɔɔnri a jɔ manhanpi sancɔn si a kɔri a jɔn masi kili taari nijɛnɛrɛ, jingɛn bara luhɔ na ; pyi cɛye nyemu sancɔn nq nkɔri ke , mɔyɔ 14,14% na yeeli 2023 ni si ja nɔn 30% na yeeli 2063 ni ;
- Supyeri a teli manhanpi na lantawi kunwhɛɛgi nkii kisi ti shɔ teli nkɛɛngɛwi kqkaari na ke.
-

2.3.2. NKɛɛNGɛNWI YɛHɛJORO

416. Wire yɛhɛnjuwi a fire sin yɛhɛyɛrɛzhɛ pyikanna nivɔnɔn na, (Malifɔngɔwi kunzhɛɛli), neli jɛn na taforoyi nijɛnɛnyɛni ni ke Hakɛɛbi na fanhanɔngi kile yɛhɛyɛrɛzhɛ, neli mahan li kanwɔrɔ sewi cɛ li ninpiigi kye kurugo, masi li yɛhɛyɛrɛzhɛwi faaɔɔni tɛgɛ li junfenpyenyɛni na li jɔngɔnfeebi kyɛkurugo ke ;

- Kilishengire seewuro yehere nyili jungonfee nintile, kanworocye na nanhanna nincenne kye kurugo ;
- Kaati pyikanni puni nkeenge, kilishiinbi kali seewu nta kurugo pisi nnyi see kara pyiffee ma yehe kan kili ma, nijan dijewi ninkengewi ni ;
- Karaagi cönrinkanni nkeengen ma yehe kan kanworoshiinbi ma, si katanpi ncönröwi fanhan le najiibi na ficaabi kye ni ;
- Wuye nyöwi ntegele nju kiin kapyjnenbi ma, jingenjönhönyaari nwuliwi na ntalawi baa, si kili yeherezhewi kanpyaagi ta wuye ma.

1. NIMÉ NANKANNI

Li a jehen yee ke na, Maliwi a nwaha seewu ta a yiri kanpanyi nijenhenyi na nwemu wi si nja wi yeherezhewi na wi ninpangi janhän worogo ke Nwahawi kanpanyi yi je:

- **Sancönkärnbaala na sörödasii shöhölo kasiye :** Marifafee kakanpyi kurunyön jan, kominiibi fungön na pi shöhölo ncuwi supyeri na, ma bara marifafee kakanpyiibi na ma yehekan supyeri ma, na supyigiri sancönkärnbaali
- **Politiki jenhénwirigi:** Fanhanyi ncan, politiki tetorolo teleé nkiimu jén a tigile mé, kanwöröfanhan faajöngböyi fanhanvaha;
- **Föngö na ninkinbaara:** Kilishiinbi fanhan jén föngönfee, ninkinbaara kili yaari na faajönyi ntawi ni ma bara faajöngböyi jön vaha na ;
- **Piligeyaara na nanhanceere :** Kanwörö kanpyaagi nyu, kayehencööröli jöngi vaha ma li jungi pyi nanhanti ntilinbaawe, nkirigibaare, viningenbaare, kuran kolo na taari yeherezhewi nwahawe ;
- **Supyire lajöncéye na ti fili tasinye na npini :** Supyigiri na pininceeri pini, kayeyi na kili na wuye ncéwi na ncéengen, supyeri saha je a tiye ninpyiigi ncé mé, lanpyiwi saha jén wa jungo kaa mé...
- **Manhanma tawahaya na teli nkeengen :** Waya, jinyen nkalaga, ciiri nkalagi, teli nkeengenwi kakaari ma yehe kan supyeri balankannaagi ma.

417. Ma taanna na yire tawahayi ni, lanta ceyi na lanta karaa jén mu. Tetorolo fanhan jén nijan npa muna nyerengen teli jaan mé. Wire nyerengenwi, na Malishiin nijenhenmée a jén wini, wi mahan nnyi na :: (i) polotiki pyinkannaagi seewuugi ni ; (ii) Jungönfee nivomunöön sancönkäröli jungönfenti kuli ni na kili sancönsigiibi kaanti ntigiliwi;(iii) Piligiyaari zhöwi na kanpyaagi nkalagiwi ntuwi ntigilewi;(iv) Maliwi wuye nyöwi njuwahawi kiin kapyjnenbi ma ; (v) Kaföngönnö gbegeli Maliwi yaari méena jingen jönhön woori baa, ma bara katégelee ninvöngönnöön na yaari nkeengenwi kajime ni;(vi) Tayeregi npelewi ma yehe kan kulifeebi na takarayi jungönfeebi ma pi takarayi kayehencööröli ni.

2. NANKANNI FILI TASINÑEN

- (« **Malishengere ninfonon** ») Malifongonwi pantorolo kaali jɛn Mali kilishengere nivonon nta ma yehe kan Maliwi pankanni nivoni ma yeeli 2063 ni. Tire kilishengiri nivonti a fili sin kara seewogolo na ma yehe kan, see karaa nɛpi na kili nyalawi meena na kili yaari nkengenwi nɛpiwi supyeri puni kye kurugo. Malishinwi nivongonwi ayala wija a yere na wiye ni. wisi wi tayeregi bugo seeni wi kakeebi na ninpyiigi kye kurugo kili vaanrawi ni.

Wire kilishinwi si nkala kili lanta ceyi ntigiliwi na kili polotkiwi nyiliwi kye kurugo. Pyengi na teenni a wire kalawi mu suli ke, wire si fili sin biyencenni na kilishengiri ntigiliwi na ma bara kili faapongboyi npelewi na yi yeheyerezhewi na. Nankanni nivoni si nime tiliwi supyeri wa tiye na, si ti taanna kili nkeengewi nivongonwi kuugi na.

Malishinfongonwi si nɛpi motɛeri wi karaagi kye kurugo si yeeli 2063 pankanni suli. Malishinfongonwi ka nanhanti pyincenni na wuu wiye ntegewi suli wusi nja kulu nintiili yo si wuu kili yeheyerezhewi kuli mugi

- **Sinciime na yeheyerezhɛ Kile** :Kili, neli a yeheyerezhɛ karaagi suli ma bara li cangan manhan cangan ninpyiigi na ke Li manhan liye zhan le mu, (i) kapyiibi piibere karaa ni si ki tigile pa li lantawi na supyigiri funkaali si nɛpi di yili me na (ii) ma sinciime kanpanyi ya saanri na yire jɛn kuranwi na jingɛnɔnhɔnyaari tawuluyi, lere jɛn me manhan bara lanta kanpanyi ya na si yi vaanrawi yili. Li manhan sinciime kategelɛ kulo yala mu ma taanna na lantawi na nupanki nlawi ceyi ni, na yire jɛn toonti nwuluwi na liziniibi piibere nyala yaari gbegeliwi meena;

Lanta ceyɛ nijɛnhenye: Ninpunyon taari miliyoo 43; Lufugbaboyi 2 (Nizheeri na Sinagali) na yi lufunkenyen, nyemu luhɔ si nja ndiri non taari miliyoo 22 na ke; jingɛnɔnhɔn luhɔ lanta ceyɛ; yatɔpunyon miliyoo 60 ; sigiyaara nijɛnhere mu jɛn ; sannawi t 50 yeeni ni (3w Afiriki sannawi nwuliwi ni) ; lancewi ceyi na kile ninkanyi nijɛnhenye, weleme, Tumutu kuloni, Bajagara pankuli, Fatima kantaali na Maliwi sigiyaari ninpɔari tamaragi, kili tatengi jɛn sinciime wugo, ma li pyi ki jɛn Afiriki cangancumon kiliigi nijɛngi kibere tacirige ; yaara nijɛnhenrentemu saha wolo m (petɔrɔliwi na gaziwi, nagi kanyaara nteti si nja nurungonyala ke, weleme, cangi na kafeegi ma bara yaara 14 na ntemu saha a ncɛn ke (lityomuwi na koromuwi) .

Lere ni si jingɛ yaari lelere wulo, si kili yeheyerezhewi na supyigiri ntigiliwi kanpyaagi ta tɔnkavuyi na. SOREM nyalawi a pyi lere ni yaaga nkemu ki si yaari tankanni kanpyaagi puko ma bara jingɛnɔnhɔn yaari nwuliwi na ;

- **Zuliyaagi seewugi** : Kili a pyigi nja tetorolo fanhan teli ni, li kilishiinbi nijɛnhenmɛɛ wa piye na si zuliyaayi seewuyi kuli mugi (Etiyopi kili shiinbi kapyili yo a wile,

Pire a kanpani pyi ma li ca kili shiinbi ma, na pi ciri miliyoo 200 cimi canga ninkin pi kili ni kilifungon shiinbi na li kiin shiinbi pi wo pi si ne yili kominiibi janjanhon ceyi yeherezhewi nta kurugo. Kili a yala mu li nanhanna funvigi woro kunzee yaha tooyi ni si piligiyaari zhawi puni tun wa ka wolo wa ni me, supyeri si da karaa na Faanonggbayi ni ;

- **Kili shiinbi fanhan jen nankoo :** Yi junkanna na, kili shiinbi pi jen pi ni a yee 15 ko me piri jen 47,2% (npi si yee 18 janhon ni ke pire jen 53,6%) ma taanna na kili shiinbi puni jongi ni. Npii pi a non lapyime ke pire na natrangan 49,9% na ma taanna na supyeri jongi puni, lere nja kili pyi li keshehe ta supyeri jenhewi kajime ni, ni karaa agbegele wu si ja wuye taan napiibi na ceebi kajime ni ma bara lantawi jongi nduguwi na.Maliwi a yala wu wuye pwo si wu nankoo bi pyi nta tayirige supyigiri, polotikiwi na lancewi na vaanrawi kajime ni ;

Taceegɛ lanta sinciime wugo : Lanta ceyi Maliwi a pyi a yala wu ta ke, kili tazogobaawi suunmo luhɔ ka na ma bara kili nciriwi na, na kiliigi (7) ni, suunmo kulo na woro kulo na canvoromon na cangancumɔ, lere a kili pyi li si nja karaa ncɔonri kuli j1nri na nkii kiliigi ni, voro jenhewi kajime ni, .

3. NGẸNGẸN NIZIGIWE

- **Kili susurulenen, Yepingen na sancankorɔɔ ninmangonwulo: Wuye ntege wi na ninkinti zuliwe,** marifafee kakanpyi kuruyi nkɔwi na yepingi na yeherezhewi ntawi na sancankorɔɔi nurinpawi kili ni ;
- **Sariya nyili, Nanhacenne na supyeri puni tayerege:** Ninkinbaari ntun, kanworo fanhan faanongbɔyi seewuyo, kili tayerege npele, kanworo fanhan zuli na kapyinjengere seewuo nyala sinciime kulo, sariya kili npele Nipiligi yaari ntunwi na funvigi zhewi yehe na ;
- **Kanworo lanta yeherezhɛ:** Kushɛɛ, kuran, kubarukaan yaayi stigile, kili lanta nincengen nta kurugo, fongi ntuwen ma bara lantawi npuguwi na liziniibi kye kurugo. Kaate, luhɔ, tufenpe na tucuumɔ nta supyeri puni ma ;
- **Gestion durable de l'environnement et adaptation au changement climatique :** Gestiondurable desressourcesnaturelles,protectiondel'environnement,promotionde pratiques agricoles durables, adaptation aux impacts du changement climatique.

4. JANTOROLO KARAA

- ◆ **Yepingen na sancankorɔɔ :** Yepingen manhanma, npe pi nama na yeherezhɛ ninmangon ni ke; **Nungonfenne seewuro :** Maliwi si nja ne pankanni yili na jungonfee seewuu mon ni kili puni nanhanna ceyi ni. **Li jungi si npyi, ma kili lantawi karaagi tigileyeherezhewi sinciime kuli kanpanyi cuncenne kye kurugo.**

Lere ni kili a yaa li liye nyɔwi tigile sancɔnkɔrɔli, yintinpi, kuranwi, gbegeliwi, tucunpi na wɛrɛ tapɛrɛwi kajimɛni. Lere nɔpiwi wi manhan kili ntigile na liye nyɔ cen lantawi kuli ni. Kili li manhan li tayeregi bugo yehɛyɛrɛzhɛwi seewuwi, nyalaw, ntalawi, na sinciime lanta cɛyi tacihengi, politikiwi, yehɛyɛrɛzhɛwi na supyigiri kajimɛni. Wire ntigiliwi nimɔngɔnwi kili ninpiigi ni, si nɔpa na kili fungɔn yehɛyɛrɛzhɛ ni, nwewi manhan fanhan le karaagi toronkanni ni, masi Maliwi pyimaye ma karaagi suli lantawi kanpanyi ni. Lere manhan nɔpa na kili liye nyɔwi zuli ni, masi lantawi yɔɔwa yehɛ na, si nɔpa na kanpyaagi npugu ni kili yehɛyɛrɛzhɛwi mɛɛna.

- ◆ **Kaali janhancɛwi li yilifeebi na :** Ma kaali pyifeebi puni zhan le li nyiliwi ni, na pire pii pi jɛ kiliigi jungɔfeebi, kil shiinbi, kanwɔrɔshiinbi, pyimaye ma faaɔɔnyɔni na kiin shiinbi ;
- ◆ **Changementdementalités/Educationauxvaleurs :Mirinkannaagi nkɛɛngɛnwi/tɔnceyimɛgɛkaati.** Ma mirinkannaagi nkɛɛngɛnwi tege na kaati pyikannaagi na kubarukan yaayi ni. Wu a yaa wu yakili ta si kilizhengeri tɔnceyi cuncenne cun, si yere wu tayereyi ni, kili tɔnceyi mɛgɛ kaana nɔpyi kyekurugo. Mirinkannaagi nkɛɛngɛnwi manhan nɔpa na karaagi seewuugi nyala ni. Lere na tɔnceyi nivɔɔɔn kaaju, ma taanna na lancen ni nwewi a fili sin karaagi yehencewi na ke;
- ◆ **Kuranwi seewuwi nta:** Kuranwi ntawi jɛn jantorolo kaa mataanna na lantawi faaɔɔnyɔni nkɛɛngɛnwi na liziniibi lanpyiwi ni. Wi tayeregi mu si a pele faaɔɔnfɔnyɔn nyala ni si yi tɔɔn wulo. Kuanwi mu jɛn yaaga, tucunpe, lancenwi na supyigiri ntigiliwi si nja jɔn nkemu baa mɛ ;
- ◆ **Faaɔɔngɔwi seewuyo na nanhanna pyicenne nivɔɔn:** Faaɔɔnyɔn seewuyo na fanhan lenne GAR ni ma bara nanhanti tiye nyɔwi na, Maliwi jankanni nivɔni politikiibi na katengeegi nyili kurugo yeeli 2063 ni ;
- ◆ **Kaali nyiliwi mɛgɛ Lapyifeebi na Kanpyaagi :** Lapyifee nijɛnhenmɛɛ npii pi a kaali pyikanni nce na kanpyaagi nwa kiye na, nkii ki si nja li gbegeli jɔn ke.

5. Karaagi seewuugi

a. Ma yɛpingi na sancɔnkɔrɔli yaha yehɛ na

- ◆ **Yɛpingi jɛn yehɛyɛrɛzhɛ nimɔngɔnwu puni jɔn kaa.** Maliwi a yaa wu wi kashiwi na sancɔnkɔrɔnbaali jɔnyɔni jɔnhɔnwuyi tun masi fanhan le wi sancɔnkɔrifaaɔɔnyɔni ni. Lere ka npi, jamawi na kanpanyi puni kayeyi si nja nɔpyi yaaga nkemu ki si jumɔn vala na ninkinne kulo mugi ke ;
- ◆ Maliwi a yaa wu susurulenne seewulo yaha tɔɔyi ni supyeri puni shɔhɔl2 ni, nɔɔyi nijɛyɛi wɛrɛ si npi, si takaray shiinbi nurungɔɔɔnɛn piye ma ;
  - ◆ Maliwi a yaa wu wi kashiwi ninkɔnyɔni wile wusi yi kɔnnceeri yala, nunpangi kashiwi kɔnnceeni kurugo.

b. Ma nurungɔn a yala masi fanhan le sinciime kili ninpyili ni

- ◆ **Ma sinciime kili na panyerezhɛ wuli yala :** Kili jungɔnfenti ntigile ma taanna na lanta kanpanyi ni(yaari tawuluyo, petɔrɔli, kuran, tucuumɔn, lancen...mkw) na liziini nyala ma taanna na mazhigbɔyi nyigiwi ni ;
- ◆ **Lamege porozhɛbi nyili :** Tɔɔn Katɛgeleɛ seewogolo kurungɔn kanpanyi sewuyi ni, npa muna faawi, faaɔngbɔyi, jagawi, liziniibi, ncɛwi na kasanaga lancɛwi kuli pan mɛ;
- ◆ Ma piligiyaari tun sinanhanti nincenti she yehe na cɛyi puni ni. Ma piligiyaari tun si funvigi, na seewi she yehe na, kanwɔrɔ politikii nanhanti zuli ;
- ◆ **Sinciime kapyjɛngɛrɛ:** Kiin kiliigi kii shiin npyi kapyjɛn, kiliigi ki a she yehe na ke, kapyjɛn faaɔngbɔyi na pyimaye ma faaɔnyi sija yaari wa tiye na si lancen ntala pyi ;
- ◆ **Ma kanpyaa politikii seewuu yaha tɔɔyi ni, npiimu ɔɔnyi a taanna ke na fungɔn nintaari ta varawi kiye na, si lantawi supyigiri yehɛyerezhɛwi kaapyaagi wulo ;**
- ◆ Ma kanwɔrɔ faaɔngbɔyi kaliwi tigile yi si ja yi a yi sinciime yehɛyerezhɛwi kuugi jɛnri ;
- ◆ Ma nanhanti npiliwi na lanpyiwi suli, si kominiibi na takarayi pyi lanta cɛye.
- ◆ **Ma kanpanyi politikii na sinciime lanta cɛyi gbegele masi yi na pankanni nivɔni ɔɔnyi taanna yaari si ti tashɛwi puni ta.**Lere ne pyikanni jungi jɛn si kanpangan manhan kanpangan karaagi ɔɔn taanna na kili funkaraagi puni ni, nincaagi si yili yehɛyerezhɛ nimɔngɔnwu nta kurugo..

c. Ma kuloogi mɛge lanta seewu kanpanyi gbegele a yaha tɔɔyi ni ;

- ◆ **Faayaara mɛge kanpangan nke ki a fili sin faayaari nkɛngɛnwi na ti tɔɔnwi nwuluwi na faapyiceyi ni ke ma bara faayaari nkɛngɛnwi na liziniibi kyɛ kurugo, si jinyi na luhɔyi gbegeli ɔɔnlantawi yehɛyerezhɛwi mɛɛna, pyikannaagi nivɔɔgi kyɛ kurugo ;**
- ◆ Liziini mɛge kanpangan, na manzhingbɔyi tayalayi nta ni ma bara kyɛnkɛngɛnwi na ;
- ◆ jingɛ ɔɔhɔn yaara cɛye ma tinge yaari ninpɛheye wuluwi na, ma fahan le jingɛ ɔɔhɔn yaara gulu tɔnwuu ninmɔnɔn tateɛnyi fee ma
- ◆ **Jingɛnɔnhɔnyaara nwulo mɛge kanpangan nkemu ki a fili sin muntanma kushɛ ninmɔngɔnwuli na kili fungɔn ni ke, ma bara faaɔngbɔyi na cɛyi seewuyi na muntanma kushɛbi mɛɛna ;**
- ◆ **Kasanaga lancɛwi tankanni yaayi mɛge kanpangan, nkeki si jaapi na oroboobi ma bara yakiliwi ntaanwi jungɔnkaraagi na.**

4. Ma kushɛli, kuranwi na kubarukaanli ntigiliwi seeɛyi gbegele si kili puni na ɔɔnkurugo kiliigi taari sogo tiye na.

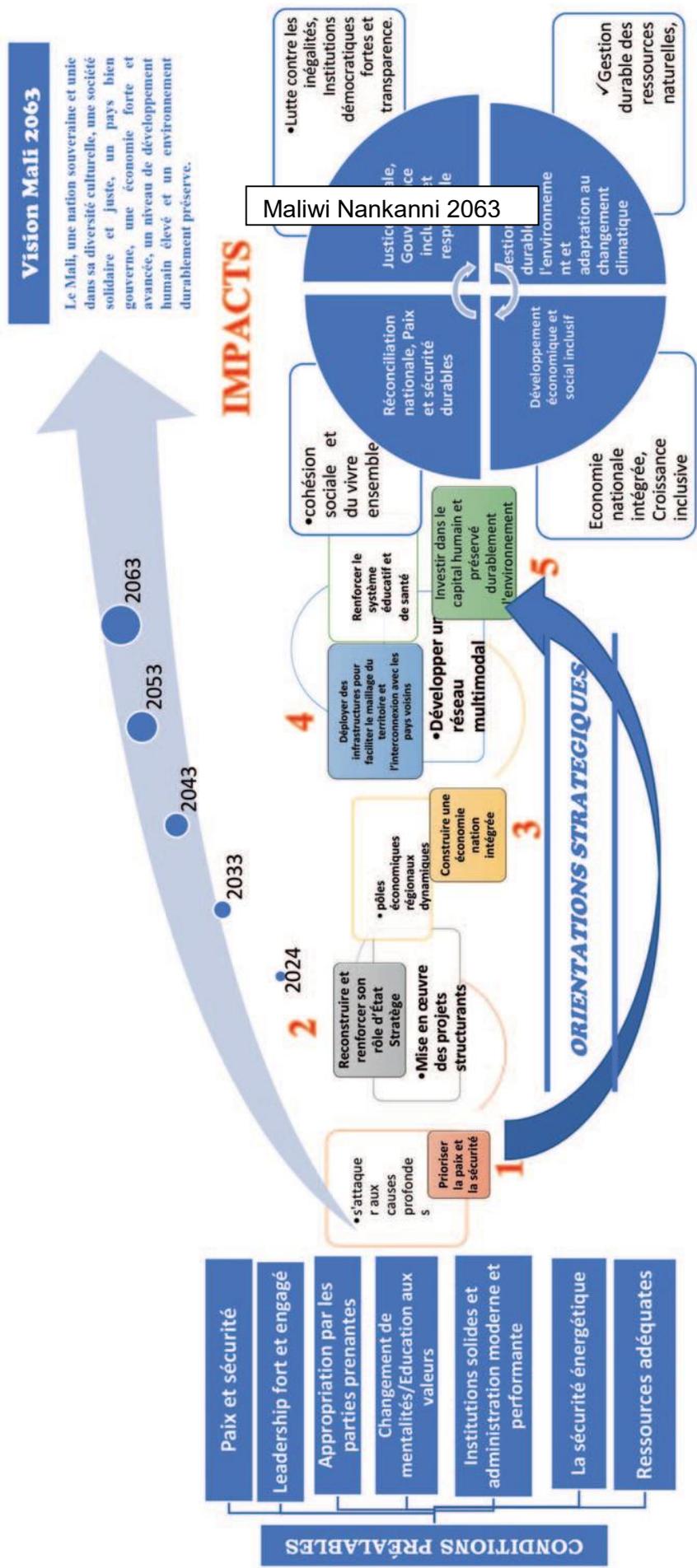
- ◆ Ma kili kungbɔyi puni nurungɔn a yala si kloogi na Bamako na jɔnkurugo kiliigi puni sogo kiye na, jagawi kuli muguwi mɛɛna ;
- ◆ **Ma tɔɔnɔn kuli yala terɛnwi mɛɛna, si kili kangbɔyi puni na janjɔnhɔn cɛyi furungi voro yiye na ;**
- ◆ **Ma labara kuranwi ntawi na, ni kanpyaa ne ni li kuli ni, nurungɔnyala kuranwi na wu npiliwi kiye kurugo kili cɛyi puni ni ;**
- ◆ **Ma kubarukan cɛyi seewuyi gbegele si ɛnɛrɛnɛtiwi ntawi suli kubaruwi gbegelekanani ninceni mɛɛna;**
- ◆ **Ma kiliigi shɔhɔlɔ kuuyi na tɔɔnɔn kuuyi gbegele jɔnkurugo kiliigi si sogo kiye na.**

5. Ma lancewi, bara nta kaanti na kilishiinbi tucuunpi tigile ;

- ◆ Ma kanwɔrɔ kalipyɛnyi kaanti zuliwi pyi see kaa, yi fanhan si jɛnhɛn, pyimaye ma kalipyɛnyi wugi na;
- ◆ **Ma kaanti mɛgɛ katɛgɛlɛɛ na pyikannagii gbegele kili fungɔ ncɛwi na lanta cɛyi ma bara kili barapyi shɛɛnri, ncɛwi, kasannaga ncɛwi tankanni mɛgɛ yaayi, ɛnzeniyeɛriibi kaanti, tɔrɔngi kaanti (STM) nɔpyi, jɔnhɔn, ningɛn na nijin kalipyɛnyi punini ;**
- ◆ Ma nijin kaanti, ncɛnwi na kasannaga ncɛnwi tankanni pyiyaayi kayɛncaali zuliwi na yakiliwi ntaanwi zuliyaayi ntigiliwi ;
- ◆ **Ma tepunibaa ntaannawi kaliwi suli barapyiibi mɛgɛ na, pisi ntehi kasannaga karaagi pyikanni na yɛhɛyɛrezhɛwi mɛɛna;**
- ◆ **Ma faanɔnfɔnyi muguwi suli masi kanwɔrɔ lanpyi na lantaanna cɛyi fanri, si supyeri puni kyɛ le lanpyiwi ni kajanpi si yɛhɛ ta ;**
- ◆ **Ma tucunpi katanpi tigile na lɔgɔtɔrɔpyɛnyi seewuyi nyala ni ma bara lapyifɛe seewuu na, si ja tucuunpi kaan supyeri puni ma yanpiyi ntunwi kyɛ kurugo.**

6. Ma supyigire pyinkanni na manhanpi tigile

- ◆ **Ma manhanpi sancɔnkɔri masi supyeri ntehiwi tigile teli nkɛngɛnwi na, karaa ninmɔngɔnwuugi na wiripiyi ntuwi, ciri ngalagiyi kyɛ kurugo, supyigire pyinkanni si jɔn.**

Maliwi Nankanni 2063

2.4. Nankanni yehetasinyi

418. Ma taanna pyikanna ni wa j̄en a wa karama le nemu ni m̄e, yehetasinyi ya nȳowi a fili sin yeheyerzhe nta kiligii taanri kasannaga ninkanyi na, nkiimu lantawi a tigile seeni ke: Afiriki Ji Sidi, Ili Morisi na Mar̄oki. Afiriki ji Sidi, BRICS t̄owi kili la na Ili Morisi j̄en kiliigi nkii ki a yeh̄e ta karaa na ke, Maliwi si nja kire nkii ȳo nwile si wu yeheyerzhe na liziini kili kuli ca masa n̄on yeeli 2063 na. Saharawi j̄onkurugo kiliigi shuunni kaali j̄en lili, kiimu yeheyerzhe kuntoroli si nja Maliwi yeri muke.
419. wilinkanni la na, Viyetinamu na Uruwanda kiliigi j̄en politiki na sinciime kiliigi, nkiimu kisi nja shin yeri kashikantugo teli toronkanna na ke. Mataanna na taari, lantawi na kayeyi nintoroyi ni, Viyetinanmu si nja n̄pyi j̄onyi ntaanna weleme Maliwi ma. Nkii kasannaga yeegi 40 wi saha ni, Viyetinanmu a nkengen kakanhanna wuu pyi, nwewi a wi yige f̄ongi ni a pyi lanta yeh̄lyerzhe kili ke. Wire lantawi j̄ongi ndugiwi ta na yeheyerzhe j̄onmugu politikii, vaanra lancewi na tucuunpi kuli ni ma bara kiin jagawi zuliwi na.
420. Ma bara kire nkii kiliigi na, yeeli 2063 kat̄egeli nincaagiseewuugu kii, ma yiri Afiriki t̄ongb̄owi ni ma yeh̄e kan 2033 yee kewi ma, lere a pyi kaa neli a laj̄on wu j̄ankanni c̄enkannaagi kii na, kire nkii yee kewi ninpaagi funḡon ni.

LANTA: LANTAWI J̄ONYI J̄EN SHUUNNI

- **NTAWI NDUGUWI NA KILI FUNḠON NTAWI/SHIN MAHAN SHIN**

421. Maliwi wye p̄w̄onkanni ni nk̄engenwi m̄eena, lere a yaa li pa na nk̄engen seewuu ni kili lantawi ni, masa n̄on kili funḡon ntawi yeeli nduguwi j̄ongi ningenwogi pyi(10%) j̄onyi shuunniwi dugunkanni ni j̄ankanni teli funḡon ni. Lere karinkanni na, kili a pyi a yaa li ja li funkaali yili, na lere j̄en ma pyi kiliigi ni nkiimu shin manhan shin lanta j̄on si ndugi n̄on dolariwi kanpyaagi 13900 nayeeli 2063 ni ke.

- **KANPYAA NINJ̄ENH̄ENḠEN NTA**

422. Nkii nij̄in funkaagi si yili, karaa a yaa ki gbegele si yaari wa tiye na, kili ni na kiliigi sh̄oh̄olo ni. Lere a pyi a yaa li pa na kanpyaa seewuugi nwolo ni(kili funḡon ntawi kajime ni. J̄ongi nimewogi j̄en (20,29%), ki a pyi a yaa kip yi kire tayahayi taanri(61,8%).

- **S̄EKIT̄EERIWI SH̄ONWUWI WI J̄EN KILI FUNḠON NTAWI (PIB)FANHAN C̄EGE**

423. Maliwi a yaa wu lawulo wi np̄w̄owi na s̄ekiteeriwi ninciwi (j̄ingi faawi na) si wi s̄ekiteeriwi sh̄onwuwi(yaari nk̄engenwi) na s̄ekiteeriwi taanriwuwi(faaj̄onyi) suli seeni si lapyiceyi mugi nta nij̄enhenwi m̄eena. S̄ekiteeriwi sh̄onwuwi a pyi a yaa wi kili funḡon ntawi (PIB) taagi fanhan wogi ȳo, 40%, nkeki suli j̄ingenj̄onh̄onyaari nwuliwi kye kurugo ke , na yaari nk̄engenj̄enhenwi, na wire a pyi a yaa wi pyi 26% ma taann na kili funḡontawi (PIB) ni.

- **KAC̄ENM̄E, MUTANMA KUSH̄ĒE NA LANCE**

424. Kac̄enpi s̄ekiteeriwi sira landingen funḡon lantawi (PIB) j̄unḡon ni. Lancewi tayeregi j̄en a pele funḡon ntawi ni nime m̄e, kire j̄ongi si ni a pyi a yaa ki faa yeegi ninpaagi 2063 ni m̄e, li miinta nk̄engenwi a pyi a dugu a n̄on 3,6%. Ne li j̄en mutanma kush̄ēeli ke, lere wu ntawi j̄ongi a pyi a yaa ki a duri yee ke manhan yee ke funḡon ni , si n̄on CFA canpyaagi miliyaari 3 na.

- **LANTAWI KANPYAA NWULO**

425. Wu funkaali seewuli kanpyaagi si nta lantawi na supyigiri nkεengewi kajime ni, Maliwi a yaa wu kaafōogi gbegele nkεengiwi mēena.lere ni lantawi kanpyaagi jōngi a pyi a yaa ki nōn fungōn ntawi (PIB)80% na, Kiin kanpyaagi ninjēnhengi shiwi puni(IDE) ppyi a yaa ki CFAkanpyaa miliyaari 3000 , ma li ta nanppuubi ninwuliigi a pyi a yaa ki a duri seeni yee kεε shuunni fungōn ni si nta ntigi seeni si nōn CFA miliyaari 900 na yeeli 2063 ni.

SUPYIGIRE YEHYERESHĒ NIMŌNGŌNWU

- **FŌNGI NCĒRENGĒ NA SUPYIGIRE SANĀŌNKŌRŌLO**

426. Fōngi nōngi napan wogi ka yere (44%) na, na fungōn nworogo ni, ki a pyi a yaa ki tigi seeni yeegi ninpaangi 2063 ni, ma pyi 10% yε. Si lere ne kapiili kwō, kili nafuwi nurungōntala wi a yaa wi pyi, si sariyawu na ninkinti tigile. Na 0,24 ni GINI yaceye, Maliwi a pyigi pyi killigi ni nkiimu karaagi ki a jōntaanna dijēnwi nike. Luhō nkan kili supyeri puni ma, lere jin nincaali yeeli 2063 ni , na 100 % nyili ni.

- **LANĀENWI NA TUCUNPE**

427. Kanpyaagi newi kaanti na tucuunpi jōngi ni ma taanna na kalipyenyi na lōkitōropyenyi karitiibi ni li pyinkannana jin tōn kaa si lapyifeebi ninceemi ta kili ni.lere ni, iniveresite viritiweliwi porozhewi nyiliwi na kuloogi mege wuubi, npa muna, Sikō, Gawo, Tumutu, Bajagara na Kayi porozhēebi jan mε, lere si labara lancenwi seewuwi ntigiliwi na, ma bara, lamege kaanti ncenwi na ncenwi kayehencaali na kili ni.

428. .Ma yō a nōn 2063 na, nakōobi puni mēeyi yi a semε jōnhōn kalipyenyi nike, pire a yaa pi ja a kaanti jōnhōn jan, si la cēn nkaliwi, semeri, ntōrōwi na kubaruwu gbegelewi mege kaanti ni. Li jēn amōn mu, ningen kalipyenwi na nijin wuwi kalikōsemēebi a yaa pi pyi ncenwi na sinciime mege kaanti wuu ma nōn 60% na. Jnankanni nivōni li cankanna na, Malishin manhan yee 76 ta, kilε wuuli si nta anōn wun, ma li jūngu pyi lōkitōropyenyi seewuyi : lōkitōropyenyi seewuyi jēn160 , nyeyi a faanri masi lapyiyaayile yi ni ke, yi lapyifeebi koli jēn mε, shin manhan shin si nja wenpyi (4) ta, lere jēn 25/10 000, tucuunpi zuliwi mege asiransiibi (AMO), RAMED na RAMU a pili kili puni ni (kilishiinbi62 %).

429. Maliwi fungōn a pele wi jankanni nivōni gbegelewi ni. Wi laki jēn si npyi kiliigi ni nkiimu supyigiri yehyerezhewi karaagi jōngi a duki ke(IDH) na kacēeli jōngi jēn 0,880 yeeli ninpani 2063 ni. Kushēeli mege faajōngbōyō na kuran

FAAJŌNGBŌYI NA KASANNAGA NCĒNWI

- **FAAPYIYAAYA NA HYAFEYĒ NA KAUAN KARAGI**

430. Maliwi a yaa wi nuru a pyi jagawi kuuyi tacirige, npa wi a pyi a yε mε. Lere mēena, kushēε mege faajōngbōyi a yaa yi gbegele ma bara kuuyi seewuyi nyala na tōnōn kuuyo, ma bara luhō kushēε kuuyi na, si kili kuloogo na jōnkurugo kiliigi sogo kiye na , kire nkii karaagi npyiwi jēn wayibi jagawi si she yehe na, si lantawi jōngi durungo, supyigiri si ntigile. Lere shēnkanni na, ma nōn yeeli 2063 na, kuuyi 64 % si nyala na poro ni si terenwi kuugi yala nōn km 3000 na, ma bara luhō nama kushēε kuugi na, ma nōn km 2334 na.

431. Kuranwi ntawi saha j'en nwaha seewu wuu kili ni. Sekiteeribi puni a sogo kuranwi na ((liziniibi, tucunpe, lancenwi, faaɗɗonyi, tashonyi). Yeeli 2063, muka Malishiin 10 yɔ, 9 si nja kuranwi ta, ma taanna na kuranwi ninurungɗonyalawi politikiibi na snciime karaagi ni si kili kuranwi katanpi she yehe na, wu si nja kuranwi ta nkan supyeri 70 % ma na kuranwi ninurungɗonyalawi ni yeeli 2063 ni.

- **KASANNAGA LANCŒWI TANKANNI YAAYI, KAFŒŒNGI NPYIWI NA YAKILIWI NTANWI MEƒE KARAAGI**

432. Maliwi a yaa wi a kafɗɗongi npyiwi na faaɗɗonfɗonyi nyalawi suli, si ja, lanpyinaari tun, si lantawi she yehe na. Lancɗewi tankanni kubaruwi gbegelewi j'en lantawi yeheyerezhewi fili tasingen, nkemu ki na yereli na yaari npuguwi see cengi ni dijenwi ni . Karaagi karinkanni a li ce na Malisniinbi 95% si nja enterɗetiwi meƒe karaagi gbegelewi ta yeeli 2063 ni.

433. Lerenforcementdescapacitésuniversitairesaaussipermisdefavoriserledéveloppement destalentsetdescompétencesenmatièreLancɗewi ntigiliwi iniveresiteebi ni, lere a ja a lancɗewi shiwi puni suli,(IA) yakiliwi ntaanwi gbegelewi kajime ni, ma bara kafɗɗongi npyiwi jɗongi ntawi na ma taanna na yakiliwi ntaanwi meƒe karaagi newi ni jingi faawi, liziniibi faaɗɗonyi ni.

KANWŒRŒ FAANŒNGBOYI NANHANTI

434. Manhanma politiki yepnyngenwu na nanhanna pyincenne tayeregi pele vaanrawi lantawi yeheyerezhewi na kanwɗɗɗo yaari gbegelewi ni.

- **PILIGI YAARI NANKANNI NA BA, ARAPYI KANPYAAGI FUNVIGE GBEGLINKANNA**

435. Ma taanna na piligiyaari cenkanni kara (CPI), jɗongi ntigiliwi ni ma non (28) na, piligiyaari saha j'en kapii seewulo Maliwi kili jɗongonfeebi ma, karaa na ki gbegelewi ni kaali meena nkaa, karaa saha kii j'en tɗɗoyi ni si CPI jɗongi non 70 na, nkii ki si kili yɔ non killigi ni nkii mu piligiyaari zhɗowi a cere ke. Ma taanna na baarapyi kanpyaagi jɗongi ncawi ni, Maliwi laki j'en si karaagi puni pyi na funvigi ni ma non yeeli 2063 na, si wi baarapyi kanpyaagi jɗongi taanna na 100/100 ni.

- **KANWŒRŒ FAANŒNYI GBEGELIFEEBI NINCAALI A YILI**

436. Faawi pyinkanni seewuli nyiliwi kanwɗɗɗo faaɗɗonyi ni, lere manhan npa na muntanma na magan ni kanwɗɗɗo shiinbi puni ma. Nincaali j'en nemu ke, kanwɗɗɗo shiinbi 90 % pyikanni nincaali si yili yeeli 2063 ni.

KAKANGAN5:JANKANNI YEHETASINYI JUNKURUMŒN

KAKANGAN5:JANKANNI YEHETASINYI

JUNKURUMŒN

N°	Endikateeriwi keengenkanni	Nkeengen wi Nɗonyi 2023	Tɗɗɗeegi				Karaagi yehe tacage	Kaali meƒe faaɗɗongi
			2033	2043	2053	2063		
1	PIB wi duginkanni(%)TCAM	4,9	11,9 %	10	10	10	INSTAT/DN PD	INSTAT/DNP D
2	Yaari ninwuuri jɗongi puni ma taanna Na (%PIB) ni	24,6	19,7	41,2	51,3	61,8	Lapɗori	INSTAT

3	PIB Fapangi (PIB Sekiteeribi puni)						Lapoori	INST AT
4	-Sekiteeriwi ninciwe	35,6	30,8	25,8	20,8	15,8		
5	-Sekiteeriwi shonwuwe	19,5	25,2	30,2	35,2	40,2		
6	-Sekiteeriwi taanriwuwe	36,7	36,2	36,2	36,2	36,2		
7	Yaari nkeengenwi sekiteeriwi zhanwe PIB ni (%)	6,44	11,44	16,44	21,44	26,44	Lapoori	INSTAT
8	Kaceengi zhanwe PIB ni	24.2	26.5	29	32	35	Kaana Lapoori	CPS-SICA EPIP
9	Kiinshiinbi ninwuluugi pangi (Miliyaaribi FCFA kanpyaa ni)	507.6	1015.2	2030.4	1500	900	Lapoori	CPS-CI
10	Lantawi pangi (%PIB ni)	31.7	55.6	69,2	70,4	80,5	Lapoori	INSTAT
11	Mutanma kushee kanpyaa (Miliyoo pangi ni)	-	985	1400	2000	3000	Torongi Semewi	DNTH
12	Lancenwi zhanwe PIB ni	1,3	2	2,30	3	3,60	Torongi Semewi	CPS/CJ
13	Tauxd'endettement	50,4	53,4/65	70	65	55	Lapoori	DGDP
14	IDEBi pangi (miliyaari ni)	290,1	606,4	1212,8	2425,6	3032	Lapoori	CPS/CI
15	Kuuyi yi a yaa na poro ni ke (%)	4.02	8.5	16	32	64	DGR Lapoori	DGR/CPS/ET C
16	Poro kuuyi ninyalayi ninbarayi (KM pangi)	40	1000	1000	1000	1000	DGR Lapoori	DGR/CPS/ET C
17	Toonon kuuyi yi a yala ke (km pangi)	643	1200	1800	2100	3000	SOPAFER Lapoori	SOPAFER/ET C
18	Linéairedevoiesnavigables (km)	1308	1600	1800	2000	2334	COMANAF Lapoori	COMANAF/ET C
19	Faaponyi yi a yaayi ta ke (yafenpen ta ke) (kanpoholo pangi)	69,1	111,8	184,2	303,9	501,5	DNGR Lapoori	DNGR
20	Faapyi yaari nintaari (Tooni miliyoo pangi)	10,288	15,500	23,405	35,341	53,365	EAC Lapoori	CPS/DNA
21	%bi faapyibi a ta kafongni na kasannaga ncewi tankanni nyiliwi ni ke	30	80	100	100	100	IER Lapoori	IER
22	Koonni ti a weri ke (toonni kanpoholo ni)	690	1570	1670	1850	2000	DNGR Lapoori	DNGR
23	Kaari puni ti a ta ke (toonni kanpoholo pangi)	99,7	275,3	508,2	938,1	1731,5	Lapoori	DNPIA/CPS SDR

N°	Endikqtæerizi kœengenqanni		Nkeengen zi Nanyi 2023 ni	Tɔn Ceyi				Kqrqggi yeh tqçyi	Kqli ,ege fqqranyi
				203 3	2043	205 3	206 3		
24	Nijirinpi pi a wa piye na ke (Tɔnii kqrɔhɔɔ0		13,6	22,8				Lapɔri	DNPIA/CP S SDR
				165,6	212,1	275,2	338,7		
25	Ninyi yi a gbege ke	Ninyi panyi(ha kanpɔhɔɔ ni)	630,9	2120	3320	4520 0	5720	Lapɔri	DNPIA/CP S SDR
		Siceyi pongi	46	10 6	166	226	28 6		
26	Kuranwi tafeebi pongi		55,8	82	90	100	100	Lapɔri	Kuran minisirigbag a
27	Kuranwi ninkanwi(MW ni)		587	2397 ,1	5078 ,2	8271 ,9	13474, 0	Lapɔri	CPS/MEE
28	Cangi kuranwi ninkanwi		7,2%	59,9 %	59,9 %	59,9 %	59,9%	Lapɔri	CPS/MEE
29	Kuranmœeni(KM kapɔhɔɔ ni)		10,9	12,9	14,9	16,9	20	Lapɔri	CPS/MEE
30	Kuranwi ninurungɔwalawi ninjiwi pongi kuranwi ceyi ni		11,3	40	50	60	70	Lapɔri	Kuran minisiri gbaga
31	Kaligbaya ninyaayi pongi(kapɔhɔɔ)			50	10 0	15 0	200	Lapɔri	CPS/SE
32	Iniveresiteebi pongi			5	2	2	2	Lapɔri	CPS/SE
33	Nɔnhɔn kalipyenyi kaanti kɔfeebi na pi lancenwi ninpyiiri pongi, semenkanni, kalinkanni, terenkanni na kubarwi gbegilinkanni ni		-	80	90	10 0	100	Lapɔri	CSP/Educatio n
34	Kalikɔrɔ semœebi pongi ma foro ningen na nipin kalipyenyi ni Ncenwi na sinciime mege kaanti STEM (%)		-	40	45	50	60	Lapɔri	CSP/Educatio n
35	Fongi keengenanni pongi (%)		43,9	32, 0	25,0	16, 0	10, 0	Lapɔri	INSTAT
36	Shin manhansnin zhan, ntawi ni		2517	304 8	5000	811 0	13900	Lapɔri	INSTAT
37	IDH		0.428	0.5 50	0.650	0.7 50	0.88 0	Lapɔri	INSTAT
38	Baara tanbaari pongi		6,4	7, 3	7, 0	6, 4	5,2	Tɔrɔngi Semewi	ONEF
39	Shiwi nintawi pongi teesini ni		58,6	62	70	73	76	EDSM	INSTAT/CP S

40	Ninkuubi jɔngi(shiin1000 jɔn ni)	9,0	5,1	4,8	4,0	3,2	EDSM	INSTAT/CP S
41	Nankɔɔbi ninkuubi jɔngi(1000 jɔn ni)	54	25	15	9	5	EDSM	INSTAT/CP S
42	Yanpyaari mege weeri tankanni jɔngi kili puni ni	93	100	100	100	100	DPM	DPM/DGSP

N°	Endikateeriwi Keengankanni	Nkeegenw i jonyi 2023	Tɔncɛyi				Karaagi yɛhɛ tacayi	Kaali mege faaɔnyɛ
			203 3	204 3	2053	2063		
43	Pyineebi ninkuubi jɔngi (pyii ninziimi 100000 ni)	325	19 4	13 8	98	70	EDSM	INSTAT/C PS
44	Tucuunpi mege baarapyiibi jɔngi (Shiin10000 meena)	6	10				SIGRH	DRH
			90	10 0	150	160		
45	Lokitorɔpyengbɔyi yi a faanri yaayi a le yi ni masi yi kaanti tigile, yi si jɛn mu jɛn kurungi shɔnwugi ni ke	-	20	20	20	20	Lapɔɔri	CPSSANTE
46	Lokitorɔpyengbɔyi yi a faanri yaayi a le yi ni masi yi kaanti tigile, yi si jɛn mu jɛn kurungi taanriwugi ni ke	10	19	28	37	46	Lapɔɔri	CPSSANTE
47	Lokitorɔpyengbɔyi yi a faanri yaayi a le yi ni masi yi kaanti tigile, yi si jɛn mu jɛn kurungi Siceerewugi ni ke		2	3	4	5	Lapɔɔri	CPSSANTE
48	Nɔnkannaagi jɔngi jingen ceyi na, km 5 manhanmafungɔn ni (%)	58,6	60	70	80	95	DHISD/ annualSLIS	DHISD/DGS HP
49	Jingenjɔnhɔn yaari nwuliwi mege faaɔnyɛ nyala		12	3	3	3	Lapɔɔri	MIC/MM
50	Sima tawuluyi vaanri		4	1	1	2	Lapɔɔri	MIC/M M
51	Liziini faaɔnyɛ vaanri		30	30	50	50	Lapɔɔri	MIC
52	Transparency International piligiyaari jankanni jonyi taannakanni ni	28/(136/180)	45	60	70	80	Lapɔɔri	Transparency.o rg
53	Baarapyi kanpyaagi ki a jɔnmugi ke, kire (IBP/100) jɔngi	65	86	90	95	100	Lapɔɔri	MEF
54	Shin manhan shin mege Zhuziii jɔn	1/44795	1/350 00	1/300 00	1/250 00	1/200 00	Lapɔɔri	CPS
55	Jinyi ceyi ninkagayi nye yi a nurungɔn a yala ke ('ha kapɔhɔlo ni)	343,3	343, 3	377, 6	415,4	456, 9	SNGIE	DGEF
56	Kili jingen ceyi na luhɔwuyi sanɔn wi a kɔri ke, yire puni jɔngi	14,14	14,1 4	20	25	30	SNGIE	DGEF
57	Kanwɔɔ faaɔnyɛ gbegelifeebi nincaali yilinkanni jɔngi	25	55	70	80	90	Lapɔɔri	CPS
58	Ninkinbaari (GINI ncewi yaaye)	0.32	0.3 0	0,2 8	0,26	0,24	INST AT/ DN	INSTAT/DNP D

							PD	
59	Shiinbi pi na luho nizaangi taa ke, pire (%)	72,1	95	100	100	100	Lapoori	CPS

N°	Endikateeriwi keengenkanni	Nkeengen wi janyi 2023	Tɔɔn ceyi				Karaagi yehe tacage	Kaali mege faapo
			2033	2043	2053	2063		
60	Entereneti yafeebi jɔngi 6Mo (%)	62,81	80				Lapɔɔri	CPS
			7	5	2,5	2,5		
61	Maliwishiinbi pi a je npii tucuunpi zuli asiransiibi ni ke (AMO,RAMED, Mutuelle de santé)/RAMU(%)	21,90	32	42	52	62	Yeeli Lapɔɔri	DNPSES

Kaamicaga : kakangi ni supyigiri na lantawi yehereznɛwi kacɛgi seewuugi ji ma kili yeeli 2063 mege yere ke, kire na jankanni seewulo cɛɛ, kili nunpangi mɛɛna. Nincaagi nyiliwi si npa na kanpyaa neni, lancenwi, kayhencaali nayeheyerezhewi ni. Maliwi a yaa wi supyigiri na manhanpi tawahayi seewuyi were kɔn, na yire jɛn, fɔngi ciri nkalagiwi na ti nkɔwi. Sancɔnkɔrɔli, politikiwi ntigiliwi, na nanhanti pyicenni jɛn karaa ne jankanni nyiliwi si nja jɔn nkiimu kantugo mɛ.

Maliwi pakanna

2063

C&G TAARI WUGI
SINCIME KURUGI NYALAWI

III. CEGI TAANRIWOGI : SINCIIME SHENKANNAAGI SEMENKANNI NA JANKANNI NYILIWI PYINKANNAAGI

3.1. Sinciime shenkannaagi

437. Temoon yeherezhewi sinciime shenkannaagi semenkanni jungi jɛn si Maliwi temoon yeherezhewi jankanni pyinkannaagi seewuugi tegele laha. Seewi, jankanni semenkanni nincaali jungi kanta na li a yaa li yili temoon fungon ni, si nke yibigi « Mige wuu laɛen si she ye ? » jɛn shɔ, sinciime shenkannaagi semenkanni si nke « Shenkanni neshi na wuu si ye ? » jɛn shɔ. Shenkannaagi manhan kunzheeli cen neli si npa na jankanni nyili ni nime ke.
438. Sinciime shenkannaagi tegeli lahawi fili tasingi jɛn zaanrawi ninpyikɔwi tatoroyi, npa snciime zaanrawi jɛn me ma bara karaagi ninpaangi gbegelewi na. Sinciime shenkannaagi tegeli lahawi a pyi ateliye ni, sinciime yibiyi a pyi nwemu ni ke.
439. Ma taanna na sinciime funkaa manhan funkaa ni jɛnhɔn ni, lamege fnkaraa na kategelee tegele a laha npa mu na jɛn me :

Temoon Sinciime Funkaa 1: Kili li a liye yɔ, masi pyi ninkin, lina li kayeyi na kile kuugi jɛnhenwi ni.

Lamege funkaraagi	Sinciime shenkannaagi
<ul style="list-style-type: none"> Ma sɔɔlasiibi karaagi tigile seeni kili taari puni sancɔnkɔrɔli mɛɛna Ma sɔɔlasiibi katanpi tigile liziini kajime ni Ma pyi Arime kɔntinawi puni na fyeg1 nwemu na ke Si npyi Arime kasannanga marama yaayi jɛn nwemu ma ke, diɛnwi puni na fyegɛ wi na, wisi nja vigiri, ntun na ntege pyi teli a wi taan ke 	<ul style="list-style-type: none"> Ma kili fanneenpi, EDS karaagi puni tigile, na kashiyi pyifeebi, kashikɔn yaayi shiwi puni ntawi ni kli ceyi puni ni ; Ma FDS, kili sancɔnsigibii sinciime karaagi puni jɛnhan cɔɔnri ; Kapyiɛn nivɔɔmi nca Arimewi mɛɛna kili liye nyɔwi ntigiliwi kajime ni ; <ul style="list-style-type: none"> Fanhanlene wuu na kiliigi kiibere shɔhɔlɔ nwɔri karaagi ni Arimewi kajime ni (AES na kliigi kiibere) ; Kiliigi shɔhɔlɔ ceyi sancɔnsigili na yi yeherezhewi ntigile; Promotion d'une armée de développement Yeherezhewi Arime nyala (supyigire, lanta na tucuumɔn karaa gbegele...); Marifanpyawi, marifaabi na yaayi yabere karaa ntigile Arimewi ma ; Yeherezhewi ma taanni ni marifagbɔyi nyala liziniibi na kusheyaayi ni ; Nijin kashikɔn yaayi karaagi ntigile na (elikɔpitɛeri, misilii, duronii, mkw nta ni diɛnwi kanpanyi shɔhɔlɔ kashiyi mɛɛna.) ; Vigiri fanhan nkan ntigile Arimewi ma.
<ul style="list-style-type: none"> Ma kakaari pyiwi na nkirigiwi shiwi puni kɔ kili ni 	<ul style="list-style-type: none"> Fanhanlene, karaagi yehenkɔnwi kayehencɔnɔrɔli zuli, kashiyi na kakanpyiili kuli ni, si yɛjɛngen ta; Lanbara kili sancɔnsigibii mege kaanti na ma taanna na kakaari tayirjɛnyi ni;

	<ul style="list-style-type: none"> • Kil ε kulo gbekelenkanna seewulo yeherezhε; • Fanhanlenε ma yehe kan supyeri ma, npi pi a kakaari na nkirigiwi ta ke, pi karaagi ni; • Faarɔnyi nyala kashiya ceyi ni si shiin yɔ yi ni • Sariyaabi ntigile ma yehe kan marifapyaari na burupyaari wuubi ma.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma wuye ntεgεwi na supyigiri yili , masi ti tigile 	<ul style="list-style-type: none"> • Supyeri tiye ncenwi na kasaangi npyiwi mege kali katεgele gbegele ; • Takarayi jungɔnfeebi kayehencɔnrɔli na kashiya nkɔwi zuli ; • Kilishεenri cuncenni neuwi zuli; • Wumu ninkinti nyili na ti zuli pyikannagi puni na ceyi puni ni ; • Ma karaa gbegile si jumɔnvala npyi yili kilεcankannaagi shɔhɔlɔ ni, kisi ja ki a ki pankanni ju kili seekaraagi nyalawi ni sele; • Kilikuli nyahawi li supyigiri nyalawi ntigiliwi fungɔn ni, si wuye sanganyahawi le kiekuugi ni na kiye shɔhɔlɔ ni ; • Ma kayεegi npyiwi puni wa wuye na, wusi npyi jumɔnvaa na ninkinne nyili filitasingen ; • Katεgeegi seewuugi kainkanni zulu, si yepringen nimɔngɔn na ninkinne kulo mugi; • Katεgele gbegele, si nurungɔnyala pyi yeherezhewi meena kashiya toronkɔli jɔnhɔn na ; • Kaana ntigile takarayi kurunyi na kili mege wuyi meena ceebi na nanbaabi kye kurugo, nyeyi si yiye pwo kashiya nkɔwi na yepringi zuliwi meena ke ; • Ma karaa yaha tɔyi ni nkii kisi yepringi na yeherezhewi yili ke.

Temɔɔn Sinciime Funkaa 2: Nanhanna nincenne kile

Objectifsspécifiques	Orientationsstratégiques
<ul style="list-style-type: none"> • Ma fanhan le kili jungɔnfenti na ti tayeregi ni • Ma snciime na yeh1yerezhε kili tigile 	<ul style="list-style-type: none"> • Ma snciime na yeh1yerezhε kili tigile • Ma funvigi na lanpyiwi suli Kili ni ; • Ma kanwɔrɔfanhan tasinyen suli supyeri puni lanpyi meena ; • Fanhanlenε politikii jungɔnfenti ni ma yehe kan snciime zaanawi na ntεgεwi ma ; • Kanwɔrɔshiinbi na takarayi jungɔnfeebi newi kanwɔrɔfanhi nyiliwi ni ma bara yakili karaagi nyalawi na sincan ; • Instauration d’un Pacte sur les grandes questions nationales ; • Ntigile, ma yehe kan snciime sekiteeribi nanhanti ma sincan na pyimaye ma faarɔnyi ni (miniibi, petɔrɔliwi, kuranwi, tucunpe, lancenwi...mkw) ;

	<ul style="list-style-type: none"> • Kili jingenghonyara nwulo kaana na faahonyon nyala, ma bara kushɛɛ, yara nta na ti nkeengen sinciime sekiteeribi ni sincan na pyimaye wuubi pii ni ; • Kili mege kayehencaa nnyi ma yehe kan sinciime sekiteeribi ma; • Fanhanlenen lantawi jonyi ntiliwi pyikannaagi na lantawi ceyi ingbɔyi nkibiwi ni ; • Kanwɔrɔshinbi lantawi jonyi muguwi pi lantawi kafɔngi pyiwi ni ; • Fanhanlene kili jingɔnfenti ni sinciime sekiteeribi kayehencɔnrɔli ni; • Ntawi npuguwi na kafɔngi nnyiwi kanpyaa nwulo ; • Fanhanlene kili ni li nwahawi ceyi na faahongbɔyi kayehencɔnrɔli ni (yakilintaan lantawi na kasannaga ncenwi tankanni zaanrawi).
<ul style="list-style-type: none"> • Ma yeherezhewi katɛgeɛgi shenkanni tigile ma bara kanpyaagi na lantawi kayehencɔnrɔli na 	<ul style="list-style-type: none"> • Fanhanlene katɛgeɛgi pyikanni ni ; • Fanhanlene kili tɔrɔngi pyinkanni ni; • Maliwi jankanni yeeli 2063 nyiliwi na Kili Taari Gbegeliwi Yacengi, (SNAT) na baarapyi kanpyaagi politikwi jonyi ntaannawi na semɛebi na funkaagi na nkeengen ceyi mege semɛebi ni mu ; • Kanwɔrɔkanpyaagi kayehencɔnrɔli ntigile; • Sekiteerebi kayehencɔnrɔli politikwi ntigile pi fungɔn ni na pi kantugo. • Supyeri karaagi newi yeherezhewi politikwi na wi sinciipi ni.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma kanwɔrɔ nanhanti tigile a taanna na nijan ni • Ma nanhanna seewuro ntemu jingɔn kubaaruwi a mara, fyemɛ si jɛ ti ni, gbegile kili neli a yehe kan li kilisniinbi ma ke 	<ul style="list-style-type: none"> • Nanhanti kayehencɔnrɔli puni nnyi pyikanni na nemu pyipi a taan ke masi ligbekile seeni ; • Nanhanti lapyifebi RH lancenwi ntigile, ma taanna na nijan ni ; • Jingɔnfenti lahalawi tiye na, masi politikwi zhan yige kanwɔrɔ nanhanti ni ; • Lantawi mege kayehencɔnrɔli zuli na nanhanti tayeregi ntege ; • Supyigiri zuliwi mege jumɔnvala tigile nime na nupangan si nkeengen legen baarawi ntawi ni; • Kanpyaagi jonyi nurungɔnzaanri pyikanna; • Kili baarapyi kanpyaagi gbegelinkanni nkengen; • Karaagi gbegelincenni zuli; • Lanncewi, tayeregi nbugowi, na kanwɔrɔ politikwi nyiliwi kaliwi, yehenjuwi na sariyaabi kye kurugo; • Kanwɔrɔ nanhanti pyifebi na ti tɔɔnwi wulufeebi shɔhɔlowi ntigile.

	<ul style="list-style-type: none"> • Supyigiri nyalawi newi supyeri puni byenkanni ni ; • Fanhan lenε sariya kili na nanhanti nincenni ni.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma taari nanhanti she yehe na, ma bara nanhanti npiliwi na • Ma taari seewuri ta sulɪ ti si she yehe na 	<ul style="list-style-type: none"> • Nanhanti npiliwi shenkanni nurungon nyala ma bara Kili nanhanti na ; • Fanhanlene kanworoashin na Kili faaronyi ni jemu nanhanti a pili ke ; • Nanhanti pyikanni zuli kuloogi na takarayi ni; • Yeherezhe ma yehe kan kuloogi na takarayi ma ; • Nanhanti npiliwi kapineegi zhewi yehe na; • Redéploiement de l'Administration et des services sociaux de base sur toute l'étendue du territoire ; • Kategelε nyili ma yehe kan wuuginwulo semεbi ntawi ma tonkavuyi na, lancenwi kasannaga tankanni yayi kye kurugo; • Supyeri kyelene takarayi nanhanti politikiibi na sarayaabi nyiliwi ni; • Fanhanlene kanworoashiin faaronyi lapyifeebi na kanpyaagi kayehencaali ni; • Fanhanlene kanworoafanhi nyiliwi ni takarayi ni; • Zuli ma yehe kan tashonyi ntawi na supyigiri nyalawi ntigiliwi ma, ma bara ceyi zogowi na yiye na supyere nenrivorwi takarayi ni, na yi shoholo ni.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma jinyi kayehencoroli pyi na funvigi ni 	<ul style="list-style-type: none"> • Jinyi mege kayehencoroli shenkanni jungon kubarawi gbegecenne yaayi na jinyi shiwi puni ni ; • Jinyi kataanpi gbegelewi nyili ma taanna na pi shenkanni ni jaabi kakanyi ni ; • Jinyi lantawi na lanpuubi kataanpi yalacenne nyili ; • Fanhanlene Kili junanfenti ni ma taanna na Jinyi shiwi puni ni.

Temon Sinciime Funkaa 3 : Lanta seewuu nwewi a she yehe na ke

Objectifsspécifiques	Orientationsstratégiques
<ul style="list-style-type: none"> • Ma kushyaayi shiwi puni mege lanta yili nwemu jon ki a taanna ke • Kili fungon na li kantugo ceyi tama pi a pen ke, ma wεre kon yire na 	<ul style="list-style-type: none"> • Kusheli mege faaronyi na yaayi cuncenne (jingen, tonon, luhε, na nijin kuuye) ; • Kili, kuloogi, kominiibi, takarayi na kuuyi puni nyeyi a yiye ciri ke, yire kushyaayi ntigile; • Kili na kuloogi mege kushyaayi ntigile; • Nizheri na Sinagali gbaluhoyi nama kusheli ntigile; • M aviyoabi kusheli tonwi tigile, masi nijin kushε mege faaron faanri ; • Takarayi kacenpi zuli na toontayaayi gbegelewi ni faaronyi vaarawi ni ; • Kushyaaya nimongonwuyo karaa gbegele;

	<ul style="list-style-type: none"> • Kushæli mæge faarɔnyi gbegele, si lantawi seeçeyi suli ; • Kushe gbegelinkanna seewulo yili, nemu nkɛnyi yi a penhenke; • Faarɔnyi nivɔnyɔn nyala nyemu kasannanga ncɛnwi tankanni yaayi a yaayi a tigili ke ; • Ayeronetiki mæge see lisiini zuli ; • Kushæli mæge faarɔnyi npugi, si yi kuloni tayeregi tigile kushæli kajime ni ; • Fanhanlene kuloni kubaaruwi na laragi mæge kubaaruwi ni.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma yaari npuguwi nimɔngɔnwu ta, ma yehe kan, ñingi faawi, yatɔnbyili na lukɔɔni ma, si ñonyiwi katanpi tigile Maliwi ni 	<ul style="list-style-type: none"> • Ceyi na faarɔnyi ni mɔngɔnwuwi yi a gbegele ñingi faawi, yatɔri, lukɔɔni mæna, nyeyi a tigile masi yere a kili nkæengenwi kakaari sigi ke; • Ñingi faawi ntigiliwi na sumawi faawi pyinkanni nkæengenwi tɔɔyi nwerengenwi ni; • Lanbarawi faapyi manziinbi penhenwi na, na faapyiyaayi nijenhenyi nivɔnyɔn nta ni, ma taanna na lantawi faapyi çeyi ni; • Ceye nyala, manzhin yaayi nyalawi na yi zogolowi mæna • Faawi politikiwi ne ñanɔnhɔnshiin sinciime lantawi seewuwi politikiwi ni ; • Fanhanlene kayehencaali na kaanti mæge karaagi ni yaari npugiwi lancenwi tankannaagi na pyikannaagi yeherezhewi kye kurugo, ma taanna na takarayi ninpyiigi ñnyyi ni ; • La nbara ntawi pyinkanni na yaari nijenhenri ntawi shiwi ni, ma bara caanyi ntawi na ; • La nbara faawi mæge kanpyaagi ninwuugi na; • Ñinyi sancɔnkɔrɔlɔ, sancɔnkɔrɔlɔ ma yehe kan faapyiibi na faayaari ma ; • Iziniibi newi faawi sekiteeriwi ni; • La nbara ncɛnwi pyinkannaagi na kafɔngi ñonyi ntaannawi na yi ñonyi dugukanni ni; • Yatɔnpyaari yanpi nkɔwi (PPR) na yatɔri yanpi ntunwi ntigiliwi, ma bara ma bara wæeri nyalawi na ti nperewi , na yatɔri yanpi yehékɔnrɔ zuwi na wuu ñonkurugo killigini, na killigi shɔhɔlɔ ni ; • Faawi mæge fɔli karaagi ntigile; • Lantawi ñongi nduguwi faawi lanta çeyi kye kurugo nyeyi na ntawi seewuwi pyi ke, ma bara yagbegeri wæeri ntawi na supyeri puni ma, lasi wulo ntowi ni ; • Latɔnbyiili yaari ntigiliwi caanyi puni na • Supyeri lancenwi ntigiliwi na kayehencaali zuliwi, ma bara kafɔngi npiyiwi na, ma yehe kan faawi mæge liziniibi baarawi ma ;

	<ul style="list-style-type: none"> • Faawi yeheyerezhewi shiwi nimongongi ntigile ; • Gbegelencenne ma yehe kan faawi mege kuranwi nizorogowi ma; • Lantawi ceyi mu tayeregi a pele, nperewi, nyiwi na kajanpi kajime ni dipenwi caanyi na ke, yire yeheyerezhewi; • Namongon kayehencoonrolo na toonwulo ma yehe kan yatoonbili na faawi mege kakayi ma ; • Yeheyerezhewi na fanhanlene faaponyi mugiwi ni jingi faawi kuli ni.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma la bara kili kuranwi nincengenwi ntawina • Ma kuranwi katanpi tigile 	<ul style="list-style-type: none"> • La ntawi karaagi na kuranwi katanpi ntigiliwi porozheebi yeheyerezhewi ; • Kayehencaali yeheyerezhewi na yeheyerezhewi kategelee ngbegile kuranwi ninurungonyalawi shiwi puni meena ; • Kanpyaagi nwuliwi nta na kuran dooni nkaa yeheyerezhewi; • Sekiteeriwi mege yee ke kagbegeli seewulo nyili; • Kuranwi sekiteeriwi kayehencoonroli ntigile; • Fanhanlene ma yehe kan kuranwi katanpi ma, luhō kajime ni na kuranwi wabere lontanrawu yeheyerezhewi, pa nikiliyeriwi jen me ; • Wuu na kiliigi kii shoholo zogo yeheyerezhewi wuu • Liziniibi yeheyerezhewi ma yehe kan kuranwi ninurungonyalawi kankannaagi ma ; • Toonwi tankannaagi saangi nyili kuranwi yaari kajime ni.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma la ntawi mege liziini yaari nkeengenwi tigile • Ma liziini baarawi she yehe na sekiteeribi ni, npiipi manhan ja a la bara lantawi na seeni ke. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nkeengenwi mege liziiniibi katanpi ntigile, ma yehe kan takarayi lanta woori yaari ma; • Yaarinwulo liziiniibi yeheyerezhewi, luhoyaayi nkengenwi kiye kurugo; • Yeheyerezhewi ma taanna na lantawi kanpanyi puni na wi lamegewuwi, liziiniibi faaponyi, faawi lantaceyi, na fili zin ni lantawi seewuwi, faaponyi nyalawi, ma bara kuloogi puni jingeyaari ceyi na ; • Yeheyerezhewi ma yehe kan kaceengi toon seewuwi nta ceyi ntorowi ma liziiniibi kye kurugo ; • Liziniwi mege karaagi puni kayehencoonroli ntigile; • Liziniboyi jenhena na yi yeheyerezhewi; • Kyeyi nkeengenwi kajama ntigile yaari kajime ni; • Zuli ma yehe kan faaponyi ma nyeyi a nunpangi liziiniibi ntawi kuli mugi ke; • Manhanma gbegile npepi si kye nkeengenwi sekiteeriwi yili ma taanna na yaari ni ke; • Fanhanlene liziiniibi ceyi monwi na yi kajanpi ni ; • Politikii nyala na pi nyili kangboyi kakayi nurungonyala lizini meena.

<ul style="list-style-type: none"> • Ma jingenɔnhɔnyaari tawuluyi jɛnhɛn masi ti le kili lantawi ni 	<ul style="list-style-type: none"> • Fanhanlene jingenɔnhɔn yaari meɛe lancenwi na jaabi ni, ma bara Maliwi jingenɔnhɔn jingenkoloyi shiwi karaagi gbegelewi na; • Yaari nwuluwi meɛe kayehencɔnrɔli ntigile kili taari puni yehe kurugo ; • Jingenɔnhɔnyaari na petɔrɔliwi meɛe kaana gbegele (miniibi meɛe kalipyenge) ; • Yaari tawuliyi kɔntaraabi jingɔn karaagi cɔnrɔncenne ma bara sekiteeriwi zaanrawi na ; • Fanhanlene kapyijɛengi ni, jingenɔnhɔn yaari nwulo faaɔnyɔni na Maliwi pyimaye ma faaɔnyɔni shɔhɔlɔ ni; • Ntigile ma yehe kan jingenɔnhɔnyaari nwuluwi meɛe kayehencaali, zaanrawi na nwuliwi peremiibi ntawi ma ; • Faaɔnyɔni nyala nyili jangi jɔnhɔn ni manhanpi sancɔnkɔrɔli fungɔn ni; • Kyeyi sannanwi nwuluwi karaa ngbegile na tawuluceeri ninpyaari nyala ; • Jingenɔnhɔn yaari meɛe zaanri na nwulo sinciime kulo; • Zaanra na nurungɔnyala ma taanna na ceyi ni yaari wulwnkɔɔli jɔnhɔn na; • Jingenɔnhɔn yaari nkeengenwi meɛe faaɔnyɔni nyala ; • Jingenɔnhɔn yaari puginkanni karaagi jɛnhɛn.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma kubaaruwi gbegelelinkanni yeheyerezhɛwi tigile, masi kubaaru kankannaagi nivɔɔngi, TIC pyi lantawi fili tasingɛn Ma kasannaaga ncɛnwi tankannaagi seewuugi faaɔnyɔni yala • Ma pyi kasannanga ncɛnwi tankannaagi bgangbɔɔ Afiriki ni 	<ul style="list-style-type: none"> • Takaragi meɛe kubaaru gbegele manzhiin nyala; • Kubaaru kankannaagi (TIC) meɛe faaɔnyɔni nyala, ceyi meena yiye na ; • Kili faaɔn nyala jingi na nijinwi meɛe kayehencɔnrɔli meena, (INDG) ; • Kili meɛe kategele nyala nijinwi kategeegi meena; • Kafɔɔngi ninyalaagi meɛe barawi nyili kubaaru kankannaagi (TIC) kuli ni, si kaanti pyinkanni, tucunpi, kusheeli, jagawi, jingɔnfenti na nanhanti she yehe na ; • Lancenwi meɛe kubaaruwi gbegelewi zuli; • Ma kubaaruwi gbegelewi na ncɛwi pyikannaagi pyi kajama, kavɔɔngi, faaɔnyɔni see ka na sekiteeri nivɔɔnmi na baaraɔnyɔn nyala ; • Ma kasannanga ncɛnwi tankanni le lancɔnwi nkeengenwi ni, roboobi , cɛeri npyiwi, yakiliwi ntaanwi karaagi na kanpanyi seewuyi yabere na; • Kayehencaali seewuuli karaagi nyiliwi sekiteeriwi ni; • INDG nyiliwi, jingi, nijinwi na tɔrɔngi meɛe kubaaruwi kye kurugo ; • Nijinwi meɛe kategeli nyiliwi kili ni, ma bara satelitiibi ncaannawi nyiliwi na ; • Fanhanlene lancenwi ni Iniveresiteebi ni, si kacɛengi na lancenwi tigile (IA) yakiliwi ntaanwi kajime ni ; • Jɔnyɔni ntaanna , ma yehe kan, kavɔɔngi na nintayi ma, faawi, liziniibi na faaɔnyɔni nincaayi meena ; • Kavɔɔngi kayehencaali faaɔn nyala na nyeyi a jɔncun ke, ma yire kiri werengen ; • Kajama ceyi nyala kubaarukan yaayi ntawi meena ; • Ma kubaaru meɛe faaɔnyɔni seewuyo yala, kubaaruwi kancenni na manzhiinbi jagawi yeheyerezhɛwi meena.

<ul style="list-style-type: none"> • Ma kacɛngi, mutanma kushɛli na lancɛnwi pyi yɛhɛyɛrɛzhɛ kaa 	<ul style="list-style-type: none"> • Zuli ma yɛhɛ kan mutanma kushɛli kafɔngi ma, nkii ki a, lancɛnwi, kayeyi na takarayi kacɛngi le dani ke ; • Yɛhɛyɛrɛshɛ ma yɛhɛ kan lancɛnwi na kavɔngi nyalawi ma; • Nurungɔnyala ma yɛhɛ kan kili lancɛnwi mɛgɛ tɔɔnyaayi ma ; • Lancɛnwi dipulomasiwi yɛhɛyɛrɛzhɛ; • Faaɔɔnyɛ yɛhɛyɛrɛzhɛwi ma yɛhɛ kan, mutanma kushɛli, lancɛnwi na kacɛngi zuli sɛkitɛɛriwi ma (kacɛngi kanyi, kacɛngi cɛyi, mkw.) ; • Kacɛngi, mutanma kushɛli na lancɛnwi sɛkitɛɛriwi faaɔɔnyɛ manhanpi gbɛgile na yɛhɛyɛrɛshɛ sariyaa ntigile ; • Yɛhɛyɛrɛzhɛ ma yɛhɛ kan mutanma kushɛli jɔngɔn karaagi puni ma; • La nbara ntawi na tankanni jɔngi na ma yɛhɛ kan, kanɛngi, mutanma kushɛli nalancɛɛwi faaɔɔnyɛ ma ; • Zulu ma yɛhɛ kan pyimaye ma karaagi pyifɛɛbi ma, na yaayi ni nyeyi si pi katanpi tigili ke ; • Kacɛngi, mutanma kushɛli na lancɛnwi mɛgɛ faaɔɔnyɛ yɛhɛ nkan liziniibi sɛkitɛɛriwi ma; • Lancɛnwi nintayi na wi faaɔɔnyɛ ntigile Maliwi ni, na kili fungɔn na li kantugo yaari yinkanni ni ; • La nbara kajanpi na ma yɛhɛ kan yaari ma (takarayi kacɛnpi, mutanma kushɛli na lancɛnwi kuli ni) ; • Politikiiibi nyili npi pina fanhanleni tigile pyimaye ma sɛkitɛɛriwi lantawi cɛyi zuliwi ni ke.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma lantawi kanpyaagi tayiriyi jɔnhɛn 	<ul style="list-style-type: none"> • Fanhanlɛnɛ kili fungɔn yaari nwawi na tiye na (kanpyaa tamaraya, lanpu cɛyi ntigiliwi, lanpu nkeengen...) ; • Kili fungɔn kanpyaagi kii tayiriyi gbɛgile (ac- tionnariat populaire, partenariatkanwɔrɔ karaa na kapyinjɛngɛrɛ (PPP) npyi na, jɛɛrɛvorowi pyifɛɛbi nkeengen...) ; • Fɔɔli jɔwi mɛgɛ sinciime kulo seewulo nyala; • Lantawi pyifɛɛbi mɛgɛ kaanti zhɛ yɛhɛ na, kanwɔrɔshiinbi zhan mu jɛn; • Karaa gbɛgile, faaɔɔnyɛ si ja yi a bankiibi kanpyaagi taa seeni ; • Kanpyaagi tayiriyi nivɔnyɛ ntigile npa NBD/BRICS jɛn mɛ (yɛhɛyɛrɛzhɛwi mɛgɛ banki Nivɔngɔn) ; • Kanpyaa tayirige nyala, kuloni/dipɛnwi kungi ka na ; • Kanpyaa gbɛgelenkana seewuli nivɔnɔn nyili na kayɛhɛncɔnrɔlɔ bankii, yɛhɛyɛrɛzhɛ bankii na kiliigi shɔhɔlɔ kayɛhɛncɔnrɔlɔ kanppya ni • Sariya mɛgɛ kara gbɛgele ma taanna na lapyifɛɛbi mɛgɛ kaanti ntigiliwi ni caangbɔyi mɛgɛ kayɛhɛncɔnrɔli mɛena; • Lantawi seewuu mɛgɛ politikii nyala na pi nyili yaari na kanpyaagi caangbɔgi yɛhɛyɛrɛzhɛwi na ntigiliwi mɛena.

Temɔɔn Sinciime Funkaa 4: supyigire yeherezhe seewu

Lamege Funkaraa	Sinciime Shenkanaagi
<ul style="list-style-type: none"> • Supyeri a cere ceyi mu ni, na ceyi mu karaagi nen a tigile me, ma yire gbegile a nen • Ma yeherezhe wi mege lanta kunyon seewuyi gbegile kuloogi ni 	<ul style="list-style-type: none"> • Lantawi yeherezhe sinciime kuugi nkii kisi takarayi toonwi tankannaagi tigile ke ; • Kuloogi nkiimu supyeri na nenhen me, ma kire teger na lapyifee ni npiimu pi si nja ki lanta ceyi gbegile nen ke; • Baarawi tankannaagi karaagi ntigile lanta ceyi ni supyeri na nenhen, na pi karaagi ni a tigile nyemu ni me; • Yeherezhe wi zuli kanworo ceyi ni nye yi si nja kajanpi tigile na yi tonta ceyi nimongonwuyi ni ke ; • Ntoro na lapyifeebi nijenenmi nca ni kuloogi puni ni, supyigire yaayi ntawi katageegi kye kurugo, li teli ni ; • Tekinopoliibi nyili kili kulogboyi puni ni; • Lamege faaponyon na yi yaaya nta kuloogi puni ni ; • Keengenkannaagi kii kamicaa nba supyeri nenhenwi na ti talankanni nen yeherezhe wi katageegi ni me (tegbiiri na tetoonni fungon ni) kanpanyi puni na sekiteriibi ni ; • Karaagi gbegilifeebi puni zuli pi kyeleni na superi nenhenwi, kangboyi na taari kayehencoonroli ni; • Fanhanlene, ma yehe kan karaagi nontaannawi na kanworo politikiiibi na kangboyi na jeevorowi mege wuubi na.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma Malishin seewu gbegile, nwemu supyigire a tigile, si fanhan le kilishengiri mege lancenwi ni 	<ul style="list-style-type: none"> • Fanhanlene supyeri lancenwi na ti kapyiigi ni ma yehe kan, kili toonceyi, kili mlge karaagi ntigiliwi, kanworo fanhan na kayeyi na kili seeceyi npelewi ; • Kaana nyili ti fanhanlene ma yehe kan, wiye ncen , kili kayehencoonroli naliyenyowi mege karaagi zuliwi ntigile ; • Yeherezhe ma yehe kan kilishengiri npeiwi mege kaanti npyiwi ma kalipyenyi na iniveresiteebi puni ni ; • Karaa nontaanna na kii fanhanlene yeherezhe ne kayhencaa, ma yehe kan supyigiri ntigilewi na kilishengiri npelewi ma ; • Kubaarukan yaayi na ceyi zaanra, si kubaaruwi seewuwi ta ; • Fanhanlene kilishengiri nyiliwi ni supyeri puni kye kurugo taari puni yeheturugo ; • Sincan karaa pyifee zuli nanhanna faaponyi na kilishiinbi shoholo ni ; • Sincan kavonngi nyalawi na yakili kayehencoonroli yeherezhe; • Kilishengiri mege kavonngi npyiwi zuli.

<ul style="list-style-type: none"> • Ma la wulo supyigiri ninkinbaari na fɔngi ni, si supyigiri mege lantawi + she yehe na 	<ul style="list-style-type: none"> • Supyigire sancɔnkɔɔyaaga seewugo nta nkeki si hiiliwi tigile supyiyeri puni ma, sinpyi nt !g !wi cɛyaaga kilishiinbi shɔhɔlɔ ni ; • Fanhanlene supyigiri tɔnceyi ni, si yi pili kili taari puni yehukurugo ; • Kanpyaagi gbeilenkannaagi zuli na funvigi ni ma bara pyikanna seewuli na, si ninkinbaari tun seeni takaariyi ni ; • La nbara filiyi ninkinbaari ntunwi karaagi na, ma bara supyigiri mege faaɔɔnyɔ seewuyi ntawi na; • Supyigiri mege faaɔɔnyɔ nyalawi zuli; • Fanhanlene ntui ni ma yehe kan kye kantugo nyahawi ma supyigiri ni ; • Fanhanlene nurungɔntalawi pyikannaagi ni; • Kayehencɔnrɔli na yeheyerezhewi mege cɛyi nyala supyigiri kafɔngi mɛena.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma Faaɔɔnyɔ seewuyi Yala 	<ul style="list-style-type: none"> • Baarapyiibi kacɛpi na pi lancɛnwi ɔnyɔ ntaanna na baarakan faaɔɔnyɔ wuyi ni ma bara lantawi megɛshiinbi piibere na; • Kanpyaagi ne baaratanna kaanti na baarawi tankannaagi ni nanbaabii, ceebi na tayanshiinbi ma ; • Baaarawi tankannaagi nyala na baaracaali mege kaanti ntigile nanbaabii, ceebi na tayanshiinbi ma ; • Lancɛnwi pyinkanni ntigile, si lapyifɛe seewuu gbegele lantawi nimɔngɔnwuu ha supyigire mɛena ; • Karaagi kayehencɔnrɔli ntigile ma taanna na baaratabaali na baarawi ncerɛwi ni napiibi na ficaabi mɛena.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma kaana pyikanna nincenne yaha tɔɔyi ni supyeri puni mɛena, ma bara, ncɛnwi kayehencɔnwi yeheyerezhewi na, si lamɛge kaani pyikanna seewuli ta 	<ul style="list-style-type: none"> • Yeheyerezhɛ, lancɛnwi shiwi puni mɛena ma taanna na kaanti pyicenni ni; • Iniveresiteebi na nijin kalipyenyi IES yabere vaanri kuloogi ni ; • Iniveresiteebi na faaɔɔnyɔ shɔhɔlɔwi ntigile kalikɔsemɛebi nafanwi mɛena ; • Yeheyerezhewi mege kyehencɔnwi na kaanti shiwi puni ɔnyɔ tanna; • Kalipyenyi shiwi puni vaanri na nurungɔnyala kategele nyala ; • Kaani seewuro npyi lamɛge kaakuuyi shiwi ni, ba muna : wenpyili, wɛnyaali, shiwi puni mɛena ; • Kaani seewuro npyi ma taanna na ncɛnwi na kasannanga ncɛnwi pyikannaagi ni ma bara kajama mege lisee gbegele na ncɛnwi na kasannanga ncɛnwi pyikannaagi kuli ni ; • Kategele/kaantɔɔyɔ mege kategele gbegele ma taanna na fungɔn tɔɔnwi na lancɛnwi, kili baarapyishɛnre, ncɛnwi na kasannanga lancɛnwi pyikannagi, ne kaanti pyinkannaagi puni ni, ma yehe kan, pyikannaagi, sinciinpe, ntɔrɔwi ,(STIM) ma; • ɔnyɔ tanna na ncɛnwi kayehencɔnrɔli na baarataanna kaanti na lantawi pankannaagi ni ;

	<ul style="list-style-type: none"> • Kaliwi pyifeebi mege kaliwi na kayehencoonröli yeherezhe ; • Kanworo sekiteeriwi kalipyenyi shiwi puni na kali pyikannaagi shiwi puni mege kajama nyili ; • Karaa jantaanna mege kategelee nyala ma yehe kan kayehencoonröli na kaanti ma si baaranta mege kaana na lantawi sulu kashiyi ceyi ni ; • Fanhan lene pyikannagi na baaranta kaanti ni, lapyifee ta lantawi mege kali kuuyi ni, yaari nkeengenwi meena ; • Lamege baarapyiibi (OS) nta ma bara pi taannifeebi ningenuubi na ; • Lancenwi na yakiliwi ntaanwi zaanrawi mege lantawi yeherezhewi nyili ; • Faanfonon nyala nyeyi a sogo gbegelikannaagi pyikannaagi puni na ke ; • Kanworo na yeherezhe mege kayhencaali nyili Iniveresiteebi ni ; • PPPwi nyiliwi ncwi na pyikannaagi mege kayehencoonröli ni ; • « Yakili ntaan mege lanta nyili, na takarayi yakili karaagi npiwi ni » (kanworoshiin mege Iniveresitee, Sosete Siviliwi mkw).
<ul style="list-style-type: none"> • Ma tucuumon tankanna nivonon gbegile ma taanna na nime teli ni, masi kili tucunpi ntawi tigile 	<ul style="list-style-type: none"> • Fanhanlene ma yehe kan tucunpi mege baarawi pyikanni ni, na lamege faanonyi seewuyo nyala ni takarayi ni, lasi foro yaanpi ntugijeriwi ni ; • Karaa seewuugi gbegile, sincan yanpi na dipenwi kunyi ya sincan yama yehekonro na pi ntunwi meena ; • Kanpyaa nijenhengee newi baarapyiibi na pi gbegilicenni ni ; • Ntoro na Dipenwi mege Tucunpi Zuli Asiransiwi karaagi ni, (RAMU) ; • Farafinweeri mege kayhencaali na ti nyalawi nyili ; • Takarayi mege yanpyaari weeri nyala nyil, ma bara Farafinweeri nincenti nyalawi na, (MTA) ; • Sekiteeribi shoholo see kategele nyili, tucunpi yetorolo, nyiwi na kaana mege karaa meena ; • Tucunpi mege karaagi kategelee nyala ; • Tucunpi karaagi na supyigire mege kubaaruwi gbegilincenne nyili nyili (lariga wenpyi, RSU, mkw) ; • Création des centres de développement et de production de vaccins ; • Fanhanlene, ntigiliwi pyikannaagi ni ma yehe kan faratiwi na tawahayi ma tucunpi kuli ni.

<ul style="list-style-type: none"> • Ma la bara kangbɔyi ntigiliwi na, masi wuu nanɔnhɔn kanyi pyi nime teli nankanna wuyo 	<ul style="list-style-type: none"> • Ntigile ma yehe kan tufenpi na supyigire pyikanni ma kangbɔyi ni; • Tashɔngɔ nincengen tancenɛ fɔngɔnfeebi ma ; • Nanhanna seewuro ma yehe kan kangbɔyi npiliwi ma yi si npi lantawi na yeherezhewi fili tasingen ; • Ntigile seewuu kategelee ma yehe kan tashɔnyi, ma, si kangbɔyi gbegeleɛncenni kibi ; • Kanpyaa seewuugi newi kanwɔrɔ faaɔnyoni ni ma bara supyigiri na lantawi mege wuyi na kusheeli wuyi na ; • Kili mege kangbɔhɔ nivɔngɔn nyala, ma taanna na nime kasannanga teli pyinkanni ni; • Nunpangan mege kangbɔyi gbegeleɛnkanna nyili, Etaazhii nyala kye kurugo.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma ceebi piye nyɔwi lantawi karaagi yli ma bara tucuunpi na kaliwi tantaanpi nyiliwi na 	<ul style="list-style-type: none"> • Filigi nnyi fili tasingen, nanhanti nincenɛnti nyiliwi ni ma yehe kan, kanwɔrɔ politikiiɛbi na nurungɔnyalawi ma , ma bara baarapyi kanpyaagi na nanhanti npiliwi na takarayi gbegeleɛni na ; • Tawahayi nkɔ, nyeyi na ceebi lanpyiwi terengen kantugo ; • Ceebi na ceebi tɔɔbi tayeregi suli, kashiyi yehenkɔwi na yi nkɔwi ni ; • Ceebi zhaanlenne, kangbɔhi kayehencɔɔnrɔli ni , ma bara pi mege kaanti na, pi piye nyɔwi na pi jingi na fɔli ntawi na ; • Faaɔnyoni ntawi ntigile, ceebi na ficeenpyeri ma, ma yehe kan, tucuunpe, kaliwi na baaranta kaliwi ma; • Ntaali karaagi pyinkannaagi npiliwi , si ceebi baarawi pyime taan nangjɔnhɔn ceyi ; • Ceebi zhaanlene yaari ntawi karaagi ni, ma bara faaɔnyoni ntawi na lantawi npuguwi ceyi na.
<ul style="list-style-type: none"> • Ma ficeenpyeri na naniipyeri pyi kili nkɛngɛnwi na ninkinti pyifee 	<ul style="list-style-type: none"> • Ceyi Ntigile, ma yehe kan nɔiɛbi na ficaabi ma, baarawi ntawi, newi lantawi na supyigiri karaagi , kafɔngi nnyiwi, pyikannaagi ni, yaari kajime ni, sija a faaɔnyoni kanpyaagi wulo ; • Fanhanlene ma yehe kan ficaabi na nanpiɛbi mege supyigire na kaliwi faaɔnyoni ma ; • Karaa ngbegele, ma yehe kan, ficaabi na naniɛbi newi na pi yeherezhewi ntigiliwi ma, na kategeleɛ nyala ni pi meena ; • Tucegeme mege karaa nyili, si supyigiri shenkanni yala jɔn ma bara, newi na nyalawi nivɔɔnwi , nafuuwi ncaawi ni.

<ul style="list-style-type: none"> • Ma kili kiinshiinbi zuli, kili yeherezhewi ntawi ni 	<ul style="list-style-type: none"> • KILI kiinshiinbi kalifeebi wa piye na, kili Iniveresiteebi kaanti meena, na karaa nnyi ni kiimu kisi kiin kalifeebi pyi pi nuru a pa kili ni ke; • Malishiinbi pi a teen kiin kiliigi ni ke, ma pire zhanle nanhanti npiliwi na yaari nbinewi na tiye na, si ja a pi kanpyaa nwuluwi tigile kili ni ; • Mali kiinshiinbi zhanlene kili politikiibi nyalawi na pi nyiliwi ni; • Yeherezhewi, ma yehe kan kili kiinshiinbi kanpyaa nwulo ma, na ntoro ni pi lantawi kuugi feni (FAIP) » ; • Kiinshiinbi kacengen politiki nyala na wi nyili ; • Lamege cege nyala vorojeeniwi pyifeebi meena, na pimege cunkanna na kanpyaa nwulo koodi ni ; • Sariyawu kuntoroogo ninceegi nyili kili kiinshiinbi kye kurugo, ma taanna na kanpyaagi nkeengenwi ni.
--	--

Temoon Sinciime Funkaa 5 : Manhanma, npe pi a tigile, pisi a sancankorolo nimoon ta ke

Objectifsspécifiques	Orientationsstratégiques
<ul style="list-style-type: none"> • Ma manhanpi mege karaagi cōnri masi pi sancōn kori a jōn • Ma la bara teli nkeengenwi jūngōn kakaari ntunwi na 	<ul style="list-style-type: none"> • Ntigile na yeherezhewi ma yehe kan manhanpi mege kaliwi ma (nincengen nwewi na shoholo karaa gbegile ke) ba mugu nyala tōnkaa, kilishengiri nyalawi si nja nnyi nemu baa me; • Lancenwi na yeherezhewi ntigile, ma taanna na, supyere, lantawi na manhanpi pyikannaagi, karaa kye kurugo, nkiiki manhan teli teli nkeengenwi jūngōn kakaari na, masi la wulo ti ni ke; • Luhōhi jūngōnyaari kayehencōnrōli seewulo kanpanyi puni na; • Kili shiinbi puni supyigire yeherezhewi nyala na wi sancōn nkō ; • Yeherezhewi kayehencōnrōlo, ma yehe kan jingēn nama yaayi na luhō fungōnwuyi puni ma ; • Wagi na ciri nkōwi ntun; • LIziini mege tōnwulo ceyē, ma yehe kan kakashiliyi na cipōrōceyi yaari nkeengenwi, ntemu jēn a pwo ciiri na me ; • Yeherezhewi ma yehe kan, kiliigi shoholo, wuujōnkurugo kiliigi nakiliigi shuunni shoholo ma, ma taanna na manhanpi na fanhanlenni ni manhanpi mege dipolomasiwi ni ; • Luhō nincengen na ki nijēnhengi nta yeherezhewi sekiteriibi puni ma , nkalagi ka nōn luhōfungōnyaari na me ; • Yeherezhewi ma yehe kan tufenpi faajōn nimōōngōnwugo nta ma supyeri puni meena ; • Cikurunyi ceyi sancōnkōrōli zuli, cicinmenni na nurungōncinmenni kye kurugo ;

- Fanhanlene ma yehe kan, jinyi na luhoyi kayehencoonröli nimongonwuli pyikannaagi ninceengi ma, (GDTE) ;
- Yaari ntawi na ti nyiwi pyikannagi yilinkanni neli na manhanpi sancankori ke ;
- Manhanpi mege kaana ntigile nta shin manhan shin na kanworo ma ;
- Zhanlene, kili yeheyerzhewi nimongonwu ni ntelina teli nkeengenwi jungon kakaari na, ma bara lanwuluwi na ti jongi ni.

3.2. Nankanni nyiliwi ceyi nyalawi

440. Tire nte tunture nyiliwi sira npyi pyaa pyaa, nki yee gbesuunniwi ninpaangi ni, nyili sinciinme karaa kye kurugo. Npe piwelenpi sin pa na ceyi nyala ni, nyiyi si yee keke tepyiigi kan ke (2024-2033, 2034-2043, 2044-2053, 2054-2063) funkaraagi (ningboögi na lamege wuugi) teli manhan teli meena, ma bara sinciime karaagi ninpyiigi na.

441. Maliwi Malifongonwi yeheyerzhewi kunzhæli nyiliwi ma ben na yeeli 2063 ni, jæn na yee keke wuyo sicæere ni.

- **Cegi I** (2024-2033), funkaali ningboöli si npyi, Kili nurungonyalawi, lantawi faajonyi nkeengenwi na sinciime karaagi nyiliwi ma yehe kan nanhanti na vaanrawi ma taanna na lere ni. Ki si kili yaari npuguwi na ti nkeengenwi ceyi jænhenwi tafahayi tigile. Ki si zuli faajonyi yala ma yehe kan, yaari npugiwi ma, kuranwi, jingi faawi, na lanta ceyi nintanpenyi ma, si kili liziniibi mege karaagi tigile. Wuu si nja ju na, kire cegi nincaali jæn, si nwahawi pankannaagi puni tun, na nwahawi tayiriyi seewuyi ntunwi ni, si were ta nwahawi puni na, , yepingi, sancankoröli, kili lantawi seewuwi ntigiliwi ni, ma bara kanpyaagi nwuluwi zaanrawi na fanhanlene nanhanti nincenti ni. Lere ni, ki jungi jæn si kili lanta seewuu yili nbara jingi faawi mege wuwi na, si yetorolo karaa gbegele Maliwi kili mege lantawi ntigiliwi meena. Lere npyiwi si npa na jonyiwi ntawi ntigiliwi ni , kayehencaali, jingen nama yaari vaanrawi na kuranwi kataanpi ntigiliwi na Lapyifeebi ntawi mu a pyi a yaa wi pyi nke cegi katægeegi seewuuli la, kili mege kaanti pyikanni nurungonyalawi baa, ma yehe kan, ncænwi na lancænwi pyikannaagi na wuu kili fungon tænceyi, ma bara tucunmön gbegelikanna nivönön sewulo na supyeri puni meena ;
- **Cegi II** (2034-2043), si fili sin lamege kapyili na, lantawi seewuwi sekiteriibi ni. Kire nke teyilili ni, si ntoro na cegi ninçiigi nintayi ntigiliwi ni, si kili pyi li lantawi yeheyerzhewi jongi ta, na fanhanlene ni nintayi ni (faawi na jingen jönhön yaari nwuluwe...). Ki fili tasnyi yamu jæn, politikiibi na faajonyi nurungonyalawi nyiliwi, lizingböyi ntawi na pyikannaagi seewuugi ntwi ;
- **Cegi III** (2044-2053), kire nke jæn, lapyifeebi seewuubi nijænhenmii nta, supyigiri nimongonwuro nyala supyeri puni ma, na fongi shiwi puni ntunwi kye kurugo La mege karaagi kajime ni, ki a yaa ki, politikiibi tigile ma yehe kan tucunpi na baarantawi ma, na kaanti shiwi puni tigile ma yehe kan faajonyi ma (kuranwi, kuuyi, lusaangi ntawi, mkw.).
- **Cegi IV** (2054-2063) : Kire nke a yala, ceyi nintoronköyi kapyiigi ntigiliwi meena. Ki jungi si npyi, liziniibi mege karaa ngbegile sangan npyi, nkeengenwi sekiteriwi karaagi kari nwerengen, ma bara faajonyi ya yeheyerzhe ntigile na, ba muna jagawi, kuguyöoli na mutanma kushæli jaan me, manhanma sancankorölo nimongonwulo fu

- na mutanma kushæli jaan me, manhanma sancankorölo nimongonwulo fungon ni.

Temān Sinciime Senkannaagi	Cēgi 1:2024-2033, Kili nurungonyalawi, lantawi faaponyi nkeengenwi na sinciime karaagi nyiliwi	Cēgi 2:2034-2043 Lamege karaa nnyi	Cēgi 3 : 2044-2053 Supyigiri ntigiliwi	Cēgi 4:2054-2063 Ntigiliwi
Temān Sinciime Senkannaagi	<p>1.1. OS : Ma soralasii seewuu ta npi pi si njara kili taari ntigiliwi sancan kori ke</p> <p>1.1.1. Fanhanlene sancansigibii karaagi ni, FDS na lapyiffee na yaayi seewuyi nta ni</p> <p>1.1.2. Taari puni npilicenne na sancansigili ni</p> <p>1.1.3. Fanhanlene sancansigibii karaagi ni, FDS, sinciime karaagi vogoro nnyiwi na miirikanni ni</p> <p>1.1.4. Soralasii kapyipengerē nyala na soralasii seewuu pii ni Maliwi wiyē nyōwi sancaneri jōn.</p> <p>1.1.5. Soralasii mege kapyipengerē nyili na wuu jōnkurugo kiliigi ni (AESwi na kiliigi kiibere).</p> <p>1.1.6. Sancansigile na sincan kiliigi shōhōb ceyi yehyerezhe nyala</p> <p>1.1.7. Yehyerezhe arime nyala (tucuumō na la nta supyigire karaa...)</p>	<p>1.1. OS: Ma soralasiibi lisinii mege karaagi yili.</p> <p>1.1.1. Marifanpyawi na marifapyaari nyalawi nyili</p> <p>1.1.2. Soralasii mege kapyipengerē ntigile na wuu jōnkurugo kiliigi ni (AESwi na kiliigi kiibere).</p> <p>1.1.3. Sancansigile na sincan kiliigi shōhōb ceyi yehyerezhe ntigile</p> <p>1.1.4. Zuli ma yehē kan sōnmiri pyikannaagi na kakaari yehenkōnwi ma</p>	<p>1.1.OS : Ma pyi lancen arime dipenwi kungi fungon ni</p> <p>1.1.1. Marifabgōyi nyala liziniwi nyili na tuguyōyaaya nta</p> <p>1.1.2. Marafaanyala nyili nijinwi karaagi kuli ni</p> <p>1.1.3. Vigiripyi yaaga seewugo nyala</p>	<p>1.1. OS: Ma pyi lancen arime dipenwi fungon ni</p> <p>1.1.1. Fanhanlene</p> <p>1.1.1. Marifa abi nyalawi ntigile, nijinwi mege na ((elikōpiteeri, misiili, durooni dipen kunyi kashiyi mēna mkw.)</p> <p>1.1.2. Vigiri fanhan ntigile</p>
	<p>1.1. OS: Ma nkirigiwi na ncuwi na kakaari tun ma yehē kan supyeri ma</p> <p>1.1.1. Fanhanlene ma yehē kan, sōnmiri pyikannaagi na kakaari yehenkōnwi kajime ni, si kashiyi kō yēningi si npa</p> <p>1.1.2. La bara lamege kaanti na , ma yehē kan sancansigibii ma ma taanna na kanpanyi puni kakaari pankanni ni.</p> <p>1.1.3. Fanhanlene marifapyaari, burupyaari jēnhenwi ntunwi sariyaabi ni,</p> <p>1.1.4. Kile kulo mege dipulomasi seewuu nyili</p> <p>1.1.5. Fanhanlene supyeri karaagi ni , npi pi a nkirigiwi na ncuwi kakaari ta ke.</p> <p>1.1.6. Nyōwi na faaponyi nyala kashiyi ceyi ni.</p>			
	<p>1.3. OS :Ma ntege pyi a yehē kan ntege wi na supyigiri ninkinti ma.</p> <p>1.3.1. Kaana mege kategele nyala ma yehē kan supyigiri na ninkinti ntigiliwi ma kili ni</p> <p>1.3.2. 1.3.2Takarayi jūngōnfeebi taeregi nurungōnkanwi pi ma , kayehencōnrolī na kashiyi nkōwi kuli ni.</p> <p>1.3.3. Kili shēenri cuncenni nurungōnpyi ti tōnwi mēna</p> <p>1.3.4. Tēnneengi nurungōnyalawi supyigiri ntigiliwi mēna,</p> <p>1.3.5. Karaa gbegele jumōnvaa seewuu mēna, si kile kuugi pyi ki a ki tapanga ju kayehencōnrolī ni.</p> <p>1.3.6. Kilicaali nyaha supyigiri nyalawi kunneeli ni, si wuye sanganyahawi suli ceyi ni, na ceyi shōhōb ni.</p>	<p>1.2. OS: Ma yēningi na ninkinti tigile</p> <p>1.2.1. Kategele nivoongi nyala si yēningi nimōngōnwugo na ninkinti suli.</p> <p>1.2.2. Fanhanlene ninkintishiwi puni ni</p> <p>1.2.3. Fanhanlene yehyēzhe wi na yēningēn tēnneengi ni.</p> <p>1.2.4. Kategele gbegele kashiyi toronkōoli teli nurungōnyalawi na yehyēzhe wi mēna</p>	<p>Ma toro na ninpyiigi kategegi nyalawi ni</p>	<p>Ma ninpyiigi kategegi tigile, masi toro na kini.</p>

Temɗan Sinciime Shenkanaagi	Cegi 1: 2024-2033 Lantawi faarɗanyi nurungɗnyalawi na yi nkɛngɛnwi	Cegi 2: 2034-2043 Lamɛge pyikanni	Cegi 3 : 2044-2053 Supyigiri ntigiliwi	Cegi 4: 2054-2063 Ntigiliwi
II. KILI LI A NANHAN A NɔN KE	<p>1.3.7. Lancenwi shiwi puni nwawi yuye na, si wu pyi jumɗnva na ninkine nta kulo</p> <p>1.3.8. Ma fanhan le sosete sivilwi takarayi na kili mege taabi puni ni, nankabi na ceebi kurunyi zhanɗen, pisi piye pwo kashiwi nkawi na yepingi ntigiliwi na.</p> <p>1.3.9. Ma karaa gbegele, si yepingi ntigiliwi suli yeherezhewi pyinkannaagi puni ni</p>			
	<p>2.1. OS: Ma Kili tayeregi na li ɗungɗfenti tigile</p> <p>2.1.1 Sinciime na yeherezhɛ Kili nyala</p> <p>2.1.2 Ma funvigi na lanpyiwi she yehe na Kili ni</p> <p>2.1.3 Ma supyeri puni mege fanhan zuli karaa gbegele</p> <p>2.1.4 Fanhanlene politikwi ɗungɗfenti na sinciime zaanrawi na kategeegi ni</p> <p>2.1.5 Sosete sivilwi na takarayi ɗungɗfeebi zhanlene kanworo fanhan tankannaagi ni</p> <p>2.1.6 Junbengen nyili kili karaagi nɗɗɗɗɗi meena</p> <p>2.1.7 Lantawi seeceyi nanhanti ntigile suncan na pyimayema faarɗanyi ni (yaari tawuluyi, petɗɗɗi, kuranwi, tucuunpi na kaanti...mkw.)</p> <p>2.1.8 Yeherezhɛ ma yehe kan kili ce yi na faarɗanyi ma, nyeyi na yaari nwuluwi, , tuguri, yaari npugiwi, na nkɛngɛnwi karaagi cɗɗri ke, ma bara kili fungɗon pyimaye ma faarɗanyi na.</p> <p>2.1.9 Kili mege zaanra nyili lantawi sekiteeriibi meena</p> <p>2.1.10 Fanhanlene lantawi ɗonyi ntaannawi lantceyi seewuyi ni</p> <p>2.1.11 Kanworoceyi lanta karaagi zuli na yeherezhɛ karaagi ntigiliwi ni ma yehe kan nafuuwi cankanaagi ma kominiibi ni</p>	<p>2.1. OS: Ma sinciime na la nta Kili tigile</p> <p>2.1.1. Fanhanlene Kili ɗungɗfenti ni, lantaceyi kayehencɗɗɗɗi kuli ni</p> <p>2.1.2. Yaari nwuluwi ce yi ɗenhenwi na kafɗɗɗi npiwi mege kanpyaanwulo</p> <p>2.1.3. Fanhanlene Kili karaagi ni ma yehe kan fɗɗɗi yehengon karaagi ma (lantawi yakili karaagi na pyikannaagi zaanrawi)</p> <p>2.1.4. Fanhanlene sisete sivilwi na takarayi ɗungɗfeebi kayehencɗɗɗi ni, yakiliwi karaagi kanworo gbegelenkanni ni</p> <p>2.1.5. Fanlene sinciime sekiteeriibi nanhanti ni</p>	Ma toro na ninpyiigi kategeegi ni masi ki tigile	Ma toro na ninpyiigi kategeegi ni masi ki tigile
	<p>2.2. OS : Ma lantawi kayehencɗɗɗi shenkanni tigile lantawi na kanpyaagi kuli ni</p> <p>2.2.1. Fanhanlene kategeegi pyinkanni karaagi ni</p> <p>2.2.2. Fanhanlene kili tɗɗɗi pyikanni ni</p> <p>2.2.3. Maliwi yeeli 2063 ɗankanni nyili ma bara taari gbegelikanni ɗankanni kakangi (SNAT) na, baarapyi kanpyaagi politikwi ɗɗɗi taannawi na vaara ce yi funkaali nyiliwi, na ɗɗɗaanna semɛbi kye kurugo</p> <p>2.2.4. Kanworo shiin kanpyaagi kayehencɗɗɗi ntigile</p>	Ma toro na kategeegi masi ki tigile	Ma toro na kategeegi masi ki tigile	Ma toro na kategeegi masi ki tigile

TEMĀON SINCIIME SHENKANN AAGI	CĒGI 1: 2024-2033 LANTAWI FAAŃONYI NURUNĀNYALAWI NA YI NKĒENGĒNWI	CĒGI 2: 2034-2043 LAMĒGE PYIKANNI	CĒGI 3 : 2044-2053 SUPYIGIRI NTIGILIWI	CĒGI 4: 2054-2063 NTIGILIWI
	<p>2.2.5. La nbara kanwōrō politikii bi yehēyerezhewi na sekiteeribi ni, na pi shōhōlo ni</p> <p>2.2.6. Kanwōrō karaagi newi lantawi yehēyerezhewi politikii bi na sinciime karaagi ni</p>			
	<p>2.3. OS: Ma Kanwōrō nanhanti pyivōnōn yala, masi ti tigile</p> <p>2.3.1. Nanhanti karaagi shenkannagi puni gbegelincenne nyili</p> <p>2.3.2. Fanhanlene na ntigile, nanhanti lapyifeebi lancenwi ni (RH)</p> <p>2.3.3. Nungōnfenti Lahalawi na politikii zhanlige kanwōrō nanhanti ni ;</p> <p>2.3.4. Fanhanlene seekaraagi npiyi ni, ma bara, tayeregi nbugiwi na nanhanti ni</p> <p>2.3.5. Supyigiri mege junvaali ntigile</p> <p>2.3.6. Kanpyaagi mege torongi nurungōn npiyi 2.3.7. Baarapyi kanpyaagi ngbegelincenne nyili na kayehencōnrō yaayi ninvōnyōn ni</p> <p>2.3.8. See karaagi gbegelinkanni ntigile</p> <p>2.3.9. Yehēyerezhē ma yehē kan lancenwi, tayeregi nbugiwi, na kanwōrō politikii bi, zaanrawi, kaanti, yehenjuwi na sariyaabi nyiliwi kiyē kurugo</p>	<p>2.2. OS : Ma nanhanna seewuro yili, masi gbegele a jōn na funvigi ni, tōnwulufeebi mēena</p> <p>2.2.1. Fanhanlene, nanhanti na ti tōnwulufeebi shōhōlo ni</p> <p>2.2.2. Nanhanti mege nkēengenwi karaagi saangi npiyi tawahayi nkō</p> <p>2.2.3. Kili mege baarapyi bi kayehencōnrōli ntigile</p> <p>2.2.4. Ntoro nanhanti mege karaagi npiyi ntigiliwi ni</p> <p>2.2.5. Supyigiri mege jumōnvala ntigile na nkēengenwi nime wuwi na ninpanganwi nyōwi ni lanpyiwi kuli ni</p>	<p>Ma toro na kategēegi masi ki tigile</p>	<p>Ma toro na kategēegi masi ki tigile</p>
	<p>2.4. OS: Ma sariyaabi na supyeri hakēebi shē yehē na</p> <p>2.4.1. Ma sarya Kili tigile, si fanhan le supyawi hakēebi ni.</p> <p>2.4.2. Kirikōli nanhanti vuluwi supyeri na.</p> <p>2.4.3. Fanhanlene sariyawī, kilekuli sariyawī na takarayi jūngōnfēebi shōhōlo ni</p> <p>2.4.4. Sariyawī mege faaŃonyi ntigile na kubaaruwi gbegelincenne.</p> <p>2.4.5. Sariyawī shenkanni ntigile ma yehē kan, piligi yaari, kanpyaagi nkalagiwi, kakaari piyi supyeri ma, wenpiyi nyōwi, sibēeriwi mege kakaare na killigi shōhōlo ceyi kapiigi npiyi ma</p>	<p>2.3. OS: Ma sariyawī ntigiliwi shē yehē na</p> <p>2.3.1. Ma sariyawī mege gbegelikanna yala, supyigiri ninkinti mēena.</p> <p>2.3.2. Sariyawī killigi shōhōlo jōnyi na kasoleni nta.</p> <p>2.3.3. Dijen fungōn sariyawī yilinkanni jōngi nta ma bara yi faaŃonyi seewuyi na</p> <p>2.3.4. Fanhanlene kiriyi ntawi ni supyeri shiwi puni ma</p>	<p>Ma toro na kategēegi ni masi ki tigile</p>	<p>Ma toro na kategēegi ni masi ki tigile</p>

TEMPO ON SINCI ME SHEN KANN AAGI	CĒGI 1: 2024-2033 LANTAWI FAANŊONYI NURUNGŊNYALAWI NA YI NKĒENGĒNWI	CĒGI 2: 2034-2043 LAMEGĒ PYIKANNI	CĒGI 3 : 2044- 2053 SUPYIGIRI NTIGILIWI	CĒGI 4: 2054-2063 NTIGILIWI
	<p>2.5. OS: Ma la bara kili kiin politikwi ntigiliwi na</p> <p>2.5.1. Ntigile ma yehe kan kili liye nyawi karaagi ma fungon ni na kili kantugo</p> <p>2.5.2. Kapyjɲengeri shiwi ɲenhen , ma taanna na ɲonwi ntalawi ni, lantawi, , lancenwi, ncewi,kile kuli na manhanpi kuli ni</p> <p>2.5.3. Sancɔnkɔrɔli karaagi newi ntigile, dipulomasawi karaagi seewuugi ni</p> <p>2.5.4. Kili ɲungɔnfenti Fanhanlene kiin kapyjɲeenbi karaagi ɲontaannawi ni</p> <p>2.5.5. Fanhanlene Maliwi ɲungɔnfenti ni, ɲonkurugo kiliigi na kuloogi ni.</p> <p>2.5.6. Njiwi pyikannaagi ninɔɔgi nyili ma taanna kiliigi kapyjɲengeri ni sancɔnkɔrɔli na kiye nyawi na ɲonwi ntawi ntigiliwi ni</p>	<p>2.4. OS Ma maliwi ɲungɔnfenti tayeregi cĒ kiliigi shɔhɔɔ ni</p> <p>2.4.1. Fanhanlene Maliwi ɲungɔnfenti ni Afiriki ni</p> <p>2.4.2. ɲungɔnfenti tayeregi nce, na Afiriki mege karaa nɲyi ni kiliigi shɔhɔɔ faaɲɔnyi nurungɔnyala wi ni</p> <p>2.4.3. La nbara kili ɲankanni na kiliigi shɔhɔɔ faaɲɔnyi ni</p>	<p>Ma toro na kategɛegi ni masi ki tigile</p>	<p>Ma toro na kategɛegi ni masi ki tigile</p>
	<p>2.6. OS: 2.6.O S: Ma fanhanle masi ntigile pyi ma yehe kan nipiliki yaari na kanɲyaagi nkalagiwi ma</p> <p>2.6.1. Funvigi ntigiliwi kanwɔrɔ yaayi kayehencɔnrɔli ni;</p> <p>2.6.2. Nipiligi yaari shɔfeebi nkirigiwi nɲyiwi ntigile ma bara kanɲyaagi gbegelenceeri pyifeebi ntawi nyiliwi na.</p> <p>2.6.3. Zaanrawi nyiliwi na wu ntigiliwi ɲonyi ntaannawi karaa nyala, si nipiligi yaari tun</p> <p>2.6.4. Kanɲyaagi mege gbegelence na ki ɲungon kubaaruwi marancene pyikanna nyili.</p>	<p>OS2.6.: Fanhanlene sancɔnkɔrɔli yetorolo karaagi pyikanni ni</p> <p>2.6.1. Fanhanlene yehɛkɔnrɔ karaagi pyikanni ni nanhanti faaɲɔnyi ni</p> <p>2.6.2. Yɛɲingi zuliwi nyili supyeri puni kye kurugo</p> <p>2.6.3. Kanwɔrɔ kanɲyaagi kayehencɔnrɔli pyikanni seewulo nyili</p> <p>2.6.4. Fanhanlene ma yehe kan sariya Kili na nanhancni ma</p>	<p>Ma toro na kategɛegi ni masi ki tigile</p>	<p>Ma toro na kategɛegi ni masi ki tigile</p>

<p>2.7. OS : Ma taari nanhanti tigile ma bara nanhanti npiliwi na</p> <p>2.7.1. Kili ntalawi na li nanhanti npiliwi nurungonyala,</p> <p>2.7.2. Fanhanlene, kili kanworocanyi na nanhanti npiliwi faaranyi karaagi ni</p> <p>2.7.3. Kuloogi na nanhanonanyi nanhanti ntigile</p> <p>2.7.4. Yeherezhe ma yeh kan kuloogi na nanhanonanyi lantawi ma</p> <p>2.7.5. Yeherezhe nanhanti npiliwi ceyi na yiye shoholo ni</p> <p>2.7.6. Nanhanti nyili supyigiri mege faaranyi seewuyi ni kili taari puni ni</p> <p>2.7.7. Kategelee nyili ma yeh kan wuuginwulo semeebi kayalayi ntawi ma tovuyi na, lancenwi pyikannaagi nivonngi ky kurugo,</p> <p>2.7.8. Politikii na sariyaa nyili kanworoshiinbi zhaanleni ni nanhanti ni takariyi ni</p>	<p>2.7. OS Ma taari seewuro gbegele</p> <p>2.7.1. Fanhanlene kanworoshiin lapyifeebi na kanpyaagi gbegele ni</p> <p>2.7.2. Fanhanlene supyery mege fanhan ni taari ceyi puni ni</p> <p>2.7.3. Tashanyi mege yeherezhe na fanhanlene kanworocanyi fungon jenenriwi na yi zogowi na yiye na</p>	<p>Ma toro na kategeegi ni masi ki tigile</p>	<p>Ma toro na kategeegi ni masi ki tigile</p>
--	--	---	---

KARAA NINPYI TEPATƆƆNN I NI	TENƆ 1: 2024-2033 MA TERƆ NA MA NKƆƆNGƆ LEN NTAWI KARAAƆI NI.	TENƆ 2: 2034-2043 NCƆN VINIME	TENƆ 3 : 2044-2053 SIPYIBILE YƆƆYERƆZH Ɔ	TENƆ 4 : 2054-2063 LAGBAARALA
III. NTAFANH A WUU NA NWEMU W’A SHE YƆƆHƆNA KE	<p>2.8. OS Ma pingi kapahancɔnrɔgi finingɛ 2.8.1. Nkara ti si w’a npyi na pingɛkaraa kapahancɔnrɔli ni na kibaruru canra yafonyi ni na fe yaha bali pinyi na 2.8.2. ma be na pɔngɔmi saa pingi kataanmi semɛɛ pi pɛlegi/ Ma pɛeni pyi ma kari pingi kataanmi semɛɛ ma npa pɔngɔmi pi a li ca mɛ 2.8.3. nta ma kari pingi kataanmi kapahancɔnrɔli ma 2.8.4. ma pingi kataanmi kapahancɔnrɔli yaha kili cɛ na.</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintɛgeyi npyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintɛgeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintɛgeyi na</p>
	<p>3.1. OS Ma yɛherɛzhɛ pyi yafeyi shiwi puni mɛgɛ na, waa ka nɔrɔ waa na mɛ. 3.1.1. Si a yafeyiyaayi na yi baarapyicɛyi yala si a yi cɛgi yaari/fali ti nime wuyi ni (pingɛkunni, tɔnnikunni, lɔhɔkunni na nama/nipikunni) 3.1.2. Kili, kuliigi, siibi, kominiibi kuugi na koridɔriibikungboyi yala pɔ. 3.1.3. Kilitɔnnikunni na li kantugo kiliigi tɔnnikuugi yala pɔ. 3.1.4. Ti a sit i a nteri nijeri na sinegaali gbaabi na. 3.1.5. Ma nama sancenyi tatigikicɛyi yala pɔ na nimeyafoyi ni na ma nama sancenyitɔ nincegɛ yala. 3.1.6. Si a yafeyi baarapyicɛyi yala ti wuwu yaayi ni</p>	<p>3.2.O. S. Ma kilifungɔ na li kantugo zhɛwi karaagi pyi 3.2.1 Ma pɛherɛzhɛ kan kusɛɛ shiibi ni nimɔɔgii ntawi ma 3.2.2. Ba pɔnhɔcɔhɔli si pyi ma she ntacɛyi kanpan mɛ pɛherɛzhɛ a yala pyi ma she kusɛɛyayi ma 3.2.3. Ma pɛherɛzhɛ pyi ma she kusɛɛ shi nipehɛye ma nyemu yi na fi cɛyi nipehɛɛ na ke</p>	<p>3.1. Ma pɛherɛzhɛ kan pyinkannakaante namaworo cɛyi nyala ma 3.1.1. Ma pɛherɛzhɛ kan cɛye nuvonyɔ nyala ma na pyinkanna feyahama ni 3.1.23. Ma pɛherɛzhɛ kannama sancenyɛ iziini nyala ma.</p>	<p>3.1. OS : Renforcer le maillage du territoire national et régional 3.1.1 Renforcement de la den- sité des infrastructures de transport pour consolider son rôle hub régional des transports 3.1.2 Renforcement des infra- structures de communica- 3.1. Ma lagbara kilifungɔ kuugi na li kantugo kiliigi kii</p>

			<p>shoholo kuugi nyala</p> <p>3.1.1. lagbara li kushaceyi nyala na yi nehe na me ba kushe karaagi si ja nnyi si non kiligii shoholo ni me</p> <p>3.1.2. Ma lagbara kubaru canraceyi nyala na</p>
3.2.1.	3.2.1.	<p>3.2. Ma lagbara nyifaapyiaare yige nperewi na kili kantungoyere</p> <p>3.2.1. Lagbarali faapeheyerezhe modelimoni wi na</p> <p>3.2.2. Ma faayaari nijire kafukanri kataanmi yala be.</p> <p>3.2.3. Ma neheyerezhe kan Ntapyinkeyi nama wuuyi, were na ntaa nyemu ni sen ni diphecanyi na ke .</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegyeyi na</p>

KARAA NINPYI TEPAT OONNI NI	TENE 1: 2024-2033 MA TERE NA MA NKENGGE LEN NTAWI KARAAGI NI.	TENE 2: 2034-2043 NCEN VINIME	TENE 3 : 2044-2053 SIPYIBILE YEHYEREZHE	TENE 4 : 2054- 2063 LAGBAARALA
	<p>3.2. Si a faayaari na yatōri ntawi pyi wi a jihengi sen ni npa wi si pyi si yintimi ta na si katigi kōri ma yige Maliwi ni mē.</p> <p>3.2.1. Si faapyiceyi na yatōri tananhayi yala ma nō yemu yi si mō, sancōnsigi nō si tenikaangan nwhawiaku sen ni ke</p> <p>3.2.2. sumakataanmi sariya nkēengēwi wi pyi kaa si faayaari ta baawi kataanmi cerege.</p> <p>3.2.3 Ma mazhifaawi npyiwi werenge na nime yafonyi ni nwemu ni wii ceyi faawi na wa si yiye ni ke.</p> <p>3.2.4. Si a faawi pyi na kanpanya ninjehēya nyo ni ma toro kanpanga ninkin nyo na .</p> <p>3.2.5. lagbarali ncawi na ntaannawi karaagi na nkiimu si saa ntawi dirini saa durugo faapyiceyi ni ke.</p> <p>3.2.6. taa faaceyi taawi pyi wi a jehēgi na sumashifoyi ni yemu nta wa pele si yi perenkanni kataanmi ca.</p> <p>3.2.7. Ma kanpyaa kan sen ni faawi npyiwi mēen na.</p> <p>3.2.8. Ma faapyiceyi, faapyiyaari na faapyiibi sancōnkori na Sariya ni nwemu wi na faa ku ju ke.</p> <p>3.2.9. Ma faa na yatōrikakayi gbelenkanni nimō ca na ma yi mu len dani.</p> <p>3.2.10. Lagbarali ntakaraagi nyalawi na ma faawi mege yere.</p>	<p>3.2. Ma Maliwi pyi zamōhōnō kile, yingēfaa kuni ni ba yintimibaa fyara si kō mē</p> <p>*3.2.1. Lagbarali manzhifaawi na mali jungi pyi tirakiterii tayalayaceyi jōbuguri kili ni</p> <p>3.2.2. Ma faapyiyaari izininkēengēwi karaagi len bani</p> <p>3.2.3. Ma lagbara pyinkannakaanti karaagi na nuvoneni karaa nyaha tōoyi na</p> <p>3.2.4. Yatōpyireyanpibe(PPR) ntunpininge na nwerege newi yatōryama ntuwi karaagi ni na lagbarali vakiseennbi nyala na pi nperewi kili jōnknuruyi kiliigi na dijēē puni ni ma</p> <p>3.2.5. Foo nyo faa mēen na garanti nyōrō</p> <p>3.2.6. nwerege neni faayaari ntagbohi ntuguwi ni faapyiceyi ni lere a pyi kaa faapyiibi si a kanpyaa taa sen ni, faayaari si ti a nōni ceyi puni ni , na ma lagbara faayaari valeri wi na</p> <p>3.2.7. yatōri lantayayi si pyi perencene canyi puni ni</p> <p>3.2.8. ma lagbara sipyii pyinkannaagi na, si nugo ti a mangban len ni ncawi na nuvokarra kuwi ni</p> <p>3.2.9. ma lagbara sipyii</p>		

	<p>pyinkannaagi na, si nugo ti a mangban len ni ncawi na nuvokarra kuwi ni</p>		
<p>3.3. Ma pingijoyinafolonta yaayi jehi si a wi nafolowi len ni ntawi ni 3.3.1.Lagbarali maliwi pingijoyinafoyaayi ncewi na yi tarinajawi karaagi na. 3.3.2. Ma pingijoyinafoyaayi ncawi werenge kili puni ni 3.3.3 .Ma kala len baraga ni, nwemu wi a she pingijoyinafoyaayi na tajiwi nwolo ma 3.3.4.Ma yakili yaha sen ni pingijohoyari kontiraabi na si lagbara pi jacicuni na jacicungo ma nwemu wi ne wiye ma ke 3.3.5 Malijonkanni fapyiceyi na pingijohoyari fapyiceyi a yala yi keyi yiye ma sen ni 3.3.6. ma nyerepyi ma she ingijohoyari nca na nwolo semee na 3.3.7 Saa pingijohoyara fapyiceye , innyala ntanna karaa pyi nyemu yi si saa mahami pelegi ke 3.3.8 Si a . pingijohoyara fapyiceye pyere na dama seni woloceyi yala 3.3.9. Si a ingijohoyara tabere nca na ti nwolo karaa kujo sen ni 3.3.10. nwolonkowi kantugo saa pingijohoyari woloceyi kaamicaa si a li caa nba yi si ja ntere yi tana cogiwi na me 3.3.11.Ma pingijohoyari woloceyi nyala len</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>

baraka ni

3.3.12. Ma nginginohoyari nwolo wori pyi yari
nijehere na

KARA A NINPYI TEPAT JONNI NI	TENE 1: 2024-2033 MA TERE NA MA NKEENGE LEN NTAWI KARAAGI NI.	TENE 2: 2034-2043 NCEN VINIME	TENE 3 : 2044-2053 SIPYIBILE YEHEYEREZH E	TENE 4 : 2054- 2063 LAGBAARALA E
	<p>3.4. Ma kili kuran kanceyi pehi 3.4.1 ma finingε pyi ma kari kili kuran kanceyi kapahanwoori ni 3.4.2. Ma kuranwi tankanni durugo sen ni na loho wuwi na kuran shiwi waciiwe nkan ni nwemu loor'a taan sen ni ke muku jo nikileeri wuwe. 3.4.3. Ma lagbara wu na wu jonkuruyi kiliigi kuran tatoroyi meenri je yiye karaagi na. 3.4.4. Lagbaraali kuranwi kan yarayi na wi tatoroyi meeri porozheebi yeheyerezhewi na. 3.4.5. Ma yeheyerezhε pyi cangi, kafεegi kurannkannca na wi nta lere pe me wi kanbaara nintegewe karaagi ma 3.4.6 Ma kurannkanceri werεkuwi na ti yeheyerezhεri karaagi nεgoya 3.4.7. yee ke kuran nkan kataanmi nyala na pi yeheyerezhε npyiwi</p>	<p>3.2. O S : Ma yere na kuran kuwi ni 3.2.1 si yeheyerezhε pyi kuran meenri newi ni 3.2. 2 Ma lagbara kuran nivali wuu nkanwi na 3.2.3. ma lagbara kuran nivali wuu yaayi nyala na iziniibi ni 3.2.4. Ma be na kuran kuwi ni, ma kuran tankannaagi kii cii kuugi wele</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintεgeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintεgeyi na</p>

<p>3.5 O S ma ntawi pyi jaarikεengεε usinii nta</p> <p>3.5.1 Ma jaarikεengεε usinii, nyemu ni wu fapyiyaari nta woore si saa nkεεge ke, taa yere poromosihon pyi sen ni.</p> <p>3.5.2. Ma cεge yala ,nkemu ki si be na jaarikεεge nkegi yeheyereshewi ni ke.</p> <p>3.5.3.Ma jingεnhiyaari isiniwolomε na jingεnhiyaari taciire nkεεge yeheyereshewi pyi .</p> <p>3.5.4.,nyala na npyi na Yaari muni ke, ma la fara tere nte nca na ti yeheyereshewi karaagi na.</p> <p>3.5.5. Ma be na kulo maha kulo ni, ma yeheyereshewi pyi ma she ntankeye ma, ntaceye nyemu yi a yala limeen na ke, yere ma, zinii ceye na ntankenye faa meen na ma, ma yere nye ceyi nyalawi tiinge ntabaarataannaceyi na, nyemu yi na ntawi durugo ku ju ke na nyemu si pyi kaa si a baara kaan ke na yi mu si zenme zuma juntanyi na kulo maha kulo ntayaari na ke</p> <p>3.5.6 Ma jaari pyi ma she.kanceegiyaayi izuniyalama kuni nyε fen ni.</p> <p>3.5.7. Izini yayalavoroyi shiwi na yi fenti ,bemεkaraag nwεregewi</p> <p>3.5.8. nyala na ne dani ma she yeheyereshewi fεere ma nwemu wi na kangboyonkara nkεεgeyi izinii ku ju ni ke.</p>	<p>3.4.O S : Ma izinii ku yε a pyi ntawi tεrεpungi</p> <p>3.4.1.Ma nwεregε pyi ma she janpohε ntayaari izini nkεengewi ma</p> <p>3.4.2 Ma .Yaduguyo izini ku yeheyereshewi pyi</p> <p>3.4.3 ma yeheyereshewi pyi ma she kuligoo lanta nkenye, lanta cεye, iziniceye nyala.</p> <p>3.4.4. Ma lagbara bentikaraagi, izini yayalavorongi na yacenge ku na</p>	<p>3.4. Ma ceyi, lagbarail-ntana wuyi, izini yeheyereshewi ta karaa pyi .</p> <p>3.4.1.Ma tεenntanra yaara ninkeenge wuro perentanma canyina karaa pyi</p> <p>3.4.2 Lagbarali yaduguyo iziniku na wi npyiwi yapεhere na karaa nyε .</p> <p>3.4.3. Lagbarali kilii nta kunyε, mεenna ntacenyε, iziniiceye na yingεfaakunyε karaa nyo na</p> <p>3.4.4.Ma izini ncepyinkanna perentanma can na kooro pyi.</p> <p>3.4.5 Ma nwεrena pyi ma she .Izininta nwemu wi jε lagbarali valeri na ncepyinkannaa cεye na ke</p>	<p>3.4. OS : Maiziini karagi</p> <p>faapyiyaayi sulu</p> <p>3.4.1. ma fahan le iziini cεye munwi na yi kajape ni</p> <p>3.4.2.Ma faapyiceyi yeheyereshewi sulu ba si ja yehε ta nta pyi ninpaga iziniibi na</p>
<p>3.6.1.</p>	<p>3.5.1.</p>		<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintεgeyi na</p>

KARAA NINPYI TEPAT CONN NI	TENƆ 1: 2024-2033 MA TƆRE NA MA NKƆENGƆ LEN NTAWI KARAAGI NI.	TENƆ 2: 2034-2043 NCƆN VINIMƆ	TENƆ 3 : 2044-2053 SIPYIBILE YƆHƆYEREZHƆ	TENƆ 4 : 2054- 2063 LAGBAARALA
	<p>3.5. kubari canra kataanmi yeherezhəri</p> <p>3.5.1. Izinifaakubari canra kataanma yeherezhė</p> <p>3.5.2. Ma yeherezhė pyi ma she faapyiceyi neni na yi byehewi kubari canra yafonyi na</p> <p>3.5.3. Ma cegė yala kili mege na , nkemu ni ncen jeho sipasihaliwi(INDG) wupo ĵe ke</p> <p>3.5.4. Ma kili nama/niji porogaramu karaa nyala yiri nyerege</p> <p>3.5.5. na baara pyi na kubaricanra yafonyi nime ncenwi ninkanwi ni ba kaanti, tucuunmi, yafeyi, jaki,nahantikataanmi si pyi si yeherezhė ta me</p> <p>3.5.6. Ma kye len ntawi, kibari canra yafonyi wuwi ma</p> <p>3.5.7. Ma kibarikanfaapyiceyi nime ncen niyaliya wuyo yala ba kibariwi vali-valiwi si ja si a npyi ta ĵogi sen ni me na ti yeherezhė kan kubari canrayaayi jakiwi ma.</p> <p>3.5.8. Ma sipyiri na ntawi jehenwiriwi yehėkƆn nwemu wi nci IA yeherezhėri yerege ke</p>	<p>3.5.Ma kubaru kan yafonyi pyi yeherezhė yaaya</p> <p>3.5.1. Si kubaru kan yafonyi na pyinkanna nja pyi kaa ningbƆƆ ba faapyiceyi si pyi nime tili wuyi me na ma ntakunyƆ na faapyicefonyƆ nta pyi yeherezhėre kaa</p> <p>3.5.2.Ma pyinkannaakaanti natakaraagi yaha nanotekinolozihiwi, orobotikiwi, zhehomatikiwi, sipyayakili ninyaliwa na ceyi yaaciye nkari si ja pyi si yemu yaha me yere kye na</p> <p>3.5.3. Si a wa na nca kaa ĵunpuu wuu li ni na li npyiwi ni nkengi ni</p> <p>3.5.4.Ma INDGwi karaagi npyiwi pyi kaĵeen na zhehosipasihali na kanpyaakaanti kataanmi newi piye ni</p> <p>3.5.5. .Ma kili nama faanintege karaa npyiwi pyi kaĵeen na sateliibi yahawi ni ƆrƆbiti ni</p>	<p>3.5.Si npa npyi sipyiwoƆ kungi na ncepyinkannapanbyaali</p> <p>.</p> <p>3.5.1.Ma lagbara iniveresite pyinkanni karaagi na ba panbyafee na pyinkannaagi si npyi si nta IA mege na me.</p> <p>3.5.2. ma IA yafonyaliyi, nyemu na yingefaa,iziniibi na faapyiceyi a yala ke, ma yere yaha yere ceyi yahami ni</p> <p>3.5.3. Ma yeherezhė kan kafongƆƆ karaa na nca cenye na sitaritipi nwerengewi ma</p> <p>3.5.4. Ma yeherezhė kan can pere ntanri karaagi kunyi nyala ma ba kubaru ncepyinkannaagi si npyi si nyili ta me</p>	

<p>3.6. Ma kacemkuli, nanbwuatigiki na ncenwi pyi yeherezhe kaa 3.7.1. Ma nc̄hi pyi ma kari turisimikaraagi ma nkii mu ki na barika kaan wu kaceegi, kayeegi na nan̄hikacem̄nkuli ma 3.7.2. Ma yeherezhe kan kaceegi na nyala karaagi ma 3.7.3. Ma t̄r̄ kili kaceegi karaagi yahi ki c̄egi ni ma si na ki sanc̄kodi 3.7.4. Na kaceegi dipulomasiwi jaari 3.7.5. ma yeherezhe kan baarapyic̄eyi ma nyemu yi na kye leni turisimuwi na kacem̄kuli nkegi(kacem̄kanyi,kacemesantiriibi, mkw.) mani, 3.7.6.Ma kacem̄kuli, turisimuwi na nc̄nwi nkengi nahanti, labenki na sariyayeh̄enizimi yala ȳn sen ni 3.7.7. kacem̄kuli, turisimuwi na nc̄nwi kan iziiniturisimuwi ma 3.7.8. Ma yeherezhe kan kacem̄kuli, turisimuwi na nc̄nwi faapyic̄eyi ntawi karaagi ma 3.7.9. Ma ntorogo pyi ma kari yingi sara ȳbaa faan̄nȳi ma nemu pyi li pyi sipyiri si a dirini yi feni ke.</p>	<p>3.6.Ma nan̄hi lantayaare pyi p̄rencem̄ canyi ni 3.6.1.Ma karaa yaha t̄oyi ni ba kacem̄kuli na kaceegi faapyic̄eyi si pyi yayahaya izini nkengi yahami ni 3.6.2. Ma nwer̄nḡe pyi ba Mali nta kaceengi faapyic̄eri na yaayi kili na dij̄ē ninyiwi si p̄he ta me 3.6.3. Ma nan̄hi lantayaare, p̄rencem̄ nuguwi pyi kaa ninyiile 3.6.4.Ma politiki karaa pyi ba laa si ja gbara saranyobaa nkengi faapyic̄ēpyimi nduguwi na me</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanint̄ēeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanint̄ēeyi na</p>
<p>3.8.1.</p>	<p>3.7.1.</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanint̄ēeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanint̄ēeyi na</p>

KARAA NINPYI TEPAT JONNI NI	TENE 1: 2024-2033 MA TERE NA MA NKENGE LEN NTAWI KARAAGI NI.	TENE 2: 2034-2043 NCEN VINIME	TENE 3 : 2044-2053 SIPYIBILE YEHEYEREZH E	TENE 4 : 2054- 2063 LAGBAA RALA
SIPY IBIL E YEH EYE REZ HE NWE MU	<p>3.8. OS : werewi ninyowi si len ntawi ni ; ma were tayiriyi pehi</p> <p>3.8.1. Lagbarali fungo kanpyaagi kyekenge woogi na (nimarawi, wusugu na lanpu zarawi...)</p> <p>3.8.2. Ma jaari pyi ma she fungo kanpyaagi nta tayiriyi yacii ma</p> <p>3.8.3. Ma be na ni foo nyo na li newi ni ma sinc cimekuli ninceni yo</p> <p>3.8.4 Ma kanpyaa keengen kannanbyere pyi ntawikaraagi pyifeebi ma</p> <p>3.8.5. Ma cogoya pyi ba faapyiceyi si pyi si a were taa bankiibi ni me</p> <p>3.8.6. Ma katungo kanpyaa nta tayirifonyo yo a wele.</p>	<p>3.7. Ma kapyaa nkegi faawi pyi na nime tili yaayi ni</p> <p>3.7.1 Ma kanpyaa tafaga yala nkereme killigi lere je me kungo mege na</p> <p>3.7.2. Ma sariya kataanma na lagbarali sipygire npii kaa yala kanpyaa canyi karaagi mee na .</p> <p>3.7.3. ntagbohi politiki karaa kaa nyala na li npiwi kanpyaa canyi karaagi nduguwi mee na .</p> <p>3.7.4. Ma kapyaa kataama kaa , kafongoo ku ju wuu, njoo, yala , nemu ni karaa, yeheyerezhe banki na wari ndugi na ntiki kaa je ke</p>		

- 4.1. **O S : Ma cogoya ca ba sipyibalicanyi na karinkannanwahacanyi si nanyi si a diri pyi me.**
- 4.1.1. Ma ntayeherezhe sincimekaraa yo yakili nyahi si pyi kilicegi karaaninpyiwoogi na ki tatanyi na.
- 4.1.2. Ma faapyicanyi fapyii yaha kari sipyibaakuugi, npiimu pi si ja yere canyi ntayayi faa pyi ke.
- 4.1.3. Ma yeherezhe kan karaaninpyiwoogi ma, ma yo a si faanonnyi nta na sipyiibaakuugi na nwahacanyi ni
- 4.1.4. Ma nongoya pyi ba yeherezhe si pyi si nkan kulii ma , bala si a pyi ki ni, ki di kii mu si a kiye dirini ntawi kudi ni ki mu si pyi yeherezhe nimongo ta taga
- 4.1.5. Ma yakili yaha sipyeri nehewi na ti shiwi yeherezhe karaagi nitegee nywi ni
- 4.1.6. Si a li caa karaagi pyifeebi puni ma na sipyeri yapyaa ma be minjee ky si a len ni kili nyalawi, kangboyi nyalawi na sipyeri nehewi karaagi kayehencoroli ni.
- 4.1.7. Ma neherezhe kan karaapyitoobi kyeyi neni yiye ni na Foroba politiki, jankanni gbo na, na janma, jeri na kangboyi nyala politikii ntiiibi piye ni jankannapyeni na,
- 4.1.8. Yeherezhe kanra fanhanpilicanyi na kuliigi kyeyi kanri yiye ma, sancansigile na kilishengeri kye neri janmatonkuruyi ma

- 4.1.Ma kulii neherezhe nta kunyo see wuyo nijanya yala**
- 4.1.1. Yeherezhe kanra kili ningi zhewi ni jeha na na fanhanpiliri ni ma jo nemu si nanyi kaa ba kuli ningi si nanyi wa-wuye-na cega kili ni.
- 4.1.2.Ma kulii tara Yeherezhe karaa see wuu yala , yala muwi yakili yaha kuli maha kuli Yeherezhe karaa na nta puntanyi mu yi je li ninkin maha ninkin ni ke.
- 4.1.3. Si a wa na sipyibili nii mugu karaagi ni kiliigi puni ni na ntoro ni sipyigirifaapyiyaaya faanitegeye nanyiwi ni eni nimoo fungo ni
- 4.1.4.Ma neckunyo yala kili kulii nigboyi
- 4.1.5.Ma fapyicepe na faapyiyaaya kan kili kuliigi ma
- 4.1.6 Ba kangboyi na janpohi kanpyieri si pyi si a nkihenni yiye na yeherezhe kuli ni me
- 4.1.7. Yeherezhe kanra kugboyi nyalawi ma ba kili na li punkurunyi kiliigishiibi si pyi si a ji piye ni me
- 4.1.8. Yeherezhe kanra kiliigi shoholo ntankenye karaa ma

Si a wa na ti a lagbarali npiifaanitegeyi na

Si a wa na ti a lagbarali npiifaanitegeyi na

KARAA NINPYI TEPAT DUNNI NI	TENE 1: 2024-2033 MA TERE NA MA NKENGÈ LEN NTAWI KARAAGI NI.	TENE 2: 2034-2043 NCEN VINIME	TENE 3 : 2044-2053 SIPYIBILE YEHEYEREZHÈ	TENE 4 : 2054- 2063 LAGBAARAL A
	<p>4.2.OS :Ma li ca ba jeherezhèri si ja nkan Malikilishengerisipya ma, byenkanni na sipyigiri nincen ni jè nwemu ni ke</p> <p>4.2.1. Ma la fara sipyeri ncenwi na ti pyinkannaagi na kili nahaninkanni karaagi na , demokirasi na kili senboliibi na li sariyajunmi peenti na</p> <p>4.2..2. Ma jeherezhèri kan nbyekaraagi nkiimu ki na fi sipyibili na , na kili nahanti sariyapyaagi peenti na ; na ,kili karaa kapahancori ceni ma</p> <p>4.2.3. . Ma jeherezhèri kan kilishegeri nbyekaraagi ma lakoliwi na inuversitewi ni</p> <p>4.2.4 Yeherezhè kanra kyeyi kanrinincenti ma, lagbarali kilishengeri sariyakaraagi ncawi ma.</p> <p>4.2.5. Ma kaamicankanna nincene pyi ma she kubarucanra yaayi kanpan.</p> <p>4.2.6. Ma lafara kilishegeri kye neni na ba shin maha shin si ja pyi wi kuli la npyisipya me</p>	<p>4.2.Ma kilishengeri karaagi she jehè na</p> <p>4.2..1.Ma ncòhò pyi ma she nyalakilishengeri karaagi ma</p> <p>4.2.2.Ma Yeherezhè kan kilishengeri kubaricanrayavoyi ma ma yò pyigiri teni na</p> <p>4.2.3. Lagbarali peene , yereki na kilintaan namanri yere nyemu yi a tiinge karaagi peenti na kaworo karaagi kapahencorncenti na ke</p> <p>4.2.4.Ma sincantaceyi yala nahanticeyi na kilishiinbi shoholo ni</p> <p>4.2.5. ma yeherezhè pyi ma she pyisincannti na kaworo yakili karaagi ma</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>

<p>4.3. Ma lawolo Sipyigirintannabaakaraagi na fongi ni</p> <p>4.3.1 Ma sipyigire sancõnsige fere pwo nwemu wi si la gbaraawahawi nkuwi na nkerevenrewi nyahawi na nka wi ferewi si sipyigiri lengen kilishiibi shõhõlo ni</p> <p>4.3.2 Lagbaraali porogaramuu na sipyiri mege na , na ma pi canri kili ceyi minjee ni</p> <p>4.3.3 Yeherezhe kanra kanpyakatanni viningiwi ma si mere pwo luliigi ntannabaakatanmi na</p> <p>4.3.4 Lagbaraali maye kanri na ntannabaakatanmi na ceeri na nanti shõhõlowi na na pungofaapyiceyi ntawi na yo nye mu yi a yaha sipyiri mege na ke</p>		<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>
<p>4.3. Ma ntanijhe faapyiceyi yala</p> <p>4.4.1. Ma baarapyiibi faapõtakaanti na pi ninpyiigi pyi a be baarapyiceyi na ntapyifeebi nincaa li ni.</p> <p>4.4.2. kanpyaa nijehenge si wa len ni faapyicegi nta kaanti na nanjiibi, ceebi na fefeebi nyõwi faatapyiyi ni</p> <p>4.4.3. Ma faapyiceyi nta katanma yala si a Yeherezhe kaan nanjiibi, ceebi na fefeebi maye faapyicege ñonbuguri na</p> <p>4.4.4. Ma Yeherezhe kaan ninpyiigi ma ba njaa na ncenkaraa si pyi si a nta na sipyigire karaa nimõngii pyi ki a yeherezhe taa me</p> <p>4.4.5. Ma Yeherezhe kaan katanma kapenhencõrolõ na pi vara ma yeh kan faapyiceye tabaari na nanjiibi negewi faapyiceyi ni pi ni nyemu na yala me.</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>

KARAA NINPYI TEPATONNI NI	TENE 1: 2024-2033 MA TERE NA MA NKEENGE LEN NTAWI KARAAGI NI.	TENE 2: 2034-2043 NCEN VINIME	TENE 3 : 2044-2053 SIPYIBILE YEHEYEREZHE	TENE 4 : 2054-2063 LAGBAARALA
	<p>4.4. Ma kaanna katanma, nincemen, beminjee ne npemu ni ke, yaha tsoyi ni(yala)</p> <p>4.4.1. Ma be na ncenwi nkeengewi ni yeheyerezhe a yala kan nciime na jaa-pyire na na-jenre-ncenwi ma</p> <p>4.4.2. Ba kaanna-ko-semester-tafeebi si pyi si faapyicege ta me li a yala Yeheyerezhe si kaan faapyiceyi na lakoligboyi kyelen ni karaagi ma</p> <p>4.4.3. Bene ti yiye niriti ni ma yo a pwo Yeheyerezhere-nca, kali na ntaannawi</p> <p>4.4.4. Ma Yeheyerezhe kan faatantaanna na pyinkanna kaanti ba sipyii ninkalivoromoo si jap yi si ta nahi ntafaapyiceyi, ninpanga baarano na nyala nkengi ni</p> <p>4.4.5. Ma lakoli na lakoligboyo kalagbaya, vaanra baarategewe pyi ba li na ncaa wu mu puni ma me si nugu ya faanri STIMkalawi meen na ba li na ncaa pii ma me</p> <p>4.4.6. Ma ntaannakali nwemu ni waa na ne ninkin me ; na ninpyii tucunmi, weryalaizuni na jiiyarapungonta kalaceye</p>	<p>4.3. O S Ma Yeheyerezhe kaan ncenca karaagi ma, kaana kataanma ncevininge fe ni</p> <p>4.3.1. Lagbarali ncewi na pyinkanni nceviningekaraagi na kili na pankipoho ni mege nyere na</p> <p>4.3.2. Ma ncevininge faapyi na ningentannakalifee nta katataanma pyi</p> <p>4.3.3. Ma Yeheyerezhe kan ncenta karaa nijnaan ma</p> <p>4.3.4. Ma lagbara nime tili faapyiceny ninyaliya nyemu yi a konekite pyinkannaagi cogoyaabi puni na ke</p> <p>4.3.5. Ma Yeheyerezhe kan panbyancawi na Yeheyerezhe nca iniveresiteebi(namalakoliibi) ni</p> <p>4.3.6. Yeheyerezhe kanra PPPbi ma pyinkanni na ncewi ncawi nkengi mege na</p> <p>4.3.7. Yeheyerezhe kanra « nta yakiliri » ma teenni yakiliibi(iniveresite, teenni npilifanhanyi, nahantipyibaa kurungi.</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>

<p>shinijeheye ni.</p> <p>4.4.7. Ma ncen na pyinkanna ntaannakali nwemu ni waa na je ninkin na Ninceemee ncenwi ni na pyinkanni ni ningekaanti gbaya nyala</p> <p>4.4.8. Ma Yeherezhe kaan kirikilaa/faaninteggebi npii mu pi na jo wu dankannakaraagi,teenni nceebi,shenri, pyinkannaagi na nceenbi mu pi je pyinkanni kanpanyi puni na , enjeneriibi, toromokaanti na ke(STIM)</p> <p>4.4.9. Ma bene pyi Ncen nca na faatanna kaanceyi na faatapyiyi na ntakaraagi shoholo ni</p> <p>4.4.10. Ma Yeherezhe pyi kaantipyifeebi kalakuwi na pi kapenhencoroli karaagi na</p> <p>4.4.11. Ma Yeherezhe kaan npi-jo karaagi ma kaanceyi na kaanti shiwi minjee ma forobakaankegi ni</p> <p>4.4.12. Benrefaaninteghe Yeherezhere na katanmi nwahawi nkuwi, na nogoya leni ntannakaraagi ni kashiceyi ni</p>			
<p>4.1.1.</p>	<p>4.4.1.</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaaninteggeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaaninteggeyi na</p>

KARA A NINPYI TEPAT DUNNI NI	TENŊ 1: 2024-2033 MA TERŊ NA MA NKŊENGŊ LEN NTAWI KARAAGI NI.	TENŊ 2: 2034-2043 NCŊN VINIMŊ	TENŊ 3 : 2044-2053 SIPYIBILE YŊHŊYEREZHŊ	TENŊ 4 : 2054- 2063 LAGBAARALA
	<p>4.6.4. 4.6.Ma tucunmɔkaraa nuvogɔɔ yaha toopɔɔ ni 4.6.1.Ma lagbara wenpyinkanni nincenni na na wenpyiceye vaanri ni nyemu yi je na wenpyiyaaya nivoyi ni, lere ti pyi kaa ti yaanmii nkarawi yerenge kili kanugo 4.6.2.Ma cogoya ca ba jenkɔnrɔ si ja pyi yanpiyi ntawi na me 4.6.3.Si a kapyaa nijehenge len ni wenpyifeebi ntawi ni si a pi di baraki ni 4.6.4. Si a wa na asiransi maladi iniveriseliwi karaagi ni(RAMU) 4.6.5.Ma jeherezhɛ kan wu yappya were nca na ti nyalawi ma 4.6.6 Ma jeherezhɛ. Kan wu were nyala ma , wu si ja jɔ ntemu baa wu tateenyi ni me na wu were yalankannafonɔ nyala(MTA) 4.6.7. Ma yehenkɔnwi na nbye tutunmi na nbalawi mege na, ma faanintegewe yaha tooyi ni, nwemu wi je kulii nijehenge ni ma si pyi karaa nijehenge mee na 4.6.8.Ma tucunmɔ karaa jeherezhɛri porogaramuu yala 4.6.9.Si a Tucunmɔ na sipyigiri karaa pyi na kubarucanra yafonyi ni (tele medesini, RSU,..)</p>	<p>4.4.5. 4.4. Ma kili liyeyomɔ tucunmɔkatataanma yaha toonyi ni 4.4.1.Ma jeherezhɛ na zennewere ce yi yala 4.4.2.Ma jeherezhɛ pyi ma she were nyala kataanma ma 4.4.3.Ma lagbarali pyi teletutuunmɔ kaana npiwi na 4.4.4.Si a ntuunni ni tucunmi yeherezhɛ faanintegewi npiwi ni 4.4.5. Si a wa na tutuunmɔ pyinkannayaagi jeherezhɛ lagbarali karaagi ni 4.4.6. Si a wa na izinii wereyala karaa jeherezhɛri ni. 4.4.7. Si la gbara tucunmi yanpinyi kataanma nwaha nku sinciimekulo karaa nyowi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npiyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npiyifaanintegeyi na</p>

<p>4.7.O S : Si a kangboyi pyi ba sipyii si pyi si a dirini yi fe ni me</p> <p>4.7.1.Ma npijɔnrɔ pyi tufeemi na kangboyi teenzaanti karaagi na .</p> <p>4.7.2.Ma tashɔngɔ nincege kan sipyire ma, npiimu ntawi wi a cere ke</p> <p>4.7.3.Ma kangboyi teenri jaci cu sen ni ba ti si pyi neheyereze na nta niduruwo kaa me</p> <p>4.7.4.Ma tashɔnyɔ ninyalɔnyɔ faagboyi yala ba jacicunɔ ncenti si ja pyi kangboteenri na me</p> <p>4.7.5 Ma kanpyaa nipehegeee wolo ba foroba faapyiceyi.sipyigire na nta nakeenyɛ, na kushee kugoo , Ninceyi si ta me.</p>	<p>4.5.Ma wu kangbonyi pyi nime tili yakili kanra kangbonyɔ</p> <p>4.5.1.Si a wa na tashɔnyɔ ninyaliya faagboyi yala</p> <p>4.5.2.Si a ntuunni na kayaa lenne ni kawɔrɔfaapyicenyi , sipyigire na nta faapyiyaanyi na kusheekaraa nkengi ni ; li si ta na yere nye cenyi na were newi a yala na yi cogoya nincenti mu a li ce na yi na li a kakan.</p> <p>4.5.3. Ma kili kangbɔhɔ ninvongɔ faanri</p> <p>4.5.4. Ma ninpanga kangbɔyɔ vaanri pyinkanna na nama nyerege karaa yɔ</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>
<p>4.8.1.</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>

KARAA NINPYI TEPAT ƆNNI NI	TENƆ 1: 2024-2033 MA TƆRE NA MA NKƆENGƆ LEN NTAWI KARAAGI NI.	TENƆ 2: 2034-2043 NCƆN VINIME	TENƆ 3 : 2044-2053 SIPYIBILE YƆHEYEREZH Ɔ	TENƆ 4 : 2054- 2063 LAGBAARALA Ɔ
	<p>4.8. Ma Cewi wiye yɔrɔ kataanma nyaha ma ntawi mege yere 4.8.1. Ma cɛeri na nannti karaagi yɔ a len ba ni karaa ninyoogi minjee ni, mu ku jo nahana, faa, sariyaa nyɔ na kanpyaa ku, kili kanpanyi mu na na fanha npiliwi karagi na. 4.8.2. Ma nyirigi pyi ma be na sipyigire kapyibaagi ni celee ma nkiimu ki na pi sigili kataanma nijeheme nnyi na 4.8.3 Ba kashinyi nijehenye yehe si ja pyi si kon me ma ceebi ninpyiigi na pi toronkannaagi le baraka ni. 4.8.4. Ma ceebi kye len kangbohi karaagi kanhencɔrɔli ni na pi kalawi, piye yɔri kapyaaagi kuwi ni, pi yingi na fɔhɔgii ntawi 4.8.5. Ma npijɔnrɔ pyi ceebi na picepyiri jiwi tucunmi, kaanti na faapyicege nta kaanti ceyi ni 4.8.6. Ma pyengincɛn pyinkannaagi yaha sipyeri puni yahari ni ba vahi si pyi si je najɔnhɔceebi barapyili ni me 4.8.7 Si a ceebi len ni ntankeceyi na faanɔ nta kataanmi ni</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>

<p>4.9. Si a nanjiibi pyi nkεεge na kili ninkinti pyifee 4.9.1 Ma nanjiibi yaha pi a nɔni sipyigire-nta nege na, pi a ncɛn pyinkanna nuvo wugo,barapyiceye kapyaa taa 4.9.2. nanjiibi sipyigire-ntafaapyiceyi yalanɔnri na yi jeherezhe tari 4.9.3. Ma nanjiibi nwarawi na pi ntan len niri karaagi ni pyiheniri kuugi njehεgeε nyowi ni</p> <p>4.9.4. jeherezhe kanri tucuunmɔ na cerebile jɔ karaagi ba sipyiri teen taanri pyinɔnri, negewi ntankeceyi ni, sipyiri negewi tiye niri na nafulo tari nyala.</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>
<p>4.10.O S : Ma Malishiibi, mpiimu pi jε kili kantugo ke, ma pere kyeleri kili jeherezhe karaagi kataanmi yaha pi npyi ta. 4.10.1. Malishiibi, mu pi jε kili kantugo ke, ma pere yakili na yɔ le baraki ni lakoligbohi kilintanna karaagi ni ma diri katanmi yaha mpemu pi si kaanti tafee yehewerewuubi pyi tere a pa kili ni ke 4.10.2. Ma Malishiibi, kili kantugo yere wuubi kye len fanha npiliwi na kapyaa ta karaagi ni ba laa si pyi ti gbara kili nyerenge kapyaaagi ntawi na mε. 4.10.3. Ma Malishiibi, kili kantugo yere wuubi kye len Malipolitiki karaagi ni 4.10.4.yeherezhe pyire Malishiibi, kili kantugo yere wuubi nta kapyaaagi mu ku jo kataanma « nɔgɔya kyelen karaa ma yo a si Malishiibi, kili kantugo yere wuubi nta kapyaaagi(FAIP) ntawi na ». 4.10.5.Ma diri nan nkaribaa kataanma yaha tɔɔyi ni ma Malishiibi, kili kantugo yere wuubi, npiimu meyi a foro pyikaraagi ni sen ni ke , pεre mege na. 4.10.6. Ma Malishiibi, kili kantugo yere wuubi mege cege yala ti ki kataanmi semewenyi</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>

nincayi ntawi nɔgɔya
4.10.7. yeherezhe pyire Malishiibi, kili
kantugo yere wuubi kanpyaa torogo kataanmi
ma

KARAA NINPYI TEPATƆƆNNI NI	TENƆ 1: 2024-2033 MA TƆRE NA MA NKƆENGƆ LEN NTAWI KARAAGI NI.	TENƆ 2: 2034-2043 NCƆN VINIME	TENƆ 3 : 2044-2053 SIPYIBILE YEHƆYERƆZHƆ	PHASE 4 : 2054-2063 TENƆ 4 : 2054- 2063 LAGBAA RALA
<p>MAHAMA, NPEMU SANƆƆN PI A KƆRO KE</p>	<p>5.1Ma mahami karaagi nƆƆnri na ki gbeleƆ pyi na yehƆyerezhƆ nimƆngi nta</p> <p>5.1.1. Ma yehƆyerezhƆ pyi ma mahami nbyencenni kaana mege yere</p> <p>5.1.2.Ma luhƆ kararaagi kapƆhencƆrƆli ninmƆgi pyi</p> <p>5.1.3. Ma kilishiibi tƆenni karaagi Gbegele a ƆƆn na ma ki pyi a ƆƆn</p> <p>5.1.4.Ma piiyara(luhƆ na ƆingƆ wuro) kapƆhencƆrƆ nƆeni pyi</p> <p>5.1.5. Ma nkara ninwara len baraga ni izinii yala ; na ciri yaari ntawuro keenge izinii mu yala</p> <p>5.1.6. Ma yehƆyerezhƆri kan dijƆe, dijƆekuny kyeleri karaagi ma nkiimu ki Ɔe mahami na lagbarali mahami ƆungƆ karaagi kuwi na.</p> <p>5.1.7. Ma yehƆyerezhƆri kan ekoturizimiwi ma ciriceyi bwƆbaa wuyi ni</p> <p>5.1.8.Ma kafƆge, luhƆ na Ɔinyi zaanra kataanma ninceme yala</p> <p>5.1.9. Ma nkara ninwara na nkara luhƆ wuro kapƆhencƆceyi yehƆyerezhƆpyi ba ƆƆhƆmi karaagi si pyi si nƆere sen ni me</p> <p>5.1.10. Tufeemi kungi karaagi ƆehƆyerezhƆri na ƆehƆnƆrƆwi mege na lagbarali a yala pyi fanha npili ceƆyifeebi na sipyiri ta nƆen ma</p>	<p>5.1.OS Si a teni nƆeenge fƆebi ntuwikaraagi wƆrengƆ sen ni</p> <p>5.1.1. Ma yehƆyerezhƆ kan mahama nbyere karaa nindirilee ma na ki na nji kiye ni ke</p> <p>5.1.2.Lagbarali nta na sipyigire karaa nwaha nkuwi na ma yehe kan teni nƆeenge fƆebi ma</p> <p>5.1.3.Ma cenyƆ nƆere LuhƆ niƆehenge na nincege karaa ku ntaara nƆyiwu na luhƆ Ɔiiyaara tabyicenyi peeni ni</p> <p>5.1.4.tufeeme faapyicenge nimƆngƆ takaringa karaa yehƆyerezhƆ pyire nbe minjee ma</p> <p>5.1.5. Ma siyi ngbele-nyaha ƆƆnhƆnƆhƆ karaa pyi na cicimili na ciceyi nyahayiyemari ni.</p> <p>5.1.6.Lagbarali yinyi na luhƆhi kapahancƆrƆlo nimƆngƆ karaa(GTDE) nyowi ni</p> <p>5.1.7.Ma mahama ngbegele-nyaha nta na nyi ncepyinkannaa karaa yaha tƆoyi ni(yƆ) kataanma pyi</p>	<p>5.1. OS Ma nwƆrengƆ pyi ma she teni nƆeengƆwi fƆebi nkuwi karaagi ma</p> <p>5.1.1 Marajubaawaamaari .kawƆrƆ na Ɔeninkinti yakilicara karaagi nƆyui</p> <p>5.1.2.Ncankanra kili yehƆyerezhƆ nimƆnƆ teni keenge fƆebi nberi na nƆereƆwi na</p> <p>5.1.3. LuhƆ ku sancƆsigili yehƆyerezhƆri nƆyui karaa ma yehe kan nkaaga shiibi puni ma</p> <p>5.1.4.Ma sipyieri ƆanƆingƆ ngbegeleƆnri pyi kaa ninyiile</p> <p>5.1.5. Lagbarali ƆiiyaarashƆehƆebi na Ɔiiyaara ƆingƆ na luhƆ woro tabyiye kapƆhencƆrƆ nimƆƆ karaa nƆyui na</p> <p>4.1.6. Si a wa na GDTE pyinkannaagi ninceegi nƆyiwu ni</p>	<p>5.1.0 S : Ma lagbara teni nƆeenge fƆebi ntuwi karaagi na</p> <p>5.1.1 Ma lagbara mahami nbyekaraagi na lere maha nƆyui kaa nemu na kilishenngeri si ja nwolo tiye ni me.</p> <p>5.1.2.Sipyiri nwahanku nyereyitaanri nyƆwi teni nƆeenge fƆebi nbe na ki nƆerengƆkataanma pyiili</p> <p>5.1.3 Lagbara luhƆkaraa le yiye ni kapƆhencƆrƆli na.</p> <p>.5.1.4 Lagbarala sipyieri ƆanƆingƆ ntari ngbegeleƆnri na tenimƆn ni</p> <p>5.1.5. Lagbarali ƆiiyaarashƆehƆebi na Ɔiiyaara ƆingƆ na luhƆ woro tabyiye kapƆhencƆrƆ nimƆƆ</p>

	<p>5.1.12. Ma lubyaga kan bemijee ma karaagi werege sancɔnkɔrɔli fungo ni</p>			<p>karaa npyi na 5.1.6Lagbarali piiyaarashipeheebi na piiyaara jinge na luhɔ woro tabyiye kapɛhencɔrɔ nimɔɔ karaa npyi na</p>
		<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>	<p>Si a wa na ti a lagbarali npyifaanintegeyi na</p>

KARAA NINPYI TEPATOO NNI NI	TENE 1: 2024-2033 MA TERE NA MA NKENGE LEN NTAWI KARAAGI NI.	TENE 2: 2034- 2043 NCEN VINIME	TENE 3 : 2044-2053 SIPYIBILE YEHEYEREZHE	TENE 4 : 2054- 2063 LAGBAARALA
	<p>5.2. Ma peheyerezhē kan sipyiri nwahawi nkuwi ma ma be na teni nkengetili karaa ni 5.2.1. Ma nōgōya lenge Kapinyi kapēhencōrōli na tene nkenge karaa nku nta kunyi , ntasipyigiri na faa nintegewi yeheyerezheri kili na kuugi ni i 5.2.2. lagbarali sipyiri nwaha nku na ma be na teni nkenge karaa npyi ni 5.2.3. Pylenginjōnwi teni kubaru nkan na na nwere yakili tigre kapiliyi gboyi npyiwi na 5.2.4. Ma lagbara kaamicaga na pankōon faapyiceyi na faapyiyayi na teni nimōō ni 5.2.5. Ma lagbara teni karaagi pyifeebi ncen na, na teni kapyaagi nta ku nkiimu ki si ta ma be na yōjumō kanra ma yiri ferengefaapyifēe, sivili tōnkurunke nakili fanha npili pyifeebi kanpan 5.2.6. Ma yinyi nōbaari tun ba ere si pa na yintimi ntawi si ntaha fōgi nakyekōri tun . 5.2.7. Ma peheyerezhēre pyi ma she lamarayayi kanpan ba laa si a nwolo sinciyi zorokowi ni me 5.2.8. Ma ntu pyi luhōceyi ntōwi gbagbu/cican ma , nuyi tanahayi na yingē na luhō nama yafanyi kuugi nkaagawi na, nkaagiluhōfōgōfōgōyō ma na tenikengekātaanmi ma. 5.1.9. Ma lagbara wagi na zanha pabaaceyi ntuwi na</p>			

Maliwi ɲakanna

2063

**CEGE SICERE WUGI
NANKANNE SINCİME
YILIKANNA**

IV. CEGE SICERE WOGI : SINCIIME KATAANMA NANKANNI YEHEJORO NA PYI NA NPEMU NI KE

442. jankanni yehejoro cegi a yala karaa ta nkiimu si ne jankanni kataanmi nyowi na li kuzheeli jehencewi taan kanpanyi minjee ma mu ku jo : sipyeri, kili nahantifeebi, sosihete sivili na ferege kurunyi. Nye yiye yi a ju ke, yere yi si li jankanni npyiwi juntangi karaagi garannti Maliwi ni ma be na yeeli 2063 ni .

4.1. NPYIWI PIRENSIBII NA KADIRIWI

443. Npyiwi je :

-Ma karaagi pyi ba sipyijeher si voro li jankanni kali ma me na si kuli kan a mo li pyifeebi ma pi pi yakili kan nte jonshenri ma . zhen len ni na kubaru nkanwi fanha dooni npyiwi ni ma she pii ma pere npiimu pi na kaworo politiki karaa yala ke.

-Si a ntege pyi ba sipyigiri na nta politiki desizihoo kubaru si pyi si a nteri nuwigii na na si a janha ju ti a jongi

-Si a politikitashayi nkeenge wu junmi ni , yere nyemu yi a foro npyisijnciimi jankannin ke len ni :

Pyiwi PIRENSIBII je mu ku jo :

. Can, piragimatisimi na jehyerezhje piresibii

444. npyiwi a yala can toronkannaa shuunni na:Ma yaha yiye tanra pyininpyiigi ki a yaha tooyi ni ke na jankanni tashenagi ba no si ja a tasuguko na nbene ti yiye ni faanintegeyi npyiwi mu pi je tooyi ni ke(nyemu ytuguro ti je kili na ke) na faanintegefonyi nyemu yi si ja a voro jankannini ke.were nwe piresibiwi a yala porozhebii nyalawi na pi tegewi kuni cee

. Wapahabaa kuli na na ma pyi a ni -wani kaani piresipiwi

445. Npyiwi a teenge Wapahabaa kuli na na ma pyi a ni -wani kaani piresipiwi na . Wi a yala pyi jun-makan-ga kaa na sinciimi kataanmi puni je nkemu ni ke.Wi a yala kuni kan kuli lapyifeebi ma pi pi sinciimi yehayerenta wupo karaa kan .Lere si pyi kaa ba jehyerezhje politikiibi fungo karaagi si ja nce sen ni me. Ali kili minta na kayahali sen wuu ni kili jankanni npyikaali ni lere ne si ja si yiri gavaranaama cegi yeni me.

. Nyiri nyerewi na lapyifeebi politiki piyeyahali

446. Laganeen ninpangi jiinyowi na sinciimi jiinyowi ba no si pyi me je politiki karaa. Kaworo fanhayi na politiki kurunyi yere nye fe je.

447. Lapyifee nta na ntabaa kataanmi maha ja a pyi fungosogoro kaa kalizeenge nyala kataanma ku na tetoonni ni fana si lameenna na ninpyigilee kaara yo nkiimu ki si pa na nkeenge len politiki kataanmi tengbiini ni .

448.424 nankanni pyiili si li karaba wuu na wu si politiki lapyiffee pyi pi jo huu na ti pi pyi pi yira yere lere si pyi kaa nemu li si kili yeherezhhe faanintegeyi kuzheeyi cee . Nka fa wu ka, tee nimoo fungo ni karaa pyi na ta kuugo cuu tee gbiidi na tee tɔɔnnɔ ni kili mege na na si sinciimi karaa na lamege kapyiigee pyi nkiimu ki si nime nwahaabi na ninpanga lapyi karaagi yo ke

449.425. Fa ma vali-vali pyi sipyii shoholo ni na ju ma kan karaa nnyiwi na ma kili politiki ku mege nyere.

450. Kili ka nta na kodi kayahala ningboo pyi lere ne nnyiwi ni li a yala li na politiki kurunyi ,ferenge pyifeebi tonkurnyi na kasaannapyiffee kurunyi, m k w si ntee n jo. Kili na gavarana ka nta na kodi piye ninkin ti toronkanni jekataanmi pyi pi wuu si pi nyo politiki karaa meen na li mi si a mo lere ne npyitoronkaanni si nyaha nco mali jungi pyi poliki na sipyigiri jahama kataanma.

• **Kataanmi nyahawi nahana cege yakili yoo**

451. nahana cege yakili yoro a yala pyi kili yeherezhhe faanintegeme kaa nkenge.

Lere na li cee na karaa nyo tetoonni ni si pyi faanintegenye kaana, kapahanworo, kanpyaa na nnyi ku..

452. Lere a li cee , ba kililapyifeebi politiki desizihoo si ja a yala na ma bala me, na li a yala nahana cege karaa pyinkanna jo na ki bere karaa je na « ma bwɔ pyi ki na » jungo ka nta li na.

453. fanha sii li lii :

a) Na nahana cege yakili yoro zaanri karaa(ma ki yeherezhhe na ki nwaha karaa) a yala yo politiki karaa tayogbohi ni(kilifoowi tateengi, minisiriciwi tateengi) na joma kanga si pyi na sosihete ciwili nkenyi puni ni

b) Na ceyi nyemu yi na faapyiceyi jeherezhhe karaagi cɔɔri ke, yere npahala na yi kayahaagi koroo si pyi. Ma li ca ba ntaminisirigbagi na nkenyikataanma minisirigbagi kyenyi si jan kan yiye ma me.

a).

c) Ma kuni kan ceyi, yeherezhhe kataanmi je nyemu ma ke, yi a karaa nyo tetoonni na yi a ncayakili songoro pyi na lagbarala li nnyi ma she yi kanpan ba karaa nnyi na karaa nnyi fanha si pyi si kan yi ma me

• **yeherezhewi sinciimi shoholo teni ni si nahana cege yakili yoro pyi ma be na Malipankanni ni yee 2063.**

454. Ne li na ncaa ke , lere li je ma nahana cege yakili yoro nyala karaa pyi shoholo teni ni ,si kuni ta nemu li a yala a sinciimi ntegere toronkanni yo lere nemu li nci be nankanni pyiili na ke. Ntege sinciime je nworo ncayakili na sinciime pyiili, mu ku jo sinciime nyalawi ninpanyi ni na nnyi pyi na ncakaali ni.

4.2. Nankanni kanpyaa ku

455. Ma be na Malifongon yeherezhékunni yee 2063 ni nincaali ni na ma nurovaanri kili bineeri nincaali ni Maliwi lagi ne si yeeli yeherezhewi kulo maha kulo tayahayi be ke na(10%) ne teni fungo ni. Nka wu li cen ma ju kanpyaa tabaari ne kaa nemu li n duri Malintawi na na wu a yala si nyiri yere si yoshoro ta lere na ba wu si pyi si a yeherezhe kulo maha kulo tayagboyoo taa nemu wi si wu no ne nankanni nincaali na me. Lere ni li wuu ni lamege faabi npyi ba wu si ne nankanni npyiwi pyi see me, kanpyaa nipehegea a yala ta kili fungo na li kantugo yere.

456. Li yee nipehegea ne nkii kaworo ntege yaara ma nehe kan yeherezhewi (APD) ne Malinta kanpyaagi nkiimu ki na yiri kantugo yere ke. Ma lipungi pyi a be ntegekanpyaagi baraka npelewi na lere li a Maliwi pyi afiriki worokulo gbagbuceyi kiliigi shoholo ni kili nemu wi kanpyaa nintaagi ki a nehe. Ti pere junmi pyi can, ntege ma she ipya maha sipya ma wi a toro ameriki dolaari 22,07 na yeeli 2002 na ma no ameriki dolaari 37,06 na yeeli 2016 na. yeherezhe (APD) ntegekanpyaagi baraka npelewi mi na li ne can, wu li cen ma jo lere ni a sa jaa yeherezhe karaa kan wu kili nta na sipyigiri karaagi ma me.

457. Ma laha ninbe na ntege wi a yala pyi kaa nemu si ja npyi wu tege yaaga, nka wi na kakan pyi yaaga nkemu na wu yeherezhe kanpyaagi a pwo me. Ba nankanni 2063 kanpyaa ku si pyi si nehewolo me Mali wi a yala wi kanpyaagi ki cii tatayi ya ta kili, fanha npiliwi ceyi, ferenge katanmi nkengi na pyenyi ni

- kili ni : Kanpyaagi tayirigboyi ne : Lannpuubi, jingegonho yaari ntawi, kaceegi ntawi, kunyi na kunyi shoholo kanpyaa canyi karaagi, katanmi ninyirimi yeherezhe faapyiceye kanpyaa karaagi, ntawi ninyiriwi kanpyaa ningbegelee kanpan
- fanha npiliwi ceyi : kanpyaa tayiriyi ne : lannpuubi, faayaare, kanpyaa ta yaare, yingi karaagi ntawi, kanpyaa kalene karaagi
- ferengekatanmi nkengi: kanpyaagi tayiyi ne : faapyiceyi were nimarawi, banki were ninkanwe, kunyi na kunyi shoholo kanpyaa canyi karaagi, pyenyi na kurunyi were nimarawi, were ninyiriwi kili kantugo kanpyaa ninpanaagi (IDE), kaworo na ferenge kyeyi kanri yiye ma (PPP), mkw.
- pyenyi ni : were nimarawi nyowi si ntaha si a karaa coonri, kili kantugo yereshiin were nintorowi

458..Ba werewi si pyi si a munumununi seen ni me li a yala ma were foo len wuu sinciime nizaanma yo npemu pi a teenge :

- .lagbarali fungowere nimunumunu wuwi na ;
- .ma were foo len wuu kataanma nimongɔ yala nemu li a teenge jingegonhi yaari na tere ntemu si pyi kaa si jingegonho yaara were ninta mara kaa yala
- . ma fere pyi ba faapyiceyi si pyi si a were taa bankiibi ni me
- . ma afeerii banki na burusihee can yala
- ..ma were foo len wuu tatayi nehi(IDE ,PPP,kiishiin were nintorowi, were ninkanwi ma yehe kan kafeggi kataanmi ma, were foo len wuwi ma yiri silamee weregbegelegbagi ni.

4.2.1 Lagbarali Fungo lata yaare nkeengewi na

459..Kaana nipehere a li ce na kilifungolata yaare nkeengewi a cere Maliwi ni.Ma yo yeeli 2014 ma no 2020 na peresihon fisikaaliwi a toro keme keme tayahaya na 12,6% ma no 14,5% na yeeli fungo ni were duguwi a be keme keme tayahaya na 2,4% na(tayirigiDNTCP).Were keme keme tayahayaga laraga tonno siwi sariya ninyahawi na were nwemu a be keme keme tayahaya na 20% na. Ba wu si pyi si kilifungolata yaare nkeengewi pyi wi a si yehe na sen ni me si ja no fisikaali tetorolo wuwi na wu a yala wu kuugo na yahi ca nyemu nci fisikaaliwi tasawi pelenge ke nkenyi yaa ni(kubaru canra yafonyi jakawi, jinge faawi, sara yobaa nkengi), si lanpu yaha kubaru canra yayi na na si nterepyi pingi fisikaaliwi na na ceyi, sipyii wuyi ,**ninyerenyi na ninyerebaayi.**

460.Yeeli 2010 fisikaaliwi yaayi fanha npiliceyi ni a dugi a no miliyarii29 ni miliyoo337 na si nta ntigi no miliyarii 16 na 12 na yeeli 2011 na yeeli 2012 na « fisikali kaanti kubari ninkan na were ninyi wuwi Malikominiibi ni » kaanti a pyi ODHDwi ma yeeli 2022 ke.Pere npe kataanmi peheyerezhebaa wu pi a ta ma yiri nwaha na , nwahawi muwi je kili ni yeeli 2011 ke.

461.Kili a yala fanha npilikayehewolofeebi torogo ba pi si pyi si a pi lanpu ku karaagi coori sen ni na :

kili ntegewi lanpu ku karaagi mu ku jo nkege na teen ni peheyerezhe takasiwi(TRDL) ;

. werewi na wu nanpwuubi ma pi sosiheteebi jungo taan fanha npili ceyi ni ke , ma kili pyi wi were werewi ninwolowi cerenge ;

. Ma lanpuwi waa terenge kan kominiibi ma li jungi pyi sosihetee na faapyicey ji a ni na TVAwii waa nwemu wi na ntaa kili ni ke ;

. Ma lagbara faapyiceceri sentetiki lanpu na ;

. Ma teenni takisiibi fali takisiibi shiibi pi cilee na(piimu nci zara kaworo faapyiibi yekanna ma ke) ;

. Ma lagbarali pyi fanha npiliceyi nta nkengewi karaagi na

462. Maliwi ni lanpu karaa fahare jungi je sarayobaa nkegi a fanha ta toro ntawi na faapyiceyi karaagi ni. Ankeeti ERI-ESI nwemu wi a pyi INSTATwi ma ke ; nkulo maha nkulo tayahaya ma cere na 1% ni lanpu karaagi je sarayobaa nkegi wogo lere di li wuu ni CFA miliyarii 3000 pi na ji ki cegi karaagi ni, ma li ce ma jo na ki nkengi fungo ntankeengewi kuwi je baraka ni me. Ma be na kaanti kubaru ninkanwi ni keme maha keme tayahaya ni 5% je ka yo dee were nintawi, fisikalii mege na , si pyi CFA miliyarii 4 ye&li 2017.

463. A li di nuga foro ma yiri te kaanti kubaru ninkanwi kanpan na lanpuubi na takasiibi(patanti/lanpu, takasii were nizariwa ma be na junmi yo ni, na lanpuubi pi cii le) ma yiri sarayobaa nkegi yere were a be yeeli 2017 ni CFA 6 035 292 652 were inite ninkin jaciwi je CFA17056 were nwe dawi ka yo yahi UPA mijee na were werewi a be CFA 11 173 406 642 na. Mu ka nwe werewi jogi taanna na ki nkengi PIB(CFA miliyarii 2159,1) wi ni li ma se nta ma ju na nwe werewi jogi ji yafyin me na were a be lanpu kataanma nkulo maha nkulo tayahaya 0,51%. Canwi nke jogi a cere a toro nka wu ka yakili cara pyi ma jo na nkulo maha nkulo tayahaya na 82% faapyii lere je me sipyeri ntemu ti na baari pyi tiye ni ke pere a jo, na pere na lanpu sara jan me. nkulo maha nkulo tayahaya ni 10% PIBwi na ma be lanpuwi na nkengi a yala CFAmiliyarii 216 kan nwemu laragi a lili CFAmiliyarii 11 lere a pyi kaa were nintabaa wi je CFAmiliyarii 205 kili waramarabodi ni yeeli 2017

464. Ba sarayobaa nkegi ntawi si pyi sa si a kili ntawi dirini ta durugo si a fogi tuni me li a yala ma :

- i) Ma nkegi tigila wele ba jingegonhi kapyiigi kii si ja wolo nafulo feebe na kaworo faapyiibi pii kyeni me ; pere npiimu pi na katupwohoyo pyi ke ;
- ii) Si a kanpyaa ki di lanpu nahana karaagi yeheyerezheri ni lere si ki nkengi pyi ki yaga ta ;
- iii) Ta ntanna na yehejoro karaagi pyi ki a si yehena ba kaworo canyi karaagi si pyi si cen me.

Kere nkii karaagi si pyi kaa si a lagbarali fungontawi na , ntawi mu na ko di kili nta na sipiyigire yeheyerezheri kan .

4.2.2.Kapyaan ninyaagi nkii mu ki si nta jingegonhi yaara nwolowi ni ke

465. Yeeli 2023 Maliwi a shariyaa no 2023-040 uti cannyii29 yeeli 2023 nwemu je jingegonhi yaara nwolo kodiwi na Maliwi ni na no 2023-041 uti cannyii29 yeeli 2023 nwemu je teennikataanmi ma she jingegonhi yaara nwolo nkegi yere. Pere npii siriyaa shuunni nyowi a kuni kan Mali gavarana ma si a kanpyaa gbegele nkiimu ki si saa ntaa sigi yaare na jingegonhi yaara nwolowi ni ke

466. pere npii sariyaabi nyowi si kili pyi li kanpyaa nimaragaa taa nkiimu ki a yiri sigi na jingegonhi yaare nwolowi ni ke. Tere yaare nwolowi si pyi kaa si yeheyerezhe kan kili , teenni faapyiyayi ma ; ti mu si yeheyerezhe kan iziini ,jakiwi kataanmi ma

467.kanpyaa, nkiimu ki a ta sigi na jingegonhi yaare nwolowi ni ke je were nwemu si nyo ne kataanma nipehere nyala ni.Gavarana wu wi je ki kanpyaagi nkiimu ki na ntaa taji gazi na jingegonho yaare nwolo,mkw. nperewi ni

468. Kodifongowi si kili pyi li a kanpyaa taa ; nkiimu ki a be CFAmiliyarii 500na (dolari milyoon803).Li mu si pyi kaa gavarana wu nkulo maha nkulo tayahaya 10% ta jingegonhi yaare nwolo porozheebi ni na si nkulo maha nkulo tayahaya 20% sho jaki na nwolo karaagi ni yeshuunni ninciigi nwolowi ni. Nkulo maha nkulo tayahaya 5% jingegonhi yaari nwolowi ni si kan Maliferenge nkegifeebi ma .Kili kaworo na ferege lantawi si nnyi nkulo maha nkulo tayahaya 35% jingegonhi yaari nwolowi ni kodifongowi na kodiyewi ni na nkulo maha nkulo tayahaya 20% jingegonhi yaari nwolowi ni

469. Weleme Guwalaminina Licihomi miini baara jɔnkɔnre si pyi kaa ti jingɛjɔnhi yaari nwolonkegi pyi ki nafulogboo len kili ntawi ni ; na CFAmiliyarii 100 ni yee maha yee yee 21 ntoro licihomi nwolowi ni. Takisii na lanpu sarali na nwe nafuluwi kaan. Sanniwi jɛ wu ntagboopingɛjɔnhi yaari nwolowi ni a CFAmiliyarii 764 kan yeeli 2022

470. jingɛjɔnhɔ yaara nca na ti nwolo baarapyicege nyala nkemu si pyi nkulo maha nkulo tayahaya 100% kili mege na . Ki ci saa jingɛjɔnhɔ yaara caa t'a ti wu . Ki nci daa were jɔgi akewi waa yuu sosiheteebi pii ni, ki mu si pyi were tataga kili ma

471. Nke were jɔgi cii nyaha kili mege na si pyi kaa si a kili were bodi fungɔ ni na were ni bemijee a yi cɛn ma jo ntayaare lɔri na nkenge tele maha tele ; limu si pyi kaa ti a nafulo marali ninpanga yehena ; nafulo, nwemu wi na ntaa latayaari ni ke . Wi mu si pyi kaa ti lagbara ntawi na na kawɔrɔ were lenni ni tutuumi, kaante nkege, faapyiyaaye na sipyigiri faapyiceye lere jɛ me yaaga nkan kilishii ma

472. La si ja si a gbarali wi werewi akewi na yaari npere dugiwi ni

473. Wu li cɛn a jo na jingɛjɔnhɔ yaari nkegi na were kaan nwemu wi na yeheyerezhe karaagi jɔngi ke. Were ninyahawi si a lenni karaa kanahancɔrolini (yee ninkin fungɔ ni wi a jɛhi CFAmiliyarii 500 na) were nivarawi werebodi wuwi na(yee ninkin fungɔ ni wi a jɛhi CFAmiliyarii 100 na) Aferiibi were ma yiri jingɛjɔnhɔ yaari kataanmi na(yee ninkin fungɔ ni wi a jɛhi CFAmiliyarii 5000 na) were werewi maha ntaha na kili depansiibi na were nwemu na lenni kawɔrɔ na ferenge fee(PPP) kyeyi nkanri yiye ma were ni negewi kili kanha kantugo karaagi , na kanpyaa ku na pyinkanni sipyii sarawi

4.2.3. Ma karaa yala ba faapyiceyi si ja saa nafulo taa bankiibi mɛ

474. Were sen wuu na di Mali ntawi ni mɛ Fɔhɔɔgi sipyiri woogi, a toro CFAmiliyarii 2550 na PIBwi niyeeli, 2018 nwemu wi a be nkulo maha nkulo tayahaya 26,9% na ma nɔ CFAmiliyarii 3717 na PIBwi ni yeeli 2022 nwemu wi a be nkulo maha nkulo tayahaya 31.7% na ;mu ka yere nkulo maha nkulo tayahayi shuunni len yiye ni were a be nkulo maha nkulo tayahaya 28.5% na PIBwi ni nkii yee kankuro wi ni. Fɔhɔɔgi, nkenye ,nkenye nkila a li cɛ na fɔhɔɔgi newi tegbiidi kire ki a jɛhi.ki kilankanna jɛ ne :jakiwi fɔhɔɔgi :nkulo maha nkulo tayahaya 30% ,pyenyi lanpyi wuwe : nkulo maha nkulo tayahaya 12% ; yanjɔnɔ nyala wuwe : nkulo maha nkulo tayahaya 26,97.1%. Yere yanjɔnɔ nyala fɔhɔɔgi naha na ncerege ma toro nkulo maha nkulo tayahaya 10,9% yeeli 2018 ni ma nɔ nkulo maha nkulo tayahaya 4.6 % yeeli 2022 ni

475. Mu ka zuma pyi na SE DE A O wi kiliigi saangi ni mu ma li ta na Maliwi jɛ tayerege nincengi ni fungɔ fɔhɔlɔ mege na nkiimu ki na nkaan ferenge nkegi shiin bi ma ke. Wi jɛ tateenge sicere woogi ni na PIB nkulo maha nkulo tayahaya 30 % ni Kapi Vɛere nkulo maha nkulo tayahaya 56 %, Sinaɗaali nkulo maha nkulo tayahaya 32 %, Burukina nkulo maha nkulo tayahaya 31% kantugo. Nka wu a li kaamica na were nkulo maha nkulo tayahayi jɛ kiliigi pi na nkii mu na jehyerezhe kilii kere wu nkulo maha nkulo tayahayi PIB na jɛ 50% nama.

476. Ba kili faapyiceyi si ja saa nafulo taa bankiibi ni me yi a yala ma :

- .lagbarali ferenge nkengi fon de garantiwi na (FGSP) na were nijehewe ni ;
- Ma be na iziini yaya ntani ma kanpyaa fere pwo ;
- Ma faapyicege yala nkemu si saa izinii yeherezhe karaa nafulo kaan ke (ma izinii yawankariya nca len) ;
- Ma jo- ma- kanya karaa « kaworo nkege/ferenge nkenge », « ferenge nkenge /kanpyaa kataanma nkenge » pyi ba bewi si npa ceyi puni shoholo ni me lere di kaa zaanra karaa si a pyi ;
- Ma tere kaworocanyi kodiwi kali ba kaworocangi nperepyifeebi si jaa ncen me ;
- Ma faapyiceyi kanpyaa ku sinciime karaa pyi ma yo a she kaworo/ferenge na nnyi kataanmi ni weleme : kanpyaa nimaragaa nkiimu si saa lenni faapyicepyiri na ninge wuri (MPME) na saa kapyaa kataanmi npemu sancansiginkanni a jo, beminjee ntan je na nimomo.

4.2.4 Ma kanpyaa yiriceyi jehi

477. Kanpyaa ma yiri kili kantugo (IDE) : Ma yo yeeli 2005 na ma pa no 2020 na Maliwi ni IDEwiibi na a cere me. Pi a toro CFA miliyarii 49 yeeli 2005 ma no CFA miliyarii 503 yeeli 2019. Nka wu li cen ma jo yeeli 2020 ma be na politiki karaa nwiriki ni na kovidi 19 yzmi npawi ni, IDEwiibi a cere fo ma npa no CFAmiliyarii 309 na

478. Ma yo yeeli 2012 na fo ma npa no 2021 na Maliwi ni IDEwiibi a toro nkulo maha nkulo tayahaya 3,2% PIBwi na fo ma no nkulo maha nkulo tayahaya 3,4 % lera be nkulo maha nkulo tayahaya yeherezhe a be 0.8% yeeli fungo ni. Pi si a toro nkulo maha nkulo tayahaya 2,7 % PIBwi ni ma no nkulo maha nkulo tayahaya 3,8 % PIBwi ni lere teni ninkinwi ni sipiyworonkungi kanpangi muki je gbagbu worokuli yere, kere ni lere a be nkulo maha nkulo tayahaya yeherezhe a be 4,1% . Nkeengi a pyi ma she ntawi na sariya kataanmi ma nka lere ti li wuu ni IDEwi na jaa dugi me , wi a koro ninpyihene . Politiki na nta karaagi ki a pyi kaa na jaa dugi me

479. Ba wu si pyi si kili kantugo yere nafulofee pyi pi a ma me li si pyi fanha kaa wu bi pyinkannagaa yaha tooyi ni yeherezhe nimongi ni ma yehe kan nta yaare perentanma, faapyiyagboyi (kushee, kubaru kanra, kuran kuwi), kaanti na faatakaanti, mkw. Manevuruubi nijehibii, lontanra wuubi ; lata yaare yere nye kani si ja saa kili kantugo yere nafulofeebi pyi pi a ma me

480. Ma kataanma pyi ba faapyiyaaya nincenye, sipyii ninkalavoromoo nincemee lere si pyi kaa ma cege yala kubari vali-vali si saa nnyi lere si taa kili kantugo yere nafulofeebi pyi pi a ma nta jii nkenyi ni mu ku jo : jingonho yaare, yanjonnyala iziniibi na faapyiceyi kapyiigi

481. kataanma mi sa yahi npemu si kili kantugo yere nafulofeebi pyi pi a ma ke fo Mali kili li saa foro karaagi kii ni si jehakan were len yaara porozhee ma ntemu ti a foro jingonho yaare nwolowi ni ti ntaha kaworo faapyiyaaya ca nyemu yi a yehe kan kusheeli , kuranwi, kubari karaagi ma ke

482. Toronkana laa li je ma werewi nintawi jeha kan jingonho yaari, yanjonnyala na lere je me faapyiyayi nkenyi kye kan yiye ma. Junbewi mege na nwemu wi je jingonho yaari wolocoyi na kili kantugo werukurunyi ma fanha kan jingonho yaari faapyicegi ma kere nkemu si bineree pyi na kubari, kusheefaapyiyaayi na kaworofaa lere je me nyala nkengi faapyiceyi ni

- 483.** Kyeyi kanra kataanma kaworo- ferenge(PPP) : Ma Malifongon yehyerezhkunni ma be na yeeli 2063 ni karaagi nnyiwi ni dakamina faapyiyaaya nyala je ma she kushee, kuran, kubarikan yafonyi ningifaawi, mkw nkenyi kanpan. Li mi nta ma jo yere nye faapyiyaayi nyala kanpyaagi kii ki si nyiri fungo ntawi ni li a jo ma ferenge faapyifeebi fara yi yalafeebi na yi yaayi yaa yalajonncemi fe ni. Kyeyi kanra kataanma kaworo- ferenge(PPP) ta tangacegi je karaagi ncenwi sen ni, ki nafulo ncanceme kataanmi lere je me ki porozhe kanahancorncemi.
- 484.** Ma be na PPPwi nyiliwi ni gavarinama a kili sniimi kaa yo nemu li a ntege pyi ma sariya kataanma na juntahama yala npemu, pi na nkaa ni PPPwi kajimini ke. Ne gavarinama na ncaa ke je :
- (i) Ma mere pwo faapyiyaayi ntabaawi na
- (ii) Ma faapyiyaayi nincenye na nimonyo ta ma toro ferengenkengi kyeleri ma na ma kaworo yaayi nyofaa-pyiili pyi na yakili ni na
- (iii) Ma Maliwi shenkanni jotaanna na I MO WA(UEMOA) wuuli ni
- 485.** Ba PPP wi si jaa nnyi Maliwi jehyerezhje nimongo yaaga me, yakili cara a yala jehhe kan PPPwi shiwi waciiwe ma nemu wi si nta yehyerezhheri kataanma pyi ningeteni ni ke. kilinta zhiili na nwaha, dankanna na kafongo PPP ku wi .
- 486.** Porozheebi nnyiwi PPP kye na je na puntanya nijehye ni kili ma na were ku nwahawi ni. PPPwi si ja nnyi kaa ti a lagbarali pilegiyaare kuwi na kili ni. Nokanri ntorobaa ti junkanna ma li jungi pyi faantegeyi jehi baare na yi zaanri ku ; Faapyiyakulunyi.
- 487.** were yahala bankiibi ni sipyijehere ma : Lere ne je kaa nemu li na fungo were ngbegelewi pyi na si jehena .li jungi je ti sypii jehere, ntaanjaan pyi were yahafee kaworo faapyiceyi ni lere ma pi pyi ncanfo yere faapyiceyi ni yere nyemu yi je kili wuyo ke
- 488.** Were nwe were gbe gelenkanni yehyerezhewi a tiinge kilisiin nafulo byere ncene na. Yi a yala taha Kilisiin puni nuvigilee na nwe were marankanni kanonli npa li si pyi ti be pi ma me
- 489.** dije fungo ni na ma afiriki ku jo, kiliigi nijehere wa na ne were gbe gelenkanni taanna(li a yehyerezhje ta ki ma) ba ki si pyi saa porozhee, janma jungowuu yala me(nurozi luh bala yaaga Ecihopi ni) lere je me saa nafulo gbegele cege jomuri kilishiinbi ma kili faapyiceyi ni(kili faapyiceyi Burukina ni
- 490. Kili kantugoyereshiin nafulo nintorogowi:** Neeri je kaa nigboo nemu li je tategbobo ni Maliwi jehyerezhje ntawi ni ma li jungi pyi pi nafulo nintorogowi . Kili kantugoyereshiin were nintorogowi a no USD miliyarii ninkin na na wera be CFA miliyarii 538 na were nwe kubariwi a kan dije were kanhencori kurungi(FMI)wi ma li ayala ma yi taha sypii nuvigilee na were nwe werewi ni na nkulo maha nkulo tayahaya 95% na ji sipyigiri karaagi ni na nkulo maha nkulo tayahaya 5% na nkaani lanta karaagi ni
- 491.** Wu je dije nwahawi muni na me ke na lere a pyi kaa na were ninpangawi ma yiri kili ka ntugo a tigi. Mali si jaa, wi shiinbi mu pi je kili katungo ke, wi yehyerezhewi pwo pere na na nyaha- kuli- ni katanma nnyi ni.
- 492.** Nijaa kili kantugo yere shin la ta nafulo nintorogowi a cere ma li jungi pyi karaa nijehere na sariya sancosigi karaa pyibaa, porozhefee ntorogo kataanma tabaa Kili kantugo yere shiinbi na nwaha taa ti pi werewi kataanmi ni kili nyerege karaagi na. Were nwahawi je :Be je pi shoholo ni mepi nobaawi werekanahancorliceyi naDabaara piye na werewi kuwi na.nahant karaagi nwirigiwi ma she werewi karaagi ma kili niPorozhee , werefee diriwuu, je meWere nkengekuugo npiniwiWerekaraagi, ninpyiwoogi wu teenni, a cereKaraa kataanma nwahawi Kili kantugo yere shiinbi, nankowuubi ma
- 493.** Ba Maliwi si jap yi si ntoro nte jonyibi karaa na me wi a yala ma politiki karaa na na kataanma yala npemu si Kili kantugo yere shiinbi pi npaa nafuliwi baara kili ni na ma vininge pyi ma she werewi kanhawolo karaagi ma, ma nahanti karaagi pin sidiri karaa yala nkimu si nafulofeebi pyi pi a ma .Gavarana na Kili kantugo yere shiinbi a yala pi kyeyi kan yiye ma na saa kubari canra karaagi fininge lere si pyi kaa si Kili kantugo yere shiinbi were ninegewi karaagi nogyo kili ni
- 494.** were ninegewi silameyawu karaagi kuni ni : Maliwi ni sipyiri ta yakiliwi a she kile kuugo njeeri na wu were baarankannaye pyinkanni ni. Malishiinbi, Nkulo maha nkulo tayahaya 90% je silamen lera kuni

kan Kili nyerege were nta silameya kuni ni nka wu li cen ma jo na were werewi nintawi a cere ali sa sen ni ma li jungi pyi were talencenyi kili nyerege wi ni ku na cen sen ni me na were len yaare a kulungo. Ma yehajoro pyi sipyiri ma Kili nyerege were silameyawu kuni ni je kaa nincene na wi a yala ja ntanna werekaraa ntannaceye yala nyemu yi si saa nkaanni na silameyayakiliwi ni ma nafuloayaara jeheyerzhe mege yere.

- 495.** were ninege wi tenni nkenge karaagi ni : Were je were nwemu wi na yuu si nen tenni nkeenge karaagi ni. Ma be dije piyenanra karaagi ni tenni nkeenge kataanmi ni kiliigi yeheyerwoogi a yala were kan sen ni nwemu wi si vara ninyewi na ke.
- 496.** were ninege wi tenni nkenge karaagi ni dije mege na ke , were kataanmi a wiriki na wi dawi na duri.wi werewi a sara CCNUCCwi na Pari junbegi ma ke, na ntuuni fungo na kantugo kugoo ni . were ninege wi tenni nkenge karaagi je kaa ntoro si ja ,pyi nemu na me ma li jungi pyi yeheyerzhe nta ,nwaha ninku na kafepigi ntuwi .
- 497.** Pari junbegi a jo ma Dolari US miliyarii 100 ca tenni mee na kiliigi yeheyere nca wuubi ma yo yeeli2020 na ma kari yeeli 2025 ma. yeheyerzhe pyifeebi faapyisincanri na dije ONGBii mege na , na kanpyaa kaan mahami sancansigili na ciribaaceye nyala ntuwi na
- 498.** ma be na dije junbeebi na bekaraa nnyi ni na yeeli1992 piyenan junmacegi IRIYO ni were nijehewe na wi kapehewolonkanni a kan nkangavaranamaabi na dije tonkurunyo yaa ma .were nwe werewi ,li mi pan wi a jehi , Maliwi faaninpyi wi a cere wi ni ma li jungi pyi kubari tabaa lere je me wi ta toronkanaagi na ce sen ni me

4.2.5. Fere bankii na were nkenge can nyala

499. Foo- len banki yayala barapyiceyifeebi na : kere bankiwi maha yayala baarapyiceyifeebi torogo pi nafulo na yehyerezhe kataanmi na . ki si ja taa no di yayala baarapyiceyi karaa panhancoonriwi ni. Ki kanoo li je ma foo lenkanna ninceni ta yayala baarapyiceyifeebi ma tee moo ni. Kere ki si pyi kiliyaanbi na canyi shoholoo jeerifoowi

500. were nkenge can : Burusiwi je jungobecege yanincayi na yaayi muji je kye ni ma yere kataanmi suma si yi were ku cen ma be na cangi tereegi ni(fixing).Kere ki je ntawi were kuwi jungi na (were fyen nijahawa were je npiimu ma ke), kuli ce .were canyi je a ni yafonyo(yafonyigiye) lere je me yayenye(nyemu yi je na banki werelenfoo wuu yi je yiyiike) nperere mee na. were nkenge cangi kanooli je :ma were foo len yayala baarapyiceyi na , ma were gbegele kataanmi len kuni ni, karaa kayehencoroli.

4.2.6. kantugo nafulo tayirifonyi nyo nwelewi

501. N BankaNivongi na ki jonbuguri a pyi BRICS piyepara 6 wuli zhuye yingi canpyi15 yeeli 2014 Forotaleza Bereziili ni(na nile shenri ni pi ko New Development Bank, BRICS, NDB- BRICS) na ki a pyia ce nke megi na BRICSkii Jehyerezhe Banki je Jehyerezhe dije banki na ki nyala kataanmi a pyi BRICS kiliigi ma (Bereziili, Iriisi, Endi,Shini na Afiriki di Sihudi) nkemu ki si Dije Banki na Dije were maragbagboh(FMI) ceyi yo ke Ki bankiwi na ki tateengi je Shangayi ni Shini kili ni a yala ba yehyerezhe na were ku karaa kanahanwologboo si ja nyili ta me

502. Ki kayahali je di nafulo ta si ntaha kili yehyerezhe nimongo na faapyiyaya porozhee yaha too nyi na dije ntawi yehyerezhe mee na

503. NDB na were foholoo di beminjee na : demokirasi kili yoo ,kiliigi nahana fanha shiwi waa ciwe yoo. Dije Banki na Dije were maragbagboh(FMI) yere nye bankiibi foholoo ne wi a pwo demokirasi

504. kere nki kiliigi lagi je si maku no kanpyaa cege yala na wi werewi jongo si no Dolari miliyarii 100(Shini : Dolari miliyarii41 ; Bereziili, Iriisi, Endi pere si shin maha shin Dolari miliyarii 18 kan ; Afiriki di Sihudi : Dolari miliyarii 5) lere jungi je ti nkii kiliigi tege si were kataanma nwaha jungi be ; kimu si saa were kaan kiliigi ki ciile ma were ku nwaha je nkiiimu na ke

505. Ma li jungi pyi nwiriwi na npyi na wa canga maha canga Dije ntawi karaagi ni Maliwi a yala wi je were nwe tonivongo wi ni were nwemu wi na nafulo tayirinyi shin nipeheye kan ke na wi mu si ja were kan porozhegboyi nyala mee na yere nyemu nyala kujee la be Malifongon yehyerezhe kunni ma be na yeeli 2063 ni

4.2.7. Ma foolenni sinciimi ninceme yala

506. Ma kataanma pyi ba were nijehewe si nta me lere je kaa nincaa wu kili ma mu ba ka sa ce ma jo na were talenye karaa a jehe ba Malifongon yehyerezhe kunni ma be na yeeli 2063 na li caa me .Fungo nafuliwi a ce yala ti yo ntaha saa makuwi nokii nka tere ye wa na si ja me ma li jungi pyi jankanni yakilina npelewi.lere na wu a yala si di sinciime nafulo cankanni la ca na lere li je foholoo nyo kataanma ninceme pere npemu pi ci wu tege si were ta ti jankanni yakiliwi yili..

507. Fooli nyowi a yala pyi kaa , politikii kuni ni baraka wuu ma be na wu nowi ni ntagbo kacaagi na te gbiide, ninga na te too ni ba ntayehyerezhe nimongi si ja nta si fooli nyo karaagi jungo be me.

508. Fooli karaagi kayehencoroli jungi je si ja ti kili wereku panhawolo na li ninpanga karaa kayehewoolo te gbiide, ninga na te too ni ni lontanra na lere si wu pyi wu pi ja yehyerezhe nimongi kacaagi yili si ntaha fongi cerenge.Foo nyo sinciime karaa ma yo yeeli 2023 ma no yeeli 2063 na a yala yehakan were ninta ma yiri kantugo yere na fungo foo ne mu nci kaworo karaagi yaha yehena(yee 5 fungi ni ma were tayogo na wi tayahagi nkarabawi) si kanpe taha yanuyi ninyoyi loori na.

509. Ma be na ni nwahawi mu wi je wu di wu nafulo, pyinkanna kapyiyeenbi pii shoholo ni ke ma li jungi pyi sinciimi nyowi Maliwi ma na lera fe yaha sen ni were tabaari na pere kapyiyeenbi taan ke na were tabaari nwahawi kili kantugo cangi na Maliwi a yala wi nta na politikii nkeenge karaa pyi ba wi si ja ti a no ni dije werecanyi na ba were si jan ta me..

510. Malifongon yehyerezhe kunni ma be na yeeli 2063 npyiwi na lamege porozheebi mu pi a pwo wi na ke na li caa kili ma wi fanha ni were ca nta fungo ni na kantungo yere .Were nwe werekuwi a yala wi a npyi

na nahana karaa ninceegi ni kaworo kanpyaagi kanhencoro nceni ni

4.2.8 Yeherezhe kaworontegewi

- 511.** Maliwi ni Yeherezhe kaworontegewi a si a kora a yaha Yeherezhe politikii were yahaka nka wu li ce ma jo na were nwe nta na sipygire yeherezhe ntegegi karaagi a sii mu ku jo ki a jo mu ku jo ki na a jo me.
- 512.** Lere fungo ni Maliwi a yala wi a si ni APDwi ni nka kili a yala li li pwo kataanmi cerenge sen ni wi nci yaaga nkemu ki a yehakan yeherezhe kagboyi ma ki jaci mu si ncu teni ni nka ki ka nnyi were yaaga gbanzan me.
- 513.** Nahanankanni, karaa kanhenwolowi, ntege sinciime na wi nnyi nahameeri ncuwi ni Maliwi a yala wi megi ki foro ba wi si pyi wi kye si len yeherezhe nimongi junyi nowi na ma be na PONAGA junyi ni me.

4.3. Nkεεngεwi nnyi yaayi

. Kili kayahali yeheyerezhewi

514. Nalaragani cogoyafoni ti sinciime gbarankanna na yeheyerezhe pyi a yala sinciime kayahala mara ba latayaare nkenyi na ninpanga latayaare nkenyi si nce me lere fungo ni si nta politiki yala nwemu di dije afeeriwuu kyeny sincan ke

515. Wi na yeheyerezhe shenkannagboyi pyi ba wi si pyi si iziini ku yeheyerezheri ta tennimoo ni nyemu yi na ji iziini niduguyo nyala ni ma kili iziini ku mege yere

516. Wi a yala nafulo len sen ni sipyibili karaagi, nca na pyinkannafoni yeheyerezhewi ni ba yingifaa ntawi si nporo me na ti foongi tun kubariwi na ntegenuvihiyahari pyinkannaagi nkengi ncuuwi ko son

. Lagbarali danapyiili na ma she kili faapogboyi ma na sipyiibi ninpyiili yaha liye mari

517. Sipyiri puni kyeleri na ma ni porozhe maha porozhe no ni. Ba yeheyerezhewi si pyi si ta be minjee ma me ; pi a yala a nwahawi ku a li nta na nafulonwaha min ta kili ni ; pi na nke shoholoo fanhi jaan yakiliteenre mali nivongo ; pi mu si ja gbara kaworo karaagi kapehencoroli na ke karaa pankanni ninkin fungo ni

518. .li a yala wu kayeegishiinbi si pyi sipyieri yakili yori yeheyerezhewi ninge ni

. sinciime nwele na ntege faapoyo kapyii yeheyerezhe

519. Nwele cangi nkemu ki a pyi zhanviye 2014 pilan na nwele minisirigbagi ma ke a jo Mali pankanna 2025 nnyiwi si pyi kaa ti nwaha shipeheye yaha pyibaa, nwahawi mu kili a ce ler je me ma wi fanhi cerenge sen ni ke

520. .Kapyiigi fanhabaari janha si jo woogobaara na yankanni politi feyahara kuni ni. Lere li je karaagi nnyiibaa junge nke mu wi a ce ke .

521. Kere nke nkaantooge kanpyaa karaagi jokoro bineeri na je kagboo na yatanjili kaa .Kapyili TOPwi janha junkanni je were ninyi maha were ninyi ma wolo nafulo gbegele gbagi ni maha pankanni toronkanni la ce.

. Lagbarali ferengenkegi taperegi lantayeherezhewi na

Ferengenkegi taperegi a pele lantayeherezhewi ni ncuungo nkanwi ni nafula nta karaagi ma na faapyiceyi nimoyo nyala na yafonyalakaraa nnyi ni. Ki je ntayaare nkeenge na nafulo len cege pahayerewuge. Ma cege ta nkemu ki no were kaleni na, faapyicegefene yakili yoro na saa kyeleni karaa yala kaworo na ferenge nkenyi shoholoo ni ba nafulo, faapoyo na kili piyejanili si nta me .

Ntege karaa yeheyerezhè

- 522.** Mu ka lugo ma sinciime pilan nyala lere koro je ma tere pilan pyinkannaagi na lere nemu npiyibaa pyinkanna karaagi si ja nyili me
- 523.** .Lere ne teni pyinkannaa lagbarala maku je yaayi mu na ke yere maha ce ba ntege kataanmafaaroyi, yafyin si ja npyi ti yemu yaha me, yere maha yo. Sinciimi shenkannaagi ncewi tegbiidi ni kili jeheyerezhewi jankanni npiwi ntalawi fe ni
- 524.** CKere pyinkannagi yeheyerezhewi a yala ma jehe ce pyi ma kari pyinkannaagi, faapyiyaayi na faapyiibi yeheyerezhè kapanhancoroli nahani kataanmi m

Jacicuni kataanmi yeheyerezhewi

- 525.** Nta, sipiyigiri, kayeegi, politiki kubari kapahali je kagboo Malifongon yeheyerezhè kunni ma be na yeeli 2063 npiwi kataanmi ni. Ma be ni li npiwi jacicuni ni karaagi kii ki yala wa kiye na malicogoyaabi puni na . Kere karaagi a yala ma kubari nijehewe nwemu wi je jacicuno na ncenkataanma karaa jehe ce , kubari nincenge, nwemu wi je faapyii npiimu pi a wu ce sen ni , kapanhancoroli pyinkannaagi ,pilegiyaari, nahanti karaagi cogoyawi mkw, were nkanwi jehe ce. yeheyerezhè nigbo ma yehèkan kili jacicuno karaagi ma a yala pyi.

Ma jankanni na lamegefaanintegye zaanri na li sancosigile kataanmi , li ni npiimu pi a yala ke ma pere pyi

- 526.** Ninpangi karaagi nyo-nwele wi a ma li ce na , ninpyiigi nijehègi shoholo ni , taanri si ja a npyi Pere npi najaabi taaanribi ni pii npyi a no pii npyi si je fyara kaa. sancosigile a yala pyi ki puni npiwi na si nce na li a no na li ni a no me ba diri si pyi ma she karanpyi yakili tara na ki npyi yakili nyorofee na kaapyifèe kanpan ba nce si npyi ninpyiigi na ninpyiibaagi si ja ninpyiigi npiwi karaba.
- 527.**..Nahanti karaagi, politiki, Mali sancosigili ku karaagi nwahawi na tucunmi mu nwahawi na vali jiji katungo politiki kuwi ni je kataanma npemu pi nwirigi, funpenre na nkeenge nwemu tooyi a were jeheyerezhè kapanhancoroli ni
- 528.**..Lere mu ni ma karaa kaagi jahayere zhoro pyi nkiimu ki si ja fe yahi kili kujeele na je kagboo jeheyerezhè kapanhancoroli ni
- . Nonshori ninkinri ta ti je ma Malifoongonama gbaan na kili sariyaanpyigbaga yala yere nyemu si :
  - .saa kili nwele kaanti yoshori yilili pyi ;
  - .saa ntege pyi taa kaworo pyimi jehe jo na nkaagi karaa jahayeresho ni ;
  - . Ma ncefe pyi ma she funpenre karaagi ni na tegbii di, ningetede na teetonni ni ;
  - . Ti npyi fere pyimikaraa nyala ni ba teni ni nyo si pyi karaa na ti ntaha kili jeheyerezhè kujeele tili me ;
  - .Saa lamege porozhèe na nepyi yiye ni porozhèe pyimi zaanra pyi

4.4. Jankanni lamege porozhèe pyimi

- 529.** P.Ma be na ne Jankanni pyimi ni Mali gavarana a lamege porozhèe nigbo nyalakaraa pyi npimu pi na kiliigi farawi kiye na, na npimu pi nci jeheyerezhè kan maliwi ni sinciime karaa ma ninge teni ni

530. lamege porozheebi npyiwi jeherezhe yaaga jankanni npyiwi ko son yakilicara a pyi pi na ba nkeenge si pyi me si jafongon kan pi porozheebi ma ma be na ankanni vanriwi ni

531. Keenge a yala pyi nka yeherezheri karaagi ki a kakan pyi jehere na ma toro jankannaaga na nkimu ki je ninkini porozhe ku na ke .Ma be na jungboyi ntawi ni ma kari jeherezhe cene ma tanmina na jankanni ni na ti yi fe yaha na faa nitegeye lere je me lamege porozhe ni.

532. pi porozheebi je ke na ninkin(11)

POROZHE NO 1 : SIPYIWOO BWUU ; TI MALIWI NA WI JONKURUYI LILIIGI JOCA

533. sipyiwooo bwuu porozhewi « ti maliwi na wi jonkuruyi liliigi joca » lagi je :

. .Ma yeherezhe kan faayaare karaagi ma na agoropoloo 12 nyala ni npiimu si nyala kuli maha kuli latayaare nkenyi na

. Ma yere na Mali yayi kuwi ni

. .Ma Maliwi pyi suma perekali nki yee kewi takogi ni ba Malifongon yeherezhe kunni ma be na yeeli 2063 na li caa me

POROZHE NO 2 : MA KEENGE KAN MALIWI MA « KEENGE NIVONGO »

534. Ma were nwe porozhewi mege yere, ma jeherezhe kan kuran karaagi ma ceyi mu ni ki na ntaa sen ni ke ti toon wolo ki ntanna karaagi ni, toowi mu wi ntaha daa ntawi karaagi pyi ke.

POROZHE NO 3 : Ma Maliwi pyi wankarama kili

535. Ma kari na nwe porozhe. yakilicari ni, nkenge gbarankanni si npyi Maliiziini sinciimi nyowi .Iziiniceyi si nyala nyemu si ntinge ntayaare were nijiworo nkenyi ni La nta yeherezhe kulii kunyo si nyala yere nye were len porozhefonyi si npyi nkenyi ni nyemu sinciime karaagia jehere ke

POROZHE NO 4: “ KANKU MUSA A TERE A PA” KANKU MUSA SANITENI A TERE A PA

536. Sanni kuwi si saa pyi na jeherezhe nimongoo porozhe ni ma spyigiri, lantawi na mahama karaa nyoo ni Mali fungi ni si yakili yaha wi tawologo sipyii na wi tawologo kuliigi na

POROZHE NO 5: MA MALIWI NA DIJE LENPIYE

537. a yeherezhe kan faapyiyaaya na kushee karaa ma ba kili nyereenge kataanmi temoo ni. si nta m

POROZHE NO 6 : MA BAKO NA KILIIGI KANGBOYI TEENRE TAAN

538. Ba maliwi si ja lanta kunyo yala me fa ma kiliigi na vaanri yeherezhe sinciime ta

POROZHE NO 7. NIVOYO, KUBARI CANRA KARAA MA SHE FAAPYICEYI MA

539. Ba nkeenge sen wuu si pyi Maliwi ni me wu a yala yehakaaga kubari canra, faapyiyaaye yeherezhe iziini ku ma.kili faapyiyaaga a yala fanri , nama kubari(INDG) na nkaan nkemu ni ke.yere pyiili si yeherezhe kan wu kaanti,tucunmi, kushee ,jaki,nahanti karaa ma na lanta karaagi kayehewooli kubari

POROZHE NO 8 : SANKORE FAATEHEGE :SIPYII NINCUUMOO, PI A KALA NO NA PI NE FAAPYINO KAPYIGILEE NKIIMU KI A CE KE

540. Sipyii kalawi ne ma karaa pyi ba pi si nnyi si ncuungo, si kala, si nnyi na faapyino kapyigilee na ncen yere nyemu ia teenge wu teenni karaagi na kanpangi ka na ,ma ja a piye karaa nnyi na ,na cogoyaa pyi ba pi si ja tacungo ta dije teenni na me na faano nta ni na pi ka di si taa fi voro kili ni me.ma lagbara kyelenni na sipyiibi shinwi waa ma (ceebi na nankoobi) si nwahaabi min jee nyirigi ni ma yo pi jehena si pi kyelenni kuugi mugi

POROZHE NO 9 :MALI CIRE WUU NA DIJE TEENTAANRE

541. Ma wu mahami latayaare kapehencorolo pyi teemoon ni ba npiyonri si kuni ta wu dije teenri ni me nalucenge ntawi ne kataanma npemu wu na nca ke. Pere kataanmi nnyiwi feni sigi latayaare, piyaare mara kataanmi wu si ja a mere pwo karaa na mu ku jo ; cinyi nkotoroli, teni nkeenge karaagi ncerengewi ,zanha panbaari na cinyibaaceyi npawi na . luhohi, tufeemi kapiyi yere nye kapehencoroli mu a ja yala pyi

POROZHE NO 10 : NEEENGINE,NIVOYO KU ,KUBARI CANRA YAAY

542. Ba lamege porozhee pyimi nnyi si npin me, nkeenge a yala pyi ma she aferiibi nkegi cogoyawi, kaworo kanpyaa ku,sipyiri, kubari canra pyinkannaagi na,lanta werelen ni kanpan,ntege karaa ma be na nime teni ni ;yere nye minjee ne kapyaa nce wuu, nkari si ja nnyi si nkiimu yaha me.

POROZHE NO 11 :KUBARI NKARI KUNI: MALIWI NI MA KILI FAAPYIYAAGA NAMA NCEN KARAAGI NEHEYZEREZHE FAATEGEYE PYI.

543. Faapyiyaaga nama ncen karaagi jeherezhe faategeye pyili si wu yaha wu pi a kubari sen wuu taa npiimu nnyi jeherezhe porozhee, vaanra faa nnyi, faapyiyaaya na kaazeny nyala .Ma lanta , sipyigire,mahami wu teenni kraagi na kili sanconsigile karaa kapehencoroli mege yere Mali fanhafeebi a taari nkaanti kuwi yaha nehe na pi fanhi sariyaabi nyowi na pankanni a li ca cogoyawi mu nake

4.5. Kubari na tafaga kaanti yayereye

544.. Ma be na kali ni nwemu wi je Maliwi neheyerezhe sinciimi nyo ni ninge teni ni ba kubari si nta kili neheyerezhe nkegi na ma , nta na kapyaa minisirigbage a gbara Mali tafaga kali faapyicegi(IGM) na tafaga kaanti kubariwi waa na kalizenge nta Atilasi yere nye nta na ma be na yeeli2063 pankanni ni

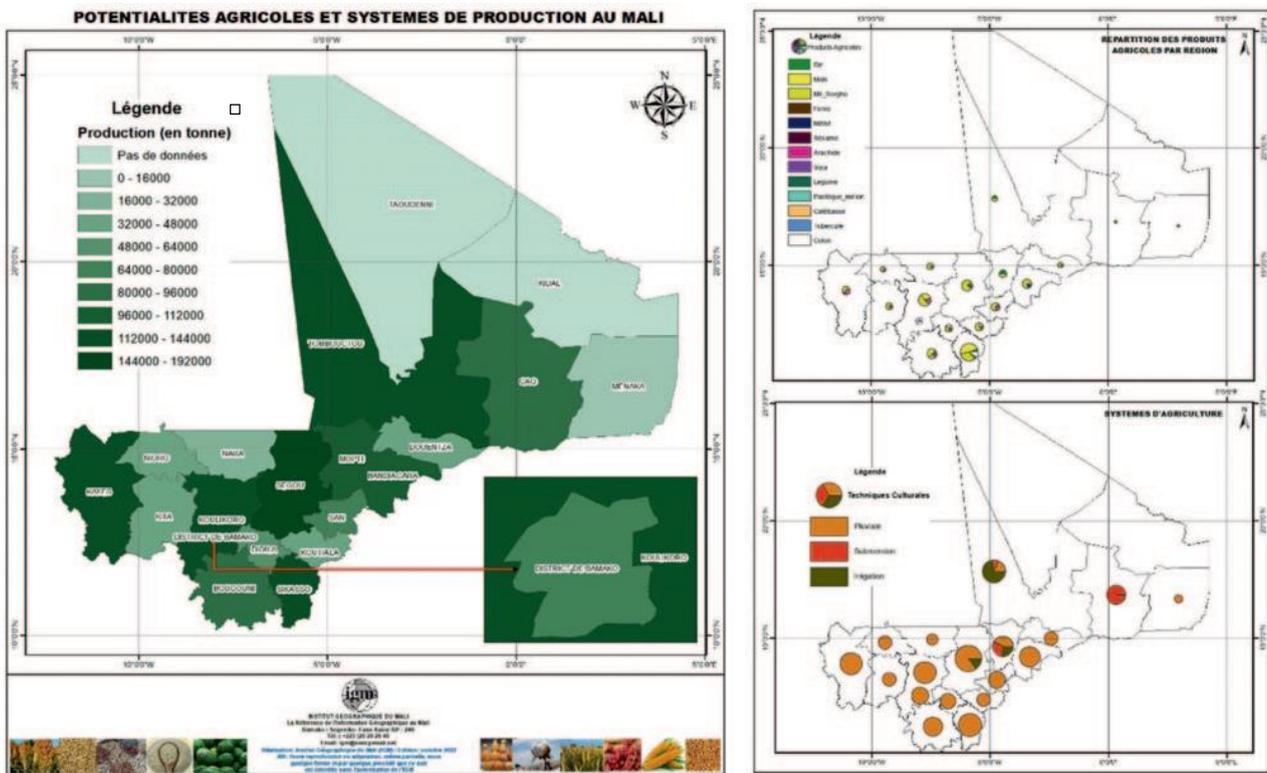
4.5.1. taare nanjawi ntegewi

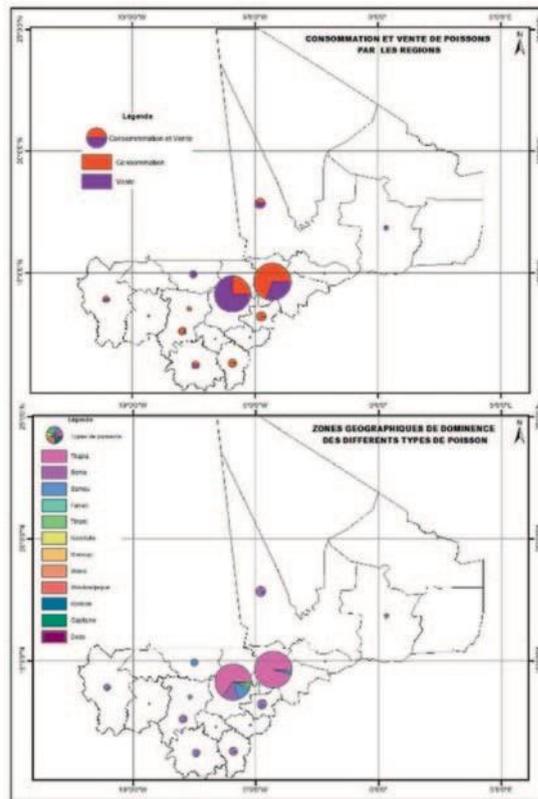
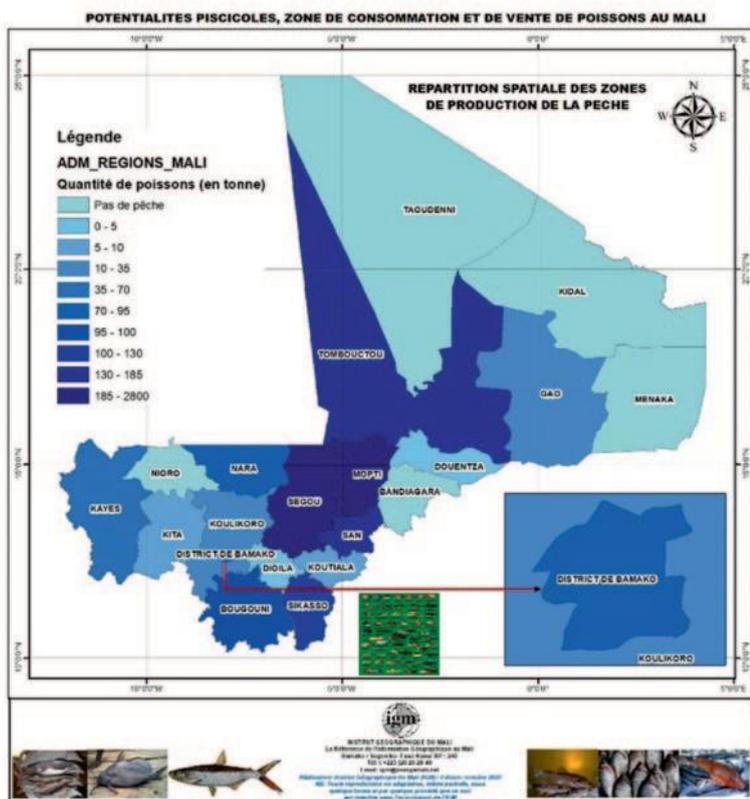
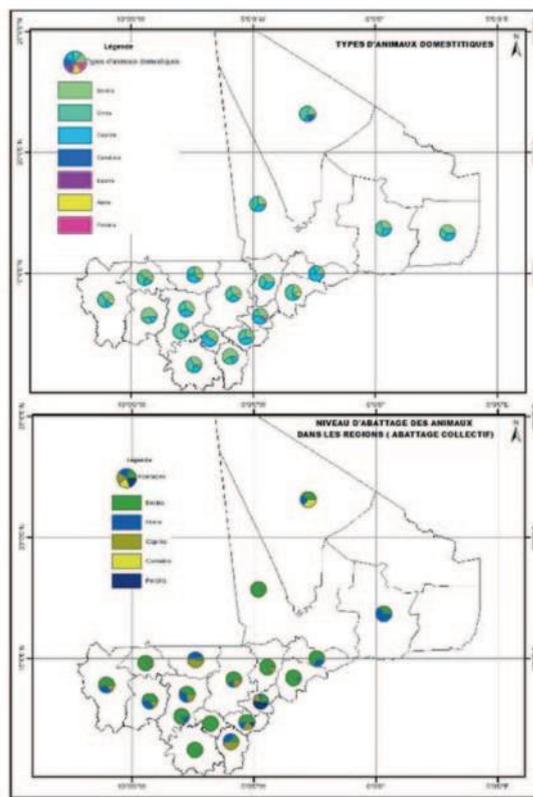
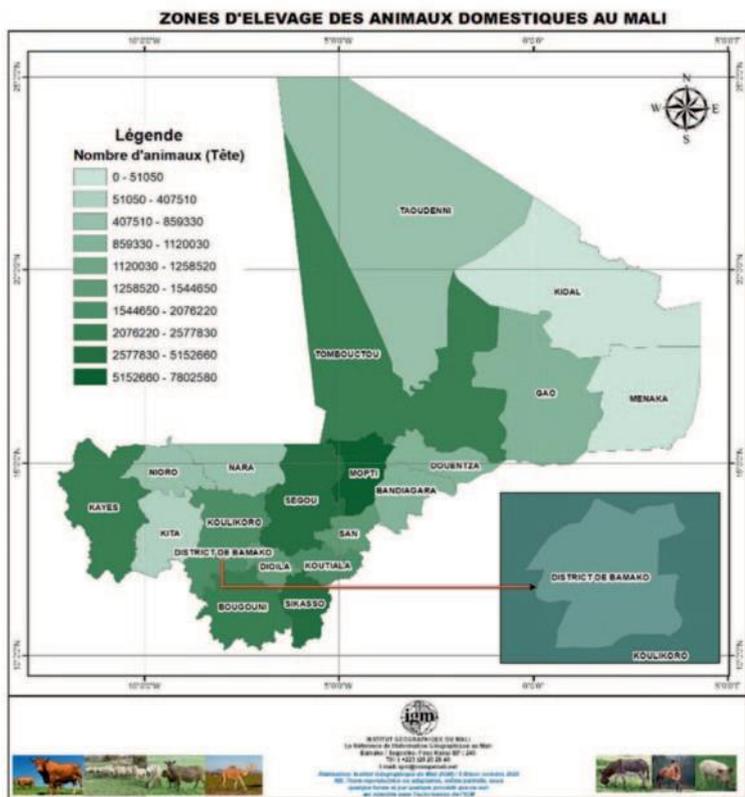
4.5.1.1.Tafagi kaanti yayereyi

545. .Ma be na jacicunti mu wa pyi ke na toromō kubari mu a ta yiri faapyiceyi ni ke tafaya kaana fee nyemu yi je ceyi cogoyaabi na ke a yala.nye ceyi kuwi :nta,sipyii, kili kaante, nama kaante, faa,yatobyii, fyacaa, kuran, luhohi na tufeemi,yingejonhoyaaare, tucuunmi na weri faaya

aye, kushee faapyiyaaye, luhohi, fanhi faapyiyaaye,nyernge , gbahi ,sipyiri, kubari, loteli faapyiyaaye

N : Wu nye ka a jo: *Tafagi kaanti yaayi mu yiye jōhō ni ke je yaare weleme ntemu ti a ta jacicunni karaagi ni ke .Yayerenye yi a yala ke si nta A3 na AO fōrōmaabi fungō ni. Kubari canra semēbi mu si nta SHP,JPGna PDF fōrōmaabi fungō ni nta na kanpyaagi gbegele cegi ni*

4.5.1.2.Nca karitiibi

546. Nca karitiibi pii, npiimu pi a junyi nɔ ma taana na tenii yɛe ke ke wuu sicɛɛɛ ni ke a pyi .Kere nwele tafaga kaante a tɛnge nkii yakilinyɔɔ kataanmi na

-Kili nuri na ntaɲuɔ nkeɛnge karaa

Sipesihalizasiyɔ nkenyɛ ni nta ɲɛ nyemu ke

Sipyibili yehɛyɛrezhe duguwi

4.5.1.3. Nta atilasi

547. Maliwi Nta atilasiwi je tafaga kaanna yaara varawi tiye na najaa, na jòhómò ni lere ma pyi kaa si yaa ce ntayaare na Malikiliigi si ja taa diri pyi ke

- cegi ninciige Malikiliigi nivonyi na Bamako kanhi

-cegi shonwoogi tafaga kaanna nyereyaaya vara yiye na najaa, na jòhómò ni

-cege taanriwoogi na nwele karitiibi yinge kili maha kil(Bamako kanhi na kiliigi 19 gi)

4.5.1.4. pankannaagi Maliwi mee na

548..Ba wu si pyi si nintaagi toon wolo na si lagbara kubari karagii na tepani ni me nkii ninpyiigi ki si nnyi :

549..Teegbiidi fungsi ni :. Nama ncen nca karaa gbaga nyala nta na kapyaaigi minisirigbagi (IDG-MEF). Ki si nnyi kili Nama ncen nca karaa gbagi cegi kaa

550. Kere nke cegi cii, na faapyicege na faapyiyaaya ni, je cege kubari nintawi na ncenkaraa nivaragii a gbegele faa kataanmi ni npiimu pi a pyi yeeli 2023-2024 ni ke

551.Ninge teni fungsi ni

Tetoonni ni : ma

552..Ma nama ncen nca faayicege yala na kubari na yingi nwele sateliti nwa n

4.5.2. Kubari sinciimi kaali

553. Kilikafilafaala fyeele vanri wu keni si ja kayaana li yala, lemu je ma nahagbaashere ti funjo tayeregelovee beeri pye pu tayerege lo Malifomò fungongò kozhe li ma sah 2063 yee li ni.

554. Kafilafaala nahagbaashere ti kaa na, je tayeregboo pyegana, yereye nijehere wa ki funjo, ni wa tetehene kanahashara nidaya junjo ni, weke wa na sipyiire ti ni pu koroojo jeri ge, ni waha ja daanna ge.

555. Wu yaa wu di bye nahagbaashere porogaramu pu cerege gboko ni na karijege nule tehee li beeri ni (foroba baaripyii, jogani baaripyii, teenne funjo sipyiire ti), keni si nafan wolo kafilafaalapyevee yi lulujo laeye ni nivoo yi, di kodehene le sipyii jine keree ni.

556.Politikii, porogaramu pu, kabazhaye fyeele pu kanahashara ti, lemu wa PNCD jeri nahashon ge, wa foro ni yee ni :

557. Kilipahagbaasheere politiki gbayo yi jori wa PNCD pye pu tæforogo ni pu tawii ge we ;

. Politiki semelee pu, fyeele ni porogaramuu pu, peemu wo kashaa wa ma sipyii nitanma ta ge, na koroggo jeri ge, wa yere yiye daanaa wu na ;

. Kafilafaala kapyege ki wa na pye kiyè mime ni kilini we ;

. Nafuu (sipyiiire ti, kabyaa, yereye yi, jii-kacene) wemu waa gan kafilafaala jahagbaasheere ti kaa na mege na ge, wa cere kelee ti waa maxo jo we, na dere na suli jahagbaasheere karijege ti mu, lena kapyegee naha ja bye tuun wa ni we ;

. Tetehe kafilafaala kapyegee ni gemu ja pye xo ge, ni pere porogaramu ni fyeele pu ni je jajari teenye ye, kibaariyaa vanri wu ni jaaga baari, ma ta PNCD wa li sha akili di yaha seese sipyiiire ti kafilafaala na, kanahashara ti, tayeregelovee kala wu, kapyegee ki nule wu ni ki daanna ni beregi.

Kashagaa ki

. Malifomo fungongo 2063, keni wu sija kashaaya yi ta, wa yaa wu di tayeregelovee beeri leje le. Keni si ja pere beme pye fungongo ki juro ni, fige fyeele kashaaga nibono li wa ma fanha le ni ma tayeregelovee beeri tayeregelozhe naha na li, wu di jahagbaasheere nizhaga ki ta.

4.5.2.1. katseyahayi:

558. Ma la le sipyiiire ti beeri lejele wu ni tayerege lo wu ni, kilipahagbaasheere jahatiime yi zhaje wu ni yi yaha toyoo na wu, ni kadugoyiri-ten-malishen be ;

559. Ma fanhale ten-jo wu ni fungongo jahagbaasheere keree nizhiime pu kaa na, ma japije da ni beme ni sipyiinule wu degi ;Ma susule wu ni karijege lozhe naha na keni si ja nafuu wolo juro yirige ;

560. Ma teeje sipyiiire ti fungaaga ki suli kabazheye yi ni, yemu wa saha ni fungongo 2063 ni ge, ni ma teeje .

. sipyiiire meen yiige foroba ploitiki kpeenge ni ;

. Ma li fahaga kafilafaala jurofeerelewe beeri mu kelee ma tiforo levee jahagbaasheere kabazheye yi ni, pu . . di kafilafaala ceme ni jii-kacene jahagbaasheere kaa na ;

. Ma ODD pu da wu tegi.

4.5.2.2. Nahatii sariyaa pu

Sariya nizhiime weke wa fyeele wu yaha wu toyoo na wu koro le nige, naha bye sariyagbo wu wo sariyageje ki, gemu wa li she na ; « foroba kapye wa sereje sariyaa taanri wu na, pemu je gbomo fanha ki wuyefeere wu na, malisheen wufere karijege lo wu ni, ni malisheen nafa shazhosigene wu. »

Sariyaa peete naha ba fara pee niziime pu, maa li ce na kafilafaala jahagbaasheere ti kaa na yaa wu ja :

- 561.** Ma setanga kan pyegaŋa ni beeri nule-fyelee le wu yiye ni keni si nahagbaasheere porogaru fe pelenje, makashaaya yi da wu kariweenje, ni nidaya da wu, na akili yaha piga yi ni teenje sipyiire ti kajana li na, lemu waha ja pu pye pu xheeri nidaya ta ;
- 562.** Ma wuyetan kibariya yereye yala wu ni yi jaaga wu pye. Le funŋo ni, pyegaŋa nianza waha gbegele :
- Ma lale kalaa yayaala yi ni, geemu wa pye kafilafaala nahagbaasheere ti kaa na ;
- Ma yereye ni kapyege ki be ti kiyi ni tayeregelovee pu ni ;
- Ma yayaala li naha ni kadugo beregi wu pye ;
- Ma yere yayaalaa yi jaaga wu tan ni bemehee ni karijege ni seme ni, ni foroba kibariya jaaga teye yi ni ;
- Ma sipyii kalaa wu ni susulene yereye yayaala yi ni jaaga wu seese gbegele wu, yi nahawolovee beerimu ;
- Ma baari gboo pye nafuu niganga ki ni.

4.5.2.3. SINCIIME KURUUGI

- 563.** We fyele wa fanri fungongo Mlaifomo kozhe li ma saha ni 2063 yee li ni, kaa na, wu wa yaa wu di fungongo ki yaha wu toyoo na keree fahaga. Wu wa teje tayeregegbobo kabazheye juŋo ni :

SINCIIME KULO 1 : SUSURULENI

Susulenekafilafaala wu

- 564.** Ma saha ni porozhee nisogolonomo fanha ki ni, Malifomo 2063 yaha wu toyoo na maxo wa nafuu kanra na kilifunŋo ni ni ki kadugo.
- 565.** Nafuu woo li gboo wa sereje kafilafaala nizaana na kilini. Kiliki paagana li wa kaa-daan yereye nafuu ni nii-kacene karijege ni kabyileerevee, we fyele wa zha ni naha fonoo gkan Mali mu kilini, cerege ki funŋo ni, ni konjo funŋo ni, ni ma jagikafilafaala ni kafilafaala nahagbaasheere ti kaa na fyele pu.
- 566.** Jaaga-yereye kadugo, we fyele wu yere no sipyi peete be na, peemu teyiriye wa nigin we, ma naha jo (kejebaaripee, Kilekoro sheen, politiki sheen, fiye shohwoono sipyii, ni yere shi yatii be).

SINCIIME KULO 2 : LAMEGE POROZHAYI NANKANNA

- 567.** Ma porozhee nisogolonomo, pemu wa yaha toyoo na ge, naa wu ni pu je wu naha bye ni filimii-widoo yala wu ni porozhee pu nigin beeri juŋo ni, keni si ja yi shegana ni yi kajana ce ; seme yala wu, « Malifomo fungongo kozhe li ma saha ni 2063 yee li na », ni jaaga yereye fonoo yatii be

SINCIIME KULO 3 : KANWORO BINYIRI NA PYIKANNA NKENGE KUBARU NKAN

- 568.** Nwe kabazhege ki wa sogolo kafilafaala sipyii korogoo jeri wu kaa na li juŋo ni, teenne li sipyii jeri wu ni pu yiriyere wu. Keni beeri si ja pu tayerege lo ge, li juŋo wa taaya yi beeri Mali fungongo 2063 ki ce ni ki fanmu, keni kapyege di le koro ni, di pu seme, gemu fanha le pu pyegaŋaa ni pu korogoo yi ni ge, keni pu kashaaya yi da wu tegi.

SINCIIME KULO 4 : FAHANLEWI BAARAPYIIBI NI

569. We kabazhege wa zhaa di fanha le tayeregelovee beeri kajaana ki ni, keni si la le kafilafaala fyele wu yaha toyoo na wu ni, gemu ne « Malifomo kozhe li ma saaha ni 2063 yee li ni » kashaya yi ni, ni ma teyeregelovee beeri leje le kashaya yi ni.

570. Ma fara le na, wajibi ne ma teenee kafilafaalapyefee (fanha le wu ni kajaana), peke wa ja ge, keye le wu yaha wu toyoo na wu ni, le naha bye sipyii yirigi gboo fuelee pu ni.

SINCIIME KULO 5 : ZANRA NA KAMICAGA

571. Fyele wu na sereje pye wu keree na, ni pyegana li lobye wu maye woo li yaha wu toyoo na wu funjo ni, tayerregelo beeri mu. Kaa pye latee be wa, ma nahajaabii ni faratii pu nahakoro pye, keni si ja putanga gboo kan fyele mu. Lee ne ma kafilafaala kapyeegee daanna ni beregi seese pye wu.

4.6. Kakara na kapiigi

572. Kayaana, kakara teyiriye, faratii, fanhabaara wa naha tii Mali na kilifunjo ni, ni kono ni, yeeke waha ja fe gboo taha wu nahagbaasheere ti na, wu nanije da nara li, wu teenne funjo ni wu politiki nanije na.

KILI FUNGO NI**Sancansigi nbaala**

574. Kakara teyiriye ni yi tuuyo wa nehe, ma naha jo sipyivigiri wu, fanhakaape li, fiiyeshoho ni kakara ti, zkonrogo wu, yeshi-naha-yaha wu, kilekorogoo kashi, siberitiki shazhosigenebaara ti.

Kuran kulugo jonyahabaala

575. Kuranbaara ti voro wu wa sipyiire ti ni lada wu nahagbaasheere fyeele gboo. Ma seese, gbeeri ni nivomo kuran da jome kan beeri mu, weke pereme be wa tan, le wa kashaga gboo, yadige yala ni lada kapyeegee, baari da, nafuu da, ni kanhamaja koro ni.

Fanhabaa kili na yehyerezhе pyikanna jontanna nbaala

576. Kili fanha ki bye jere keni si ja sipyiire ti karaa, nahatiime nigboyo kan nahagbaasheere ti mu, ni kajana tetehene nibala ni..

577. Can ni, Mali tetehene li pyegana kayaana wa nehe, ma naha jo, baarijuyo ni kapuegee ki durugu kiye juno ni wu, tetehene pye yereye gbegegana li ni yijiribaa wu tee li ni, semelee nibalabaa wu kabazheye politiki wu ni kafila wu ni.

Politiki junofoo nkanken

579. politiki ni lada wu nanjebaara ni nahatiime jeri wu farati wu, leke ne ma toro she ni tee li nidaya yi ni, ni le wa xhona wu kapyikoono ki jokon wu fanhaya shuun shoho fanha ki mu. Le wa ja pye tee gboo fungongo ki nahasheeme ni ki yatoyoo na wu mu.

Kanbyaa karaagi

580. Kabyaa keree ni erezhon nule wu funbenre fono ti wa FCFA nibana yegene pye seese ni. Wee beeri kabyaa wa ja pa ni jagi nulene seese wo ni Mali ni we, na le juno pye Mali yereye dugozhe wu CEDEAO fiye ni fanha wa toro xhuu nigin ni 8% na we, ga na bye 48% Afiriki beeri ni, ni 52% ni kono funjo ni.

581. Kabyaa keree juno ni funshaara ti yaa di akili yaha AES yaha wu na toyoo na, kono kabyaa keree jeri wu na, ni dolari (Ero) fanhaya jere wu, leke wa jokon ni BIRIKISI wo wari yahawu koro na, weke wa daanna ni wari fali yereye na ge.

Kafenge kengkanni na kakhare na nahay sanyi

582. Kanahashaara kalaa yemu wa pye Mali funjo wa li she na kafege jeri kayana nizhiime yi wa : waga ki, lohokakara ti, kafegboyo yi, siwaga pele wu, kafege dugutigi wu ni kafege gaagi.

583. Ma fara lena, Zanhapaga jeri-jeri wu ni kafege dugutigi ni zanhapaga jere wu yeeli funjo ni, ni yee shoho ni. Kafenge jeri wu kapegee wa no xo sipyiire ti ni lada wu kapyeegee jeri na. W'a ja ten di lavara ni kee kapyeegee ki na, geke wa tehele da sababu erezhon pu nahagbaasheere ti na, kafege jeri wa fe yaha yeke

sɛɛɛɛ ni, ni yi wa nafan foro faa, yattɔpɔrɔnɔ ni tuu yi ni ge. Kafɛge ɲeri wu fanha wa pele peere erezhoon pu na.

DIYEN FUNGO NI

- 584.** Mali wa koŋɔ kabzheyɛ ɲehɛyɛ woogo funŋɔ, danabaa geke fanhaya wa ɲeri ni ki koŋɔ marafyeleɛ pu, ni ɲuŋɔyiige lada wu, kefege yerebaa wu tenugo ni, banaya voro wu.
- 585.** Kili wa di tayeregegbɔɔ fyɛle yaha tɔyɔɔ na, na ma baari pye ni koŋɔ lada wu mahama pu sogologana ni wuyɛ kabaŋa na, ni wu cerege funŋɔ ni, yekɛ wa vigi koŋɔ-bɛeri-nigire wu ni yogo goriya wu Afiriki ni, mazhinceme zhe wu ɲaha na, cerege kuluyo vanri wu ni fanha le wu yi ni, koŋɔ kabyaa dugudigi wu, ni wari fali ŋɔmɛhɛɛ fanha ki jere wu, genhene wu lada ɲuŋɔyiige fiiye shehe ni koŋɔ caan ki na.

NINBARAYI

Ninbaragi 1: Faarɔnyi zaanrawi mεge karaa kurungɔn

Ninbaragi 2: Yibiye seewuyo

Ninbaragi 3: Kayehencɔnrɔ Komitewi shiinbi Mɛyi

Ningbarayi 1 : Kashɛɛɛ yi mɛgɛ sologana kapashaara

Ninbaragi1: Faarɔnyi zaanrawi mɛgɛ karaagi

Karaa 63 wi a yɔ, ma tala cɛyi 5 mɛɛna, na yire jɛn : supyeri jɛnhɛnwi mɛgɛ kaanti na lapyifeebi jɛtawi nyili (karaa 16), lantawi na yehɛyerezhewi mɛgɛ kanpyaa nwulo (karaa 22), nanhanti pyikanni (karaa 14), manhanpi na teli nkɛɛngɛnwi (karaa5), kapyinjɛngɛɛ na taari mɛgɛ politikijiwi (karaa 6)..

Cɛgi1: supyeri jɛnwi mɛgɛ kaliwi na lapyifeebi ntawi nyiliwi(karaa16)	
Supyeri jɛnhɛnwi	Fɔngɔn na ninkinbaara
Vorɔjɛɛriwi	Kayɛyi tɔɔnwi
Kangbɔyi npili	Kili shɛɛnre
Kaanti ninpyiri jɔngi	Kilɛ kulo
Kaanti pyikanni jɔnwi/jɔnbaari	Ceebi yehɛyerzhewi
Kayɛhɛncaa na yehɛyerezhɛ na kafɔngɔnnɔɔn npyi	Ficeepyeri na naɲiibi, tucegiipi na jɛntanma karaa nyili
Tucuumɔn Kille	Faarɔnyi nta
Wuye ntɛgɛwi na Supyeri Sancɔnkɔrɔlɔ	
Jɔnyiwɛ ntawi ntigile na yinkanna	
Cɛgi 2: Lantawi na yehɛyerezhewi mɛgɛ kanpyaa nwulo(karaa 22)	
Taari gbegeliwi	Kili yaari mɛgɛ yehɛyerezhɛ
Antawi jɔngi duguwi	Lantawi npyi kajama wuu
Ningi faawi yaara	Liziini mɛgɛ karaa nyili
Nuntanma kushɛ na lotoli karaa	tuguyɔɔ na kushɛɛmɛgɛ yaaya faarɔnyɔn
Kacɛɛngi	Jingen jɔnhɔn yaara
Kanpyaa gbegili na vaanra nyili	Kuranwi
Fɔyɔɔli	Yaari lɔɔri
Yehɛyerezhewi mɛgɛ ntɛgɛ	Kili mɛgɛ wariwi politikijiwi
Lanpuubi	Lantawi pyikannaagi kubaaruwi gbegelinkanni
Lantawi kanpyaagi jɔngi	yehɛyerezhewi gbegelinkanni mɛgɛ katɛgɛlɛɛ
Pyimaye ma sekiteeriwi tayerege	
Sekiteeri enfɔrimeliwi tayerege	
Cɛgi3. Nanhanti pyikanni(karaa14)	
Sancɔnkɔrɔli	Sosete Siviliwi Tayeregi
Kili mɛgɛ ninkinti na wuye ntɛgɛwi	Takarayi jɛngɔnfeebi tayereyi
Kirikɔɔn	Kubaaru kankannaagi tayereyi
Nanhanti nurungɔnyala, ma taanna na mimɛ ni	Kilishɛngɛɛ na kili ncɛn
Nanti npili na kuloogo ntigile	Kayɛhɛncɔɔnrɔli pyikanna
Nipiligi yaara	Jihyi na yi gbegelinkanni
Kili tayerege	
Kanwɔrɔ fanhan	
Cɛgi 4. Manhanpi na teli nkɛɛngɛnwi(karaa5)	
Iuhɔ yaari tɔɔnwi	Faraciwi kakagbɔyi
Supyigire(kakayi, manhanpi nkalagiwi na kapegilee)	
Jingen nama yaayi	
Wayi ciiri nkalagiwi na ti nkɔnwi	
Cɛgi 5. Kapyinjɛngɛɛ na taari mɛgɛ politikiji (karaa6)	
Kiliigi na dijɛn kunyi njiwi yiye ni	Dijɛn Kiliigi mɛgɛ Towi Shɛnkanni Tayerege
Dijɛnwi karaagi shɛnkanni	Maliwi kiinshiinbi Tayerege
Kili kiin politikijiwi	
Kiliigi shɔhɔlɔ faarɔngbjɛwi tayereyi	

Ninbaragi 2: Yibiya seewuyi**Supyeri jɛnhɛnwi mɛgɛ kaanti na Supyigire**

- 1) Taari supyeri jɛnhɛnwi jɔngi si nɔyi nkeshi yɛ ?
- 2) Kaanti pyikanni jɔnwi jɔngi si nɔyi nkeshi yɛ?
- 3) Pyikannaagi nkiisi na, ma nɔn jɔngi nkeshi na, fɔngi na ninkinbaari sira nɔyi yɛ?
- 4) Lancɛwi nasi nja wuu wiye ncɛnwi suli, si supyigiri na lantawi yɛyɛyerezhɛwi shɛ yɛhɛ nala?
- 5) Kile kuugi tayereyi si nɔyi nyeshi politikwi, supyigire, lantawi na lancɛnwi kajimi ni yɛ?
- 6) Wuu wiye ntɛgɛwi pyikannaagi nijɛɛgi na nivɔɔngi kɛɛngɛnkanni jɛn neshi yɛ?

Nanhanti pyinkanna

- 7) Kili si ntɛgɛwi shiwi nweshi pyi, pyikanni neshi na yɛ?
- 8) Sancɔnkɔrɔli shiwi neshi, na sancɔnkɔrɔyaagi shiwi nkeshi ni yɛ?
- 9) Piligi yaari karaagi pyikanni jɔngi na ti shiwi si nɔyi nkeshi yɛ?
- 10) Sariyawu mɛgɛ karaagi cunkanni jɛn neshi yɛ?
- 11) Nanhanti tigilinkanni jɛn neshi yɛ?
- 12) Kiliigi shɔhɔlɔ karaagi pyikanni jɛn neshi yɛ?
- 13) Kilishiinbi kilshɛngiri na kili ntɛgɛwi nɔngi?
- 14) Yɛhɛyerezhɛwi mɛgɛ katɛgɛɛgi na kayɛhɛncɔnrɔli pyikanni sewi jɛn nweshi yɛ?
- 15) Nanhanti npiliwi na kuloogi nyalawi a pyi a nɔn jɔngi nkeshi na yɛ?
- 16) Ninyi mɛgɛ karaagi a kɛɛngɛn a nɔn jɔngi nkeshi na yɛ?

LANTAWI

- 17) Vaanrawu mɛgɛ kanpyaagi politikwi nweshi yɛ?
- 18) Kuranwi karaagi si laba jɛnhan na yɛ?
- 19) Lisiniibi mɛgɛ karaagi nunpangi jɛn nkeshi yɛ?
- 20) Kili cɛyi nintanpenyi wɛɛri si nɔyi nteshi yɛ?
- 21) Kili jɛngɛnjɔnhɔn yaari nwuluwi na ti gbegeliwi pyikanni si nɔyi neshi yɛ?
- 22) Kasannaga kubaaru kankannaagi (TICbi) nyiliwi si nɔyi di yɛ?
- 23) Pyi maye ma faajɔnyi yilinkanni na yi tɔnwi tankanni si nɔyi di yɛSɛkitɛɛri ɛnfɔrimɛliwi yɛhɛyerezhɛwi tankanni jɛn neshi yɛ?
- 24) Sɛkitɛɛri ɛnfɔrimɛliwi yɛhɛyerezhɛwi tankanni jɛn neshi yɛ ?
- 25) Njɛngi faawi karaagi gbegeliwi ma taanna na nime ni, na ki kajanpi yilinkanni jɛn neshi yɛ?
- 26) Lantawi mɛgɛ kanpyaagi wulunkani na ki jɔngi si nɔyi diyɛ?

Ninbaragi 3: Kayehencɔnrɔli Komitewi shiinbi mɛyi Sinciimɛ Karaagi Kuli ni

N°	Mɛgɛ na jamu	Faapyicɛ gɛ	tayerege	Tɔnmɛrɛ	Imeliwi
kamicaga / yerɛge					
1	Alousséni SANOU	MEF	Minisiri		
2	Abdoulaye TRAORE	MEF	Sekeretɛɛrigbɔhɔr	66 97 36 09	abraore74@yahoo.fr
3	Diakaridia DEMBELE	MEF	Yeregepyifoo	75 14 29 51	diak28@yahoo.fr
Coordination Exécution et suivi des activités					
1	Mahamadou Zibo MAIGA	CT-CSLP	Kayeheshɔrɔfoo	66 74 23 24	mahamadouzibo@yahoo.fr
2	Bamoussa KONE	DNPD	Nungɔfoo	66 72 10 61	bamoussakone@yahoo.fr
3	Arouna SOUGANE	INSTAT	Nungɔfoo	76 13 89 98	sougane_rouna@yahoo.fr
4	Ahmadou Tijani HAIDARA	DGB	Nungɔfoo	66 76 72 98	haidara_ahmadout@yahoo.fr
5	Elly Prosper ARAMA	DGDP	Nungɔfoo	65 77 68 63	arama2008@gmail.com
6	Yehia Bouya TANDINA	DFM	Nungɔfoo	94 49 00 99	yahiatandina99@yahoo.fr
7	Seydou DJIMDE	CARFIP	Kayehɛcɔnrɔfoo	76 42 07 32	sdjimde@gmail.com
8	Boubacar Ben Bouillé	DNTCP	Nungɔfoo		
9	François KONE	CERCA P	Nungɔfoo	78 77 98 37	francois.kone@cercap-mali.org
10	Aboubacar MAIGA	CT-CSLP	Inite Nungɔfoo	76 10 95 62	maigaaboubacar83@gmail.com
11	Boubou Oumar NIAKATE	CT-CSLP	Inite Nungɔfoo	76 44 88 85	niakabou@yahoo.fr
12	Sadio Koly KEITA	CT-CSLP	zanrapyifoo	74 72 50 32	sadiokoly@yahoo.fr
13	Mohamed KEMESSO	CT-CSLP	zanrapyifoo	76 60 96 97	mkemesso@gmail.com
14	Mohamed A.I. TOURE	DNPD	Divizhɔn jɔngɔfoo	66 68 22 00	salinet2012@yahoo.com
15	Cheick Oumar GUINDO	DNPD	Sekishɔn jɔngɔfoo	76 28 02 55	cheickoguindo@yahoo.fr
16	Ousmane CISSE	DNPD	Divizhɔn jɔngɔfoo	76 49 14 00	ousoucisse@yahoo.fr
17	Ibrahima KONE	DNPD	Divizhɔn jɔngɔfoo	76 30 82 79	koibrahima@yahoo.fr
18	Madame MAIGA Massitan TRAORE	DNPD	Sekishɔn jɔngɔfoo	66 69 51 67	massitan_t@yahoo.fr
19	Yehia ABDOU	DNPD	Sekishɔn jɔngɔfoo	66 25 66 29	yehiabdou@yahoo.fr
20	Boubacar COULIBALY	DGB	Divizhɔn jɔngɔfoo	76 36 43 30	boubabaya99@yahoo.fr
21	Alhousseini T. DIALLO	DGB	Divizhɔn jɔngɔfoo	66 56 84 14	diallo.alhousseini@gmail.com
22	Siaka CISSE	INSTAT	depareitema jɔngɔfoo	76 61 42 81	siakacisse79@gmail.com
23	Seydina Oumar MINTA	INSTAT	depareitema jɔngɔfoo	76 01 37 86	mintaseidinaoumar@yahoo.fr
24	Oumar CISSE	DGDP	Semɛebi yehewulofoo	73 11 14 96	ociss21@yahoo.fr
25	Madame SOUMAORO Ma-riam TOUNKARA	CARFIP	Sekishɔn jɔngɔfoo	76 39 40 77	mariatounk8@yahoo.fr
26	Diakaridia KAMATE	ODHD	Inite Nungɔfoo	66 79 78 69	dikamate@yahoo.fr
27	Aminata Ali TRAORE	ODHD	Kanpiyaayehewulofoo	79 40 00 55	traoreaminataali@gmail.com

28	Mahamadou Sekou KEITA	IGM	Nungfoo	66 73 56 45	mskeita2002@gmail.com
29	Modibo CAMARA	IGM	Nungfoo ntaha	76 43 09 08	cmodibo59@yahoo.fr

30	Issiaka DEMBELE	IGM	Yaayali Nungofoo	76 31 54 23	issiakadembele2010@gmail.com
31	Marc DEMBELE	IGM	Kaliwi nungofoo	66 71 07 64	dembelemarc20@gmail.com
32	Salif DEMBELE	IGM	DAF	76 39 63 44	salifsinadembele@gmail.com
33	Mahamadi S TOURE	IGM	Serewisi nungofoo	97 30 39 96	mahamanestoure@yahoo.fr
34	Guimba KAMISSOKO	ANCD	Nungofoo Production	77 23 19 63	guimbakamissoko609@gmail.com
35	Mohamed A KANTE	ANCD	Nungofoo ntahara	66 43 71 26	kantetrois@yahoo.fr
36	Moussa DIARRA	AEDD	Nungofoo de Departema	72 14 29 41	moussadiar2006@yahoo.fr
37	Ladji CAMARA	AEDD	Sekishon nungofoo	66 78 16 38	camaraladji@hotmail.com
38	Bréhima KANTE	CPS SEEUDE	Nungofoo ntahara	76 50 16 32	brehikant@gmail.com
39	Mamadou SOGODOGO	DCM	Nungofoo ntahara	79 99 03 03	mamadou.sogodogo@outlook.fr
40	Alhadje Aly Garba KOUNTA	CES-MAECI	Esiperi	76 18 74 32	garbahadialy@gmail.com
41	Mohamed DJILLA	CPS- CI	Nungofoo ntahara	73 38 71 49	djillam@yahoo.fr
42	Dramane COULIBALY	ONDD	Nungofoo ntahara	76 10 29 98	coulibaly_dramane48@yahoo.fr
43	Sibiry TRAORE	DNP	Divizhon nungofoo	76 01 42 99	sibirytraore@gmail.com
44	Lamine SOUNTOURA	USSGB	Ninjiwi kanti kalifoo	93 91 22 59	sountoural@gmail.com
45	Colonel-major Abdourahamane CISSE	CRSS	Biro Nungofoo	66 79 78 52	cisseabdourahamane5@gmail.com
46	Mamadou BERTHÉ	CPS SCJ	Faanon shingbaho	67 28 04 75	berthemsb@yahoo.fr
47	Moussa KONÉ	CPS	kalawi shingbaho	79 19 60 70	Asmoisekone@yahoo.fr
Zuli ma yche ka karaagi gbegeliwi, Yaayi na Kubaaru kaanli ma					
1	Mahame TRAORE	MEF	Kubaarukaanli gbegelifoo	83 78 13 64	
2	Aminata Oumar TOURE	CT-CSLP	Kubaarukaanli Birowi Nungonfoo	66 72 43 72	bamtourette@hotmail.com

3	Faiçal Mohamed DIALLO	CT-CSLP	Nanhanti na kayeñcɔñrɔli birowi ɲungɔnfɔɔ	76 03 03 99	faicalmdiallo@yahoo.fr
4	Fousseyni TOURE	CT-CSLP	Nanhanti na kayeñcɔñrɔli Birowii	78 45 93 74	tourefous@yahoo.fr

5	Madame DIALLO Sané DICKO	CT-CSLP	Kayehencoonrowo	66 76 23 86	diallodicko2007@yahoo.fr
6	Bréhima DEMBE	CT-CSLP	Nanhanti na Kayehencoonrōli Biriwi	76 37 05 75	dembe2001@gmail.com
7	Alhassane Ag HAMADA	DFM	Kanpyaagi kanpangi jungonfōo	76 37 63 60	alhassanehamada@gmail.com
Kayehencaabi na kaali yehencenfeebi					
1	Mohamed DIALLO		Yeregi pyifōo	73 48 32 79	mohamed_diallo@hotmail.com
2	Massa COULIBALY	GREAT	Yeregi pyifōo	66 74 22 20	massa@greatmali.net
Minisirpyenyi fili tasinyi					
1. Taari mēge nanhanti na nanhanti npiliwi Minisiripyēgi					
1	Moussa BILANE	MATD	Yeregi pyifōo	79 69 85 90	bilane0809@gmail.com
2	Madame SIDIBE Kadiatou dite Djitou	CPS ATFP SI	Ḷungonfencōo	74 10 46 77	djitou70@yahoo.fr
3	Abdou Salam DIEPKILE	DGAT	Ḷungōfoo	70 11 37 93	
4	Abdrahamane CISSE	DGCT	Ḷungōfoo	72 72 26 26	abdra_cisse@yahoo.fr
2. Kubaarukaanli, Lantawi kubaaruwi gbege linkanni na Nanhanti Ninwanti mēge Minisiripyēgi					
1	Souhahébou COULIBALY	MCENM A	Yeregi pyifōo	66 01 50 90	scoulibaly@numerique.gouv.ml souhacoul3@yahoo.fr
2	Abdoul Kader KY	DNEN	Ḷungōfoo	70 49 75 69	aky@den.gouv.ml kelmeron@yahoo.fr
3	N'golo COULIBALY	CPS ETC	Ḷungōfoo	66 89 18 10/ 76 90 88 43	ngolocoulibaly2007@yahoo.fr
3. Tucunpi na supyigi nyiliwi mēge Minisiripyēgi					
1	Adama DIAMOUTENE	MSDS	Yeregi pyifōo	76 78 99 44	diamoutadama@yahoo.fr
2	Dr Issa TRAORE	CPS SDSPF	Ḷungōfoo ntahara	76 18 17 70	issatraore1962@gmail.com
4. NanḶonhōnshiin karaagi ntigiliwi mēge Minisiripyēgi					
1	Balla KEITA	CPS SDR	Ḷungōfoo	76 12 25 56	ballakoman@yahoo.fr
2	Mohamedine ASSAGAI-DOU	CPS SDR	Kategelee gbege lifōo	76 08 62 44	zamaiga@gmail.com
5. Nijin Kalipyenyi na Ncēwi mēge Kayehencoonrōli Minisiripyēgi					
1	Albert MALLE	AMAQ-SUP	Ḷungōfoo ntahara	71 38 75 54	mallalbert70@gmail.com

2	Hamidou NAPARE	CPS Education	Nungɔfoo ntahara	76 63 24 05	naparehamidou@yahoo.fr
---	----------------	---------------	------------------	-------------	------------------------

6. Kili kaanti mɛgɛ Minisiripyɛngi					
1	Diakaridia KONE	CPS Education	Nungɔfoo	76 28 97 90	diakone1962@gmail.com
2	Boubacar DEMBELE	CPS Education	Initewi Nungɔnfɔɔ	76 11 06 68	ddembeleboubacar@gmail.com
7. Kacɛngi, Lancɛnwi, Otɛliibi na Muntanma kushɛli mɛgɛ Minisiripyɛngi					
1	Madame SISSOKO Sirimaha H DIAWARA	MACIHT	Yɛrɛgi pyifɔɔ	7641 38 75	d_habibatou2001@yahoo.fr
2	Madame Yaïdé Djeneba DOLO	CPS SCJ	Nungɔnfɛncɔɔ	76 42 23 27	yaidedolo2006@yahoo.fr
3	Bruno SANOGO	CPS SI-CAEPIP	Nungɔfoo ntahara	76 30 50 99	brunosanogo@gamail.com
4	Moustapha SISSOKO	DFM	Nungɔnfɔɔ ntahara	79 41 58 64	sissoke_moustapha@yahoo.fr
8. Manhanpi, Tufɛnpi naYɛhɛyerezhɛwi nimɔngɔnwu mɛgɛ Minisiripyɛngi					
1	Amadou DIALLO	MEADD	Yɛrɛgi pyifɔɔ	76 31 78 20	diallo55amadou@gmail.com
2	zantigui Boua KONE	CPS SEEUDE	Nungɔfoo	66 62 60 72	zantiguibkone@yahoo.fr
9. jingɛ jɔnhɔ yaara kuran na lɔhɔ Minisiripyɛngi					
1	Moussa OMBOTIMBE	MMEE	Yɛrɛgi pyifɔɔ	76 31 66 36	mombotimbe2@yahoo.fr
2	Issa COULIBALY	MMEE	Yɛrɛgi pyifɔɔ	78 80 24 56	coulibalyissa2009@gmail.com
3	Damassa BOUARE	MMEE	Yɛrɛgi pyifɔɔ	76 16 25 46	bouaredamassa@yahoo.fr
10. Tuguyɔɔli na Faɔɔnyɛ mɛgɛ Minisiripyɛngi					
1	Mamadou Sékou KEITA	IGM	Nungɔfoo	76 13 89 50	mskeita2002@gmail.com
2	N'golo COULIBALY	CPS ETC	Nungɔfoo	66 89 18 10/ 76 90 88 43	ngolocoulibaly2007@yahoo.fr
11 Kili Faɔɔnyɛ nyalawi, Faawi ntawi na Faanta Kaliwi mɛgɛ Minisirigbagi					
1	Madame DICKO Fatoumata ABDOURHAMANE	MENEFP	Yɛrɛgi pyifɔɔ	66 76 06 48	facidick@yahoo.fr
2	Assékou AHMADOU	CPS SI-CAEPIP	Nungɔfoo	76 48 77 22	ahassek@yahoo.fr
12 Kangbɔyi nyalawi na Tashɔnyi, Ninɛyi kayɛhɛncɔnrɔli, Taari gbegeliwi na Supyeri mɛgɛ Minisirigbagi					
1	Birama TANGARA	MUHDAT P	Yɛrɛgi pyifɔɔ	76 32 51 45	biramat@yahoo.fr

ISBN 978 99952 888 8 4